

Andrzej Sobczyński

LEWIN KŁODZKI W DZIEJACH TRZECH KULTUR

LEVÍN V DĚJINÁCH TŘÍ KULTUR

LEWIN KŁODZKI IM SPIEGEL
DER GESCHICHTE VON DREI KULTUREN

Inicjator projektu: Gmina Lewin Kłodzki

ul. Nad Potokiem 4, 57-343 Lewin Kłodzki
tel. (74) 869 84 28, 869 84 29
fax. (74) 869 82 73
e-mail: urzad@lewin-klodzki.pl
www.lewin-klodzki.pl

Autor: Andrzej Sobczyński

Redakcja techniczna: R2 Print, Płock ul. Bielska 61/1

Zdjęcia:

Gmina Lewin Kłodzki
Biblioteka Publiczna w Lewinie Kłodzkim
Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju
Karol Orman
Joanna Klimek-Szymanowicz
Cris Froese
Ursula Bittner

Tłumaczenie: VERTE - Biuro Tłumaczeń

Projekt okładki: Paweł Kamiński

Wydawca: Gmina Lewin Kłodzki

Druk i oprawa: R2 Print, Płock ul. Bielska 61/1

ISBN: 978-83-65670-36-6

Projekt „Na styku trzech kultur. Dzieje Lewina Kłodzkiego” współfinansowany jest ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz budżetu państwa za pośrednictwem Euroregionu Głacensis.

Lewin Kłodzki to urokliwa miejscowość położona w południowo-zachodniej Polsce, w powiecie kłodzkim, w makroregionie Sudetów Środkowych. Ukształtowanie terenu, budowa geologiczna, otaczająca przyroda i architektura sprawiają, że jest to miejsce godne polecenia i niewątpliwie zobaczenia.

Ponad siedemsetletnia historia tego miejsca ma do zaoferowania czytelnikom wiele fascynujących, a zarazem zaskakujących wątków ujętych w pierwszej do tej pory monografii historycznej pt. „Lewin Kłodzki w dziejach trzech kultur”.

Bogata historia „miasta królewskiego”, któremu przypisywano również miano „uzdrowiska klimatycznego” nie mogła pozostać zapomniana. Różne kierunki rozwoju, gałęzie przemysłu, życie społeczno-gospodarcze, funkcjonowały tu kiedyś na skalę, którą dzisiaj trudno sobie wyobrazić.

Olbrzymi potencjał, który drzemie w samej miejscowości oraz 16 wiosek, które razem z nią tworzą dzisiaj gminę Lewin Kłodzki jest stale odkrywany. Niniejsza publikacja przeniesie Państwa w zamierzchłe czasy, byście oczami historii odkryli to, co do dzisiaj pozostawało nieodkryte.

Historia tego miejsca, historia wielu wybitnych postaci, które się stąd wywodzą ma nam wiele do przekazania. Uczy zarazem, na przykładzie doświadczeń poszczególnych pokoleń, do jak wielkich osiągnięć, a czasem i porażek może doprowadzić przyjęta strategia rozwoju lub jej zaniechanie.

Publikacja ta, poza historią pokoleń, w obrazowy sposób ukazuje piękno otaczającej nas przyrody, w tym widoki, które są charakterystyczne, a zarazem jedyne i niepowtarzalne dla ukształtowania poszczególnych miejscowości. Lesistość, która lata temu była dużo niższa, pozwoliła uchwycić w wyjątkowy sposób przebieg linii kolejowej relacji Kłodzko Miasto – Kudowa-Zdrój, która zatacza liczne pętle, wijąc się pomiędzy wzgórzami lewińskimi. Jej kwintesencję stanowi kamienny wiadukt kolejowy usytuowany nad drogą krajową nr 8, w ostatnich latach podświetlony, stanowiąc atrakcję zarówno dla lokalnej społeczności, jak również gości z zewnątrz.

Życzę Państwu samych pozytywnych doznań, wierząc, że niniejsze opracowanie będzie doskonałą okazją do zapoznania się z wieloletnią historią tego miejsca oraz wydarzeniami, które miały decydujący wpływ na ostateczne ukształtowanie terenu gminy Lewin Kłodzki.

Joanna Klimek-Szymanowicz

Wójt Gminy Lewin Kłodzki

1. LEWIN KŁODZKI W DZIEJACH TRZECH KULTUR

Drogi czytelniku, w artykule historycznym nt. dziejów klucza dóbr homolskich¹, wspominałem jedynie o małej miejscowości położonej u podnóża Gór Orlickich, wchodzącej w jego skład po 1477 r. Jest nią niegdyś ciesząca się mianem miasta królewskiego a obecnie budzące się do życia „centrum administracyjne” Gminy Lewin Kłodzki. Obok przebiega obecnie droga krajowa nr 8 z przecinającym ją charakterystycznym, budzącym duże zainteresowanie podróżnych wiaduktem kolejowym, na trasie Kłodzko – Kudowa Zdrój, zbudowanym na początku XX w.

O Lewinie Kłodzkim, bo o nim mowa, pisał pod koniec XIX w. F. Ludwig, określając miejscowość mianem miasteczka górskiego, położonego w rozległym parku, w jednej z najpiękniejszych dolin hrabstwa kłodzkiego².

Chciałbym w tym artykule poszerzyć wiedzę dla zainteresowanych tematem, w tym zwłaszcza mieszkańców ziemi kłodzkiej i Gminy Lewin Kłodzki, którzy wybrali sobie to miejsce do zamieszkania i odpoczynku po ciężkiej pracy. Chciałbym także, żeby ta publikacja sprzyjała częstszym odwiedzinom miejscowości i okolic przez potencjalnych turystów.

Gminę Lewin Kłodzki zamieszkuje obecnie 1912 osób³. Dzisiaj jej społeczność tworzą Polacy. Nie możemy jednak zapominać, iż na charakter malowniczo położonego miasteczka mieli niegdyś przemożny wpływ jego wcześniejsi czesko i niemieckojęzyczni mieszkańcy. Użyłem z premedytacją słowa „miasteczko”, bo taki status powinien mu przysługiwać chociażby z powodu obecności zachowanego, obecnie pięknie odnowionego rynku miejskiego, świadczącego o latach świetności.

2. UWARUNKOWANIA GEOPOLITYCZNE SPRZYJAJĄCE ZASIEDLENIU OKOLICY

Powstaniu miejscowości Lewin sprzyjały podobne czynniki, jak było to w przypadku utworzenia siedziby rycerskiej na wzgórzu Homole i osady służebnej Duszniki (Reinerz), dla tejże własności. Były one przede wszystkim związane z obecnością historycznego traktu komunikacyjnego, który przybrał z czasem miano „polskiej drogi”, wzmiankowanej przez niemieckich i czeskich kronikarzy w XI i XII w.⁴

1 A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich. Miasto Duszniki (Reinerz) od powstania do uzyskania statusu miasta królewskiego*. W wyd. Rocznik Muzeum Papiernictwa nr 14, Duszniki-Zdrój 2020, s. 77-137.

2 F. Ludwig, *Die Grafschaft Glatz in Wort und Bild*, Glatz 1896/1897, s. 174.

3 Dane statystyczne Głównego Urzędu Statystycznego z 15 lipca 2022 r.

4 W kronice Thietmara, biskupa Merseburga (975-1018), opublikowanej w *Monumenta Germaniae Historica*, jej autor wspomina o ww. trakcie przy okazji wyprawy wojów Bolesława Chrobrego w kierunku Czech, po wygranej bitwie pod Niemczą w 1017 r., z oblegającymi ten gród wojskami cesarza niemieckiego Henryka II. Za M.Z. Jedlicki, *Kronika Thietmara*, Kraków 2012 (na podstawie wydania Poznań 1953), s. 209.

Kosmasz Pragi (1045-1125) – kanonik praski, wspomina o tym szlaku w *Chronica Boemorum* opisującej dzieje narodu i państwa czeskiego do roku 1125. Za P. Osobę, P. Chromy, Z. Kučera, *Tożsamość ziemi kłodzkiej w perspektywie historyczno-geograficznej* [w:] *Słownik nazw miejscowości Ziemi Kłodzkiej*, Wrocław – Kłodzko – Praha 2015, s. 35-36.

A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 78-79.

Malownicze otoczenie Lewina Kłodzkiego, Fot. Cris Froese

Malebné okolí Levínu, fot. CrisFroese

Malerische Umgebung von Lewin Kłodzki, Foto. Cris Froese

Wyrazisty ślad w zasiedlaniu tego obszaru pozostawiła po sobie polityka Przemysła Ottokara II (1253-1278), jednego z najbardziej ambitnych władców z dynastii Przemyślidów panującej w Czechach. Nadawał on swoim rycerzom, w formie beneficjum lub też lenna, tereny ważne pod względem strategicznym, wzdłuż granic i ważnych traktów królestwa⁵.

Jedną z takich osób był rycerz Hron, przedstawiciel zamożnego rodu Načeraticów i protoplasta rodu Berka z Dubé⁶, nazwanego przez czeskiego kronikarza Neplacha – „Lewenberk”⁷. Wspominam o tym, gdyż w rodzie

5 Przemysławowi Ottokarowi II przypisuje się utworzenie organizacji lennych wokół zamków Trutnov, Tachov, Bezděz, Kłodzko i Loket. Za K. Kowalewski, *Rycerze, włódcy, panosze, ludzie systemu lennego w średniowiecznych Czechach*, Warszawa 2009, s. 38. Podobna struktura musiała wówczas powstać także przy zamku w Nachodzie.

6 F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel und ihrer Nachbargebiete. Die Herrschaft Hummel bis zum Jahre 1477*, Münster 1932, s. 46; J. K. Hraše, *Dějiny Nachoda od najstejšich dob až do bitvy na Bílé Hoře*, Nové Město nad Metují 1895, s. 19-32.

7 F. Volkmer, W. Hohaus, *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz*, Band 1 [dalej GGG, Bd. 1], Habelschwerdt 1883. s. 15.

Načeraticów, łącznie z Hronem, wielu jego przedstawicieli nosiło imię Leo (w herbie rodu występował czarny lew na złotym polu). Jak się przypuszcza mogło to mieć wpływ na nazwę osady Lewin⁸. Hron założył miasto Nachod, które wraz z przyległościami stanowiło jego lenno rozciągające się na wschód, po wzgórzu Homole. Jeden z historyków niemieckich E. Maetschke, sugerując się słowiańskimi nazwami miejscowości, wyraził pogląd, że to właśnie z tego kierunku rozpoczął się proces zasiedlania zachodniej części ziemi kłodzkiej przez czeskich Słowian⁹, stąd też Hrona należy uznać za pioniera kolonizacji tych okolic. Odmiennego zdania był J. Kögler, który przy okazji opisu m. Lewin w 1793 r. wspominał, że (...) *bez wątplenia od niepamiętnych czasów należał on do majątku homolskiego* (...). Chociaż na wstępie opisu zaznaczył, że nie dysponuje wiedzą o początkach istnienia miejscowości¹⁰. Słowa te powtórzył W. Mader w swoim opracowaniu dotyczącym Lewina¹¹. Do ocen obu panów odniósł się krytycznie F. Albert, przyznając słuszność tezie, iż obszar dzisiejszego Lewina należał do 1477 r. do klucza dóbr w Nachodzie¹². Obalił on też opinię reprezentowaną przez wielu niemieckich historyków przełomu XIX i XX wieku o pierwotnej nazwie miejscowości, która miała brzmieć Levinice (Levinici) i nawiązywać do jej pochodzenia z końca XII w. jako jeden z majątków klasztoru benedyktynów w Broumovie. W swoim uzasadnieniu wyraźnie wskazał na brak jakichkolwiek zależności pomiędzy klasztorem i obszarem obecnego Lewina Kłodzkiego.

Na bazie zapisów w tekstach źródłowych z lat 1197, 1211, 1213¹³ i 1238¹⁴, jeden z niemieckich historyków, K. J. Erben edytor wydania *Regesta diplomatikae nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*¹⁵ utożsamiał występującą tam nazwę wsi Lewinice z wyżej omawianym Lewinem i powiązał miejscowość z przynależnością do grodu w Kłodzku. Autorzy wydania *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz Bd 1* z 1883 r. F. Volkmer i W. Hohaus przyjęli to za spostrzeżenie wiarygodne i zamieścili w swoim opracowaniu¹⁶. Informacja stała się powszechnie znana i cytowana ze wskazaniem, że Lewin to jedna z najstarszych miejscowości na ziemi kłodzkiej. Późniejsi badacze tego wątku, w tym F. Albert i P. Klemenz, a współcześnie F. Musil zwrócili uwagę na fakt, że należy rozpatrywać go bardziej w kontekście relacji klasztoru benedyktynów z Břevnova i ich posiadłości w Bromovie z grodem w Kłodzku lub też funkcjonowania samej kasztelani w Kłodzku, a nie Lewina z Kłodzkiem.

8 F. Musil, *Kladsko v době vlády Lucemburků. 550 let Hrabství Kladského* [w:] *Kladský sborník, supplementum 6*, Trutnov 2009, s. 48.

9 E. Maetschke, *Geschichte des Glatzer Landes vom Beginne der deutschen Besiedlung bis zu den Hussitenkriegen* [w:] *Vierteljahresschrift für Geschichte und Heimatskunde der Grafschaft Glatz* [dalej: VGHGG] VIII (1888/1889), s. 194.

10 J. Kögler, *Historische Beschreibung der Königlich-Preussischen Stadt Lewin*. [w:] *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*, Bd. 1, wyd. F. A. Pompejus, Glatz 1836, s. 417, 423.

11 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, wyd. G. Göbel, Lewin 1903.

12 F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, s. 67.

13 *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* II [dalej: CDB], Národní archiv český, *Benediktini – klaster – Břevnov*, II, č. 365, s. 397 – 398. F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, s. 73-74.

14 CDB III, č. 195, s. 248-250. F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, s. 74.

15 *Regesta diplomatikae nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* [dalej: RBM 1], Praha 1855, č. 952, s. 443

16 GGG Bd 1, s. 12-13.

Pomogły w tym nowe ustalenia zawarte w nowszych edycjach *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* [dalej: CDB]. Autorzy edycji CDB III/2 G. Friedrich i Z. Kristen jednoznacznie wskazali, że chodzi o miejscowość Levonice pow. Launy¹⁷. F. Albert wypowiedział się jednoznacznie, że (...) *nie Lewin przynależał do Broumova, tylko Broumov przynależał do Kłodzka* (...), wysuwając przy tym tezę, że majątki w pobliżu Laun czy Litomierzyc należały także w tym czasie do kasztelanii w Kłodzku¹⁸. Znany badacz etymologii poszczególnych nazw miejscowości na Śląsku i w Czechach P. Klemenz stwierdził z kolei jednoznacznie, że Lewin, o którym mowa to miejscowość o tej samej nazwie w pobliżu Litomierzyc¹⁹. Nowe światło na ww. tematykę rzucił F. Musil, który zauważył, że kasztelania kłodzka nie dysponowała wówczas wystarczającym potencjałem służącym jej utrzymaniu (słabe zaludnienie, niski poziom zagospodarowania terenu). Odgrywała jednak istotną rolę w obszarze bezpieczeństwa państwa Przemyslidów, stąd też środki na utrzymanie zamku w Kłodzku miały trafiać z urodzajnych domen królewskich Žatca, Laun i Litomierzyc²⁰. W tym obszarze zakon z Břevnova posiadał największe swoje majątki (kościół, klasztor, grunty), rozproszone po kraju litoměřyckim, bilinskim i dečńskim, o czym wspomina dokument z lipca 1224 r.²¹ Stąd też istotnym jest spostrzeżenie, że stroną zawieranych umów handlowych byli często jego przedstawiciele. Broumov, jako własność klasztoru benedyktynów, „uwolnił się” od Kłodzka 16 sierpnia 1348 r. stając się centrum równorzędnej organizacji lennej z Kłodzkiem i Hradcem Králové²².

Bardziej czytelny obraz polityki kolonizacyjnej władców Czech wobec tej krainy wyłania się na początku XIV wieku. Wprawdzie na ten teren nie sięgnęła kolonizacja z Miśni, Łużyc, czy też Śląska, nie mniej jednak i tu nowa struktura organizacyjna państwa feudalnego była sukcesywnie wprowadzana przez Jana Luksemburskiego (1310-1346). Władca Czech realizował swój cel w tym przypadku poprzez „przekonanie” dotychczasowych panów własności alodialnej na tym obszarze (kolejne pokolenia Hrona – ród Berka z Dubé), do formalnego przekazania królowi swoich majątków i ponowne przyjęcie ich w lenno (*feudum oblatum*)²³.

17 CDB III/2, Prague 1962, č. 195, s. 248-249. Informacja została potwierdzona w CDB III/4, Praga 1992, s. 513. Za F. Musil, *K problematice interpretace toponyme Levin a jejího vlivu na vyklad raně a vrcholně středověkého vymezení Kladska*, Kladský Sborník X, Trutnov 2014, s. 21-22.

18 F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, s. 68-69.

19 P. Klemenz, *Einzelchriften zur schlesischen Geschichte*, Band 10, Ostdeutsche Verlagsanstalt, Breslau 1932, s. 20.

20 F. Musil, *K problematice interpretace toponyme Levin...*, s. 21-22.

21 CDB II, č. 259, s. 248 – 250. Z zapisu wynika, że król Czech Przemysł Ottokar I zobowiązuje się wziąć pod ochronę wspomniane dobra benedyktynów z Břevnova rozlokowane na tym obszarze.

22 GGG, Bd. 1, s. 97. Praktycznie dopiero dekret króla Czech Karola Luksemburskiego, pod tą datą o nadaniu statusu miasta królewskiego miastu Broumov zarządzanemu przez benedyktynów, oddziela ten obszar od organizacji lennej w Kłodzku. Hradec Králové w tłumaczeniu na język polski to „Gród Królowej”.

23 K. Kowalewski, *Powstanie systemów lennych na ziemiach czeskich w średniowieczu. Feudalizm w Europie średniowiecznej i nowożytnej* [w:] *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych nr 58* (1998), s. 128-129.

Decyzje króla Czech napotykały często na opór lokalnych właścicieli. Przykładem jest tu Hynko Berka z Dubé, który w latach 1316-1318 nazywał siebie „panem ziemi kłodzkiej”²⁴.

Kolejni przedstawiciele tego rodu zarządzali już od 1327 r., jako wasale króla Czech, dobrami lennymi wokół Nachodu i na zachód od Homola. Hynek zwany Haymanem, cieszący się dużym zaufaniem u władcy Czech, władał tym obszarem w latach 1327-1349²⁵. Jego synowie – Hynek i Jan (Ješek)²⁶, zarządzili majątkiem wspólnie do 1360 r. A później, do 1390 r. zarządzali już podzieloną ojcowizną, chociaż nadal wiele decyzji podejmowali wspólnie. Hynek jest wzmiankowany w tych latach jako władca Nachodu. Ješek zajmował majątek wokół Lewina. Jego siedziba miała być położona na północ od Lewina, na wzgórzu, które jeszcze w XIX wieku zwane było Hradište a obecnie Gródek²⁷. Wydaje się jednak prawdopodobne, że Ješek, wzmiankowany 19 października 1367 r. przy prezentacji nowego plebana Haško ze Starkowa, w kościele farnym w Lewinie²⁸, nadal częściej przebywał w Nachodzie, u boku brata. Przykładowo, od 1368 r. przez blisko 10 lat obaj byli właścicielami zamku Frymburk koło Nowego Hradka nad Metują²⁹. W opinii lokalnych niemieckojęzycznych mieszkańców Lewina, na wzgórzu o nazwie Hradište, nie było żadnego zamku. Mogła znajdować się tam jedynie drewniana wieża ostrzegawcza, lub jak twierdził J. Kögler – drewniane zabudowania folwarczne³⁰.

Z czasów panowania Haymana w regionie (1345 r.) pochodzi popularna legenda o czarownicy Brodce, autorstwa Waclawa Hájka z Libočan. Została rozpropagowana przez pierwszego historiografa hrabstwa kłodzkiego G. Aelurusa. W słynnej Glaciografii z XVII w., w opisie dotyczącym Lewina, poza wspomnieniem o ruderze na wzgórzu Hradište, pozostałości po dawnym zasiedleniu, poświęcił on większość tekstu temu właśnie wydarzeniu³¹. F. Ludwig, idąc tym śladem,

24 GGG, Bd. 1, s. 34-35. Jest tam wzmiankowany w dokumencie z 5 stycznia 1316 roku jako świadek darowizny Teodoryka von Thenitz dla klasztoru joannitów w Kłodzku. Wspólnie z jednym najpotężniejszych czeskich możnowładców, Henrykiem z Lipy, walczył po stronie księcia Austrii Fryderyka przeciwko Janowi Luksemburskiemu. Podporządkował się królowi Czech w 1319 roku. F. Albert, polemizując z J. Köglerem, twierdził, że pochodził on z odrębnej linii rodu Berka z Dubé, zamieszkałej we Frydlandzie. Sprawa ta, z uwagi na brak informacji źródłowych nie została do końca wyjaśniona. Nie mniej jednak przyjmuje się, że była to już frydlandzka linia rodu i z niej wywodzili się kolejni właściciele ziemi nachodzkiej. Za F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, s. 55; J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*, Bd. 1, s. 26. F. Musil, Ku początkom „Českého Koutku” v Kladsku, [w:] V. Wolf, *Český Koutek v Kladsku. Ideový a metodologický odkaz J.Š. Kubina v bádání o tzv. Českém Koutku v Kladsku*, Hradec Králové 2008, s. 19.

25 Summa Gerhardi. Ein Formelbuch aus der Königs Johannvon Böhmen (c. 1336-1345), wyd. F. Tadra, Wien 1882, s. 95, 103-105. F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, s. 56.

26 F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, s. 56; V. Wolf, *Český Koutek v Kladsku...*, s. 19.

27 F. Musil, *K počátkům „Českého Koutku” v Kladsku* [w:] V. Wolf, *Český Koutek v Kladsku...*, s. 19.

28 F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, s. 78. Pierwszym wymienionym w źródłach plebanem w Lewinie był Jan, w latach 1340-1350.

29 W XVI w. dobra wokół Frymburka graniczyły z kluczem dóbr homolskich, należącym wówczas do rodziny Kauffungów. Tzw. „miedza” była w związku z tym przedmiotem licznych antagonizmów między sąsiadami. Za R. Perlbach, *Die Herren von Kauffung auf dem Hummelschlosse* [w:] *Geschichte und Alterthum Schlesiens*, Zeitschrift des Vereins, Wrocław 1870 r., s. 43.

30 Wspólnota mieszkańców Lewina, Barbara Bittner, *Lewin in Bild und Wort bis 1945*, Reprint R. Welzla, Stockach, 2018, s. 109.

31 G. Aelurius, *Glaciographia, oder Glätzische Chronica*, Lipsk, druk: G. Ritzsch, 1625, s. 236-237.

umieścił nawet miejsce pochówku Brodki, na rozstaju dróg w kierunku Jawornicy i Kotła, przy wybudowanej tam później kaplicy św. Jana Nepomucena³². Należy jednak dodać, jak wskazuje m. in. F. Albert, że legenda odnosi się bardziej do Lewina pod Litomierzycami niż do Lewina Kłodzkiego. Chociaż nie można wykluczyć, że i tu podobna historia miała miejsce!

CZAROWNICA Z LEWINA

W roku 1345 wydarzyła się w Czechach w pewnym miasteczku Lewin straszna historia. Był tam pewien garncarz (zdun) o nazwisku Duchacz, który miał żonę o imieniu Brodka, całkowicie opętaną diabelskimi czarami. Gdy sprawa stała się głośna, wezwano księdza, żeby odpędził od niej te złe czyny. Po interwencji, powstrzymywała się ona od tego publicznie, jednak w dalszym ciągu uprawiała czary w tajemnicy. Pewnego razu zdarzyło się, że wezwała wszystkie swoje duchy razem, po czym zmarła jeszcze tego samego dnia, tajemną śmiercią. Nikt nie wiedział, czy została zamordowana, czy też zginęła z innego powodu. Chcąc poznać prawdziwą przyczynę postanowiono nie pochować jej na miejscu pobłogosławionym przez Chrystusa, tylko zakopać na rozstaju dróg. Wkrótce stwierdzono, że pojawia się ona wielokrotnie wśród pastuchów na łące, przybierając różnorodne kształty. Straszyla tam pastuchów i rozpędzała bydło, co powodowało niemałe szkody. Czasami zdarzało się, że przybierała pierwotną postać, jak za życia. W takiej formie odwiedzała miasteczko i okoliczne wsie, wchodziła do domów mieszkalnych, rozmawiała z ludźmi i straszyla ich przybierając różnorodny kształt, niektórych doprowadzając do śmierci. Sąsiedzi z miasteczka i chłopci z okolicznych wsi zjednoczyli się, znaleźli odpowiedniego, sprawnego w takich sprawach człowieka, który odkopał grób. Gdy to się stało wszyscy obecni mogli zobaczyć, że czepiec, który miała na głowie w połowie był wciągnięty w jej usta. Wydobyto go z jej gardła całkowicie zakrwawiony. Ten sam mężczyzna wbił jej dębowy kołek w pierś. Wówczas, na oczach mocno zdziwionych widzów, wytrysnęła z jej zwłok krew jak u krowy. Została po tym ponownie zakopana. Po krótkim czasie pojawiła się ponownie, częściej widziana niż do tej pory, strasząc i zabijając ludzi. Stąpała przy tym po ich ciałach. Jej ciało zostało ponownie odkopane, przez tego samego człowieka. Stwierdzono przy tym, że kołek, który wcześniej został wbity w jej pierś, trzymała ona wyciągnięty w rękach. Zwłoki i kołek spalono, a popiół ponownie zakopano. Od tego czasu nie widziano już w tym miejscu nic więcej, poza hulającym przez kilka dni wiatrem.

Przekład z oryginału Waclawa Hájka z Libočan (Hagecius), autorstwa Georgiusa Aelurusa w *Glaciographia, oder Glätzische Chronica*, s. 236-237. Tłum. A. Sobczyński.

32 F. Ludwig, *Die Grafschaft Glatz in Wort und Bild...*, s. 175. Kaplica powstała w latach 1727-1730, z inicjatywy młynarza Dawida Walke z Jawornicy.

3. DYTRYK Z JANOWIC PANEM LEWINA W LATACH 1390-1412

W 1390 r. jest już wymieniany nowy pan Nachodu i Lewina, Dytryk (czes. Dětrich) z Janowic, który zaprezentował w lewińskim kościele nowego plebana Vitusa z Janowic, po śmierci Haško³³. Miał on wówczas uprzywilejowaną pozycję w strukturach władzy monarszej. Był synem Peška, najwyższego ochmistrza Królestwa Czech³⁴. Korzystając z doświadczeń rozwijającej się dynamicznie kolonizacji na ziemi kłodzkiej, starał się u siebie wprowadzić podobne wzory w zarządzaniu lennem feudalnym. 1 czerwca 1392 r. wydał nowe przywileje dla miasta Nachod i okolic³⁵.

W tym samym roku Dytryk z Janowic poszerzył swój stan posiadania i przejął kontrolę także nad lennem dworskim Panewiczów, w odrębnej strukturze lenne, przynależnej do Kłodzka³⁶. Dotyczyło to przejęcia powinności związanych z funkcjonowaniem takiego lenna, w którym istotną rolę odgrywała „opieka” nad regaliami królewskimi, do których należały m. in.: ochrona szlaku handlowego biegnącego z Nachodu przez Kłodzko do Wrocławia (komora celna i mytnicza na przełęczy „Polskie Wrota”), gospodarka leśna oraz gospodarka zasobami kruszców³⁷. Ale przy okazji oznaczało także poważny awans społeczny. Dytryk z Janowic w 1402 roku został starostą Hradec Králové, a 5 stycznia 1405 r. zwierzchnikiem sądu ziemskiego w kraju hradeckim³⁸.

W okresie jego rządów interesująco musiał wyglądać mechanizm zarządzania poborem opłat czynszowych z gruntów będących z jednej strony w dyspozycji sołtysów, wójtów, wolnych sędziów zrzeszonych w organizacji lenne Kłodzka, z drugiej strony natomiast, jego poddanych, m. in. sołtysów, rzemieślników, wolnych chłopów z Lewina, wnoszących opłaty czynszowe do kasy w Nachodzie. Wynikało to z faktu, że przywileje związane z władaniem określonym majątkiem były przypisane do własności, a nie do osoby właściciela³⁹. Podobnie sprawy sądowe były rozpatrywane przed odpowiednimi organami w ww. miejscowościach. Z pewnym wyjątkiem dla majątku homolskiego, gdzie właściciele wolnych sędziostw mieli przywilej rozpatrywania swoich spraw przed sądem miejskim w Kłodzku, z pominięciem sądu ziemskiego⁴⁰. Poddani Dytryka w majątku nachodzkiem, w tym Lewin, podlegali bezpośrednio jego jurysdykcji.

Także parafie w poszczególnych lennach zachowały swoją przynależność, odpowiednio do dekanatów w Dobruszce i Kłodzku, o czym świadczą obciążenia

33 F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, s. 79.

34 Ibidem, s. 56, 115.

35 L. Hladký, *Poděbradská větev Pánů z Kunštátu a východní Čechy [w:] 550 let Hrabství Kladského...* s. 121. Oryginał dokumentu nie zachował się.

36 A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 99. W historiografii, tego typu lenno jest też często nazywane „okręgiem zamkowym” lub lennem dworskim.

37 Ibidem, s. 86-87.

38 *Archivum Coronae Regni Bohemiae V*, Praha 2007, s. 125, nr 1370.

39 A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 92.

40 Ibidem, s. 91-92.

poszczególnych parafii wobec diecezji praskiej z lat 1367-1399⁴¹. Nie stanowiło to większego problemu, z uwagi na fakt przynależności obu dekanatów do arcydekanatu w Hradec Králové⁴². Stad też Dytryk z Janowic był patronem obu kościołów, w Lewinie i Dusznikach. Listem z 28 września 1403 roku, przekazany do zarządcy konsystorza w Pradze, potwierdził fundację braci Panewiczów dotyczącą ołtarza w kościele farnym w Dusznikach⁴³, a 10 czerwca 1405 r. prezentował w parafii w Lewinie nowego plebana o imieniu Szymon⁴⁴.

Z uwagi na fakt, że nie zachował się oryginał dokumentu dot. przywilejów dla m. Nachod i okolic, pozwolę sobie przytoczyć wydany przez Dytryka 23 marca 1408 roku dekret zwany wielką kartą⁴⁵, w którym nadał on przywileje swoim poddanym w dobrach homolskich, z uwagi na duże prawdopodobieństwo zbieżności ich treści.

Dokument sporządzony w języku łacińskim był m. in. skierowany do opłacających czynsz mieszkańców dóbr Landfried (Homole)⁴⁶. Dotyczył przywileju dziedziczenia majątków, wylapywania ptactwa, zbierania drewna z własnych pól, połowu ryb w środy i w piątki do południa z potoków górskich i Bystrzyca Dusznickiej. Szczególnie istotny był przywilej dziedziczenia posiadanych majątkości, który zrównywał w prawach lokalną słowiańską ludność z osiedlającymi się na wschód i na zachód od Homola przybyszami z Zachodu. Z pewnością ten przywilej odnosił się także do mieszkańców Lewina i okolic.

4. LEWIN W DOBIE WOJEN HUSYCKICH

Dytryk z Janowic zmarł 25 sierpnia 1412 roku, nie pozostawiając męskiego potomka⁴⁷. W związku z powyższym majątek nachodzki i homolski przeszedł na króla Czech Wacława IV, który w 1412 roku przekazał go rycerzowi Henrykowi z Łażan zwanemu Leffl⁴⁸. Ten jednak, za zgodą władcy, dość szybko wymienił posiadane dobra na majątki w okolicy Bechyni, których właścicielem był Boček z Kunsztatu i Podiebrad (cz. Kunštátu i Poděbrad). Poświadczający to dokument pochodzi z 14 stycznia 1415 roku⁴⁹.

Zarządzał on majątkami w latach 1414-1417. Jeden z jego synów, Wiktoryn z Kunsztatu i Podiebrad na Liticach odziedziczył w 1417 roku po ojcu całą spuściźnię⁵⁰. Stał się tym samym także panem Lewina.

41 GGG, Bd. 1, s. 311-312.

42 GGG, Bd. 1, s. 12.

43 GGG, Bd. 2, s. 12.

44 F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, s. 80.

45 GGG, Bd. 2, s. 31-32; F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, s. 142-143. Dokument został spisany na pergaminie i ponownie uwierzytelniony przez władze miasta Bystrzyca Kłodzka (Habelschwerdt) 27 stycznia 1578 roku.

46 Siedziba rycerska na wzgórzu Gomoła była nazywana zamiennie: Landfried lub Homole. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 84-85.

47 GGG, Bd. 2, s. 71. J. Kögler podał datę śmierci: 25 sierpnia 1414 roku.

48 Henryk von Seidlitz z Łażan (14 km na północ od Świdnicy) był w latach 1408-1410 starostą Wrocławia. Piastował to stanowisko ponownie w latach 1413-1419. Poległ w bitwie pod Wyszehradem (cz. Vyšehrad) 1 listopada 1420 roku, walcząc po stronie Zygmunta Luksemburskiego przeciwko husytom. Za F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, s. 145. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 100-101.

49 L. Hladký, *Poděbradská větev Pánů...*, s. 118. Genealogy.euweb.cz/bohemia/kunstat.html. Wgląd 11 luty 2022.

50 Ibidem, s. 118-119.

30 lipca 1419 roku rozpoczęła się w Czechach katastrofalna w skutkach wojna zwolenników Jana Husa z Kościołem rzymskokatolickim. Leżący u jej genezy ruch natury religijnej przybrał charakter religijnego ruchu narodowo-wyzwoleńczego, zwanego później husyckim⁵¹. Właściciel Nachodu i Lewina znalazł się w obozie husyckim, jako aktywny uczestnik tychże przemian.

Na przełomie września i października 1420 roku Wiktoryn wraz ze swoim oddziałem zbrojnych przyłączył się do „orebitów”⁵² pod wodzą Hynka Krušiny, oblegających Wyszehrad (cz. Vyšehrad, obecnie dzielnica Pragi). Po wygranej bitwie, wraz z nim otrzymał z rąk praskiej szlachty i mieszczan symboliczny tytuł „*hejtmana obcí k zakonu božiemu a k městu Pražskému hlavniemu přichylných*”⁵³. Od początku 1422 roku służył jako hetman husycki u boku Jana Žižky z Trocnowa. Pozostał przy nim również w 1423 roku, gdy ten oddzielił się od Taboru i założył „mały tabor” w Hradcu Králové. Po śmierci wielkiego wodza 11 października 1424 roku⁵⁴ Wiktoryn przeszedł do obozu umiarkowanych husytów, stając po stronie praskiej szlachty i mieszczan⁵⁵. Spotkało się to z chłodnym przyjęciem ze strony jego dotychczasowych sprzymierzeńców, którzy znaleźli się w obozie tzw. „sierotek”, czyli „małym taborze” opuszczonym przez zmarłego hetmana. Pismem z 22 grudnia 1425 roku potwierdził przywileje miasta Nachod i okolic, w tym Lewina⁵⁶, które w 1392 roku nadał mieszczanom Dytryk z Janowic. Prawdopodobnie już od początku 1422 roku jego dobrami w tej okolicy zarządzał Mikulaš z Veselice⁵⁷. Wiktoryn wziął jeszcze udział, wraz z bratem Hynkiem, w zwycięskiej bitwie wszystkich formacji husyckich przeciwko wojskom Zygmunta Luksemburskiego, pod Uściem nad Łabą (cz. Ústí nad Labem) 16 czerwca 1426 roku. Wkrótce po tym wydarzeniu obaj bracia, w obronie rodzinnych włości pod Podiebradami, musieli stawić czoła swoim towarzyszom broni z tej bitwy – „sierotkom”. Obaj wyszli z konfrontacji zwycięsko, jednak po walkach o Nymburk, Hynek, w wyniku odniesionych ran, zmarł 25 listopada 1426 r.⁵⁸ a Wiktoryn zakończył życie nie długo później, 1 stycznia 1427 r.⁵⁹

51 W trakcie burzliwych wydarzeń tego okresu, buntowników występujących przeciwko Kościołowi rzymskokatolickiemu nazywano „wyclifowcami” od nazwiska angielskiego duchownego J. Wyclifa, którego poglądy podzielał Jan Hus. Za sprawą kronikarzy piszących o tym już w późniejszym okresie, przyjęto powszechnie określenie „husytów”.

52 Określenie „orebici” przypisano zwolennikom reform społeczno-religijnych w Czechach, uczestnikom spotkań na wznesieniu „Oreb”, w pobliżu Trzebiechovic, na wschód od Hradec Králové.

53 „Dowódcy wojsk husyckich, przychylnemu miastu Praga”. Za J. Urban, *Lichtenburkové, vzestupy a pády jednoho rodu*. Praha, 2003, s. 272.

54 V. Tomek, *Jan Žižka*, s. 202-203.

55 L. Hladký, *Poděbradská větev Pánů...*, s. 120.

56 Ibidem, s. 121.

57 Ibidem. Być może jako pan zastawny lub dzierżawca.

58 Fr. Palacký, *Geschichte von Böhmen...*, s. 418-419.

59 GGG, Bd. 2, s. 136.

Jego majątek odziedziczył siedmioletni wówczas syn Jerzy, późniejszy król Czech, który w wyniku zawirowań wojennych w pierwszej połowie XV wieku tę część spuścizny po ojcu objął dopiero w 1456 roku. Musiał przy tym pokonać przeszkody natury prawnej⁶⁰ i zaspokoić własne roszczenia przy pomocy oręża⁶¹.

Po śmierci Wiktoryna, Nachod i Homole w niejasnych okolicznościach przejęli jego adwersarze z walk pod Podiebradami, Jan Holý (Holec) z Nemošic oraz Mikulaš Trčka z Lípy reprezentujący obóz husycki „sierotek”⁶². Wiązało się to z faktem, że w tym czasie nie prowadzono zapisów, zarówno w księgach sądu dworskiego, jak i ziemskiego, stąd też fałszowanie dokumentów, zajmowanie zamków i majątków było zjawiskiem powszechnym⁶³.

Pojawienie się wyżej wspomnianych „sierotek” w tej okolicy, nie było rzeczą przypadkową. Otrzymali oni mianowicie od swoich przełożonych bardzo ważne zadanie przygotowania strategicznego przejścia dla oddziałów husyckich na ziemię kłodzką i dalej, na Śląsk⁶⁴.

12 marca 1428 roku wojska husytów przekroczyły rzekę Metuję i rozpoczęły marsz „drogą polską” w kierunku Kłodzka, niszcząc i rabując wszystko na swojej drodze. Pierwszym obiektem, który został kompletnie zniszczony, była siedziba dawnego właściciela Lewina zwana Hradište. Osada zaś została kompletnie ograbiona. Pozostał nietknięty jedynie kościół. W kolejnym zamku, Homole czekali na nich już ich sprzymierzeńcy. Odgrywał on już wówczas rolę punktu dowodzenia tego typu operacją.

W 1432 roku Jan Holec utracił kontrolę nad zamkiem i miastem Nachod na rzecz innego husyty, Jana Baštína z Porostlé, również byłego podkomendnego

60 Jerzy z Podiebrad stracił zapisy dotyczące własności zamków i majątków Nachod i Homole. W celu ich odzyskania musiał formalnie zwrócić te dobra królowi Władysławowi Pogrobowcowi i otrzymać je ponownie, z wpisem do ksiąg dworskich 20 listopada 1453 roku. Za K. Kowalewski, *Rycerze, włódcy, panosze*, s. 190; L. Hladký, *Poděbradská větev Pánů...*, s. 125.

61 GGG, Bd. 2, s. 245.

62 L. Hladký, *Poděbradská větev Pánů...*, s. 122; za J.M. Ludvik, *Pámatky hradu města a panství Náchoda i vlastníků jeho I*, Hradec Králové 1857, s. 58. Holec miał przejąć Nachod od bliżej nieokreślonego sprzedawcy za sumę 1500 kop groszy praskich, a Trčka Homole za 1000 kop groszy praskich. Wspominał o tym również Georgius Aelurius, *Glaciographia, oder Glätzische Chronica*, s. 239. Informacja o tym jest zawarta również w rękopiśmiennej kronice wchodzącej w skład zespołu *Akta miasta Dusznik (Die Chronik der Stadt Reinerz – 1560-1826)*, Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Oddział w Kamieńcu Żąbkowickim, z drobną różnicą, że chodziło o grzywny miśnieńskie. Żadnych umów kupna – sprzedaży nie odnaleziono.

63 W wyniku wojen husyckich, poprzez nielegalne przejmowanie zamków, majątków domeny królewskiej, majątków kościelnych wzbogaciło się 215 rodzin szlacheckich. Takim przypadkiem rodzącej się nowej fortuny był ww. Mikulaš Trčka z Lípy, reprezentant drobnej szlachty (włodyka) właściciel małej wsi Lipa (obecnie w gminie Věstary, pow. Hradec Králové), który w 1436 r. legitymował się już posiadaniem 63 majątków. Pomogły mu w tym okoliczności. Śmierć monarchy Zygmunta Luksemburskiego w grudniu 1437 r. spowodowała, że plany zarządzanej przez niego rewizji majątków szlachty nie zostały nigdy zrealizowane. Jeden z synów Mikulaša z pierwszego małżeństwa – Burian przedłożył w 1454 r. dokumenty na posiadanie 93 majątków. Ich potomkowie przez kolejne 200 lat byli zaliczani już do stanu wyższej szlachty w Czechach. B. Rotterová, *Revize feudálního majetku v Čechách v polovině 15. století* [w:] *Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu*, „Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica” 1, 1976, s. 261-265. K. Kowalewski, *Rycerze, włódcy, panosze*, wyd. Neriton, Instytut Historii PAN, Warszawa 2009, s. 111-113.

64 F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, s. 158-159. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 102.

Jana Žižki⁶⁵. Przeniósł się do swojego kolegi na Homole, gdzie wspólnie zarządzili prawdopodobnie do połowy 1436 roku, po czym oddali zamek w ręce Jana Koldy z Žampachu⁶⁶, kolejnemu radykalnemu husycie, który przez długie lata wpływał na losy regionu⁶⁷. Tenże schronił się w tym miejscu, korzystając z przychylności gospodarzy, zaraz po przegranej taborytów z umiarkowanym odłamek husytów – utrakwistami w bitwie pod Lipanami (30 maja 1434)⁶⁸. Dobrze wykorzystał ten czas do przygotowania swoich kolejnych zamierzeń, ponieważ już 29 września 1437 roku uderzył z Homola na Nachod, zajmując zarówno zamek, jak i miasto⁶⁹. Z pewnością leżący po drodze Lewin znalazł się na drodze przemarszu jego podkomendnych.

Sejm stanów czeskich w Czasławiu (17 sierpnia 1441 r.), usankcjonował jego samozwańcze zajęcie ziemi nachodzkiej z Lewinem i Homolem włącznie. Zdecydowano wówczas o zawieszeniu wszelkich roszczeń prywatnych, do czasu wyboru nowego króla Czech⁷⁰. Po powrocie do Nachodu Jan Kolda zajął się porządkowaniem zdobytych włości. Odbudował warownie zniszczone podczas kampanii 1441 roku, powołał nową radę miejską i ufundował miastu nową księgę miejską (1442), w której znalazły się też zapisy z wcześniejszego okresu⁷¹.

Do 1456 roku Jan Kolda z Žampachu toczył spór o majątki z Jerzym z Podiebrad, zakończony sukcesem tego ostatniego. Tym samym przyszły król Czech stał się ponownie posiadaczem klucza dóbr nachodzkiej i homolskiej, łącznie z Lewinem⁷².

5. LEWIN PONOWNIE WE WŁADANIU RODU PODIEBRADÓW (1456-1477)

7 stycznia 1458 roku Jerzy z Podiebrad przekazał dobra nachodzkie (1458-1469) swoim synom, Bočkowi i Wiktorynowi⁷³. Po wstąpieniu na tron Czech (7 maja 1458)⁷⁴ nowy władca 24 czerwca 1459 roku podniósł ziemię kłodzką do godności hrabstwa. Decyzję tę 5 sierpnia tego roku w Brnie zatwierdził cesarz Fryderyk III, podnosząc przy okazji syna Jerzego, Wiktoryna do godności księcia rzeszy niemieckiej, hrabiego Kłodzka i księcia Ziębic⁷⁵. 7 grudnia 1462 roku tę samą godność otrzymali młodszy bracia Wiktoryna, Henryk Starszy i Henryk Młodszy (Hynek). Najstarszy z braci, Boček, z uwagi na lekkie upośledzenie umysłowe takich zaszczytów nie dostał, pozostał jednak gospodarzem w Nachodzie i jego okolicach, łącznie z Lewinem⁷⁶.

65 L. Hladký, *Poděbradská větev Pánů...*, s. 122-123.

66 GGG, Bd. 2, s. 165. Zarówno Jan Holý, jak i Mikuláš Trčka, podobnie jak większość przedstawicieli szlachty czeskiej uznali wówczas Zygmunta Luksemburskiego za króla Czech, który 23 sierpnia 1436 r. wjechał uroczysto do Pragi. Jan Kolda pozostał nadal w gronie jego przeciwników.

67 J. K. Hraše, *Dějiny Nachoda...*, s. 109-133; V. Wolf, *Jan Kolda ze Žampachu*, Hradec Králové – Trutnov 2002.

68 V. Wolf, *Jan Kolda ze Žampachu...*, s. 18.

69 Ibidem, s. 20.

70 Ibidem, s. 45-46, 49.

71 J. K. Hraše, *Dějiny Nachoda...*, s. 118; V. Wolf, *Jan Kolda ze Žampachu...*, s. 46.

72 GGG, Bd. 2, s. 245; V. Wolf, *Jan Kolda ze Žampachu...*, s. 70.

73 F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, s. 170.

74 Ibidem, s. 168.

75 GGG, Bd. 2, s. 255.

76 Ibidem, s. 265. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 109.

W wyniku podziału spuścizny po zmarłym królu Czech Jerzym z Podiebrad, 9 marca 1472 roku trzeci z synów, Henryk Starszy, przejął na wyłączność za zgodą pozostałych braci księstwo ziębickie, miasto i zamek Ząbkowice Śląskie z przyległościami, zamek i miasto Kłodzko z przyległościami i zamek Homole. Po najstarszym bracie Bočku, który osiadł wówczas na Liticach, przejął także zamek i miasto Nachod z przyległościami, w tym Lewin⁷⁷.

6. LEWIN W HRABSTWIE KŁODZKIM (17 WRZEŚNIA 1477 R.)

Książę ziębicki Henryk Starszy pismem z 12 czerwca 1477 roku oddał zamek Landfried (Homole) wraz z przyległościami w lenno swojemu przyjacielowi z młodości Hildebrandtowi von Kauffungowi⁷⁸. Przydzielił do niego także część swoich majątków leżących na zachód od Homola po rzekę Metuję, zaliczanych do tej pory do klucza nachodzkiego. Tym samym w granicach dóbr znalazły się miasteczka Duszniki i Lewin oraz 21 wsi⁷⁹.

17 września tego roku włączył nowo nadane lenno Hildebrandta w obszar hrabstwa kłodzkiego⁸⁰. Tym samym Lewin wraz z okolicą przeszedł do odrębnej struktury organizacyjnej, w której panem całości był wprawdzie czeski książę, wydawał dekrety w języku czeskim, jednak cały aparat administracyjny, podległy ukształtowanym tam od pokoleń odrębnym formom zarządzania, zmieniał powoli porządek w zastanym ustroju politycznym Lewina. Ta zmiana wpłynęła również na powolny proces zasiedlania tej okolicy przez przybyszów niemieckojęzycznych, a tym samym na przeobrażenia w strukturze etnicznej lokalnej społeczności. Proces trwał długo. W księdze miejskiej Lewina zapisy w języku czeskim przeważały nad niemieckimi do 1580 r.⁸¹

Joseph Kögler pisał w swojej kronice z 1793 r., przy okazji przejmowania majątków przez miasto Duszniki w 1595 r. (...) *staw po czeskiej stronie w obwodzie lewińskim* (...) ⁸². Oznaczało to, że jeszcze przez długie lata ta część już zintegrowanego z hrabstwem kłodzkim obszaru, nadal była postrzegana jako część czeska, stąd też wywodzi się określenie „Czeski Kątek” ⁸³.

77 GGG, Bd. 2, s. 325. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 110.

78 Znana w Saksonii, zarówno z faktów, jak i legend, historia uprowadzenia przez Konrada (Kunza) von Kauffunga synów saskiego księcia Fryderyka Sanftmütigen, Ernesta i Albrechta, skojarzyła losy Henryka St. z Podiebrad z synem Konrada, Hildebrandtem. Rodzina Kauffungów po ścięciu Konrada znalazła schronienie na dworze królewskim w Pradze, gdy namiestnikiem Czech był Jerzy z Podiebrad. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 111.

79 F. Musil, P. Pregiel, *Chrestomatie k dějinom Kladska...*, s. 91-94; GGG, Bd. 2, s. 364. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 111.

80 GGG, Bd. 2, s. 365-366.

81 Księga miejska nie zachowała się do obecnych czasów. Mówi się o niej w formie późniejszych przekazów.

82 J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz. Bd. 2: Die Stadt – und Pfarrechroniken von Glatz – Habelschwerdt – Reinetrz mit den zugehoerigen Doerfern*. Wyd. Dieter Pohl, 1993, s. 282.

83 Dawni niemieckojęzyczni mieszkańcy tego rejonu określają to pojęcie mianem „*Böhmisches Winkel*”, nie stosując wyrażenia „*Tschechisches Winkel*”. Tłumaczy się to przywiązaniem do dawnych tradycji. Rozmowa autora z Barbarą Bittner.

Spadkobiercami Hildebrandta Kauffunga zostali jego synowie. W źródłach pojawiają się imiona trzech, Zygmunta, Hansa i Henryka⁸⁴. 28 czerwca 1505 roku bracia Hans i Henryk Kauffungowie potwierdzili przywileje podporządkowanego im miasteczka Duszniki (Reinerz), nadane w 1408 roku. Dostępne źródła nie pozwalają na określenie, co w tym czasie działo się w odniesieniu do Lewina.

Trzeci z braci, Zygmunt Kauffung, zapisał się negatywnie w historii hrabstwa kłodzkiego. W historiografii niemieckiej występował jako „raub-ritter z Lewina” lub też z zamku Landfried na Homolu. W latach 1506-1512 dopuścił się licznych rozbojów na Śląsku i ziemi kłodzkiej. Na posiedzeniu Landtagu w Kłodzku, zwołanym w 1512 roku m.in. w celu zapobieżenia rozbójniczej działalności przedstawicieli szlachty w hrabstwie kłodzkim, uznano wyżej wymienionego, obok Bernarda Haugwitza i Georga Geislera, za rozbójników, których nakazuje się ścigać w imieniu prawa⁸⁵. W 1522 roku rycerz-rozbójnik wypowiedział posłuszeństwo cesarzowi Karolowi V. Został schwytany w 1534 roku i skazany na ścięcie. Wyrok wykonano w Wiedniu⁸⁶.

Panem lenna zwanym dalej „Hummelherrschaft”, łącznie Dusznikami i Lewinem był w 1520 roku hr. Ulryk von Maidburg-Hardegg, władający hrabstwem kłodzkim od 5 maja 1501 roku⁸⁷. W 1524 roku Ulryk przekazał hrabstwo kłodzkie swojemu bratu Janowi, pozostawiając dla siebie klucz dóbr homolskich z ww. miasteczkami⁸⁸.

7. LEWIN W NOWYM OTOCZENIU GEOPOLITYCZNYM

Po objęciu tronu Czech przez dynastię Habsburgów w 1526 roku rodzina von Maidburg-Hardegg ubiegała się o sprzedaż hrabstwa kłodzkiego królowi Ferdynandowi I, z wyłączeniem lenna homolskiego. W lipcu 1534 roku doszło do zawarcia stosownej umowy. Po długich perypetiach, pojawił się morawski możnowładca Jan z Pernsztejna (cz. Pernštejn), który zobowiązał się spłacić zobowiązania króla wobec rodziny von Maidburg-Hardegg oraz inne wierzytelności z chwilą przejścia całego zastawu kłodzkiego, łącznie z lennem homolskim⁸⁹. Udało mu się przejąć w pełnym zakresie formalno-prawnym przedmiot transakcji z roku 1537 r. dopiero z końcem 1540 roku. Po jego śmierci, synowie – Jarosław, Wratysław i Adalbert, sprzedali hrabstwo kłodzkie 3 grudnia 1549 roku, wraz z kluczem dóbr homolskich palatynowi reńskiemu, arcybiskupowi Salzburga ks. Ernestowi Bawarskiemu, za sumę 140 000 guldenów⁹⁰.

84 Wg. R. Perlbacha Hildebrandt wraz z małżonką dochował się 8 synów i wielu córek. Za R. Perlbach, *Die Herren von Kauffung auf dem Hummelschlosse...*, s. 45.

85 J. Kögler, *Die Chronicken der Grafschaft Glatz...*, s. 196. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 113.

86 J. Kögler, *Die Chronicken der Grafschaft Glatz*, s. 196-197; G. Aelurius, *Glaciographia, oder Glätzische Chronica*, s. 242.

87 Zdaniem R. Perlbacha majątek homolski przeszedł już w 1513 r. w ręce nowego pana zastawnego Kłodzka. Za R. Perlbach, *Die Herren von Kauffung...*, s. 62.

88 A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 113.

89 Ibidem, s. 113-114.

90 F. Musil, P. Pregiel, *Chrestomatie k dějinom Kladska...*, s. 113-114. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 114.

Nowemu nabywcy hrabstwa kłodzkiego bardzo zależało na kluczu homolskim. Miał wobec tego majątku sprecyzowane zamiary. Mianowicie, zaraz po sfinalizowaniu umowy, 10 grudnia przekazał dobra homolskie swojemu nieślubnemu synowi Eustachemu, któremu w 1550 roku cesarz Karol V nadał tytuł szlachecki, potwierdzając to przydomkiem „von Landfried”. Jego nobilitację z racji stanu pochodzenia jeszcze w tym samym roku zatwierdził papież Juliusz III⁹¹.

Fragment mapy Czech Jana Jerzego Vogta z 1712 roku⁹². Są na niej zaznaczone obok Lewina miejscowości w granicach hrabstwa kłodzkiego: Jeleniów (Kelnau), Dańczów (Taniz), Gołaczów (Halacz), Darnków (Dirinka). Poza granicą widzimy m. in. Kudowę, Taszów (Tassa), Słone (Slanczy), Brzozowie (Brzezina). Fragment mapy České republiky Jana Jirího Vogta z roku 1712. Vedle Levína jsou v rámci Kladského hrabství vyznačena města: Jeleniów (Kelnau), Dańczów (Taniz), Gołaczów (Halacz), Darnków (Dirinka). Mimo hranice vidíme např. Kudowa, Taszów (Tassa), Słone (Slanczy), Brzozowie (Brzezina). Fragment einer Karte von Böhmen von Jan Jerzy Vogt aus dem Jahr 1712. Sie zeigt neben Lewin innerhalb der Grenzen der Grafschaft Glatz die Dörfer Kelnau (Jeleniów), Taniz (Dańczów), Halacz (Gołaczów) und Dirinka (Darnków). Jenseits der Grenze sehen wir unter anderem Kudowa, Tassa (Taszów), Slanczy (Słone), Brzezina (Brzozowie).

91 Książę Ernest Bawarski, który mimo piastowanej funkcji arcybiskupa Salzburga nigdy nie przyjął święceń kapłańskich, miał ze swoją pierwszą partnerką Margaretą von Plauenstein z Passau syna Eustacha i córkę Brigitte. Obok wymienionych miał jeszcze czworo dzieci z kolejnych dwóch związków. Jednak tylko tych pierwszych dwoje miało prawo do tytułu szlacheckiego. Za H. Kammermayer, *Herzog von Bayern...*, s. 169, 195. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 114.

92 Atlas historyczny Euroregionu Glacensis, s. 47.

Okres panowania ks. Ernesta Bawarskiego w Kłodzku to czas wzmożonej aktywności ruchów reformatorskich. Większość społeczeństwa ziemi kłodzkiej, w tym mieszkańcy Lewina, popierała tego typu idee, stąd też gdy osiadł on w 1556 roku na stałe na zamku w Kłodzku, musiał się zmierzyć z nowym wyzwaniem. Jego działania w tym zakresie określono w historii ziemi kłodzkiej jako okres „pierwszej kontrreformacji”⁹³.

Z dokumentów z tego okresu dowiadujemy się, że na zwołanym przez niego synodzie w dniach 27 czerwca – 2 lipca 1558 r.⁹⁴ pleban parafii w Lewinie, żonaty wówczas mnich Martin Moller pomyślnie przeszedł weryfikację i pozostał na stanowisku do 1567 r.⁹⁵ Książę Ernest Bawarski dokonał istotnych zmian w administracji kłodzkiej. Wprowadził Urząd Starosty Krajowego Hrabstwa Kłodzkiego. Przypieczętował także podział hrabstwa na dystrykty, obecne już wprawdzie za panowania Henryka St. z Podiebrad, jednak nie do końca jeszcze zdefiniowane. Tym samym istniejące w swoich granicach lenno „Hummelherrschaft”, stało się dystryktem homolskim. Prawdopodobnie również za panowania ks. Ernesta doszło do uporządkowania kwestii przynależności parafii w Lewinie do dekanatu w Kłodzku. W zapisach z 1558 r. figurowała już ona w jego strukturach⁹⁶.

Książę Ernest Bawarski zmarł 7 grudnia 1560 roku w Kłodzku. Wkrótce po tym wydarzeniu zakończyła się ponad 200-letnia historia siedziby rycerskiej Landfried na wzgórzu Homole.

Sprawa sukcesji po zmarłym arcybiskupie zakończyła się dla rodziny Wittelsbachów fiaskiem. Hrabstwo kłodzkie przeszło w 1567 roku w bezpośrednie zarządzanie Urzędu Królewskiego w Pradze⁹⁷. Dla nieistniejącego już klucza dóbr homolskich oznaczało to wprowadzenie na tym obszarze administracji zwierzchniej w osobie wójta, który zarządzał spuścizną po majątku homolskim, nadal nazywanym zwyczajowo Hummelherrschaft, a oficjalnie Humblischer Distrikt. Tego samego roku Maksymilian II zastawił część majątku dystryktu homolskiego, rodzinie von Stubenberg z Nowego Miasta nad Metują⁹⁸. Nazwa Hummelherrschaft nadal funkcjonowała, przypisana zwyczajowo do nowego właściciela. Dopiero z rokiem 1598 wiąże się oficjalne rozwiązanie klucza dóbr homolskich.

93 H. Kammermayer, *Herzog von Bayern, konfirmirter Erzbischof von Salzburg, als Pfand – und Landesherr der Gafschaft Glatz (1549-1560)*, Monachium 2018, s. 190. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 115.

94 A. Herzig, M. Ruchniewicz, *W kraju Pana Boga*, Kłodzkie Towarzystwo Oświatowe 2010, s. 18.

95 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin...*, s. 11, 37.

96 Ibidem. Wprowadzane zmiany organizacyjne w lokalnej administracji kościelnej mogły także wynikać z postanowień soboru trydenckiego obradującego w latach (1545-1563).

97 W 1567 roku sejm stanowy Królestwa Czech odmówił bratankowi Ernesta, Albrechtowi Wittelsbachowi przyznania tytułu obywatela królestwa, a tym samym praw do tytułu hrabiego Kłodzka. Faktyczne przejęcie zastawu przez króla Czech Maksymiliana II od Wittelsbachów miało nastąpić w 1569 roku. Za F. Musil, P. Pregiel, *Chrestomatie k dějinom Kladská...*, s. 114-115. Z kolei Kammermayer twierdzi, że ostateczne rozliczenie zastawu księcia Ernesta Bawarskiego miało nastąpić za panowania cesarza Rudolfa II w 1604 roku. Za H. Kammermayer, *Herzog von Bayern...*, s. 191.

98 J. Kögler, *Die Chronicken der Gafschaft Glatz...*, s. 198.

Za panowania cesarza Maksymiliana II Habsburga (1564-1576), w trakcie trwale rozszerzającego się procesu reformacji w Kościele, w miasteczku rozpoczęła działalność Rada Miejska, wybierana wówczas przez starostę krajowego Kłodzka. W zapisach lokalnej księgi miejskiej pojawiło się w 1580 nazwisko pierwszego burmistrza Georga Stanke⁹⁹.

11 lutego 1595 roku starosta krajowy Kłodzka Melchior von Rechenberg (luteranin) zezwolił wolnym obywatelom Lewina, Dusznik i wsi dawnego klucza dóbr homolskich na zastawianie własnych dóbr w celu pozyskania środków finansowych na wykup zastawu homolskiego z rąk rodziny von Stubenberg. Wartość transakcji opiewała na kwotę 5000 florenów. Cesarz zapewnił przy tym obywateli tych miejscowości, że ich dobra nie będą już więcej zastawiane¹⁰⁰.

Kolejnemu, katolickiemu plebanowi w Lewinie i jednocześnie dziekanowi w Kłodzku, Wolfgangowi Ebenerowi udało się w 1576 r. wzmocnić w kamieniu miejscową świątynię i dobudować do niej wieżę. Całość prac nadzorował budowniczy Melchior Neumann.

W 1601 r. , w kamienicy pod późniejszym nr. 167, kolejny, ewangelicki tym razem, proboszcz parafii lewińskiej, Adam Jordan założył pierwszy mały szpital dla mieszkańców Lewina i wsi Zakrze¹⁰¹. W dobie umacniania się reformacji na tym obszarze, po wydaniu w 1609 r. tolerancyjnego listu majestatycznego przez cesarza Rudolfa II Habsburga, w miasteczku powstał w kamienicy nr. 3 w rynku, pierwszy kościół ewangelicki. Budowla drewniana nie przetrwała jednak długo. Została zniszczona w trakcie wojny trzydziestoletniej¹⁰².

Lewin mógł cieszyć się od 19 lipca 1597 r. przywilejem organizowania jarmarków. Mówi o tym najstarszy zachowany dokument wydany przez administrację Melchiora von Rechenberga dla tego miasteczka¹⁰³. Otrzymało ono w nim prawo do organizacji dwóch jarmarków, w dzień MB Gromnicznej i św. Wawrzyńca obok odpustu w święto kościoła, w niedzielę poprzedzającą wspomnienie liturgiczne św. Gawła, oraz prawo do jarmarku tygodniowego w każdy wtorek¹⁰⁴. Cztery dzień jarmarczny miasteczko otrzymało 28 marca 1748 r. Związane to było z obchodami Świąt Wielkanocnych.

99 W. Mader, *Nachrichten über die alten Privilegien der Stadt Lewin*, VGHGG I, s. 155. W związku z brakiem dokumentu źródłowego trudno o ustalenie wcześniejszych czeskojęzycznych włodarzy miasteczka.

100 Ibidem. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 118-119.

101 W. Mader, *Das Hospital zu Lewin*, VGHGG VIII, s. 222-223. Z uwagi na reprezentowany przez niego światopogląd (wyznanie augsburskie), w 1602 r. został z tego stanowiska zwolniony.

102 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 38.

103 W. Mader, *Nachrichten über die alten Privilegien der Stadt Lewin*, VGHGG I, s. 151-152.

104 Na mocy decyzji administracji królewskiej, dzień organizacji tygodniowego jarmarku zmieniono z wtorku na środę. Ibidem, s. 152-153.

Nowy król Czech i cesarz Maciej II Habsburg zatwierdził w 1617 roku wykupione cztery lata wcześniej przez miasta i osady dystryktu homolskiego prawo do wyższego sądownictwa¹⁰⁵.

Z 1606 r. pochodzi jedna z najstarszych pieczęci miasta, w polu wczesnobarokowej tarczy występują trzy grzbiety muru blankowego, jeden nad drugim. W otoku pieczęci napis: *Sigillum Regiae Civitatis Levinensis 1606*¹⁰⁶.

Zdjęcie herbu Lewina z 1920 r. Wzór nawiązuje do wersji z pieczęci na początku XVII w.
Fotografie erbu Levínu z roku 1920. Vzor odkazuje na verzi z pečeti ze začátku 17. století.
Foto des Wappens von Lewin aus dem Jahr 1920. Die Gestaltung bezieht sich auf die Version auf dem Siegel aus dem frühen 17. Jahrhundert.

Do tej pieczęci nawiązuje historia opisana przez G. Aelurusa, zgodnie z którą miała być ona wrzucona przez rajców miejskich do studni, w związku ze zbliżającą się nawałą husycką i wyciągnięta z niej w stanie nienaruszonym po tych wydarzeniach¹⁰⁷. Tę historię przytoczył również J. Kögler. Opisał on jednak inny wizerunek herbu. Z jego relacji wynika, że w herbie Lewina były pierwotnie cztery pasma muru blankowego, przy czym ten ostatni dolny był najkrótszy i miał przypominać fragment muru miejskiego¹⁰⁸. Ta informacja nie znajduje jednak żadnego potwierdzenia w dostępnych źródłach.

105 J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*, Bd. 2, s. 282. Wykup kosztował wszystkie podmioty ogółem 350 kop miśnieńskich groszy. W zakres uprawnień wchodziło wymierzanie kar za ciężkie przewinienia typu mord, rabunek, zdrada stanu, obraza majestatu.

106 Marian Heisig, *Herby miast ziemi kłodzkiej* [w:] *Zeszyty ziemi kłodzkiej nr 4*, Muzeum Ziemi Kłodzkiej, Kłodzko 1992, s. 30-31.

107 G. Aelurius, *Glaciographia...*, s. 236.

108 J. Kögler, *Historische Beschreibung der Königlischen Stadt Lewin*. [w:] *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*, s. 418-419.

Aktualny herb Gminy Lewin Kłodzki nawiązuje w części do opisu J. Köglera
Současný erb obce Levín částečně odkazuje na popis J. Köglera
Das heutige Wappen der Gemeinde Lewin Kłodzki bezieht sich zum Teil auf die Beschreibung von J.

9. WYDARZENIA WOJNY TRZYDZIESTOLETNIJ I ICH NASTĘPSTWA

Wojna trzydziestoletnia (1618-1648) była dla małego miasteczka katastrofalna w skutkach. Dotarła w ten obszar w 1621 roku wraz z wojskami „króla zimowego” Fryderyka V Wittelsbacha, wycofującymi się z Pragi po przegranej bitwie pod Białą Górą. Jego pododdziały, które zajęły przełęcz przy Homolu, były wówczas zaopatrywane przez miejscową ludność protestancką, zarówno od strony Lewina jak i Dusznik. W grudniu 1621 roku większość z nich uciekła z obawy przed zbliżającymi się oddziałami księcia Saksonii, który przybył, by wspomóc wojska cesarskie w czasie oblężenia Kłodzka. Klęska obrońców miasta Kłodzka, w październiku 1622 r. zmieniła diametralnie położenie w większości protestanckiej społeczności tych okolic. Późniejsze przemarsze wojsk cesarskich Ferdynanda III (8 maja 1646) oraz szwedzkich (26 stycznia 1647) przyczynił się do całkowitego spustoszenia okolicy¹⁰⁹. Gospodarka miasteczka całkowicie się załamała. Mieszkańcy byli zmuszeni często chować się w lasach. Oba miasteczka dystryktu, Duszniki i Lewin, zostały pozbawione w 1625 r. swoich przywilejów¹¹⁰. Odzyskały je dopiero w 1629 roku, po skutecznie przeprowadzonej rekatalizacji hrabstwa kłodzkiego¹¹¹.

W akcie przywrócenia praw dla Lewina z 15 stycznia tegoż roku, król Czech (od 1627) Ferdynand III Habsburg odniósł się pozytywnie do odnowienia przywilejów, którymi miasteczko zostało obdarzone we wcześniejszych latach, mianowicie: prawo do dwóch jarmarków, święta odpustu kościelnego dla parafii, posiadania browaru i słodowni, składu soli, łaźni (balwierz), łąk sukiennych, łąk cukierniczych i łąk z innymi wyrobami rzemieślniczymi. Kolejne zapisy dotyczyły praw do dziedziczenia majątków i innych praw, podobnie jak dla pozostałych miast hrabstwa, wzorując się na przykładzie Kłodzka. Wszystkie miasta, które wcześniej wykupiły sobie przywilej prawa do wyższego sądownictwa, zostały w tym zapisie na pewien czas tego pozbawione¹¹².

109 A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*s. 120-121.

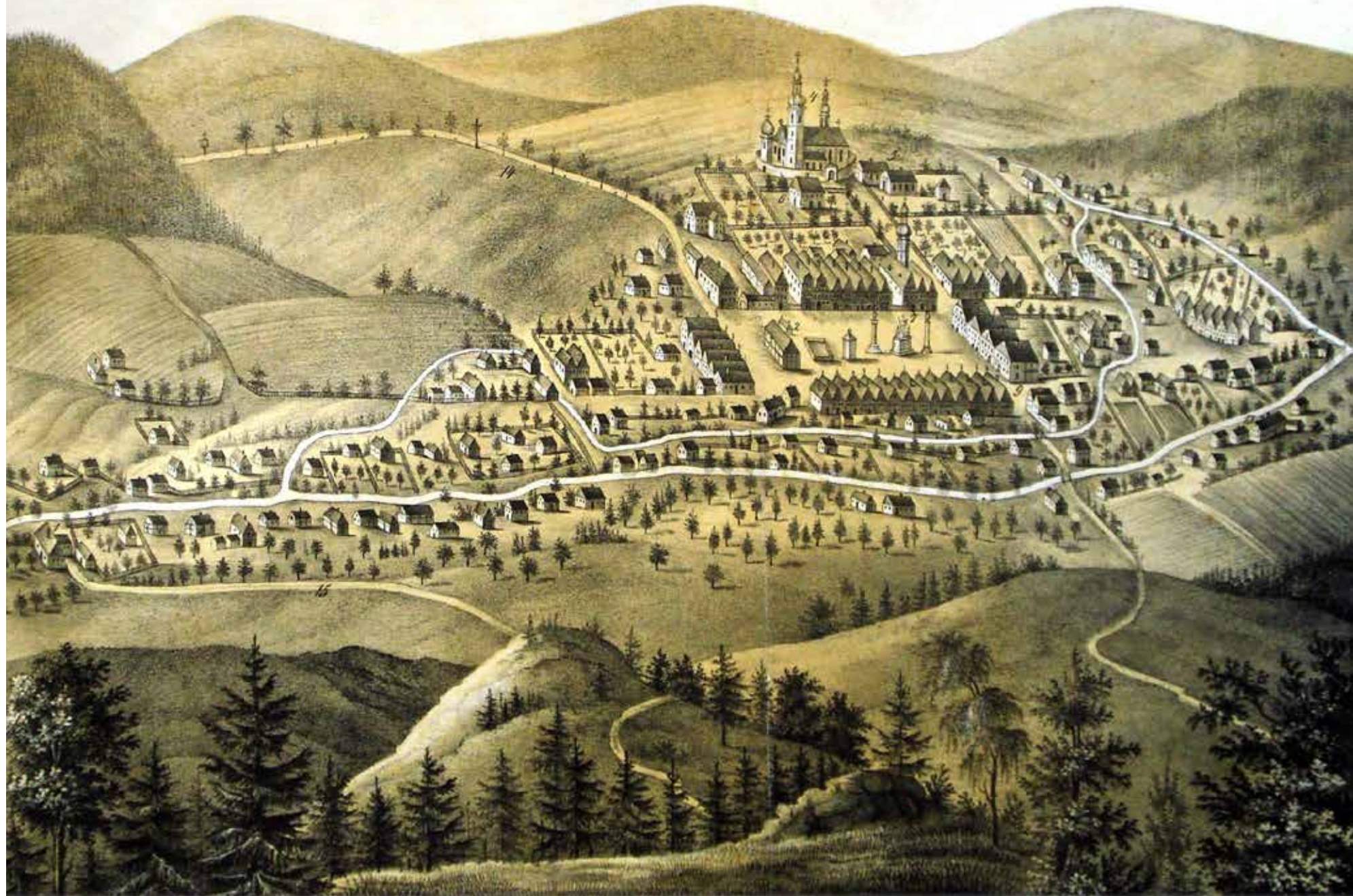
110 J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*, Bd. 2, s. 283.

111 Ibidem. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*s. 120.

112 Przywrócono je w 1739 r. za panowania cesarza Karola VI. Za W. Mader, *Nachrichten über die alten Privilegien der Stadt Lewin*, VGHGG I, s. 154.

1 Die obere Mühle.	9 Prager-Gasse.
2 Das Bräuhaus.	10 Tanzer-Gasse.
3 Das große Wirthshaus.	11 Kirchgässel.
4 Kirche.	12 Hospital-Mühle.
5 Pfarrhof.	13 Hospital.
6 Schule.	14 Straße von Glatz.
7 Rath-oder Gemeinhaus.	15 Straße nach Leschney.
8 Toster-Gasse.	

LEWIN
aus der Vogelschau im Jahre 1736.

Weduta miasta Lewina z 1736 r.

(litografia i druk z wyd.

O. Pompejusa z Kłodzka)¹¹³.

Zdjęcie ze zbiorów Muzeum Papiernictwa
w Dusznikach Zdroju.

Veduta města Lewin z roku 1736

(litografie a tisk od pátra Pompeje z Kladzka).

Fotografie ze sbírky Muzea výroby papíru
v Dušňkách Zdrój.

Vedute der Stadt Lewin von 1736

(Lithographie und Druck aus der Ausgabe
von O. Pompejus aus Kłodzko) .

Foto aus der Sammlung des Museums für
Papiermacherei in Duszniki Zdrój.

¹¹³ Na weducie widoczny jest ratusz umiejscowiony po prawej stronie, w południowej pierzei rynku. Zdaniem J. Köglera ratusz miał być zlokalizowany wcześniej w centralnej części placu. Dopiero pożar z 8 września 1703 r. i zniszczenie budynku zmusiło władarzy miasta do wykupienia jednej z kamienic i ulokowanie w niej siedziby burmistrza. Za J. Kögler, *Historische Beschreibung der Königlichen Stadt Lewin*. [w:] *Die Chronicken der Grafschaft Glatz*, s. 445.

We wspomnianym piśmie władca pozbawił praw lub znacznie je ograniczył, ciesząc się wielkim poważaniem trzeci stan społeczny – właściciele wolnych majątków sędziowskich (Freirichter), przenosząc w części ich przywileje na wolnych mieszkańców miast. Zatrzymał też dla siebie prawo do powoływania wójtów regionalnych przez Urząd Królewski¹¹⁴.

Ważnym zapisem, który wówczas się pojawił, było przyznanie Lewinowi po raz pierwszy prawa do wolnego wyboru rady miejskiej. Od tego momentu była ona wybierana corocznie do 1666 r. Na jej czele stał prymas, który miał dwóch zastępców w osobie I i II burmistrza oraz trzech radnych (jeden z nich był pisarzem). Wybory rajców miejskich były dla miasteczka ważnym i dosyć kosztownym wydarzeniem. Poprzedzało je „dyskretne” przekazywanie staroście kłodzkiemu i jego kancelistom stosownych upominków. Zwyczajowo utarło się, że przy wysłuchaniach u starosty na ten temat, uczestniczyła także jego małżonka. Stąd też otrzymywała ona z reguły belę dobrej jakości sukna. W 1658 r. wybory kosztowały Lewin 241 guldenów. W 1659 r. gdy były organizowane razem z Dusznikami, kosztowały 145 guldenów. Wniosek nasuwał się jeden, żeby wydłużyć kadencję rady miejskiej lub organizować wybory wspólnie z innymi miastami. Tak też się stało w 1666 r., gdy na życzenie miast, Bystrzyca Kłodzkiej, Radkowa, Łądką, Dusznik i Lewina, cesarz zdecydował o wydłużeniu kadencji rady miejskiej do 3 lat¹¹⁵.

W kronice miejskiej Dusznik z tego okresu (29 stycznia 1629) pojawiła się wzmianka o wójcie regionalnym Georgu Zwiner von Hutberg, lokalnym przedstawicielu władzy cesarskiej, który zarządzał m. in. odbudową kościoła parafialnego w Dusznikach¹¹⁶. To właśnie on przejął w zarząd na obszarze dystryktu homolskiego, w tym Lewina, wszystkie sprawy związane z patronatem nad kościołami. W gestii wójta znalazły się także sprawy dotyczące sądownictwa. W 1655 r. jest wymieniony wójt Christopher Breier¹¹⁷. Na uwagę zasługuje fakt, że kolejni wójtowie regionalni pochodzili z Lewina. W 1680 r. został nim Georg Fischke, po nim w 1700 r. był David Bernatschke, a w 1730 r. – Johann Georg Stanke¹¹⁸. Z tego też powodu „Humblicher Distrikt” nazywano często lewińskim. Mówiono też o Homolu jako o zamku lewińskim, no i oczywiście o lewińskim rycerzu rozbójniku Zygmuncie Kauffungu.

W ramach kolejnej zmiany statusu przynależności lokalnych osad dawnego klucza dóbr homolskich, za panowania cesarza Leopolda I, w poszukiwaniu pieniędzy na sfinansowanie kampanii antytureckiej, Urząd Królewski sprzedał w 1684 r. Kasparowi Josefowi von Alten właścicielowi wolnego sędziostwa Jeleniów wsie: Jeleniów (Gellenau), Dańczów (Tanz), Zakrze (Sackisch), Jarków (Jaerker), Jerzykowice Małe (Kleingeorgsdorf), Jerzykowice Wielkie (Grossgeorgsdorf).

114 F. Volkmer, *Die Privilegien des Adels...*, s. 69.

115 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 13.

116 A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 120.

117 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 25.

118 Ibidem.

20 grudnia 1684 r. miasteczko Lewin zostało „zachęczone”, w ramach tej samej kampanii, do zakupu wsi Krzyżanów za 1833 guldeny i Kocioł za 1744 guldeny¹¹⁹. W podobny sposób wsie: Kulin Kłodzki (Keilendorf), Darnków (Doernikau), z kolonią Kociołek (Kessel), Jawornica (Jauernig), Leśna (Loeschney), Witów (Nerbotin), Żyznów (Tschischeney) pozyskał Johann Isaias von Hartig i przyłączył je do swojego klucza dóbr w Szczytniej.

Do bardzo ważnej zmiany w statusie miasteczka doszło w 1685 r. Lewin wykupił wówczas przed komisją alienacyjną potwierdzenie zrównania w prawach z pozostałymi miastami królewskimi hrabstwa kłodzkiego, stając się miastem królewskim, którego przedstawiciele byli uprawnieni do uczestniczenia w posiedzeniach wszystkich stanów Kłodzka – Landtagu¹²⁰.

Kosztowało to mieszkańców 629 guldeny i 38 krajcary¹²¹. W tym czasie miasto wykupiło także przed ww. komisją prawo wolnego wejścia do lasu, prawo do polowań na drobną zwierzynę oraz prawo do połowu ryb w okolicznych czterech małych stawach¹²². Wykupiło także kadź do warzenia piwa dla lokalnego browaru, za sumę ponad 766 guldenów¹²³.

10. ŻYCIE GOSPODARCZE I DUCHOWE W MIASTECZKU KRÓLEWSKIM

Jak wynika z urbarza datowanego na rok 1611, Lewin zamieszkiwało 543 mieszkańców¹²⁴. Działalność gospodarcza w miasteczku funkcjonowała w oparciu o przywileje wymienione w liście starosty kłodzkiego Melchiora von Rechenberga z 19 lipca 1599 r., potwierdzającym ich istnienie „od setek i więcej lat”. Należało do nich: prawo warzenia piwa, jego wyszynku, prawo produkcji gorzałki, prawo do wykonywania rzemiosła, prawo handlu, w tym funkcjonowanie ław cukierniczych, piernikowych i włókienniczych, handel solą, działalność winiarni i działalność łaźni (balwierz).

W dokumentach szczegółowych do ww. dekretu z 15 stycznia 1629 r., w „prawie piwnym” wprowadzono dodatkowo podatek na rzecz kwestury¹²⁵, taki sam jak dla Dusznik w wysokości 2 grzywien miśnieńskich od słodowni¹²⁶.

119 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 26.

120 W. Mader, *Nachrichten über die alten Privilegien der Stadt Lewin*, VGHGG I, s. 158.

121 Krajcar (grajcar) – drobna moneta. Na 1 guldena przypadało 60 krajcarów. Na 1 talara – 90 krajcarów.

122 Ibidem. J. Kögler, *Die Chronicken der Grafschaft Glatz...*, s. 445.

123 Do czasu uzyskania praw miasta królewskiego, kadź piwna była własnością administracji w Kłodzku. W 1750 roku w mieście było upoważnionych do warzenia piwa 54 gospodarzy. Za W. Mader, *Nachrichten über die alten Privilegien der Stadt Lewin*, VGHGG I, s. 145-146.

124 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 11.

125 Odpowiednik instytucji znanej obecnie pod nazwą Urząd Skarbowy.

126 Miasteczko ociążało się z realizacją tego obowiązku, stąd też sprawa znalazła zakończenie przed sądem. Do 1746 r. magistrat musiał oddawać kwesturze rocznie zawartość trzech kadzi (beczek) piwa.

Pfarrkirche zu Lewin.

Zdjęcie kościoła parafialnego pw. św. Michała Archanioła, z plebanią po prawej stronie i budynkiem szkoły po lewej stronie. Ze zbiorów Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju.

Fotografie farného kostela o sv. Michala Archanděla s farou vpravo a budova školy vlevo.

Ze sbírky Muzea výroby papíru v Dušnicích Zdrój.

Foto der Pfarrkirche St. Michael der Erzengel, mit dem Pfarrhaus auf der rechten Seite und dem Schulgebäude auf der linken Seite. Aus der Sammlung des Museums für Papiermacherei in Duszniki Zdrój

W akcie łaski pozostawiono na niezmienionym poziomie opłatę za wyprodukowane piwo w wysokości 32 krajcarów od beczki (kadzi)¹²⁷. Przykładowo za rok 1640 r. miasto musiało odprowadzać do kasy w Kłodzku 40 kop gr. miśnieńskich z tytułu produkcji piwa¹²⁸. Uprawnieni do warzenia piwa w miasteczku i wnoszący wspólnie tą sumę (Gildia browarnicza), mogli je wykorzystywać do własnych celów lub przekazać uprawnionym do wyszynku handlarzom. W tym ostatnim przypadku dodatkowo musieli wносить do kasy w Kłodzku 6 krajcarów od każdej „ósemki” (Achtel) piwa. Gildia piwowarska w Lewinie była mocno ograniczona w sprzedaży piwa na zewnątrz. Jedynie wsie Krzyżanów i Kocioł były zobligowane do odbioru piwa z miasteczka. Zimne Wody i Darnków miały możliwość wyboru pomiędzy Lewinem i Dusznikami¹²⁹.

127 F. Volkmer, *Die Privilegien des Adels und der königlichen Städte der Grafschaft Glatz vom 15. Januar 1629*, VGHGG VI (1886/1887), s. 77-78. W 1665 r. opłatę tą podwyższono do 48 krajcarów. Pojemność beczki (Braupfanne) z trzykrotnie warzonym piwem to ok. 60 wiader.

128 W. Mader, *Nachrichten über die alten Privilegien der Stadt Lewin*, VGHGG I, s. 145-146.

129 Ibidem.

Uprawnione domy piwowarskie miały prawo także do produkcji alkoholu (gorzałki), za kolejną, stosowną opłatą akcyzową do urzędu podatkowego. Dodatkowo, za każdy korzec „odpadów” z produkcji alkoholu, musieli wносить opłatę w wysokości 9 krajcarów, później znacznie podnoszoną¹³⁰.

Wszystkie cechy rzemieślnicze działały również wg ściśle ustalonych pod koniec XVI w. reguł cechowych. Zostały one zmodyfikowane przez cesarza Karola VI w latach trzydziestych XVIII w. W Lewinie funkcjonowało pięć uprzywilejowanych cechów: szewców, rzeźników, piekarzy, krawców i kowali. Z tymi ostatnimi byli dodatkowo powiązani: stolarze, kołodzieje (stelmach), bednarze i ślusarze. Pierwsze trzy z wymienionych cechów, miały prawo do wystawiania swoich towarów w ławach rzemieślniczych. W 1724 r. w miasteczku działało 5 rzeźników, 3 piekarzy i 4 szewców. Cech kowali liczył łącznie 11 przedstawicieli różnych, ww. specjalności¹³¹. W mieście funkcjonowała także instytucja „balwierza”. Za rok 1722 miasto wydało uprawnienia do wykonywania tego zawodu na sumę 175 talarów. W 1749 r. było to już 311 talarów a w 1798 r. – ponad 333 talarów.

Do końca 1700 r. przestała praktycznie działać w mieście i okolicy, opisywana przez G. Aeuluriusa w XVII-wiecznej Glaciografii branża producentów łyżek drewnianych. Ostatni dwaj mieszkańcy Lewina, biegli w tym zawodzie, już tylko raz w roku 1724 r. mieli okazję sprzedaży własnych wyrobów w Brandenburgii.

Od końca XVII w. do połowy XVIII w. obok browarnictwa, szybki rozwój w hrabstwie kłodzkim przeżywało także włókiennictwo. Jego podstawą była stosunkowo bogata baza surowcowa (obfitość wełny związanej z hodowlą owiec w folwarkach oraz uprawa lnu). W 1724 r. działało w Lewinie 11 sukienników¹³². Było w tym czasie także 54 płócienników, z których każdy dysponował dwoma krosnami. W 1750 r. było ich 132 a w 1794 – 262¹³³. Osoby zajmujące się handlem w tej branży należeli do najbogatszych obywateli Lewina. Zajmowali przy tym najważniejsze stanowiska w magistracie.

130 Ibidem.

131 Ibidem, s. 150.

132 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 58.

133 Ibidem, s. 59. W tym czasie, w cechach włókienniczych działali: płóciennicy (Garn- und Leinwebergewerk), sukiennicy oraz tkacze caju i harasu (Zeug- und Raschmachersgewerk). Cajg – najtańsza mocna tkanina bawełniana. Haras – szorstka tkanina wełniana.

Kolumna Maryjna, pocztówka z 1923 r., ze zbiorów Biblioteki Publicznej w Lewinie Kłodzkim
Mariánský sloup, pohlednice z roku 1923, ze sbírky Veřejné knihovny v Levíně
Mariensäule, Postkarte von 1923, aus der Sammlung der Öffentlichen Bibliothek in Lewin Kłodzko

Figura św. Jana Nepomucena w dolnej części rynku na tle kamienicy Ignacego Straucha, pocztówka z 1939 r. ze zbiorów Biblioteki Publicznej w Lewinie Kłodzkim
Socha sv. Jana Nepomuckého v dolní části tržiště s nájemným domem Ignacyho Straucha v pozadí, pohľadnice z roku 1939 ze sbírky Veřejné knihovny v Levíně
Statue des Heiligen Johannes von Nepomuk im unteren Teil des Marktplatzes vor dem Hintergrund des Ignacy-Strauch-Hauses, Postkarte von 1939 aus der Sammlung der Stadtbibliothek in Lewin Kłodzko

134 Ibidem, s. 40.

135 J. Kögler, *Historische Beschreibung der Königlichen Stadt Lewin*. [w:] *Die Chronicken der Grafschaft Glatz*, s. 425. Mader podał inne dane: 9 łokci i 15 łokci. W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 41.

136 Rodzina Stanke była w latach 1596 – 1651 w posiadaniu folwarku we wsi Kocioł. Później jej przedstawiciele stanowili patrycjat miejski Lewina. W. Mader, *Geschichte, Nachrichten über die ehemaligen Kämmererdörfer der Stadt Lewin*, VGHGG V, s. 136. W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 60.

137 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 43-44.

cie. Prym wiodła w tym zakresie rodzina Stanke, reprezentowana przez Adama, a po nim jego syna Johanna Georga.

W sprawach duchowych, przełom XVII i XVIII w. obfitował także w ciekawe wydarzenia. Za kolejnego proboszcza Franza Christopha Klara powołano do życia Bractwo św. Antoniego z Padwy, zatwierdzone przez papieża Aleksandra VII 13 września 1662 r. Funkcjonuje ono także obecnie¹³⁴.

Adam Stanke, jako burmistrz Lewina patronował rozbudowie i zagospodarowaniu obszaru przed świątynią w Lewinie. W 1683 r. ufundował m. in. z własnych środków budowę ulicy kościelnej. W 1687 r. powstała z jego inicjatywy kolumna maryjna przy rynku. W tym okresie powstała również nowa plebania. W 1697 r. świątynia parafialna została podwyższona o 6 łokci i zrewitalizowana w nowym, barokowym stylu. Rok później kościół wydłużono o 14 łokci, w związku z powyższym, jak stwierdził J. Kögler, kościół stał się nową budowlą¹³⁵.

Syn Adama, Johann Georg Stanke ufundował a w 1717 r. figurę św. Jana Nepomucena¹³⁶. Za jego działalności w roli wójta regionalnego, w 1729 r. powstała także zakrystia i oratorium w lokalnym kościele¹³⁷.

W 1734 r. parafię w Lewinie objął Johann Martin, generalny wikariusz arcybiskupa Pragi, urodzony w tym mieście w 1684 r. w kamienicy pod nr. 19. W chwilę po przejściu obowiązków ufundował kościołowi symboliczny „wieczny ogień” przed ołtarzem głównym, „płonący” do chwili obecnej. Przeznaczył na to 500 guldenów.¹³⁸

W 1735 r. w kościele pojawiły się nowe organy, a rok później dokonano renowacji ołtarza głównego i powstała Droga Krzyżowa. W 1737 r. świątynia gościła delegację członków Towarzystwa Jezusowego¹³⁹.

11. LEWIN W PAŃSTWIE PRUSKIM

Przejęcie hrabstwa kłodzkiego przez króla Prus Fryderyka II w 1742 r. miało swoje poważne reperkusje dla społeczności Lewina. Po pierwszej wojnie śląskiej (układ pokojowy podpisany we Wrocławiu 27 czerwca 1742 r.), za sprzyjanie Habsburgom, pruski władca nakazał powiesić co trzysta metrów przedstawiciela lokalnej społeczności chłopskiej z dystryktu homolskiego, na drodze z Dusznik do Nachodu¹⁴⁰. Wg F. Ludwiga było nimi ośmiu cywilów z Lewina, którzy w przymierzu

z żołnierzami austriackimi ostrzelali 7 czerwca 1742 r. z ruin zamku Homole wojska pruskie i za to ponieśli taką karę¹⁴¹. Należy dodać, że król Prus odnosił się z wyjątkową pogardą do stanu chłopskiego, stąd też tego typu ofiara stanowić miała efekt mrozący także dla przedstawicieli pozostałych warstw społecznych w okolicy, przy uwzględnieniu małej straty dla potencjału w „sile żywej” na nowo pozyskanym terytorium. Kolejne dwa konflikty Hohenzollernów z Habsburgami (1745-46) i (1756-63) oznaczały dla lokalnej ludności jedynie wzmożony wysiłek w sferze zapewnienia wojskom obu stron konfrontacji i ich sprzymierzonym, stosownego zapotrzebowania logistycznego.

Na zdjęciu Julius Urban, na tle swojej kamienicy, obrany Królem Związku Strzeleckiego w 1936 r., w wieku 80 lat. Z archiwum Barbary Bittner z domu Urban, wnuczki Juliusa

Na snímku Július Urban s domem v pozadí, Král Střeleckého Spolku v roce 1936 ve věku 80 let.

Z archivu Barbary Bittnerové rozená Urbanová, vnučka Júliuse

Das Foto zeigt Julius Urban vor dem Hintergrund seines Stadthauses, der 1936 im Alter von 80 Jahren zum Schützenkönig gewählt wurde, aus dem Archiv von Barbara Bittner geb. Urban, die Enkelin von Herrn Urban.

138 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 44.

139 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 44.

140 N. Kracherowa, „Partyzant moralności”, wyd. „Śląsk”, Katowice 1989, s. 71.

141 F. Ludwig, *Die Grafschaft Glatz in Wort und Bild*, Glatz 1896/1897. s. 174.

Po drugiej wojnie śląskiej zniesiono wolny wybór rady miejskiej. Dotychczas funkcjonujący organ został 17 lutego 1746 r. zastąpiony wyznaczanym już przez pruskie władze zwierzchnie, siedmioosobowym gremium, zredukowanym w 1751 r. do czterech osób. Byli nimi, konsul-dyrygent, odpowiedzialny za sądownictwo, prokonsul, odpowiedzialny za policję i pełniący także funkcję skarbnika, senator (opieka medyczna, społeczna) oraz sekretarz (obok sporządzania raportów, należały do niego sprawy kwatermistrzowskie). Mieli oni prawo dobrać sobie jedną lub więcej osób do pomocy, w zależności od potrzeb¹⁴². W 1750 r. miasto liczyło 801 mieszkańców¹⁴³.

Widok kamienicy Ignacego Straucha, w południowej pierzei rynku. Od drugiej połowy XIX w. do zakończenia II wojny światowej była ona w posiadaniu rodziny Urban, jednej z 15 rodzin właścicieli gruntów rolnych (Großbauerów) w Lewinie¹⁴⁴, zbiory prywatne Karola Ormana
 Pohled na dům Ignacyho Straucha na jižním průčelí tržního náměstí. Od druhé poloviny 19. století až do konce 2. světové války jej vlastnila rodina Urbanových, jedna z 15 rodin vlastníků zemědělské půdy (Großbauerov) v Levíně, soukromá sbírka Karola Ormana
 Blick auf das Gebäude von Ignacy Strauch an der Südfront des Marktplatzes. Ab der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts bis zum Ende des Zweiten Weltkriegs war es im Besitz der Familie Urban, einer der 15 Großbauernfamilien in Lewin, Privatsammlung von Karol Orman

142 W. Mader, *Nachrichten über die alten Privilegien der Stadt Lewin*, VGHGG I, s. 157.

143 J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz...*, s. 422.

144 Z rodziny Urbanów wywodzi się obecna rzeczniczka Wspólnoty mieszkańców Lewina Barbara Bittner, wnuczka Julusa Urbana.

W państwie pruskim, cieszącym się tradycjami wojskowymi i przywiązaniem do munduru, nie mogło się obyć bez utworzenia w Lewinie w 1765 r. Związku Strzeleckiego. 10 lipca 1766 r. uroczyście otwarto strzelnicę, gdzie członkowie związku mogli realizować swoje założenia programowe¹⁴⁵. Każdego roku w „zielone święta” (Zesłanie Ducha Św.) odbywała się wielka feta, podczas której do południa odbywały się zawody strzeleckie do tarcz na odległość 75 m. Zwycięzca dostępował po południu na rynku lewińskim zaszczytu prezentacji w roli „króla kurkowego”.

W nocy z 2 na 3 lipca 1772 r. doszło do potężnego pożaru w mieście. Ogień, powstały w okolicach domu nr 18, strawił 28 domów mieszkalnych i trzy obiekty publiczne, ratusz, browar i szpital. Mieszkańcy spalonych domostw otrzymali od administracji królewskiej wsparcie w wysokości ponad 40 tys. talarów. Podjęto decyzję o odbudowie centrum miasteczka. Nadzorował ją mistrz budowlany z Kłodzka, Müller. W tym celu uruchomiono cegielnię, która działała do czasu wyczerpania zapasów gliny w 1854 r. Z ogólnej inicjatywy wyłamał się jeden z najbogatszych mieszkańców miasta, królewski radca handlowy Ignacy Strauch¹⁴⁶, który odbudował swoją siedzibę (nr 27 w rynku) według własnego projektu, nawiązującego do bogatych barokowych kamienic patrycjuszy miejskich większych miast regionu, otrzymując także wsparcie od państwa. Na fasadzie jego kamienicy znajdowała się, nieczytelna obecnie, dekoracja z freskiem przedstawiającym „Ucieczkę do Egiptu”. Odbudowę całości zakończono w 1776 r.¹⁴⁷. Do chwili pożogi sprzedawcy mogli wystawiać swoje towary w podcieniach kamienic na rynku. Po pożarze dopiero w 1784 ustawiono w rynku 24 kramy jarmarczne¹⁴⁸.

W kolejnej rywalizacji o hegemonię w państwach rzeszy niemieckiej między dynastiami Habsburgów i Hohenzollernów, miasteczko miało także swój udział. W ramach konfrontacji o sukcesję bawarską (wojna kartoflana¹⁴⁹), po zmarłym bezpotomnie elektorze bawarskim ks. Maksymilianie Józefie III, w lipcu 1778 r., w okolicy wzgórza Grodziec (wówczas Ratchenberg), Homola i Lewina rozlokował się korpus wojsk pruskich, który miał z tego kierunku wkroczyć do Czech. W dniach 4-5 lipca pojawił się tu król Prus Fryderyk II. Przenocował w domu mistrza ciesielskiego Josefa Ernera w kolonii Hummelwitz (obecnie Zielone Ludowe) pod Homolem. Sam właściciel domu dowiedział się o tym zaszczycie powracając z pracy w Lewinie. Został dom otoczony strażą. Nie wpuszczono go, stąd też przenocował u sąsiadów¹⁵⁰. Na początku stycznia 1779 r. Lewin musiał pełnić podobną rolę dla wojsk austriackich, które wkroczyły pięcioma kolumnami na ziemię kłodzką, pod dowództwem austriackiego feldmarszałka Dagomerta Sigmunda von Wurmsera. Jego oddziały,

145 Ibidem, s. 57.

146 Prowadził handel sukniem.

147 Ibidem, s. 73.

148 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 24.

149 Potoczna nazwa konfliktu o sukcesję bawarską, powszechnie stosowana przez ówczesnych kronikarzy pruskich, za sprawą częstej aprowizacji wojsk, wymuszanej siłą od lokalnych chłopów, w skład której wchodziły przede wszystkim ziemniaki. W kronikach austriackich dominowało określenie „wojna o śliwki”, czyli konflikt wywołany bez uzasadnionej potrzeby.

150 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 74.

rozlokowane na rubieży Broumov, Radków, Karlów, Szczytna, Bystrzyca Kłodzka¹⁵¹, wycofały się z zajmowanych stanowisk dopiero po 18 maja 1779 r.¹⁵² Magistrat Lewina oszacował wydatki miasta na potrzeby ww. kampanii w wysokości 15 400 talarów, a otrzymał jedynie 1000 talarów. W parafii zginęło ok. 100 osób. Większość mieszkańców partycypowała także w opiece nad rannymi żołnierzami¹⁵³.

16 czerwca 1787 r. okolicę nawiedził kolejny kataklizm. Oberwanie chmury i związany z tym dynamiczny przybór wody spowodował szkody oszacowane na 1083 talary. Poszkodowani w tym wydarzeniu mieszkańcy otrzymali tytułem odszkodowania od urzędników królewskich jedynie 361 talarów¹⁵⁴.

Przed planowanym wybuchem kolejnej batalii w 1790 r.¹⁵⁵ wojska pruskie rozlokowały się również w tym rejonie, wzdłuż granicy z Czechami. Także i w tym wypadku Lewin pełnił rolę punktu aprowizacji dla wojsk pruskich.

W opisie J. Köglera z 1793 r. Lewin liczył sobie 1054 mieszkańców. Posiadał 11 budynków publicznych, 160 budynków prywatnych i 8 innych małych budowli. Budowle były zazwyczaj dwukondygnacyjne. Do miasteczka prowadziły cztery drogi: Hummelgasse, Wassergasse, Böhmische Gasse oraz Prager (Niedergasse)¹⁵⁶.

12. LOSY MIESZKAŃCÓW LEWINA W XIX W.

Końcowe lata wieku XVIII oraz pierwsze lata XIX wieku były dla miejscowej ludności kolejnym okresem stagnacji. W 1804 r. Lewin liczył 1091 mieszkańców, z których 446 wymagało pomocy socjalnej. W związku z nieurodzajem wywołanym suszą miasto wsparło ich m. in. rabatem przy zakupie żyta¹⁵⁷.

Miasta nie ominęła kolejna wielka konfrontacja zbrojna, tym razem Prus z Francją, w pierwszej połowie 1807 r. Podobnie jak w poprzednich konfliktach, jego mieszkańcy byli zobowiązani do zapewnienia zakwaterowania i wyżywienia maszerującym wojskom. Dodatkowo jednak, na polecenie władz w Kłodzku, nakazano im przygotowanie pościeli, pościół, nakryć do stołu, porcelany i szkła dla garnizonu w Kłodzku. Lewinowi przypadła także w udziale opieka nad 14 kobietami i 16 dziećmi żołnierzy z regimentu „Albenleben”, broniącemu wówczas twierdzy w Kłodzku¹⁵⁸. Oszacowane przez władze miasta obciążenia wojenne w związku z ww. kampanią kosztowały Lewin 11213 talarów, w tym 2506 talarów pochłonęła kontrybucja na rzecz wojsk francuskich¹⁵⁹.

151 F. Volkmer, *Ereignisse des bayrischen Erbfolgekrieges in der Grafschaft Glatz 1778/79*, Vierteljahrschrift für Geschichte der Grafschaft Glatz, III (1883/1884), s. 33, 44-46.

152 Ibidem, s. 48.

153 Ibidem.

154 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 80.

155 Rosnące napięcie między Austrią i Prusami rozładowano podpisaniem 27 lipca 1790 r. porozumienia w Dzierżonowie (wówczas Reichenbach), gdzie w charakterze rozjemcy wystąpiła Anglia.

156 J. Kögler, *Historische Beschreibung der Königlischen Stadt Lewin*. [w:] *Die Chronicken der Grafschaft Glatz*, s. 422.

157 Sprzedano im 670 korców żyta po 3 talary za korzec. Za W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 127.

158 Ibidem, s. 128.

159 Ibidem, s. 129.

Po kampanii napoleońskiej, miejscowość i okolice znalazły się w całkowitej zapaści gospodarczej. Upadły m. in. chałupnicze warsztaty płóciennicze. Nie było z tym dobrze już w 1803 r. Liczba stanowisk tkackich zmniejszyła się ze 181 do 111¹⁶⁰. Za kadencji burmistrza Heinricha Lehmana (1810-1828), władzom miasta udało się uruchomić działalność nowego szpitala oraz wybudować nowy budynek szkolny.

Rozpoczęta z dniem 18 marca 1848 r. pruska Wiosna Ludów nie zawładnęła sercami Lewinian. Nie zaobserwowano burzliwych wystąpień¹⁶¹. Począwszy od 31 stycznia 1850 r. Prusy znalazły się w gronie monarchii konstytucyjnych. Ogłoszona w tym czasie konstytucja ugruntowała system wyborów pośrednich, w trzech kuriach (klasach), łącząc prawa wyborcze ze stanem posiadania majątku.

Wydarzenia związane z rywalizacją Hohenzollernów z Habsburgami o przewodnictwo w lidze państw niemieckich w 1866 r. poprzedziły w Lewinie susze dwóch lat poprzednich, stąd też miasto i przynależne do niego wsie znalazły się w bardzo trudnym położeniu.

W trakcie działań wojennych pod Nachodem, Skalicami, czy później pod Hradec Králové (bitwa pod Sadową), w rejon Lewina i do pobliskich miejscowości trafiały wielkie rzesze rannych żołnierzy. F. Ludwig pisał, że Lewin stał się wówczas wielkim lazaretem. W mieście przez pewien czas koczowało na rynku i w jego okolicach ok. 2000 jeńców austriackich¹⁶².

Kolejne lata, w tym utworzenie II rzeszy niemieckiej pod przewodnictwem Prus, po zwycięstwie w 1871 r. nad Francją, przyniosły zmiany w sytuacji społeczno-politycznej regionu, w tym także Lewina i jego okolic. Nowum w tym zakresie stanowiła konstytucja wydana w tymże roku, wprowadzająca nowe prawo wyborcze do władz ogólnokrajowych. Zgodnie z jej zapisami prawo wyborcze przysługiwało już wszystkim obywatelom. Mogli się na ten temat wypowiedzieć w wyborach równych, tajnych i bezpośrednich. Nadal jednak dotyczyło to tylko mężczyzn¹⁶³.

13. ZMIANY W STRUKTURZE ADMINISTRACYJNEJ

Z chwilą przejścia władzy na Śląsku i w hrabstwie kłodzkim przez państwo pruskie, wprowadzono na całym obszarze nowy porządek administracyjny, z najważniejszym dla tego obszaru organem władzy państwowej – Kamerą Wojenno-Skarbową we Wrocławiu. W jej kompetencje przeszły wszystkie sprawy miast i domen królewskich. Zarządzeniem króla Prus z 10 listopada 1742 r. otrzymała ona kompetencje w zakresie akcyzy, ceł, kontrybucji (podatków) oraz policji. Wprowadzono urząd komisarza podatkowego, podległego Komisariatowi Wojennemu w Kłodzku, traktowanego najczęściej jako wroga patrycjatów miejskich i wiejskich.

160 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 120.

161 Ibidem, s. 139.

162 Ibidem, s. 145-146.

163 A. Herzig, M. Ruchniewicz, *W kraju Pana Boga*, Kłodzkie Towarzystwo Oświatowe Kłodzko 2010, s. 35.

Po klęsce Prus w wojnie z Francją przystąpiono w państwie pruskim do dalszego kompleksowego reformowania państwa, w tym wprowadzenia zasadnych zmian w ustroju i organizacji miast. 18 listopada 1808 r. powrócono do organizacji wolnych wyborów samorządowych w miastach. Lewin mógł uzyskać dzięki nowej ordynacji miejskiej szeroki zakres autonomii w sprawach wewnętrznych, sądownictwie i zarządzaniu majątkiem miejskim. Podzielono miasteczko na dwa obwody, górny i dolny. W każdym było uprawnionych do głosowania 101 obywateli¹⁶⁴. Każdy z obwodów miał swojego przewodniczącego i zastępcę. Wybierali oni ogółem 12 radnych i 6 zastępców. Po wyborach, przeprowadzonych w lutym 1809 r., 28 czerwca tegoż roku odbyła się uroczysta inauguracja urzędowania nowych członków Rady Miejskiej. Wybory zatwierdził oficjalnie, ustępujący z funkcji nadzorca nad samorządem miejskim, królewski komisarz podatkowy z Kłodzka, Müller¹⁶⁵.

W 1815 r. miasto Lewin wraz z całym hrabstwem kłodzkim zostało włączone w skład prowincji śląskiej, a rok później, po rozwiązaniu dystryktu homolskiego znalazło się w strukturze nowo utworzonego powiatu kłodzkiego.

Do kolejnego ważnego wydarzenia doszło 30 czerwca 1851 r. Na bazie ustawy krajowej z 11 marca 1850 r. powołano do życia nowy podmiot administracyjny – Radę Gminy. Liczyła ona 12 członków. Od tej pory oba organy kolegialne działały równolegle. W zarządzie gminy, obok przewodniczącego, znalazł się jego zastępca oraz dwie osoby w randze sołtysów. Jeden z nich był aptekarzem, drugi zajmował się wcześniej sprawami skarbowymi. W składzie rady znaleźli się reprezentanci kościoła, szkoły, policji, budownictwa, opieki społecznej, lasów i finansów. Miasto uzyskało tym samym status autonomicznej gminy administracyjnej o ściśle określonym terytorium i osobowość prawną, którą tworzył ogół jego pełnoprawnych obywateli.

Nowa Rada rozpoczęła urzędowanie 29 września tegoż roku, by już 30 czerwca 1853 r. zakończyć swoją działalność¹⁶⁶. Wiązało się to z wejściem w życie nowej ustawy o ustroju miast we wschodnich prowincjach państwa pruskiego¹⁶⁷ i utworzeniem jednolitego gremium dla miasta i przynależnych do niego wsi. Od tej pory podmiot pod nazwą „Zarząd Gminy” zastąpił ponownie „Magistrat”, a członkami nowej rady nie byli już sołtysi, tylko ponownie rajcy miejscy. Utrwalono tym samym system dwuizbowości organów miejskich zwany „magistrackim”. Na czele zreorganizowanego organu stanął urzędujący burmistrz miasta Zygfryd Wolff¹⁶⁸. W takich warunkach Lewin stał się gminą miejską, z siedzibą władz sądowniczych¹⁶⁹. Zlikwidowano przy tym podział na obywateli posiadających prawa miejskie i będących „pod protekcją miasta”.

164 Była to grupa posiadająca prawa miejskie, nieruchomości i przynależność cechową. Cenzus majątkowy w wysokości od 150 do 200 talarów dochodu rocznie i liczony od tego podatek, stanowił swoistą opłatę za uzyskanie obywatelstwa. Zwolnieni z takich ustaleń byli jedynie księża, nauczyciele, wojskowi i urzędnicy miejscy. Najbiedniejsi, którzy nie byli w stanie wykazać takich dochodów, nie mogli uczestniczyć w życiu politycznym miasta.

165 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 88-89.

166 Ibidem, s. 91.

167 *Städte Ordnung für die sechs östlichen Provinzen der Preussischen Monarchie vom 30. Juni 1853*. Gesetz Sammlung für die Königlichen Preussischen Staaten.

168 Burmistrz miasta Zygfryd Wolff w latach 1834-1857.

169 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 92.

Członkiem gminy mógł zostać każdy, kto zamieszkiwał w mieście przynajmniej przez rok i cieszył się nieposzlakowaną opinią. W dziedzinie miejskich praw wyborczych został zachowany dotychczasowy stan prawny związany z przynależnością do stosownej kurii (klasy), w zależności od posiadanego majątku i wnoszonego podatku bezpośredniego¹⁷⁰. Status prawny w tym zakresie zmienił się blisko dwadzieścia lat później, po wprowadzeniu w 1871 r. nowej konstytucji.

14. SĄDOWNICTWO

W pierwszej połowie XIX w. w Prusach obowiązywały zapisy wprowadzonego w 1794 roku Powszechnego Pruskiego Prawa Krajowego (Allgemeines Preussisches Landrecht). Dotyczyły zarówno prawa cywilnego, karnego, jak i publicznego. W jego ramach próbowano zmieniać niektóre zapisy, dostosowując literę prawa do aktualnych potrzeb. W ramach prawa publicznego opracowano m. in. 18 kwietnia 1809 r. w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Sądownictwa (MSWiS) wytyczne, w myśl których stwierdzono, że sprawy sądownictwa cywilnego i karnego powinny być wyłączone z materii magistratu i potraktowane oddzielnie¹⁷¹.

Zdjęcie sądu obwodowego z 1919 roku., ze zbiorów Biblioteki Publicznej w Lewinie Kłodzkim

Fotografie obvodního soudu z roku 1919 ze sbírky Veřejné knihovny v Levině

Foto des Bezirksgerichts aus dem Jahr 1919, aus der Sammlung der Öffentlichen Bibliothek in Lewin Kłodzko

170 W tym czasie podniesiono cenzus majątkowy do 300 talarów rocznie. A. Herzig, M. Ruchniewicz, *W kraju Pana Boga*, s. 35. Stąd też liczba mieszkańców Lewina uprawnionych do głosowania zmniejszyła się do 187. W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 91.

171 Niem. Ministerium des Innern und der Justiz

Trzeci od prawej budynek dawnego sądu obwodowego w Lewinie
 Obecnie siedziba Gminnego Ośrodka Kultury i Biblioteki, zbiory prywatne Karola Ormana
 Budova bývalého okresního soudu v Levíně, třetí zprava
 V současnosti je sídlem Komunálního kulturního střediska a knihovny, soukromá sbírka Karola Ormana
 Drittes von rechts, das ehemalige Bezirksgerichtsgebäude von Lewin
 Derzeit Sitz des städtischen Kulturzentrums und der Bibliothek, Privatsammlung von Karol Orman

Tego typu wnioski wysnuto m. in. na przykładzie Lewina. Otóż, w 1808 r. za kadencji burmistrza Hoffmanna, urzędującego od 1799 r., piastował on w ramach reformy samorządowej, obok funkcji burmistrza także urząd sędziego miejskiego. Otrzymywał za to wynagrodzenie miesięczne z dwóch źródeł. Łącznie była to duża kwota (224 talary), co nie podobało się innym urzędnikom. Postanowili oni skierować sprawę do władz zwierzchnich¹⁷². Do stanowiska MSWiS przychylił się Naczelny Sąd Królewski. Na mocy jego rozstrzygnięć z 28 listopada 1809 r. i 5 stycznia 1810 r. Hoffmann miał do wyboru, zachować urząd burmistrza w Lewinie, przy warunku przekazania stanowiska sędziego miejskiego do administracji sądowej w mieście Duszniki (Reinerz) lub też zrezygnować z przewodzenia samorządowi w Lewinie i zachować urząd sędziego miejskiego w Dusznikach, obejmujący także swoją jurysdykcją Lewin. Wybrał to drugie, stąd też mieszkańcy Lewina musieli od tej pory załatwiać swoje sprawy sądowe w Dusznikach. Taki stan rzeczy nie zmienił się także przy kolejnej reformie sądownictwa w 1849 r. Nadal Lewinianie musieli, mimo licznych apeli, rozstrzygać swoje spory w Dusznikach, jednak już przed nowo powołaną wówczas Komisją Sądową. Stan rzeczy udało się zmienić dopiero w 1858 r.

172 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 97-98.

Ulokowanie nowego sędziego w Lewinie było związane z pewnymi obciążeniami dla kasy miejskiej. Miasto musiało zadbać o lokal dla sądu, areszt oraz wpłacać rocznie kwotę 30 talarów na rzecz Komisji Sądowej w Dusznikach¹⁷³. Wyłoniony z jej składu Paul Kinkeldey, pierwszy sędzia rejonowy dla Lewina (miasto i wieś wchodzące w skład gminy) rozpoczął urzędowanie z dniem 1 października 1858 r.¹⁷⁴

Za kadencji burmistrza Lewina Schäche, na mocy kolejnej ustawy o sądownictwie z 27 stycznia 1877 r. przekształcono komisje sądowe w sądy obwodowe. Taka placówka (Amtsgericht) wymagała większej liczby pomieszczeń, stąd też niezwłocznie przystąpiono w Lewinie do prac, które miały sprostać nowym wyzwaniom¹⁷⁵. Zakupiono plac pod budowę nowej siedziby sądu za kwotę 1500 marek (przy obecnej ulicy F. Chopina, dawniej Reinerzer Str.). Budynek sądu, wraz z aresztem i działem ksiąg wieczystych kosztował ok. 30 000 marek. Większość kosztów poniosło państwo, stąd też był on własnością MSWiS. Miasto musiało partycypować w kosztach jego utrzymania¹⁷⁶. Jego istnienie w Lewinie znacznie podnosiło prestiż miejscowości.

15. NOWY PORZĄDEK PODMIOTÓW GOSPODARCZYCH

Pruska reforma z 1810 r. gwarantowała wolność w wykonywaniu zawodu rzemieślnika, w przemyśle, handlu i innych specjalnościach. Pozwoliło to na rozwinięcie wytwórczości pozacechowej oraz produkcji manufakturowej, a w konsekwencji później fabrycznej. Stąd też w 1830 r. pojawiła się możliwość zatrudnienia w branży sukienniczej. Dominowała tu jednak ciężka i słabo opłacana praca nakładczą. Po wybuchu protestów tkaczy na Śląsku w 1844 r., w Lewinie założono stowarzyszenie, którego zadaniem miało być wspieranie bezrobotnych tkaczy. Poszukiwano dla nich innych form zatrudnienia. Organizowano żywność po niższej cenie. W 1846 r. założono szkołę włókienniczą. Oczekiwania były jednak dużo większe od zaoferowanej pomocy. W 1847 r. na 271 rodzin zamieszkujących Lewin, 159 potrzebowało pomocy. Wśród tych rodzin większość utrzymywała się z tkactwa. Kolejne lata to rozwój przemysłu włókienniczego na ziemi kłodzkiej, który praktycznie zlikwidował indywidualne stanowiska tkackie. Jedynie bardziej kreatywni w tej branży przekształcili swoją działalność w kierunku rękodzieła, w tym wykonywanie drobnych artykułów m. in. rękawiczki, chusteczki, szaliki itp. Niektórzy przeszli na wytwarzanie wyrobów hafciarskich¹⁷⁷.

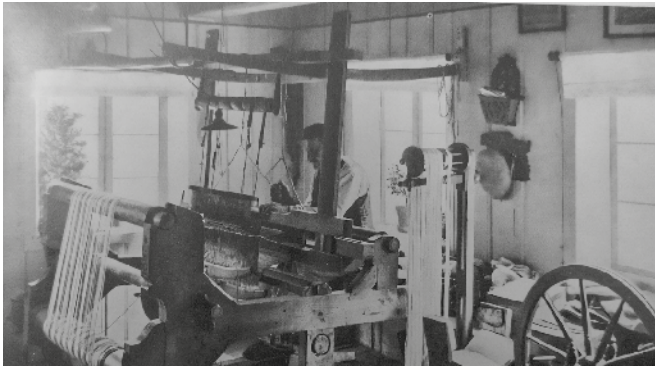
173 Ibidem, s. 98-99.

174 Ibidem.

175 Do wspomnianego obwodu sądowego należały wówczas, obok wszystkich miejscowości dzisiaj wchodzących w skład gminy, także Zakrze, Brzozowie, Kudowa, Czerwna, Pstrążna, Bukowina, Jakubowice i Jerzykowice Wlk. Ludność obwodu liczyła w 1890 r. – 10 847 obywateli, w 1900 – 10 187 obywateli. Ibidem, s. 100.

176 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 99-100.

177 Ibidem, s. 123-124.

Praca chałupnicza przy krośnie, na początku XX w.
Domáci úkol na tkalcovském stavu, začátek 20. století.
Heimarbeit am Webstuhl, Anfang des 20. Jahrhunderts.

Przez cały wiek XIX swoje wzniości i upadki przeżywała gildia browarników, licząca 53 członków¹⁷⁸. W 1800 r. zastawili oni browar swoim trzem przedstawicielom, żeby po kilku latach ponownie go odkupić. W kolejnych latach dochodziło do podobnych przetarasowań w strukturze własnościowej. W 1854 r. browar został przeniesiony z rynku na teren suszarni słodów (obecnie okolice ul. Nad Potokiem). W 1886 r. został sprzedany za sumę 9000 marek, chociaż znajdujące się w nim urządzenia oszacowano jedynie na 1500 marek. W 1899 r. gildia piwowarska wzorem lat ubiegłych odkupiła go ponownie za 7500 marek¹⁷⁹. Wśród powodów zawirowań w tej sferze były przede wszystkim kłopoty ze zbyciem piwa oraz niedostatek surowca, głównie jęczmienia w okresach nieurodzaju.

Do istotnych zmian w tym stuleciu doszło także w sferze funkcjonowania rzemiosła. Praktycznie przestały obowiązywać surowe przepisy dotyczące struktury cechowej. Przykładowo cechy szewców, rzeźników i piekarzy utraciły prawo do swoich ław, otrzymując za to ekwiwalent pieniężny w wysokości odpowiednio: 400, 300 i 300 talarów. Rozpoczął się proces tworzenia korporacji o zasięgu krajowym, przykładowo rzeźników, piekarzy i młynarzy. W 1897 r. wprowadzono kolejne zmiany. W nowym statucie dla rzemiosła nie przewidziano już limitu dla funkcjonujących mistrzów cechowych. Uwolniono zawody szewców, krawców, rzeźników i piekarzy. Zawody typu ślusarze, kowale, pracujący przy drewnie (stolarze, bednarze, tokarze, kołodzieje) i młynarze zostali objęci obowiązkiem funkcjonowania w zrzeszeniach¹⁸⁰.

Z przełomem XVIII i XIX w. jest także związany początek regularnego przewożenia korespondencji i przesyłek pocztowych. Począwszy od 1820 r. wymiana pocztowa, prowadzona już od 1746 r. jedynie między Dusznikami i Lewinem, objęła także Nachod. Przesyłki pocztowe na tej trasie docierały do adresatów raz w tygodniu, w poniedziałki. Od 1855 r. przewóz przesyłek odbywał się już codziennie, a od 1874 r. – dwa razy w ciągu dnia. W celu sprostanania wymaganiom obsługi ruchu pocztowego, w 1894 r. powstał w Lewinie nowy budynek poczty. Do tej pory placówka pocztowa mieściła się przy Urzędzie Akcyzowym. Ciekawostką

178 Gospodarze domów w mieście, zrzeszeni w takiej organizacji cechowej.
179 Ibidem, s. 82-83.
180 Ibidem, s. 86-88.

jest fakt funkcjonowania w latach 1860-1900 przewozu osób, przy okazji transportu przesyłek pocztowych. Odbywało się to w sposób nieformalny. Potencjalny pasażer „na gapę” wnosił opłatę w formie napiwku pocztylionowi¹⁸¹. Od początku XX w. przewóz osób nabrał już charakteru formalnego.

Budynek poczty wraz z dylżansem, 1904 rok, ze zbiorów Biblioteki Publicznej w Lewinie Kłodzkim
Budova pošty s dopravním prostředkem, 1904, ze sbírky Veřejné knihovny v Levíně
Postgebäude mit Postkutsche, 1904, aus der Sammlung der Öffentlichen Bibliothek in Lewin Kłodzko

Także za kadencji burmistrza Schäche powołano do życia „Towarzystwo na rzecz upiększania miasta”. Rozplanowano rynek, statuę św. Jana Nepomucena przestawiono na miejsce, gdzie stoi po dziś. Ze środków towarzystwa zrealizowano projekt budowy fontanny w rynku oraz dokonano nasadzeń krzaków róż. Praktycznie, od tego momentu zaczęto przypisywać powszechnie Lewinowi miano „miasteczka różanego”¹⁸².

181 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 156-157.
182 Lewiner Stadtblatt z 21 maja 1930 r.

Rynek w Lewinie z różaną dekoracją, na początku XX w., ze zbiorów Biblioteki Publicznej w Lewinie Kłodzkim

Tržní náměstí v Lewinu s růžovou výzdobou, začátek 20. století, ze sbírky Veřejné knihovny v Levíně
Lewiner Marktplatz mit Rosendekoration Anfang des 20. Jahrhunderts, aus der Sammlung der Öffentlichen Bibliothek in Lewin Kłodzko

W 1885 r. rozpoczęła działalność ochotnicza straż pożarna¹⁸³, pod kierunkiem kupca Georga Madera. W 1888 r. powstał nowy budynek OSP. Efekty jej działań były jednak zauważalne dopiero dziesięć lat później. Istotnym wydarzeniem z tym związanym było rozpoczęcie w 1894 r. prac nad siecią wodociągu miejskiego uruchomionego rok później¹⁸⁴. Do sieci wodociągowej podłączono wówczas 69 budynków w mieście. Na tym etapie koszty przyłączania indywidualnych budynków do sieci poniosło miasto (5000 marek). Kolejni zainteresowani, którzy chcieli z tego dobrodziejstwa skorzystać, musieli już partycypować w kosztach samodzielnie¹⁸⁵.

W 1893 r. przeniesiono z Dusznik do Lewina komorę celną i mytniczą¹⁸⁶. W tym mieście nie funkcjonowała ona zbyt długo. Już w kolejnym roku znalazła swoje miejsce we wsi Kocioł¹⁸⁷. Budynek dla nowej siedziby celników zaprojektował Paul Blau, o którym wspomniano w dalszej części opracowania.

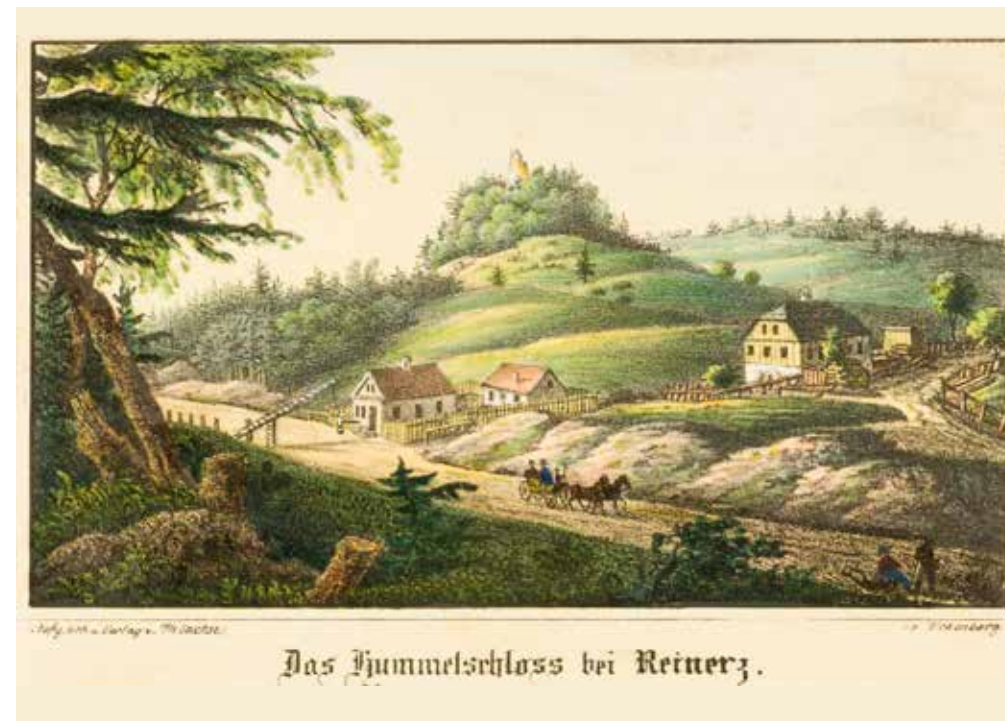
183 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 95.

184 Ibidem

185 Ibidem, s. 96.

186 A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 86-87, 108-109.

187 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 157.

Litografia ruin zamku Homole, autorstwa Theodora Sachse, z pierwszej połowy XIX wieku

Na pierwszym planie widoczny punkt poboru opłat celnych i mytniczych, funkcjonujący od połowy XIV w.

Litografie ruin hradu Homole od Theodora Sachseho z první poloviny 19. století

V popředí je vidět celnice a výběr mýta, fungující od poloviny 14. století

Lithographie der Ruine von Schloss Homole, von Theodor Sachse, aus der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts

Im Vordergrund ist die Zoll- und Mautstelle zu sehen, die seit Mitte des 14. Jahrhunderts in Betrieb war

16. PARAFIA RZYMSKO-KATOLICKA PW. ŚW. MICHAŁA, SPRAWY WYZNANIOWE

W 1798 r. proboszczem parafii rzymsko-katolickiej w Lewinie został Krzysztof Franz Schneider, wcześniej duchowny w Kłodzku i w Międzyzlesiu, później dyrektor seminarium dla nauczycieli szkolnych w Kłodzku. Na mocy wprowadzonego z rokiem 1801 nowego porządku w zakresie szkolnictwa, wprowadzającego do życia inspekcje szkolne, stanął on na czele obwodu szkolnego nr II w Kłodzku, jako jego inspektor. Już w następnym roku został notariuszem arcybiskupa praskiego Wilhelma Florentina. Za jego kadencji prestiż lokalnej parafii wzrósł do niespotykanych dotąd wymiarów. Proboszcz Schneider, gościł w parafii ww. arcybiskupa, a także podczas kolejnej wizyty duszpasterskiej jego następcę, arcybiskupa von Chlumickiego. W 1830 r. zrezygnował z funkcji inspektora szkolnego obwodu kłodzkiego. Za swoje zasługi, z okazji 50-letniej posługi kapłańskiej, został odznaczony trzy lata później Orderem Orła Czerwonego IV Klasy.

Jego następca Anton May, w roli proboszcza rozpoczął urzędowanie w 1834 r. W latach 1851–68 również piastował urząd inspektora szkolnego kłodzkiego obwodu II¹⁸⁸. Został on także w 1864 r. odznaczony takim samym odznaczeniem. Działał aktywnie w różnych stowarzyszeniach. Jako miłośnik koni, był m. in. długoletnim członkiem Stowarzyszenia Ziemiaków w Kłodzku, z którego powstało stowarzyszenie patriotyczno-ekonomiczne, z jego aktywnym udziałem. W 1851 r. dużo sił włożył w wybudowanie nowoczesnej stajni dla koni. W sferze duchowej podjął próbę budowy nowej świątyni. Projekt z 1857 r., z uwagi na koszty (66 000 talarów), został odłożony w czasie. Udało mu się jednak znacznie zmodernizować wnętrze kościoła. W 1851 r. powstał główny ołtarz, a w 1885 r. zainstalowano nowe organy znanej firmy świdnickiej *Schlag und Söhne*. Powiększono także w tym czasie cmentarz, w 1842 i 1863 r. Za jego kadencji powiodła się, po długich latach starań, począwszy od 1839 r. po rok 1866, operacja zlokalizowania wody i wybudowania studni na terenie przynależnym do kościoła. W 1877 r., z okazji jubileuszu posługi kapłańskiej został odznaczony kolejnym Orderem Czerwonego Orła III klasy. W trakcie swojego urzędowania zorganizował cztery wizyty duszpasterskie arcybiskupów z Pragi. Zmarł po ponad 50 latach urzędowania na stanowisku proboszcza parafii 29 sierpnia 1886 r.¹⁸⁹

Kolejny duchowny ks. Romuald Proske, wcześniej kapłan w Łądku Zdroju i Bystrzycy Kłodzkiej został proboszczem parafii w Lewinie w 1889 r. Pełnił w niej swoją posługę kapłańską do 1927 r. Był człowiekiem skromnym, nie zaangażowanym w sprawy publiczne, jak jego wielcy poprzednicy. Dbał o rozwój własnej parafii. W Zakrzcu zbudował z własnych środków dom dla parafianina. Przyczynił się też do rewitalizacji tamtejszego lokalnego kościółka, działającego od 1679 r.

W Lewinie założył dom starców w rynku, zwany „Proskestiftung” (Fundacja Proskego), którego podopieczni mogli liczyć na pomoc 6 sióstr, udzielających także pomocy ambulatoryjnej. Po jego śmierci placówka została rozbudowana. Swoją posługę pełniło w niej 9 sióstr ze Zgromadzenia św. Elżbiety z Wrocławia (Siostry Szarytki)¹⁹⁰.

Na początku XX w. liczbę wiernych wyznania rzymsko-katolickiego szacowano na 4618 osób. Protestantów było zaledwie 30, głównie w Zakrzcu, Pstrążnej i Dusznikach. Nabożeństwa dla tej grupy odbywały się w pałacu w Jeleniowie lub w Urzędzie Sądu Obwodowego w Lewinie, według ustalonego wcześniej kalendarza. Dzieci protestantów lekcje religii miały raz w tygodniu w budynku szkolnym, administrowanym przez kościół katolicki. Przyjeżdżał na nie pastor z Zakrza¹⁹¹. W 1941 r. parafia liczyła 3.023 katolików i 182 protestantów.

188 Ibidem, s. 100-101.

189 Ibidem, s. 103.

190 B. Bittner, Heimatgemeinschaft Lewin, *Lewin in Bild und Wort bis 1945*, Reprint R. Welzla, Stockach, 2018, s. 34.

191 Ibidem, s. 105.

Trzeci od lewej dawny budynek fundacji Proskego 1935 rok, ze zbiorów Biblioteki Publicznej w Lewinie Kłodzkim

Třetí sleva bývalá budova nadace Proske, 1935, ze sbírky Veřejné knihovny v Levíně
Drittes von links, das ehemalige Gebäude der Proskestiftung 1935, aus der Sammlung der Öffentlichen Bibliothek in Lewin Kłodzko

17. SZKOLNICTWO

Po zakończeniu trzeciej wojny śląskiej król Prus Fryderyk II wydał „generalny regulamin szkół ludowych”, zwany ordynacją szkolną, wprowadzając obowiązek szkolny dla dzieci w wieku od 5 do 14 lat, pod groźbą kary pieniężnej¹⁹². Zadaniem tychże szkół było nauczanie dzieci zasad chrześcijańskich, czytania i pisania. Cykl nauki był organizowany w miesiącach zimowych codziennie, a letnich, przynajmniej 3 dni w tygodniu (od Wielkanocy do św. Marcina). Obowiązek właściwego wychowania spoczywał na księdzu z parafii lub pastarze, w zależności, która religia była w danym obszarze dominująca.

W 1808 r. nauczycielami w lewińskiej placówce oświatowej byli z polecenia proboszcza zakrystian (organista, kościelny) Franz Franke i dzwonnik Josef Hube. Pierwotnie opłata przekazywana nauczycielowi raz w tygodniu w ustalonym dniu wynosiła 1 srebrny grosz od dziecka, wpłacany przez jego prawnego opiekuna¹⁹³. Od 1824 zmieniły się zasady płatności. Nauczyciel otrzymywał od państwa

192 F. Vollmer, *Die preußische Volksschulpolitik unter Friedrich dem Großen*, Berlin 1918, s. 205-206.

193 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 106.

50 talarów rocznie. Za dzieci z miasta płacono nadal podobnie, natomiast za dzieci ze wsi pobierano wyższą opłatę. Wraz z wprowadzeniem nowych form płatności przystąpiono do modernizacji infrastruktury nauczania. Dotychczasowy budynek drewniany szkoły został wyburzony na jesieni w tym samym roku. W tym czasie dwie klasy zostały wydzielone w wynajmowanych pomieszczeniach mieszkalnych. W kolejnym roku rozpoczęto budowę nowej szkoły. Prace zakończono w lipcu 1826 r.¹⁹⁴.

Zdjęcie budynku szkoły z 1873 r. powstałej na bazie wcześniejszej placówki szkolnej z 1825 r., z archiwum Barbary Bittner
Fotografie budovy školy z roku 1873, která byla postavena na základě starší školy z roku 1825.
Foto des Schulgebäudes von 1873,
das auf der Grundlage eines früheren Schulgebäudes von 1825 errichtet wurde.

Po dziesięciu latach, z uwagi na wzrost liczby uczniów, zaistniała potrzeba utworzenia trzeciej klasy. Ponownie przeznaczono na ten cel pomieszczenie w budynku prywatnym. Do nauczania dzieci w trzech klasach przewidziano pięciu nauczycieli. Byli to obok wspomnianych organisty (kościelnego) i dzwonnika tzw. adiutanci oraz pomoc szkolna. Kadrze naukowej przewodził „Chorrektor” (kościelny – organista), jego zastępcą – kantorem był dzwonnik. W 1861 r. wprowadzono do szkoły nauczyciela gimnastyki, zgodnie z zaleceniem funkcjonowania szkół ludowych. W 1862 r. powstała czwarta klasa. Zniesiono status dotychczasowych adiutantów, powołując w ich miejsce adiutantów już samodzielnych, z pensją 145 talarów rocznie. Czwarta klasa i mieszkania dla ww. osób były wynajmowane w domu nr 27 w rynku, którego właścicielami była rodzina Urbanów.

194 Ibidem.

Staraniem władz kościelnych i samorządu miejskiego powiodło się zebranie funduszy na nowy budynek szkolny. Powstał on na bazie pierwszej placówki z 1824 r. Uroczyste otwarcie miało miejsce w rocznicę bitwy Prus z Francją pod Sedanem, 2 września 1873 r.

W 1876 r. w ramach prowadzonej w tym czasie polityki uniezależnienia szkolnictwa od kościoła (Kulturkampf), prowadzonej przez „żelaznego” kanclerza Prus Otto Bismarcka, również w Lewinie doszło do istotnych przetasowań. Nadzór nad placówką szkolną odebrano zasłużonemu proboszczowi parafii A. Mayowi (wcześniej inspektorowi szkolnictwa) i jego dwóm kapłanom. Pieczę nad szkołą przejął w związku z tym nowo wybrany burmistrz Schäche¹⁹⁵. Przystąpił on szybko do działania. W 1879 r. udało mu się uzyskać wsparcie finansowe rządu na rzecz rozbudowy szkoły w kwocie 3000 marek. Powstała dzięki temu w tymże roku, piąta klasa. Dziesięć lat później szkoła liczyła sześć klas z pięcioma nauczycielami¹⁹⁶. Od 1889 r. dwie klasy tworzyli uczniowie wyższego stopnia nauczania, dwie średniego i dwie niższego (osobno chłopcy i dziewczynki).

Z chwilą utworzenia w 1881 r. Kłodzkiego Towarzystwa Górskiego, burmistrz Schäche sprzyjał utworzeniu sekcji towarzystwa górskiego w swoim mieście, jednakże po roku okazało się, że nie jest ona zdolna do działania¹⁹⁷. Nowy impuls w aktywizacji Towarzystwa na terenie Lewina i Kudowy wniósł W. Mader, autor „Kroniki Miasta Lewina”, z której zapisów często do przygotowania tego opracowania korzystałem. Został on nowym chorrektorem (dyrektorem szkoły) w 1894 r. na kolejne pięć lat. Rozpoczął swoją karierę w tutejszym szkolnictwie w 1847 r., w wieku 19 lat, od funkcji adiutanta. Spędził w Lewinie, w zawodzie nauczyciela 52 lata, pełniąc przy tym posługę w kościele¹⁹⁸. W ramach pracy z młodzieżą bardzo aktywnie starał się wpajać jej idee krzewienia kultury krajoznawczej.

18. LEWIN W NOWYCH UWARUNKOWANIACH GEOPOLITYCZNYCH XX W.

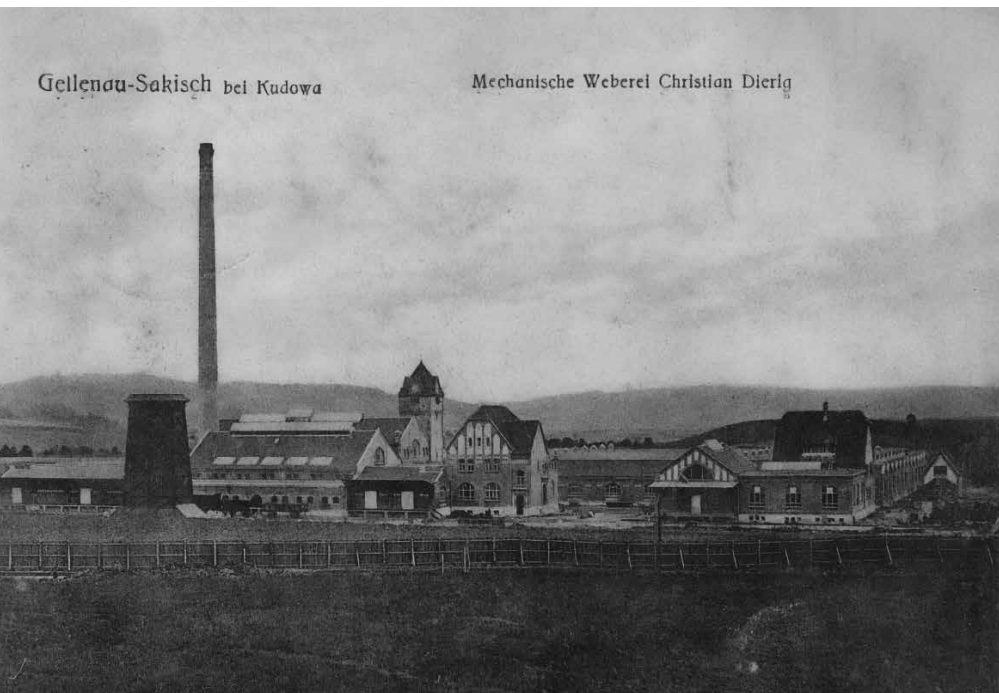
Przełom XIX/XX w. był dla Lewina krótkim stosunkowo okresem stabilizacji, charakteryzujący się niewielką ale jednak postępującą poprawą warunków życia. W otoczeniu miasta rozwijały się prężnie bazy uzdrowiskowe Dusznik Zdroju i Kudowy Zdrój. Rozwijał się także przemysł włókienniczy. Mieszkańcy Lewina też na tym po części korzystali, znajdując m. in. zatrudnienie w zakładach firmy tekstylnej Chrystiana Dieriga, zlokalizowanej w pobliskim Jeleniowie.

195 Ibidem, s. 111.

196 Ibidem, 108-109.

197 Ibidem, s. 94.

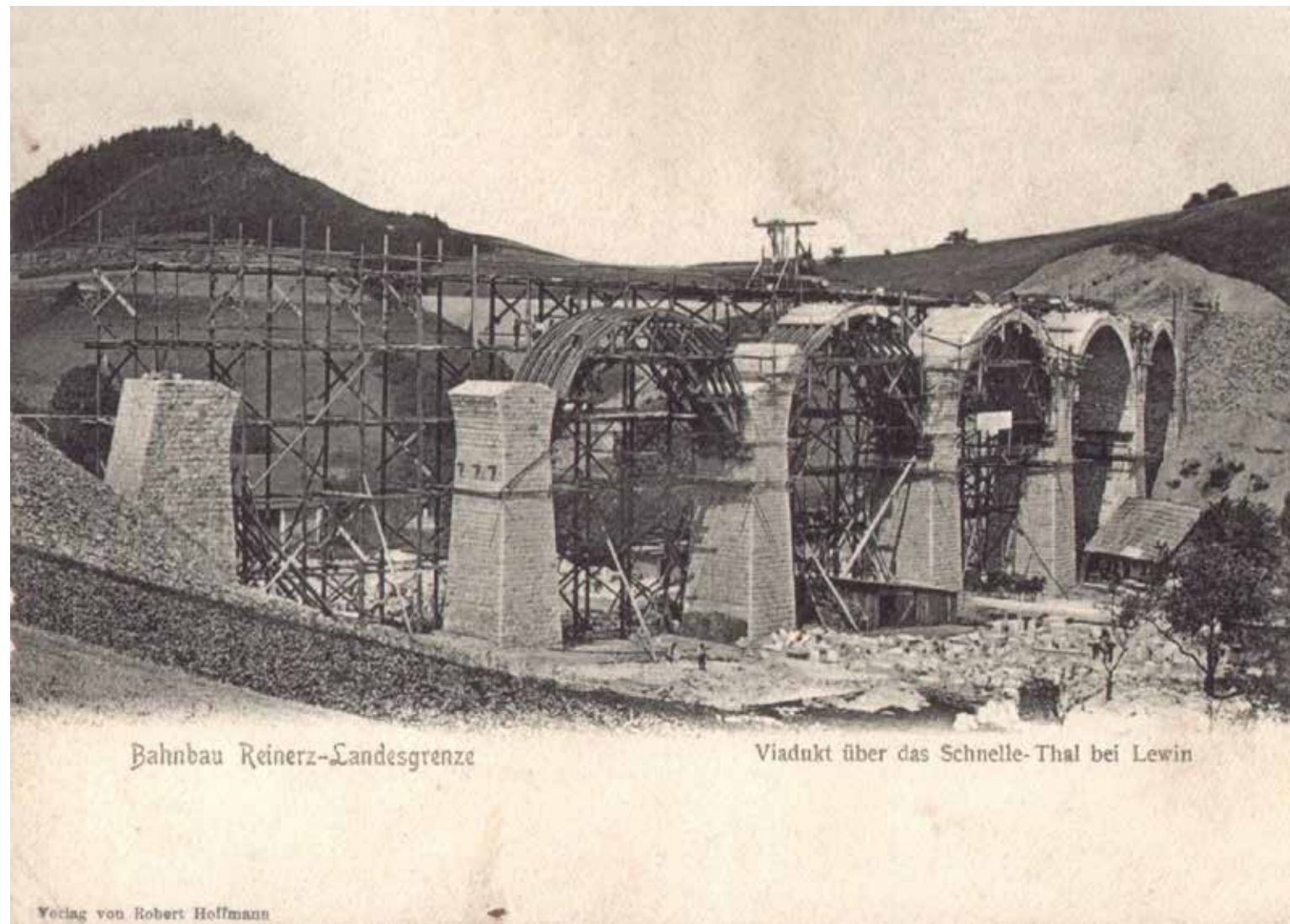
198 B. Bittner, Heimatgemeinschaft Lewin, *Lewin in Bild und Wort bis 1945...*, s. 65-66.

Zakłady Christiana Dieriga w Jeleniowie dziś Kudowa-Zakrze
 Továrna Christiana Dieriga v Jeleniówě, dnes Kudova-Zakš
 Die Werke von Christian Dierig in Jeleniów heute Kudowa-Zakrze

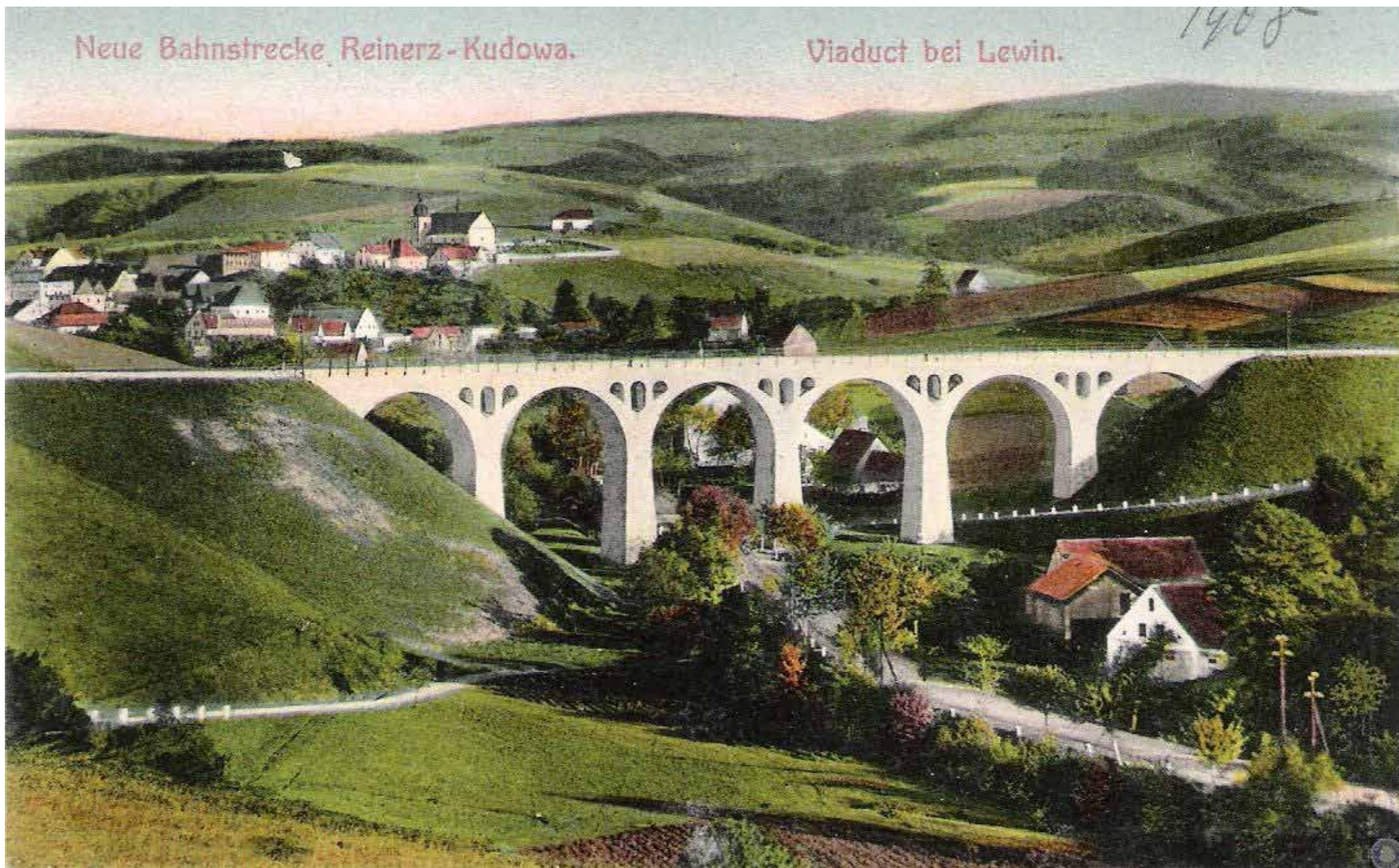
Wraz z postępującym trendem wzrostu aktywności turystycznej miasteczko stało się ośrodkiem spędzania wolnego czasu, zarówno zimą, jak i latem. Chociaż zdaniem wielu, władarze miasta nie zrobili w tym zakresie wszystkiego, co byłoby zgodne z oczekiwaniami. Najczęściej wymienianą bolączką była droga stosunkowo baza noclegowa i żywienia. Miano tu na uwadze przede wszystkim brak schroniska dla młodzieży i tanich jadłodajni.

Późną jesienią 1900 r. przystąpiono do prac przygotowawczych związanych z budową linii kolejowej ze Szczytnej do granicy państwowej. Ze strony patrycjatu lewińskiego mocno zaangażował się w nie burmistrz Zinmol, zwłaszcza w okresie, gdy linia została już podciągnięta do Dusznik. Sukces można było jednak ogłosić dopiero w 1905 r. Wcześniej, począwszy od jesieni 1903 r. do października 1904 r., włoscy i chorwaccy budownicy pod kierunkiem inżyniera Spirandio wzniesli sześcioprzęsłową konstrukcję wiaduktu, z dekoracyjnymi prześwitami, poprowadzoną łukiem nad doliną, dzięki czemu malowniczo wkomponowano ją w górski krajobraz. Jest wykorzystywana do dzisiaj.

Wiadukt kolejowy w trakcie budowy, 1904 rok,
 ze zbiorów Biblioteki Publicznej w Lewinie Kłodzkim
 Železniční viadukt ve výstavbě, 1904, ze sbírky Veřejné knihovny v Levíně
 Das Eisenbahnviadukt im Bau, 1904,
 aus der Sammlung der Öffentlichen Bibliothek in Lewin Kłodzko

Ma blisko 120 m długości, a w najwyższym punkcie góruje 27 m nad potokiem Klikawy. W tym też czasie (1905 r.) powstała droga dojazdowa z miasta do dworca kolejowego.

Wiadukt z widokiem na Lewin, 1908 rok, ze zbiorów Biblioteki Publicznej w Lewinie Kłodzkim

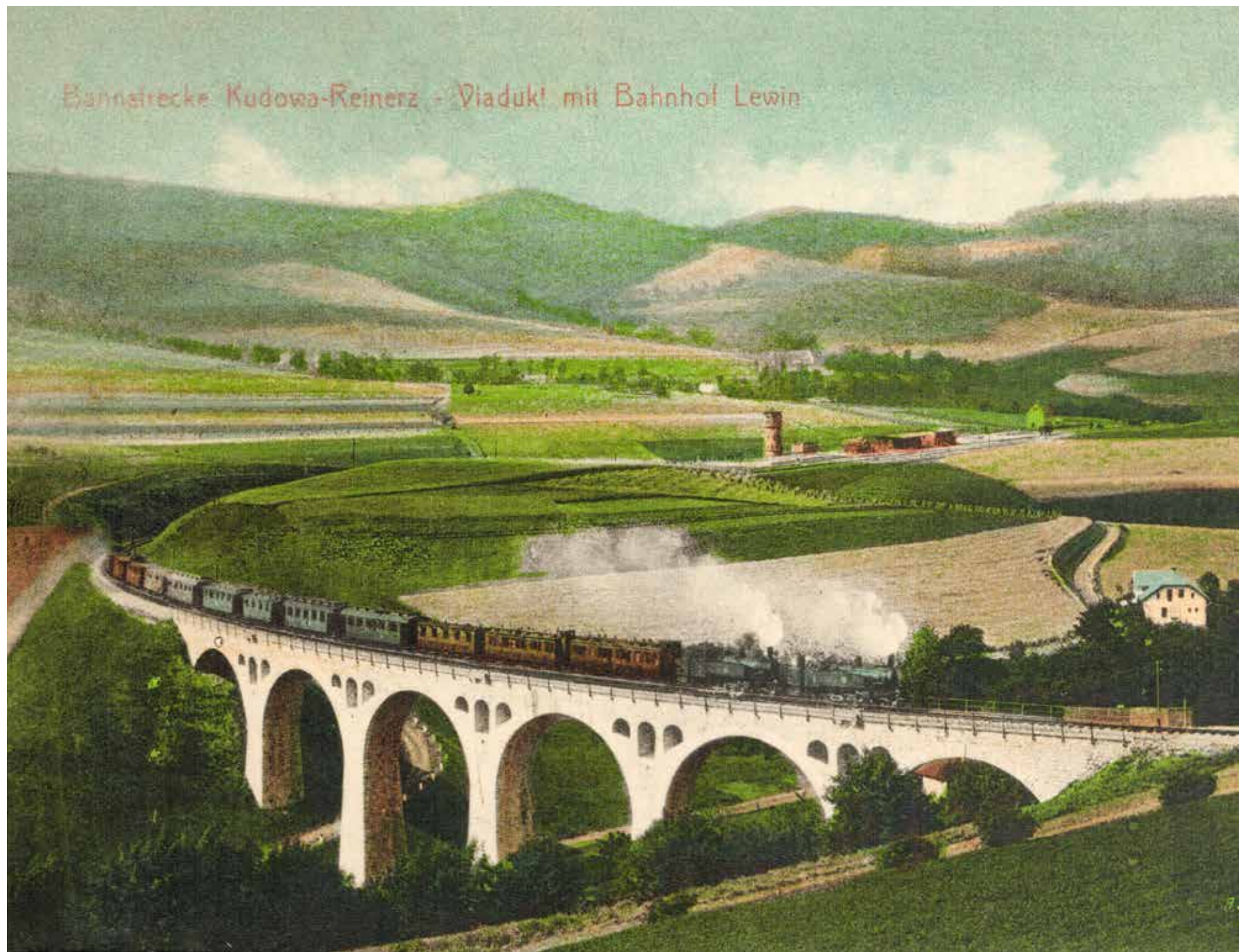
Viadukt s výhledem na Lewin, 1908, ze sbírky Veřejné knihovny v Levíně

Viadukt über Lewin, 1908, aus der Sammlung der Öffentlichen Bibliothek in Lewin Kłodzko

Uroczysty wjazd pierwszego pociągu relacji Duszniki-Zdrój–Lewin, na nowo zbudowany dworzec w Lewinie świętowano 8 lipca 1905 r. Trasę kolejową z Kłodzka do Kudowy nazwano „Glatzer Semmering”, ponieważ powstała na wzór austriackich linii kolejowych prowadzonych przez Alpy. Poprzez wytczenie na tym odcinku sześciu dużych łuków, udało się zniwelować ok. 200 m przewyższenia. Przed wybuchem II wojny światowej linia kolejowa została przedłużona do Nachodu, co związane było z okupacją Czechosłowacji przez III Rzeszę¹⁹⁹. Obecnie szlak kolejowy prowadzący przez ziemię kłodzką uznawany jest za jedną z najbardziej malowniczych linii w Polsce i można śmiało zaliczyć ją do atrakcji turystycznych regionu.

W 100-lecie powstania wiaduktu społeczność Lewina Kłodzkiego przypominała historię wzniesienia tej budowli, upamiętniając ten fakt okolicznościową tablicą na konstrukcji, a zmodernizowany wiadukt warto podziwiać nie tylko z okien pociągów, ale też z okolicznych wzgórz, szczególnie w nocy, gdy jest pięknie podświetlony.

¹⁹⁹ Wówczas miało być to połączenie z Protektoratem Czech i Moraw, integralnym już podmiotem organizacyjnym III rzeszy niemieckiej. Po zakończeniu II wojny światowej doszło do zatargów granicznych między Czechosłowacją a Polską. Po zmianach granic w Europie, trasa kolejowa łącząca Kudowę-Zdrój z Nachodem została rozebrana.

Wiadukt wraz z widokiem na stację kolejową, 1922 rok, zbiory prywatne Karola Ormana
Viadukt s výhledem na nádraží, 1922, soukromá sbírka Karla Ormana
Viadukt mit Blick auf den Bahnhof, 1922, Privatsammlung von Karol Orman

Wydanie Gazety Lewińskiej z 6 stycznia 1923 r.
 Vydání Levinských novin ze 6. ledna 1923.
 Ausgabe der Lewiner Zeitung vom 6. Januar 1923.

Od 1911 r. Lewin mógł się poszczycić wydawaniem tygodnika pod nazwą „Lewiner Stadtblatt”, będącego lokalnym wydaniem tygodnika kłodzkiego „Glatzer Wochenblatt”. Zawierał on, obok przedruków ze światowej i regionalnej prasy, także doniesienia z Lewina i okolicznych miejscowości. Gazeta, której treści były zbliżone do działalności partii katolickiej w Niemczech pn. „Centrum”, była dostępna w księgarni G. Göbela, w rynku. Od 1924 r. była wydawana już dwa razy w tygodniu, w środy i soboty.

W 1909 r. rozpoczęto budowę nowego szpitala, a w 1913 r. doprowadzono do miasta sieć gazową z gazowni w Zakrzu.

Szpital w Lewinie, 1917 rok,
 ze zbiorów Biblioteki Publicznej w Lewinie Kłodzkim
 Nemocnice v Levíně, 1917,
 ze sbírky Veřejné knihovny v Levíně
 Das Krankenhaus in Lewin, 1917, aus der Sammlung der
 Öffentlichen Bibliothek in Lewin Kłodzko

Szpital z widokiem na wiadukt oraz kościół,
 zbiory prywatne Karola Ormana
 Nemocnice s výhledem na viadukt a kostel,
 soukromá sbírka Karla Ormana
 Das Krankenhaus mit Blick auf Viadukt und Kirche,
 Privatsammlung von Karol Orman

19. OKRES MIĘDZYWOJENNY

Miasto znalazło się po zakończeniu I wojny światowej w niejednoznacznym położeniu z uwagi na narastający spór graniczny między Niemcami i nowo powstałą Republiką Czechosłowacji oraz w katastrofalnej sytuacji gospodarczej, będącej następstwem długotrwałej wojny. W Nachodzie powołano do życia „Komisję Kłodzką”, która miała zająć się sprawą „czeskiego kąta” wokół Lewina i Kudowy-Zdrój²⁰⁰. Jak twierdzi H. Veit, działania agitacyjne Komisji na rzecz przyłączenia tych terenów do Czechosłowacji nie spotkały się z należyтым odzewem ze strony lokalnej ludności czechosłowackiej. Tutejszą ludność niezbyt miały interesować sprawy przynależności państwowej. W grę wchodziło bardziej przywiązanie do miejsca zamieszkania. W grudniu 1918 r. i pierwszych miesiącach 1919 r. dochodziło w Kłodzku i Bystrzycy Kłodzkiej do demonstracji z udziałem tysięcy osób, przeciwko przyłączeniu do Czechosłowacji. Ostatecznie jednak, podczas paryskiej konferencji pokojowej w czerwcu 1919 r. sprawa hrabstwa kłodzkiego w obszarze Republiki Czechosłowacji nie znalazła się na wokandzie. Pozostało ono w Niemczech²⁰¹.

Okres powojenny był kojarzony przede wszystkim z bezrobociem i drożyzną. Pieniądz tracił bardzo szybko na wartości. Władarze miasta byli zmuszeni do drukowania pieniądza zastępczego (Gutschein), który wydawał się być jedynym środkiem zabezpieczającym przed załamaniem rynku i wzrostem fali niezadowolenia społecznego.

Pieniądz zastępczy o nominale 25 i 50 fenigów, wydawany w 1920 r. przez magistrat Lewina, ze zbiorów Biblioteki Publicznej w Lewinie Kłodzkim

Náhradní peníze v nominální hodnotě 25 a 50 fenigů, vydané v roce 1920 magistrátem v Levíně, ze sbírky Veřejné knihovny v Levíně

Gutscheine im Wert von 25 und 50 Pfennig, ausgegeben 1920 vom Lewiner Magistrat, aus der Sammlung der öffentlichen Bibliothek in Lewin Kłodzko

200 Hans Veit, *Slavischen Brüder streiten um das Glatzer Land*, w publikacji Graftschaft Glatz zwischen 1918 und 1946. Wyd. Aschendorff, 2011, s. 471.

201 Ibidem, s. 472.

Obszar Lewina obejmował w 1921 r. 613,8 ha²⁰². Do miasta należało 10 wsi. Ogółem, gminę miejską, czyli miasto i przynależne wsie zamieszkiwało 1258 mieszkańców²⁰³. Z danych statystycznych za ten rok wynika, że urodziło się tam 24 chłopców i 22 dziewczynki. Liczba zgonów wyniosła 64. Zawarto 23 związki małżeńskie. Magistrat odbył 29 posiedzeń zwyczajnych i podjął 356 uchwał. Zorganizowano też 12 posiedzeń specjalnych, na których podjęto łącznie 108 uchwał. Wg danych za kolejny 1922 r. miasto posiadało w swoim obszarze 22,47 ha lasów, a na obszarze Jerzykowic Małych kolejne 40,2 ha lasów. W tym czasie funkcjonowała w Lewinie szkoła ludowa, która pod nadzorem burmistrza miasta zrzeszała dodatkowo, w ramach wspólnoty szkolnej, wsie Kocioł, Jerzykowice Małe, Nerbotin (Witów), Leśną i Jarków. Na czele kadry nauczycielskiej stał proboszcz parafii i 5 nauczycieli. Liczba uczniów: 176 chłopców i 90 dziewczynek, w tym 165/83 to katolicy i 11/7 – ewangelicy. W miejscowym szpitalu miasto otaczało opieką 4-5 osób²⁰⁴.

W latach 1920-1921 rozpoczęła działalność w mieście pierwsza szlifiernia szkła, założona przez Herberta Bandta i Franza Staratschka (byli dla siebie szwagrami). Zakład znalazł lokalizację w dawnej stajni hotelu Strangfeld (obecnie ul. Obrońców Warszawy). Urządzenia szlifierskie były napędzane silnikiem spalinowym, stąd też koszty produkcji były duże. Właściciele zdecydowali się w związku z tym otworzyć filię w Zimnych Wodach, gdzie mogli korzystać z energii pozyskiwanej z potoku Klikawa. W najlepszym okresie swojego funkcjonowania, w połowie lat 20-tych, firma zatrudniała 45 pracowników. W wyniku kryzysu gospodarczego końca tej dekady, zmniejszono zatrudnienie do 15 osób, a rok później zakończono całkowicie działalność²⁰⁵.

W latach trzydziestych XX w. mimo zewnętrznych, niesprzyjających uwarunkowań, w miasteczku rozwijała się działalność gospodarcza. Dominowała działalność rolnicza z zarejestrowanymi w mieście 15 właścicielami lokalnych gruntów rolnych. Były jednak także reprezentowane inne branże, w tym piekarzy, rzeźników, młynarzy, kowali, ślusarzy, szewców czy też stolarzy. Trzy młyny zbożowe w mieście: Taubera, Kaschela i Friemela oraz Grocholla w Lasku Miejskim, przetwarzały produkty pochodzące od lokalnych rolników, na potrzeby mieszkańców Lewina i okolic²⁰⁶. W mieście działała Fabryka Czekolady i Wyrobów Cukierniczych, założona w połowie XIX w. przez rodzinę Chlupp.

202 Przedstawione dane dotyczą jedynie zabudowy miejskiej.

203 Do Urzędu Stanu Cywilnego Gminy Miejskiej w Lewinie (Standesamtbezirk) należały: Taszów, Jawornica, Krzyżanów, Nerbotin, Jerzykowice Małe, Zimne Wody, Kocioł, Gołaczów, Leśna i Darnków. Za Lewiner Stadtblatt z 6 stycznia 1923 r.

204 Ibidem.

205 B. Bittner, Heimatgemeinschaft Lewin, *Lewin in Bild und Wort bis 1945...*, s. 59-60.

206 A. Pöschel, *Unser Heimatstädtchen Lewin, Eine Erinnerungsaufzeichnung 1989/1990*, wyd. Reiner Welzel 2017, Stockach, s. 9-13.

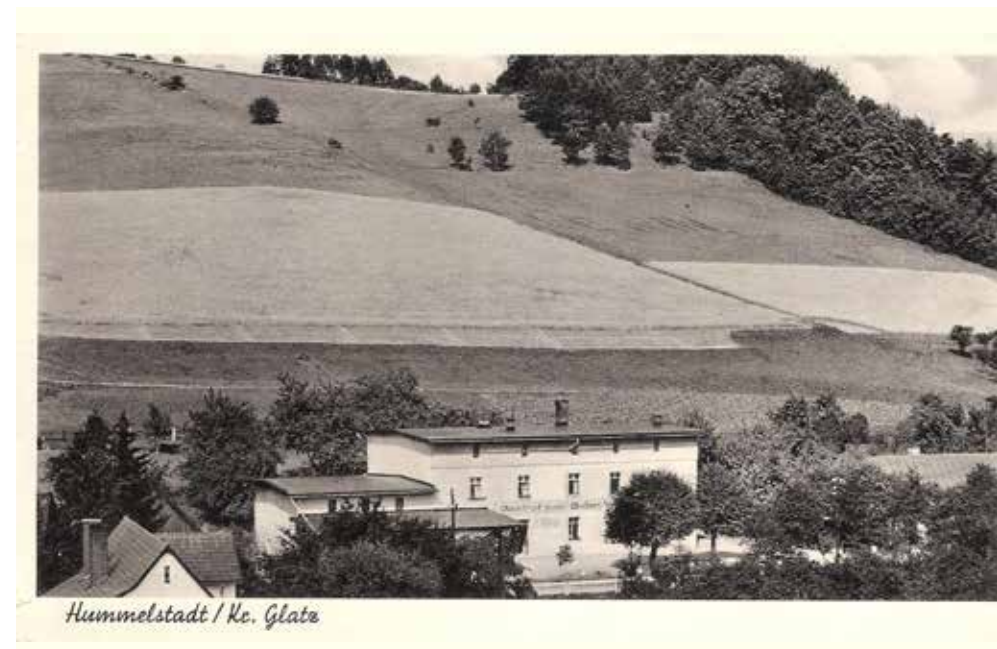
Fabryka Czekolady i Wyrobów Cukierniczych P. Chluppa, 1927 rok,
ze zbiorów Biblioteki Publicznej w Lewinie Kłodzkim
Továrna na čokoládu a cukroví P. Chluppa, 1927,
ze sbírky Veřejné knihovny v Levině
Schokoladen- und Süßwarenfabrik von P. Chlupp, 1927,
aus der Sammlung der Öffentlichen Bibliothek in Lewin Kłodzko.

Funkcjonowała też wytwórnia lemoniady Aloisa Kuschela (Prager Str. 71) oferująca swoje wyroby na miejscu w gospodzie *zum guten Willen* i zaopatrująca wszystkie lokalne gospody i pensjonaty.

Duże zaskoczenie budzi liczba dwunastu lokali gastronomicznych zarejestrowanych w malutkim mieście, w okresie międzywojennym. Jak wyjaśnia to A. Pöschel, dochody z tej działalności nie były wielkie i większość lokali radziła sobie w celu zapewnienia opłacalności, wynajmowaniem pomieszczeń dla innych podmiotów, m. in. piekarzy, cukierników, fryzjerów.

Jako przykład A Pöschel wymienia gospodę swoich rodziców, przejętą w 1931 r. od Henschela, usytuowaną naprzeciwko hotelu Strangfeld (przy ul. Obrońców Warszawy), gdzie działał również zakład fryzjerski. W 1936/1937 przychody dzienne gospody Pöschela wynosiły często zaledwie 3.75 marki (piwo kosztowało 15 fenigów a kieliszek wódki 10 fenigów)²⁰⁷.

207 Ibidem, s. 10.

Gospoda *zum guten Willen*, obecnie ulica Obrońców Warszawy 26, 1939 rok,
ze zbiorów Biblioteki Publicznej w Lewinie Kłodzkim
Gospoda *zum guten Willen*, v současnosti ulice Obrońców Warszawy 26, 1939,
ze sbírky Veřejné knihovny v Levině
Gaststätte *Zum guten Willen*, heute Obrońców Warszawy Straße 26, 1939,
aus der Sammlung der Öffentlichen Bibliothek in Lewin Kłodzko

W wyborach do niemieckiego parlamentu w grudniu 1924 r. wygrała w Lewinie, podobnie jak i w całym hrabstwie kłodzkim, partia katolicka „Centrum”. Zagłosowało na nią 405 Lewinian. Drugie miejsce zajęła SPD z 33 głosami²⁰⁸.

Wg danych Urzędu Stanu Cywilnego Lewina, na 1 grudnia 1924 r. gminę miejską zamieszkiwało łącznie 1139 mieszkańców. Znacznie spadła liczba urodzeń (jedynie 20). Liczba zgonów wyniosła 57. Oznaczało to już poważny kryzys demograficzny dla miasteczka i okolic²⁰⁹.

Kryzys gospodarczy dawał się też we znaki obywatelom kraju sąsiada z południa. Jak donosiła w tym czasie lewińska gazeta, 17 maja 1924 r. granicę przekroczyła w poszukiwaniu pracy grupa bezrobotnych z Czechosłowacji. Zostali schwytani i skazani na 10 dni aresztu²¹⁰.

Z okazji 10-lecia rozpoczęcia I wojny światowej, w lokalnej prasie ukazał się artykuł wspomnieniowy poświęcony dramatycznym wydarzeniom tego czasu. Autor P.C. (prawdopodobnie Prokopius Chlupp) przypomniał w nim o pierwszych

208 Lewiner Stadtblatt z 10 grudnia 1924 r.

209 Lewiner Stadtblatt z 31 stycznia 1925 r. Począwszy od stycznia 1924 r. gazeta ukazywała się dwa razy w tygodniu, w soboty i środy.

210 Lewiner Stadtblatt z 30 maja 1924 r.

dniach wojny, gdy w okolicy krążyły plotki na temat wywożonych przez Francuzów depozytów z niemieckich banków lub też przewożonego złota z Francji, przez hrabstwo kłodzkie do Rosji. To właśnie z tych powodów miano wówczas ustawić barykady na trasach wylotowych z miasta w kierunku Kłodzka oraz przy Urzędzie Celnym w Kotle. Przy barykadach gromadziły się liczne grupy strażników granicznych, żandarmerii i strażaków. Towarzyszyły im grupy okolicznych mieszkańców, uzbrojonych w karabiny, ale także widły²¹¹.

Urząd Celny w Kotle, 1905 rok, ze zbiorów Biblioteki Publicznej w Lewinie Kłodzkim

Celní úřad v Kotlu, 1905, ze sbírky Veřejné knihovny v Levíně

Zollamt in Kocioł, 1905, aus der Sammlung der öffentlichen Bibliothek in Lewin Kłodzko

Rozpoczęta na początku 1926 r. kampania na rzecz budowy pomnika upamiętniającego ofiary I wojny światowej zakończyła się sukcesem już w połowie roku. W sierpniu, na rynku stanął pomnik wzniesiony dzięki pracy i zaangażowaniu wszystkich sił w mieście. Koszt budowy szacowany na 10 000 marek, zmniejszono do 4000 marek, dzięki ofiarnemu wsparciu właścicieli zakładów kamieniarskich ze Szczytnej oraz pomocy furmanów przy transporcie materiału na budowę²¹². Przy tej okazji rynek w Lewinie zyskał na przepustowości, ponieważ na jesieni tego roku, w związku z ustawionym monumentem, przeprowadzono drogę po przekątnej rynku, zbudowaną z kostki granitowej²¹³.

211 Lewiner Stadtblatt z 9 sierpnia 1924 r.

212 Lewiner Stadtblatt z 10 lipca 1926 r.

213 Lewiner Stadtblatt z 21 maja 1930 r.

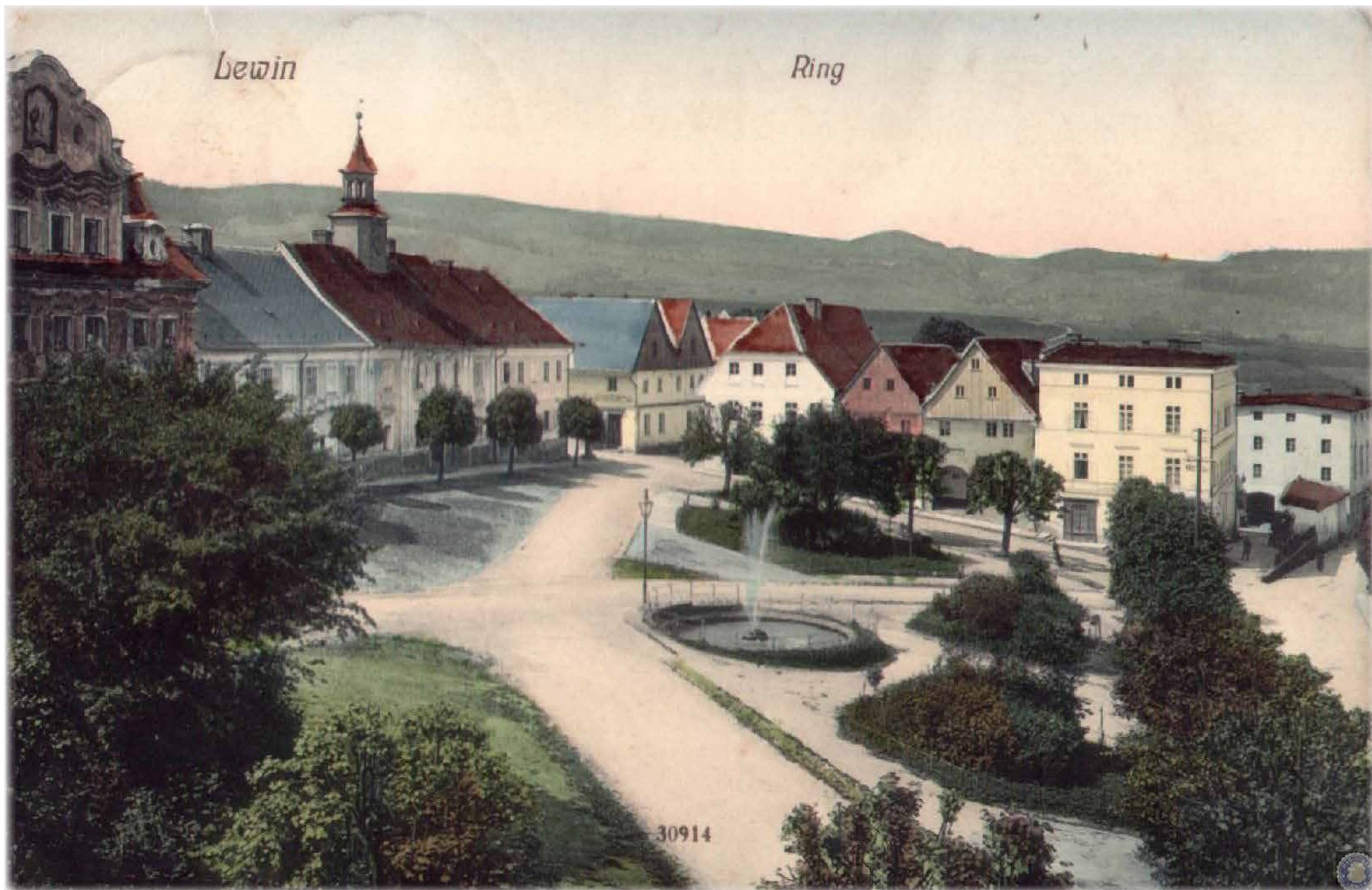

Rynek, otoczenie pomnika ofiar I wojny światowej, 1926 rok, ze zbiorów Biblioteki Publicznej w Lewinie Kłodzkim
Náměstí, okolí památníku obětem 1. světové války, 1926, ze sbírky Veřejné knihovny v Levíně
Marktplatz, Umgebung des Denkmals für die Opfer des Ersten Weltkriegs, 1926,
aus der Sammlung der Öffentlichen Bibliothek in Lewin Kłodzko

Z doniesień prasowych tego okresu wynika, że w Lewinie prężnie działało od 1920 r. towarzystwo teatralne, którego przedstawienia odbywały się zazwyczaj w sali hotelu Strangfeld. Z jego inicjatywy w styczniu 1925 r. zorganizowano m. in. dwa koncerty z udziałem muzyków z pobliskiej Kudowy²¹⁴. Bardzo aktywne było katolickie stowarzyszenie „Gesellenverein/Kolping” organizujące zazwyczaj swoje spotkania, połączone z wykładami na tematy religijne w gospodzie Opitza (rynek nr 29).

Rok 1929 obfitował w szereg spotkań mieszkańców, niezadowolonych z aktualnej sytuacji społeczno-politycznej w regionie. Przyglądano się bacznie pracy administracji lokalnej, zarzucając jej niegospodarność, zbyt duże wydatki, brak pomocy dla potrzebujących, w tym brak programu walki z bezrobociem. Wskazywano na zły stan finansowy firm, zatrudniających lokalną społeczność. Występowano z apelem o rozbudowę linii kolejowej, w znaczeniu poprawy i zwiększenia liczby połączeń kolejowych, zapewniających dostęp do rynku pracy. Występowano o wsparcie dla rolnictwa i handlu. Nie obyło się także bez wątków politycznych, w tym odniesienia do wzajemnych relacji niemiecko-czeskich.

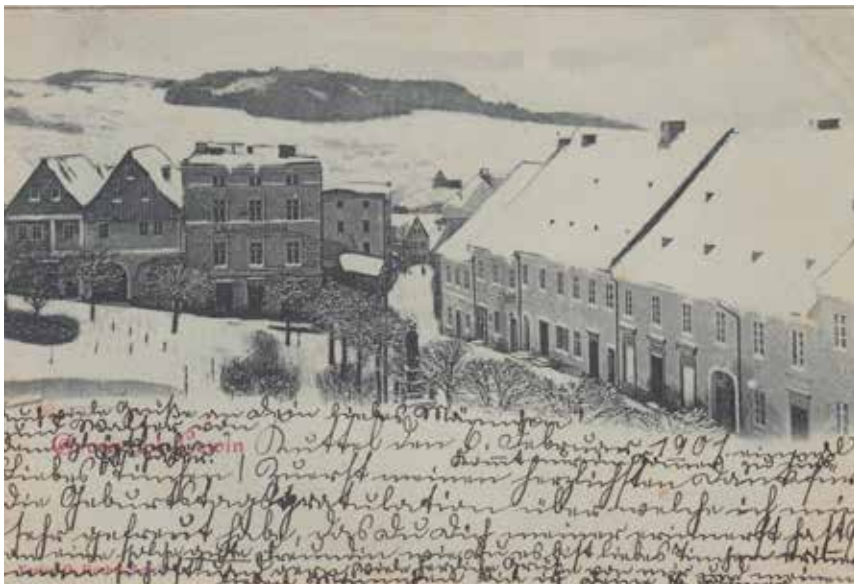
214 Lewiner Stadtblatt z 24 stycznia 1925 r.

Rynek w Lewinie, 1909 rok, ze zbiorów Biblioteki Publicznej w Lewinie Kłodzkim

Náměstí v Lewinu, 1909, ze sbírky Veřejné knihovny v Levíně

Marktplatz von Lewin, 1909, aus der Sammlung der Öffentlichen Bibliothek in Lewin Kłodzko

Hotel Strangfeld, trzeci od lewej, 1901 rok, obecnie pełni funkcję obiektu mieszkalnego, ze zbiorów Biblioteki Publicznej w Lewinie Kłodzkim

Hotel Strangfeld, třetí sleva, 1901, nyní obytná budova, ze sbírky Veřejné knihovny v Levíně

Hotel Strangfeld, drittes Gebäude von links, 1901, heute als Wohnhaus genutzt, aus der Sammlung der Stadtbibliothek in Lewin Kłodzki

Występujący na zebraniu mieszkańców gminy w hotelu „Zur Post” sekretarz związków zawodowych z Kłodzka, Oberkirch, podkreślał znaczenie tego obszaru (czeskiego kątko) dla całej rzeszy ale nie zapomniał wspomnieć, że to Czesi przyczyniają się do likwidacji „niemieckości” na tych terenach, a ich „rdzenni” mieszkańcy chcą czuć się tu prawdziwymi obywatelami rzeszy²¹⁵.

Na wiosnę 1930 r. powróciła sprawa rozważań nad reformą lokalnej administracji. Zastanawiano się, czy miasteczko liczące łącznie z przynależnymi wsiami mniej niż 1200 mieszkańców powinno mieć rozbudowaną administrację z burmistrzem i radcą finansowym na czele oraz planem wprowadzenia etatowego stanowiska policmajstra, gdy w sąsiednich gminach wiejskich wystarczał jej przewodniczący i ewentualnie sekretarz²¹⁶.

W artykule opublikowanym przez lewińską gazetę w połowie 1930 r.²¹⁷ jego autor, P. Chlupp, z nostalgią odnosił się do dawnych tradycji „miasta królewskiego”, z bogatą historią i z pewnym niesmakiem do planów utworzenia gminy wiejskiej. Przedstawił swoją wizję rozwoju

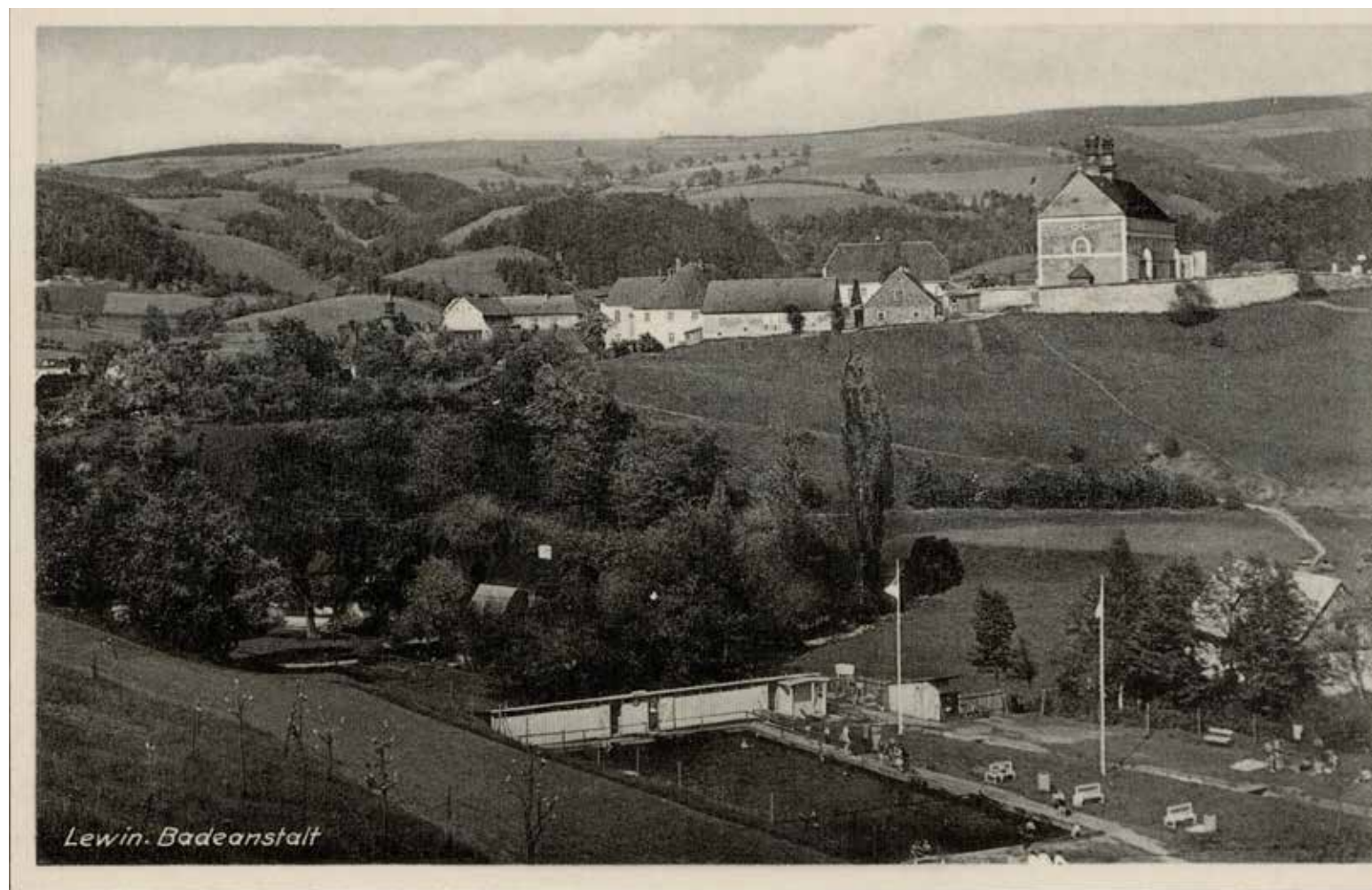
215 Lewiner Stadtblatt z 26 stycznia, 2 lutego i 2 marca 1929 r.

216 Lewiner Stadtblatt z 5 marca 1930 r.

217 Lewiner Stadtblatt z 21 maja 1930 r.

miasta, wykorzystującego walory swojego położenia w otoczeniu pięknych gór i dolin, z wodami leczniczymi uzdrowisk Duszniki Zdrój i Kudowy Zdrój. Widział wśród mieszkańców miasta osoby zatroskane o jego wygląd, kreatywne i chętne duszą i ciałem do realizacji różnych projektów, które mogłyby budzić podziw i cieszyć serce przyjezdnych. Wskazał w tym kontekście na wznowienie działalności towarzystwa na rzecz upiększania miasta, regulację ruchu tranzytowego przez miejscowość oraz obecność sporej bazy turystycznej w postaci pensjonatów, gospód i domów prywatnych.

Idąc tym tropem władze miasta dokonały 13 lipca 1930 r. uroczystego otwarcia kąpieliska miejskiego, które stało się szybko jednym z najczęściej odwiedzanych miejsc przez okolicznych mieszkańców i przyjezdnych.

Basen miejski w Lewinie z 1930 r., zbiory prywatne Karola Ormana

Městské koupaliště v Levíně z roku 1930, soukromá sbírka Karla Ormana

Städtisches Schwimmbad Lewin von 1930, Privatsammlung von Karol Orman

Basen w Lewinie, 1942 r., zbiory prywatne Karola Ormana
 Koupaliště v Levíně, 1942, soukromá sbírka Karla Ormana
 Lewiner Schwimmbad, 1942, Privatsammlung von Karol Orman

Region ten uchodził w tym czasie za drugie, po Ołdrzychowicach i Krosnowicach, centrum włókiennicze w hrabstwie kłodzkim. Przykładowo w sąsiednim Brzozowiu, na 91 gospodarstwach, 43 zajmowało się produkcją tekstyliów na bazie wełny i bawełny. W Jeleniowie na 171 gospodarstwach było ich 31, w Czermnej na 481 gospodarstwach – 167, w Zakrzu na 499 gospodarstwach – 159 i w Słone, na 275 gospodarstwach – 72. W Pstrążnej branża działała jeszcze prężnie w 1936 r.²¹⁸

Lewiński tygodnik w wydaniach jesiennych 1930 r. wskazywał na potrzebę ratunku chałupniczego płóciennictwa i sukiennictwa. Z trwogą obserwowano brak nowych zamówień dla domowych zakładów ze strony dużych producentów w regionie. W zaniku znalazła się funkcjonująca od niedawna branża tkaczy dywanów²¹⁹. W wyborach do Reichstagu z września 1930 r. Lewinianie oddali ponownie najwięcej głosów (355 na 755 uprawnionych do głosowania) na zwycięską wówczas partię „Centrum”, czyli o 59 głosów więcej niż w 1928 r. Frekwencja wyniosła 81 %²²⁰

Jednak, począwszy od roku 1932 pojawiły się w regionie wyraźne już oznaki trendów narodowo-radykalnych. W Lewinie powstała grupa nowo utworzonej organizacji byłych żołnierzy „Stahlhelms”. Przystąpiło do niej 14 członków. W 1933 r. było ich już 40, pod przywództwem „Ortsgruppenführera” Rudolfa.

218 Horst-Alfons Meissner, *Die wirtschaftliche Situation in der Grafschaft Glatz um 1933*, w publikacji *Grafschaft Glatz zwischen 1918 und 1946*. Wyd. Aschendorff, 2011, s. 95.

219 Lewiner Stadtblatt z 10 września 1930 r.

220 Lewiner Stadtblatt z 17 września 1930 r.

1 kwietnia zorganizowali spotkanie w gospodzie „Zur Post”, na które przybyło 88 członków ugrupowania, zasilonych w tym momencie przez grupę z Dusznik²²¹. Przemawiał do nich wówczas Kreisgruppenführer z Kłodzka Graf von Pfeil²²².

W 1933 r. w Lewinie wybrano nowego burmistrza. Został nim dotychczasowy inspektor rządowy z Wrocławia Geihe. Rozpoczął swoje urzędowanie z dniem 1 lutego 1933 r.²²³

W kolejnych wyborach do Reichstagu z 5 marca 1933 r., w których w hrabstwie kłodzkim wygrała już partia NSDAP, Lewin ponownie opowiedział się za partią katolicką „Centrum” oddając na nią 303 głosy. Na NSDAP zagłosowało 269 osób, na SPD – 54, komunistów – 18 i Front Walki – 48.

Rozpoczął się dla mieszkańców Lewina kolejny proces przemian społecznych, który nie miał już nic wspólnego z dotychczasowymi przyzwyczajeniami, utrwalonymi w lokalnej społeczności, mocno przywiązanej do tradycji Kościoła katolickiego. Z chwilą objęcia władzy w Niemczech przez A. Hitlera, w Lewinie odnotowano tylko jeden przypadek obecności zadeklarowanego członka NSDAP. Sytuacja zmieniła się jednak dynamicznie po marcowych wyborach do Reichstagu. Po rozwiązaniu partii katolickiej „Centrum” w lipcu 1933 r. miejscowe środowisko, działające do tej pory prężnie w różnych stowarzyszeniach katolickich, wycofało się z życia publicznego. Przestała wychodzić lewińska gazeta. Rozpoczął się proces, często wymuszony, agitacji na rzecz ruchu narodowo-socjalistycznego, zwłaszcza w środowisku młodzieży. Prym w tej działalności wiódł główny nauczyciel tutejszej placówki szkolnej, przy wsparciu innych urzędników miejskich²²⁴.

Fabryka czekolady P. Chluppa zakończyła swoją działalność pod koniec trzeciej dekady XX w. Później jej pomieszczenia służyły za magazyny, by począwszy od 1934 r. stać się ośrodkiem wychowawczym dla nastoletnich chłopców. Zaczęły przybywać tu grupy czternastolatków z innych rejonów Niemiec, w tym z Zagłębia Ruhry czy Saary. Grupa licząca ok. 50 osób ubrana w mundury Hitlerjugend, do południa pomagała w pracy w poszczególnych gospodarstwach rolnych a po południu organizowano dla niej zajęcia z przysposobienia obronnego. Po 3-4 latach do tego ośrodka zaczęły przybywać także dziewczęta w wieku 16-18 lat. Zakres ich obowiązków był podobny²²⁵.

Zamieszkały w Lewinie Rochus Tautz, podzielił się ciekawymi spostrzeżeniami z tego okresu, gdy jako sześciolatek (w 1938 r.) brał udział w przedsięwzięciach mających formę gier i zabaw, ale z wyraźnym polityczno-wojskowym zabarwieniem. Zwrócił uwagę, że przy nieusprawiedliwionej obecności dzieci i młodzieży w tego typu imprezach, ich rodziców czekały reperkusje²²⁶.

221 Lewiner Stadtblatt z 8 kwietnia 1933 r.

222 Organizacja była obecna w życiu publicznym stosunkowo krótko, w latach 1932-35. W swoich założeniach ideowych zbliżona do NSDAP. Jej członkowie, po rozwiązaniu ugrupowania w 1935 r. zasilili szeregi SA lub SS.

223 Ibidem z 25 stycznia 1933 r.

224 Wspólnota mieszkańców Lewina, Barbara Bittner, *Lewin in Bild und Wort bis 1945*, Reprint R. Welzla, Stockach, 2018, s. 34.

225 A. Pöschel, *Unser Heimatstädtchen Lewin, Eine Erinnerungsaufzeichnung 1989/1990*, wyd. Reiner Welzel 2017, Stockach, s. 9. www.historic-lewin.eu, wgląd 26 września 2022 r.

226 R. Tautz, *Erinnerungen an Lewin*, wyd. Reiner Welzel, 2018, s. 1. www.historic-lewin.eu, wgląd 26 września 2022 r.

4 października 1933 r. w gospodzie „Zur Wilhelmshöh”²²⁷ odbyło się pierwsze spotkanie członków i kandydatów na członków partii, tworzących „bazę Lewin” NSDAP.

Budynek dawnej gospody „Zur Wilhelmshöhe” (Pod wzgórzem Wilhelma), obecnie przy ul. Chopina, dawniej Reinerzer Str. 1904 rok, ze zbiorów Biblioteki Publicznej w Lewinie Kłodzkim
Budova bývalého hostince „Zur Wilhelmshöh” (Pod Wilhelmovým vrchem), nyní při ulici Chopina, dříve Reinerzer Str. 1904, ze sbírky Veřejné knihovny v Levíně
Das Gebäude des ehemaligen Gasthauses „Zur Wilhelmshöhe”, in der Chopinstraße, früher Reinerzer Str. 1904, aus der Sammlung der Öffentlichen Bibliothek in Lewin Kłodzko

Ostatnim, pozytywnym sygnałem dla mieszkańców Lewina było nadanie miastu 19 listopada 1934 r. symbolicznego tytułu „uzdrowiska klimatycznego” (niem. Luftkurort), przez szefa administracji rządowej we Wrocławiu²²⁸. Po 1936 r. do miasta zaczęły przybywać zorganizowane grupy urlopowiczów z dużych zakładów przemysłowych Niemiec, w ramach ogólnoniemieckiego, rządowego programu KDF-Gäste (Kraft durch Freude – Siła poprzez przyjemność). Przybywający na okres dwóch tygodni goście sprzyjali funkcjonowaniu lokalnej sieci handlowo-usługowej²²⁹.

227 „Pod wzgórzem Wilhelma”.

228 Der Gebirgsbote z 5 grudnia 1934 r.

229 A. Pöschel, *Unser Heimatstädtchen Lewin...*, s. 10.

Ruch nacjonalistyczny, w tym włączenie „Kraju sudeckiego” do Niemiec, likwidacja Czechosłowacji, wywołały również istotne zmiany w nazewnictwie miejscowości „czeskiego kątką”. W 1938 r. Lewin przemianowano na Hummelstadt, Czerмна, nazywana do tej pory Tscherbenej otrzymała miano Grenzeck, a pobliskie Słone (Schlaney) przemianowano na Schnellau. Leśna (Löschney) otrzymała miano Taloheim, a Witów (Nerbotin) – Markrode²³⁰.

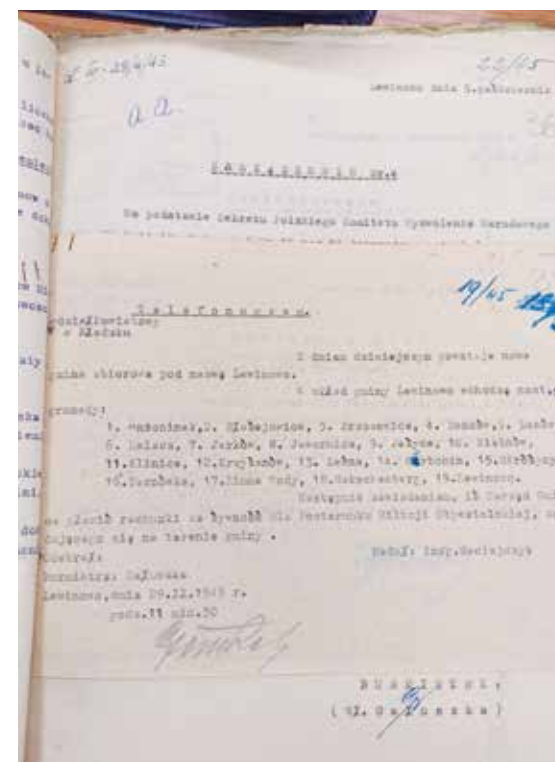
Przed wybuchem II wojny światowej, w obszar gminy miejskiej, pokrywający się z obszarem jurysdykcji kościelnej lokalnej parafii wchodziły miejscowości: Lewin, Jeleniów, Jerzykowice Wlk., Gołaczów, Darnków, Jaworzyna, Jarków, Zimne Wody, Jerzykowice Małe, Kocioł, Krzyżanów, Leśna, Witów, Dańczów i Taszów.

20. LEWIN W OBSZARZE KULTURY POLSKIEJ

Bezpośrednio po wydarzeniach II wojny światowej, po przybyciu pierwszych polskich osadników, miejscowość nazwano Lewinowo, natomiast stację kolejową przy niej położoną Gomolec. Zagospodarowywanie obszaru przez wysiedlanych przybyszów ze Wschodu (zza Buga) nazywanych repatriantami i z innych regionów Polski stanowiło poważne wyzwanie dla nowych władarzy. Odżyły w tym czasie

roszczenia nowych władz Czechosłowacji o przejęcie całego obszaru ziemi kłodzkiej, jako „ziemi historycznie czeskiej”. 2 czerwca 1945 r. szef Sztabu Generalnego czechosłowackiej armii otrzymał tajną instrukcję mającą służyć „poprawie sytuacji na granicy przy wykorzystaniu środków militarnych”²³¹. Kilka dni później nieregularne pododdziały czechosłowackiej „milicji” miały zająć Lewin i Międzylesie, przy milczącym poparciu dowódcy 4 dywizji Armii Czerwonej. Spotkało się to z reakcją dowódcy 10 dywizji WP, który nakazał zwiększyć aktywność wojsk polskich na ziemi kłodzkiej i przeciwdziałać naruszeniom granicy ze strony Czech²³².

230 Rozmowa z Barbarą Bittner, rzeczniczką Wspólnoty byłych mieszkańców Lewina.

231 Hans Veit, *Slawische Brüder streiten um das Glatzer Land...*, s. 474.

232 Ibidem, s. 475.

Rozpoczęły się nerwowe działania polityczne i dyplomatyczne, które opisuje wyczerpująco w swojej książce P. Pałys²³³. Zagrożenie otwartym konfliktem zbrojnym zostało zażegnane dopiero 10 marca 1947 r. podpisaniem polsko-czechosłowackiego układu o przyjaźni. W sprawie przebiegu granic miano dogadać się w ciągu dwóch kolejnych lat. Nastąpiło to jednak dopiero w czerwcu 1958 r., kiedy w kolejnym porozumieniu powrócono, z niewielkimi korektami do kształtu granic z września 1938 r.²³⁴

W takich uwarunkowaniach geopolitycznych, w czerwcu 1945 r. przystąpiono do organizowania struktur samorządowych na Dolnym Śląsku. Na podstawie pełnomocnictwa Prezydium Rady Ministrów z 29 marca 1945 r. w Kłodzku był za nie odpowiedzialny pełnomocnik rządu RP na obwód XXIV²³⁵.

13 sierpnia 1945 r. nastąpiło oficjalne przekazanie obowiązków burmistrza miasta Lewinowo. Z polskich dokumentów wynika, że nowy burmistrz Leon Jańczak przejął je od ustępującego niemieckiego burmistrza Luxa²³⁶. Zdaniem B. Bittner ostatnim burmistrzem Lewina był Anton Dinter²³⁷. Niezależnie od wspomnianych nieścisłości, po tym akcie rozpoczął urzędowanie nowy zarząd miejski w składzie: burmistrz, jego zastępca, pięciu referentów, sołtys oraz czterech pracowników pomocniczych (ogółem 12 osób). Zarząd nie posiadał w tym czasie określonego statusu organizacyjnego, żadnych instrukcji do prowadzenia spraw administracyjnych oraz księgowo-rachunkowych. We wszystkich sprawach był od tego momentu instruowany przez pełnomocnika Rządu RP na obwód nr XXIV w Kłodzku. W ramach wdrażania centralistycznego modelu kierowania życiem społecznym i gospodarką RP, szczegółowe wytyczne do działania władzarze Lewinowa otrzymali podczas narady burmistrzów w Kłodzku 21 września tego roku²³⁸.

29 września 1945 r. powołano do życia kolejny organ kolegialny Zarząd Gminy Zbiorowej Lewinowo, na którego czele stanął J. Duda. W skład nowej gminy włączono 19 miejscowości: Antoninek (Kocioł), Błazejowice (Jerzykowice Wielkie), Brzozowice (Brzozowie), Danców (Dańczów), Dasow (Taszów), Halacz (Gołaczów), Jarków, Jawornica, Jeżyce (Jerzykowice Małe), Kielnów (Jeleniów), Klinice (Kulin), Krzyżanów, Leśna, Nerbocin (Witów), Stróżyny (Pstrążna), Tarnówka (Darnków), Zimne Wody, Rakszenberg (Grodziec), Lewinowo²³⁹. Jeszcze w październiku tego roku wprowadzono na terenie gminy podatek gruntowy w wysokości 60 zł od ha²⁴⁰.

233 P. Pałys, *Czechosłowackie roszczenia graniczne wobec Polski 1945-1947, Racibórz-Głóbczyce-Kłodzko*, Opole 2007.

234 M. Przepierski, *Nieznośny ciężar braterstwa*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2016, s. 372.

235 Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Oddział w Kamieńcu Żąbkowickim [dalej APKZ], zespół Akta Gminy Lewin Kłodzki [dalej Akta GLK], sygn. nr 1.

236 APKZ, Akta GLK, sygn. nr 4, Protokół zdawczo-odbiorczy, spisany w kancelarii Zarządu Miejskiego w Lewinowie.

237 B. Bittner, Heimatgemeinschaft Lewin (Wspólnota mieszkańców Lewina), *Lewin in Bild und Wort bis 1945*, s. 125-126. Wg autorów opracowania Anton Dinter był burmistrzem Lewina od 1938 r. do czasu wkroczenia Rosjan w 1945 r.

238 Ibidem, sygn. nr 1, s. 31.

239 Ibidem, s. 33. *Telefogram z wydziału powiatowego w Kłodzku, adresowany do burmistrza Lewinowa Wł. Gałuszki*.

240 Ibidem, s. 34.

Burmistrzem miasta w październiku 1945 r. był już Wł. Gałuszka. Na 15 października Lewinowo zamieszkiwało 192 Polaków (130 rodzin) i 1270 Niemców. W obrębie miasta wszystkie gospodarstwa w liczbie 38 były już objęte przez Polaków. Do obsadzenia pozostały placówki handlowe i zakłady rzemieślnicze. Obszar zaliczany do ścisłej zabudowy miasta nie zmienił się od początku lat dwudziestych XX w. i obejmował ok. 613 ha, w tym użytki rolne i ogrody stanowiły 151 ha, place i ulice – 40 ha, łąki i lasy – 273 ha, pastwiska – 70 ha i nieużytki – 45 ha. Ze sprawozdania burmistrza za ten okres wynikało, że miasto miało charakter rolniczo-handlowy i letniskowy (kuracyjny). Stan gospodarstw był dobry. Piękne położenie, górski klimat i bliskość uzdrowisk Kudowy i Dusznik-Zdroju miały sprzyjać napływowi kuracjuszy. Podkreślał on, że władze niemieckie wybudowały w tym celu basen kąpielowy zasilany góorskimi potokami i rozbudowały bazę dla sportów zimowych. Warunki komunikacyjne były bardzo dobre. Świadczyć o tym miały, bliskość stacji kolejowej i obecność dróg nadających się bardzo dobrze dla pojazdów mechanicznych. W podsumowaniu, stwierdził, że miejscowość z racji blisko 700 lat swojego istnienia, nadal powinna zostać miastem. W załączeniu przesłał krótki zarys historyczny miejscowości²⁴¹.

Ze sprawozdania za listopad 1945 r. podpisanego już przez burmistrza Marię Bełczewską i sekretarza Zdzisława Matwiejczyka²⁴² wynikało, że z działających w mieście w 1939 r. trzech młynów, wytwórni „skarpet” (pończoch) i wytwórni lemoniad, ubył jedynie jeden młyn, a wytwórnie nadal były możliwe do zagospodarowania. W mieście funkcjonowała jedna szkoła, dwóch nauczycieli i 70 uczęszczających na zajęcia uczniów. Parafia wyznania rzymsko-katolickiego składała się z jednego księdza polskojęzycznego i dwóch niemieckich²⁴³. W mieście działały dwie partie Polska Partia Robotnicza i Polska Partia Socjalistyczna oraz organizacja Związek Walki Młodych.

Pani burmistrz, podobnie jak jej poprzednik, wystąpiła z wnioskiem o zmianę granic administracyjnych miasta Lewinowa! Miasto liczyło 891 mieszkańców, stąd też zaproponowała przyłączenie 15 miejscowości, jak było w czasach niemieckich i rezygnację z Gminy Zbiorowej Lewinowo²⁴⁴.

W kolejnym dokumencie sprawozdawczym za m. grudzień 1945 r. sytuacja w strukturach administracyjnych miasta nie zmieniła się. Aktywnie działały dwie ww. partie. ZWM zorganizował 25 grudnia zabawę ludową. W mieście zamieszkiwało dodatkowo dwóch Włochów, dwóch Czechów, jedna Belgijka i siedmiu Rumunów. Obowiązki proboszcza parafii przejął już w pełni polski ksiądz Antoni Pałka.

241 APKZ, Akta GLK, sygn. nr 5, s. 19.

242 Zdzisław Matwiejczyk był od 17 sierpnia 1945 r. sekretarzem zarządu miejskiego a od 1 czerwca 1946 r. został sekretarzem zarządu gminnego. APKZ sygn. nr 648, s. 87. *Opis powiatu kłodzkiego, Starostwo Powiatowe w Kłodzku*, 1946.

243 APKZ, Akta GLK, sygn. nr 5, s. 30.

244 Miejscowości, o których mowa to: Tarnówka (Darnków), Halacz (Gołaczów), Zimne Wody, Jarków, Krzyżanów, Antoninek (Kocioł), Jeżyce (Jerzykowice Małe), Kielnów (Jeleniów), Nerbotin (Witów), Klinice (Kulin), Danców (Dańczów), Dasow (Taszów), Jawornica, Leśna. Razem 2249 mieszkańców. APKZ, Akta GLK, sygn. nr 4, s. 35-37.

W mieście stacjonowała kompania ochrony pogranicza (KOP), sprawująca kontrolę nad ruchem granicznym. W sferze gospodarczej zaobserwowano słabe zaopatrzenie w środki żywnościowe, wywołane źle funkcjonującą komunikacją oraz postępującą inflacją. Dochody miasta były nikłe w stosunku do wydatków. Zarząd nie posiadał własnych środków transportowych. Akcją przesiedleńczą w mieście kierował z ramienia pełnomocnika rządu RP, Edward Pepel. W mieście działała ochotnicza straż pożarna w składzie 22 Niemców i 10 Polaków. Komendant Michał Szerszeń był jednocześnie pracownikiem Zarządu Miejskiego²⁴⁵.

W sprawozdaniu za styczeń 1946 r. zwiększyła się liczba Niemców w OSP z 22 do 32, a zmalała Polaków z 10 do 8. W każdej relacji z działalności samorządu podkreślano, że strażacy są zwolnieni ze wszelkich prac poza terenem miasta Lewinowa²⁴⁶. Można z tego wysnuć wniosek, że obywatele narodowości niemieckiej mieli stosowną motywację w aktywnym działaniu w OSP.

W kolejnym dokumencie, za luty jedynym dodatkowym wpisem była informacja o otrzymanej subwencji w wysokości 20 000 zł dla zarządu miejskiego, co znacznie poprawiło warunki pracy i płacy²⁴⁷.

W sprawozdaniu za marzec poinformowano o przeprowadzonej w dniach 26-30 marzec 1946 r., humanitarnej, jak podkreślono, operacji wysiedlenia Niemców. Z relacji A. Pöschela wynika, że każdy z wysiedlonych miał prawo do zabrania do 20 kg bagażu. Osoby wysiedlane przemieszczały się pieszo do stacji w Zakrze (dzisiaj Kudowa Zdrój). Osoby starsze, niepełnosprawni mogli skorzystać z furmanki. Do każdego z wagonów towarowych wchodziło po 30 osób²⁴⁸. 30 marca tego roku urząd repatriacyjny z Kłodzka sprowadził do Lewinowa 86 osób narodowości żydowskiej z Aktiubińska. Jednak ich liczba szybko się zmniejszyła, z uwagi na ich wyjazdy w poszukiwaniu rodzin²⁴⁹. 23 kwietnia 1946 r. do Lewina trafiła grupa 53 repatriantów z Syberii²⁵⁰. Pozostali oni już w tej miejscowości, znajdując m. in. zatrudnienie w gospodarce leśnej.

245 APKZ, Akta GLKł, sygn. nr 3, s. 3-4.

246 Ibidem, s. 5-6.

247 Ibidem, s. 7-8.

248 A. Pöschel, *Unser Heimatstädtchen Lewin...*cz. II, s. 7.

249 Ibidem, s. 9-10.

250 Ibidem, s. 11.

Z kolejnych zachowanych dokumentów wynika, że mimo podejmowanych starań nie udało się dotychczasowym władzom miasta przekonać pełnomocnika rządu RP obwodu XXIV w Kłodzku do pozostawienia dotychczasowego, powojennego status quo miasta Lewinowo.

Na podstawie zarządzenia ministrów ds.: administracji publicznej i ziem odzyskanych z 7 maja 1946 r. zmieniono nazwę miejscowości Lewinowo, przywracając jej nazwę historyczną Lewin²⁵¹. W ślad za tym nie zachowano jednak statusu „miasta królewskiego”. 1 czerwca tegoż roku, na mocy zarządzenia pełnomocnika rządu RP obwodu kłodzkiego, zniesiono zarząd miejski, nadając miejscowości status gromady, z utrzymaniem w niej zarządu gminnego dla okolicznych miejscowości (gromad). W tym samym dniu gromady Zakrze, Czerma i Pstrązna zostały przyłączone do zarządu miejskiego w Kudowie²⁵². Wójtem gminy wiejskiej został Kazimierz Lewicki.

21 września 1946 r. powołano do życia Gminną Radę Narodową. Liczyła ona 29 członków, w tym 10 z PPR, 9 z PPS, 3 ze Stronnictwa Ludowego (SL), 7 bezpartyjnych. Jej przewodniczący Eugeniusz Gwiżdż (PPS) chwalił współpracę z przybywającymi repatriantami i jednocześnie skarżył się, w swoim sprawozdaniu za 1947 r.²⁵³, na źle układającą się współpracę z zarządem gminnym. Miał przede wszystkim żal do urzędników gminnych, że dewastacja mienia poniemieckiego nie spotyka się ze zdecydowanym przeciwdziałaniem z ich strony. Gminna RN podjęła w ciągu całego roku 1947 blisko 40 uchwał, z których najważniejsze to:

- wprowadzenie zakazu sprzedaży alkoholu osobom poniżej 18 roku życia;
- urządzenie kursu dla analfabetów;
- gruntowny remont budynków szkolnych i aprowizacja w produkty rolne dla nauczycieli;
- starania na rzecz obniżenia czynszu lokatorskiego;
- wpływ na reorganizację działalności spółdzielni Samopomoc Chłopska;
- uruchomienie biblioteki;
- poprawienie stanu zasiewów.

W tym okresie RN zaobserwowała potrzebę rozwoju turystyki oraz dostrzegła znaczenie hodowli owiec dla regionu. Jednakże dalsze działania pokazały, że zapal członków rady szybko osłabł.

251 „Monitor Polski” nr 44, z 19 maja 1946 r.

252 APKZ, Akta GLKł, sygn. nr 2, s. 40.

253 APKZ, Akta GLKł, sygn. nr 4, s. 23-25.

STAN OSIEDLONYCH I CHŁONNOŚĆ																																																																																																								
W <i>Lewin</i>		IL <i>Himmelstadt</i>		Dane szczególne:																																																																																																				
gm. <i>Lewin</i>		% zniszczenia miejscowości		Kopalnie		Sanatoria																																																																																																		
pow. <i>Kłodzko</i>		czynna kłb <i>05</i>		Huta		wolne il.m																																																																																																		
St. kolej <i>Gomolec</i>		Telef. <i>405</i>		Fabryka specj.		Szpitale <i>1</i>																																																																																																		
Poczta <i>Lewin</i>		czynny „ <i>ofm</i>		Elektrownia		Szkoły (jakie) <i>przemysłowa 200</i>																																																																																																		
Telegraf		zabud. <i>160</i> (1939)		Gazownia		Majtki ziem. <i>Obsz. ha</i>																																																																																																		
Ilość ludn. w 1939 r. <i>1057</i>		do remon. <i>21</i>		Radiostacja		II. budynki do rem. <i>nie</i>																																																																																																		
Ilość osad. budynków <i>148</i>				Banki		cyrkne																																																																																																		
<table border="1"> <thead> <tr> <th rowspan="2">Data i Nr. Arch. gromadzka</th> <th rowspan="2">Ogólna osada</th> <th colspan="2">W tem</th> <th colspan="10">PRZYDZIELONO</th> <th colspan="2">WOLNE</th> <th rowspan="2">Zmniejszenie, % osadnicy</th> </tr> <tr> <th>rybnik</th> <th>przem.</th> <th>z. tego osada</th> <th>zabud. osada</th> <th>skale</th> <th>inaczej</th> <th>II. osada, przy</th> <th>zabud. przy</th> <th>skale</th> <th>inaczej</th> <th>II. osada, przy</th> <th>zabud. przy</th> <th>skale</th> <th>inaczej</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>204 395</td> <td>65</td> <td>141</td> <td>139</td> <td>247</td> <td>161</td> <td>21</td> <td>24</td> <td>23</td> <td>22</td> <td>21</td> <td>20</td> <td>19</td> <td>18</td> <td>17</td> <td>16</td> <td>15</td> <td>14</td> <td>13</td> <td>12</td> <td>11</td> <td>10</td> <td>9</td> <td>8</td> <td>7</td> <td>6</td> <td>5</td> <td>4</td> <td>3</td> <td>2</td> <td>1</td> <td>0</td> </tr> <tr> <td>204 400</td> <td>68</td> <td>156</td> <td>139</td> <td>247</td> <td>X</td> <td>21</td> <td>24</td> <td>23</td> <td>22</td> <td>21</td> <td>20</td> <td>19</td> <td>18</td> <td>17</td> <td>16</td> <td>15</td> <td>14</td> <td>13</td> <td>12</td> <td>11</td> <td>10</td> <td>9</td> <td>8</td> <td>7</td> <td>6</td> <td>5</td> <td>4</td> <td>3</td> <td>2</td> <td>1</td> <td>0</td> </tr> </tbody> </table>										Data i Nr. Arch. gromadzka	Ogólna osada	W tem		PRZYDZIELONO										WOLNE		Zmniejszenie, % osadnicy	rybnik	przem.	z. tego osada	zabud. osada	skale	inaczej	II. osada, przy	zabud. przy	skale	inaczej	II. osada, przy	zabud. przy	skale	inaczej	204 395	65	141	139	247	161	21	24	23	22	21	20	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	204 400	68	156	139	247	X	21	24	23	22	21	20	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0
Data i Nr. Arch. gromadzka	Ogólna osada	W tem		PRZYDZIELONO										WOLNE		Zmniejszenie, % osadnicy																																																																																								
		rybnik	przem.	z. tego osada	zabud. osada	skale	inaczej	II. osada, przy	zabud. przy	skale	inaczej	II. osada, przy	zabud. przy	skale	inaczej																																																																																									
204 395	65	141	139	247	161	21	24	23	22	21	20	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0																																																																									
204 400	68	156	139	247	X	21	24	23	22	21	20	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0																																																																									

Zestawienie stanu ludności gminy wiejskiej Lewin z 18 września 1946 r.

W dokumencie figuruje nazwa stacji kolejowej Gomolec

Přehled obyvatelstva venkovské obce Levín z 18. září 1946

V listině je uveden název železniční stanice Gomolec

Übersicht über die Bevölkerung der Landgemeinde Lewin vom 18. September 1946

In dem Dokument wird der Name des Bahnhofs Gomolec genannt

Osłabiona PPS, w grudniu 1948 r. została wchłonięta przez PPR. Powstała PZPR. Postępował proces centralizacji zarządzania i kolektywizacji rolnictwa. Stąd też kolejne sprawozdania władarzy gminy zawierały ujednoczone informacje poświęcone organizacji posiedzeń i podejmowaniu uchwał z zakresu pomocy społecznej, sytuacji w rolnictwie, sytuacji mieszkaniowej, interwencji i pomocy poszczególnym mieszkańcom gminy. Wyjaśniano przy tym dalsze niecisłości w porządku administracyjnym regionu.

W grudniu 1949 r. w dawnej fabryce P. Chluppa rozpoczęła oficjalnie działalność Spółdzielnia Dziewiarsko-Pończosznicza „Postęp”. Przez długi okres, był to jeden z najważniejszych zakładów dla lokalnej społeczności. Do chwili zakończenia działalności w 1992 r., znalazło w niej zatrudnienie, przez cały okres, ok. 700 pracowników²⁵⁴.

254 Zasoby archiwalne UG w Lewinie Kłodzkim.

KŁODZKO, dnia 18. września 1948 r.

PREZYDIUM
POWIATOWEJ RADY NARODOWEJ
W KŁODZKU
 TEL. 2441, WEW. 48, 31

Starostwo Powiatowe

L. DZ. Org/IX-1/48

Dot. niewłaściwości w ustaleniu nazw miejscowości.

Kłodzko

Na pismo Prezydium G.R.N. w Lewinie Kłodzkim z dnia 25. II. 1948 roku, l. dz. Org. I-2/48, Prezydium P.R.N. prosi starostwo Powiatowe o usunięcie pozostałych niecisłości, a mianowicie:

1) Bukowina Kłodzka i Pstrąčna, są zaliczone wykazem Starostwa Powiatowego do gm. Lewin Kłodzki, gdy tymczasem miejscowości te w związku z przeprowadzoną przez Starostwo Powiatowe w miesiącu czerwcem 1946 r. reorganizacją - odpadły, a Strona, zaliczone do Kudowy-Zdroju, należało i należy nadal do gminy Lewin Kłodzki.

Prezydium P.R.N. prosi o sprostowanie powyższej omyłki, której nieusunięcie spowodować może dezorientacją ludności. -

Otrzymuje do wiadomości: Przewodniczący P.R.N.

Prezydium G.R.N. Lewin Kłodzki *Paliej Emil*

A. Z.

20. Bank "Spółdzielczy" ul. Wojaka Polakiego 20 ob. Grodzka

29. Bank "Spółdzielczy" pl. Boj. Chrobrego ob. Pańdró

30. Samopomoc Chłopska ul. Franciszkańska 10 ob. ~~Franciszkańska~~

31. Pow. Rada Z.S. ul. Franciszkańska 10 ob. ~~Franciszkańska~~

32. Inba Spółdzielcza pl. Jagi 1/5 ob. ~~Jagi 1/5~~

33. Rej. Zarząd Drogowy ul. Żuzycka 9 ob. ~~Żuzycka~~

34. Ubezpieczalnia Sp. Xsusus ul. Grottigera 6 ob. ~~Franciszkańska~~

35. Delegat Miniat. Spraw 11. ul. ~~Franciszkańska~~

Wrocław

W sprawozdaniu zarządu gminy, już pod nazwą Lewin, za okres 28 maj 1945 r. – 22 czerwiec 1950 r., były zdecydowanie zauważalne nowe trendy wynikające z aktualnej sytuacji geopolitycznej²⁵⁵. Z dokumentu dowiadujemy się, że aktualny kiepski stan zagospodarowania gminy wynikał z niekompetencji, niskiego morale i „oboklasowości” dotychczasowych gospodarzy komórek administracyjnych w gminie Lewin i należących do niej wsi²⁵⁶.

255 APKZ, Akta GLK, sygn. nr 4, s. 1.

256 Ciekawy jest zapis z końca sierpnia 1946 r. Wójt gminy K. Lewicki informuje wówczas władze zwierzchnie, że w tym miesiącu sprawozdawczym odwiedził Lewin ks. biskup Milik udzielając sakramentu bierzmowania przybyłym repatriantom. 19 września tegoż roku został już zawieszony w czynnościach. Jego miejsce zajął b. burmistrz M. Bełczewska. APKZ, Akta GLK, sygn. nr 2, s. 47.

Do podstawowych osiągnięć gospodarczych obecnego zarządu gminnego zaliczono:

- zelektryfikowanie wsi Witów, na koszt 12 osadników z tej miejscowości;
- odbudowę w 1946 r. basenu kąpielowego, za kwotę 13 000 złotych;
- urządzenie Domu Ludowego, w tym wykonanie ławek za kwotę 9000 zł;
- odbudowę i rozbudowę w 1948 r. kąpieliska publicznego (3 wanny i 4 prysznice) za 9000 zł.; w chwili sporządzenia sprawozdania – w posiadaniu Państwowego Domu Dziecka²⁵⁷;
- zainstalowanie punktu świetlnego w rynku oraz czterech punktów świetlnych na trasie przelotowej przez miejscowość.

Ciekawy punkt dotyczy subwencji ze strony władz gminy na rzecz rolników. Mianowicie w 1949 r. zarząd zakupił 6 owiec, które rozdał rolnikom nieodpłatnie. Komórka nadrzędna natomiast, czyli wydział powiatowy zakupił 100 szt. owiec, z czego 17 rozdał nieodpłatnie, połowę pozostałych sztuk sprezentował w zamian za zobowiązanie do oddania jagnięcia, a drugą połowę sprzedał za połowę ceny zakupu²⁵⁸.

22. LEWIN KŁODZKI W NOWEJ STRUKTURZE ADMINISTRACYJNEJ PRL

Ważne zmiany dla miejscowości Lewin i okolicy nastąpiły jesienią 1954 r. Na mocy uchwały Wojewódzkiej Rady Narodowej we Wrocławiu nr 17/54 z 2 października 1954 r. zniesiono funkcjonowanie Gminy Lewin Kłodzki, powołując w to miejsce Gromadę Lewin Kłodzki jako najniższą jednostkę administracji publicznej²⁵⁹. W jej skład weszły: Jawornica, Jerzykowice Małe, Kocioł, Krzyżanów, Taszów, Zimne Wody, Witów, Kulin, Leśna i Jarków.

31 grudnia 1961 r. dodatkowo włączono do Gromady Lewin Kłodzki: Dańczów, Darnków, Gołaczów i Jerzykowice Wielkie z Gromady Jeleniów, a 1 stycznia 1970 r. doszły jeszcze: Brzozowie, Bukowina Kłodzka, Jakubowice, Pstrązna i Słone z organizacji miejskiej Kudowy Zdroju. Tym samym obszar Gromady Lewin Kłodzki stał się przybliżonym do tego jaki obejmowała gmina zbiorowa Lewinowo zaraz po II wojnie światowej. Taki stan rzeczy utrzymał się do końca 1972 r.²⁶⁰

Ciekawy zapis pojawia się pod datą 21 marzec 1956 r. Uchwałą Prezydium Gromadzkiej RN nr 13/55 wprowadzono opłatę podatkową od posiadanych rowerów, na okres 3 lata, za kwotę 20 złotych. Zwolnieni z opłaty byli wykorzystujący rower do celów służbowych, uczestniczący w zawodach sportowych o charakterze międzynarodowym. Dla młodzieży szkolnej obowiązywać miała zniżka 50 %.²⁶¹

257 Były to zapewne pomieszczenia dawnej fundacji księdza proboszcza Prosego.

258 APKZ, Akta GLKł, sygn. nr 4, s. 1-2.

259 Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej we Wrocławiu z dnia 3 grudnia 1954 r., Nr. 9, Poz. 71.

260 https://pl.wikipedia.org/wiki/Lewin_Kłodzki (wgląd 24.05.2022 r.).

261 APKZ, *Posiedzenia Prezydium Gromadzkiej RN w latach 1955-57*. sygn. 3/1, s. 109.

W czasie, gdy przewodniczącym GRN w Lewinie był Jan Skotnicki (1962 r.) w miejscowości działały: sklep spożywczy, tekstylny, gospodarstwa domowego, nabiałowy i mięsny. W planach zakładano otworzenie jeszcze jednego sklepu spożywczego. W miejscowości funkcjonowała też gospoda „Pod Złotym Kłosem”²⁶². Był jednak z nią problem natury społecznej. Mieszkańcy skarżyli się często na dużą liczbę gości pod znacznym wpływem alkoholu²⁶³. W 1964 r. została zrealizowana wymiana sieci wodociągowej i kanalizacyjnej przez Zarząd Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej. Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska” w Lewinie współdziałała ze Szczytną w latach 1950-54. Później, pod nadzorem gromadzkiej RN samodzielnie w Lewinie. Od 1 stycznia 1963 r. rozpoczęła swoją działalność w Jeleniowie²⁶⁴.

W latach 1965—69, w 15 wsiach należących do gromady Lewin Kłodzki zamieszkiwało 2500 osób, na obszarze 4849 ha. Liczba gospodarstw indywidualnych wg spisu rolnego z 1967 r. wynosiła 248, PGR – 1. Plan zagospodarowania gromady na 1966 r. przewidywał działalność 2 zakładów przemysłowych, 6 zakładów usługowych, zrzeszenia zakładów rzemieślniczych, w tym o specjalnościach: metalowe – cztery, drzewny – jeden, fryzjer – jeden, fotograf – jeden, odzieżowo włókienniczy – jeden, skórzany – jeden, spożywczy – jeden²⁶⁵.

W kolejnych latach działalności gromadzkiej RN, już pod przewodnictwem Czesława Żyły, dominowały tematy z zakresu polityki mieszkaniowej, gospodarki rolnej (m. in. potrzeba budowy silosów), sprawy socjalne, obchody świąt państwowych, funkcjonowanie społecznego komitetu ORMO. Na mocy uchwały prezydium gromadzkiej RN 78/106/69 otwarto ponownie 14 czerwca 1969 r. kąpielisko miejskie. Wydano także licencję na sprzedaż wina przez sklep owocowo-warzywny.

Od początku 1970 r. obszar gromady powiększył się o kolejne 5 wsi. W sprawozdaniach pojawiły się nowe dane statystyczne. Powierzchnia gromady obejmowała 7014 ha, w tym użytki rolne stanowiły 3200 ha, gosp. indywidualne zajmowały 2420 ha, w tym użytki rolne – 2190,66 ha. Włodarze gromady charakteryzowali obszar swojej jurysdykcji jako typowy nadgraniczny, górski rejon rolniczy, gdzie większość osób (3768) utrzymuje się ze źródeł pozarolniczych!. Zaobserwowano jedynie tendencję do wykupu ziemi przez rolników indywidualnych. W tym okresie działały w gromadzie: spółdzielnia pracy „Postęp”, Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej oraz Gminna Spółdzielnia Samopomoc Chłopska. W dalszym ciągu narzekano na zły stan dróg²⁶⁶.

1 stycznia 1973 reaktywowano gminę Lewin Kłodzki, by znieść ją ponownie 2 lipca 1976, a następnie przywrócić 2 kwietnia 1991 r.²⁶⁷

262 Był to dawny lokal gastronomiczny rodziny Pöschel.

263 APKZ, *Posiedzenia Prezydium Gromadzkiej RN w latach 61-63*. sygn. 2/21.

264 APKZ, *Posiedzenia Prezydium Gromadzkiej RN w latach 64-65*. sygn. 2/17.

265 APKZ, *Posiedzenia Prezydium Gromadzkiej RN w latach 65-69*. sygn. 2/18, s. 1-14, 68.

266 APKZ, *Posiedzenia Prezydium Gromadzkiej RN w latach 69-72*. sygn. 2/24.

267 https://pl.wikipedia.org/wiki/Lewin_Kłodzki (wgląd 24.05.2022 r.).

Powyższe działania wynikały z kolejnej reformy administracyjnej PRL. Lewin Kłodzki znalazł się w 1975 r. w województwie wałbrzyskim. Decyzją władz wojewódzkich w Wałbrzychu, 2 lipca 1976 r. gmina Lewin Kłodzki została włączona w struktury organizacyjne Miasta Kudowy Zdrój. Samodzielny podmiot administracyjny stracił tym samym swoją długoletnią tożsamość, stając się małą znaczącą „przyległością” do dynamicznie rozwijającego się miasta uzdrowiskowego. Dopiero uchwała Rady Miasta i Gminy Kudowa Zdrój z 29 sierpnia 1990 r. mówiąca o podziale dotychczasowej struktury administracyjnej i utworzeniu odrębnej Gminy Lewin Kłodzki – Jeleniów, dała zielone światło do przywrócenia odrębności prawnej historycznej miejscowości²⁶⁸. Na uwagę zasługuje fakt, że wyodrębnienie nowej gminy było jedynym, skutecznie przeprowadzonym podziałem administracyjnym na 17 funkcjonujących podmiotów miejsko-wiejskich w obszarze ziemi kłodzkiej.

23. LEWIN PO PRZEMIANACH SPOŁECZNO-POLITYCZNYCH 1989 R.

W planie zagospodarowania gminy Lewin Kłodzki, sporządzonym w 1992 r. czytamy, że wieś Lewin zamieszkiwało 915 osób. Liczba ta miała wzrosnąć w najbliższym czasie do 1000.

W funkcji podstawowej wieś stanowić miała gminny ośrodek usługowy, a w funkcji uzupełniającej – bazę mieszkaniową i rekreacyjną. W takim też kierunku przewidywano dalszy rozwój miejscowości, poprzez rozbudowę potencjału mieszkaniowego i rewitalizację stanu obecnego. Zwrócono uwagę na centrum miejscowości, stanowiące chroniony układ urbanistyczny, podlegający nadzorowi Konserwatora Zabytków. Zauważono także walory krajoznawcze i turystyczne Lewina graniczącego od północy z otuliną nowo tworzonego Parku Narodowego Gór Stołowych, a od południa ze strefą krajobrazu chronionego .

Nowi władarze z zapałem przystąpili do realizacji nowych projektów. W latach 1991-1998, gdy wójtem gminy był Jerzy Cierczek, wykonano budowę zbiornika wodnego na potoku Klikawa. 5 września 1996 r. zainaugurowano rok szkolny 1996/97 w zmodernizowanej

i rozbudowanej placówce szkolnej pn. Zespół Szkolno-Przedszkolny przy ul. Kościelnej 1. Budynek szkolny wzbogacił się o nowe wyposażenie i stołówkę. Powstała także hala sportowa .

Prawdopodobnie z myślą o realizacji ww. planu zagospodarowania, w sierpniu 1995 r. powołano do życia dwa zakłady budżetowe: Komunalny Zakład Budżetowy oraz Centrum Kultury i Turystyki. Z uwagi na koszty ich funkcjonowania, drugi z nich rozwiązano już w 2010 r., a pierwszy trzy lata później. Sprawy związane z tego typu działalnością przejął bezpośrednio Urząd Gminy, tworząc w swojej strukturze referat gospodarki komunalnej i mieszkaniowej. Sprawami zdrowia, oświaty, kultury, sportu i promocji zajmował się jeden z pracowników Urzędu.

268 APKZ, sygn. 19/181. Urząd Wojewódzki w Wałbrzychu: *Tworzenie, łączenie i znoszenie gmin*, s. 13-14.

Zabytkowa kamienica w Lewinie Kłodzkim, ul. Okrzei 2, poddana modernizacji w 2022 roku
Historický nájomný dom v Levíne Kládsky, ul. Okrzei 2, modernizovaný v roku 2022
Das historische Wohnhaus in Lewin Kłodzko, Okrzei-Straße 2 wird seit 2022 modernisiert

W kolejnych latach (1998-2010), gdy wójtem gminy był Bolesław Kędzierewicz, wykonano budowę i rozbudowę oświetlenia ulicznego na trasie Lewin Kłodzki-Jeleniów oraz Jeleniów – Kudowa Zdrój. Podejmowano działania mające na celu poprawę infrastruktury drogowej. Ich efektem była budowa dróg do Jerzykowic Małych, Krzyżanowa oraz na odcinku Lewin Kłodzki – Leśna.

Kompleksowej przebudowie poddano budynek przy ul. Obr. Warszawy 9 – dawne kino Violetta. Prowadzono liczne inwestycje związane z gospodarką wodno-ściekową. Wykonano sieć wodociągową i kanalizacji sanitarnej do wsi Kocioł oraz kanalizację sanitarną w Jeleniowie.

W latach 2010-2014, za kadencji Henryka Szczypkowskiego i Jerzego Cierczka zrealizowano szereg projektów związanych z dalszą rozbudową sieci wodno-kanalizacyjnej, w tym m. in. budowę ujęcia wody na potoku Klikawa oraz stacji uzdatniania wody w miejscowości Jawornica. Powstała sieć kanalizacji sanitarnej w Dańczowie, Jerzykowicach Wielkich, ponadto wykonano jej modernizację w samym Lewinie Kłodzkim.

Zespół Szkolno-Przedszkolny w Lewinie Kłodzkim
poddany termomodernizacji i przebudowie w latach 2017-2018
Areál školy a škôlky v Levíne prešiel v rokoch 2017-2018
tepelnou modernizáciou a rekonštrukciou
Der Schul- und Kindergartenkomplex in Lewin,
wurde 2017-2018 thermisch modernisiert und umgebaut

Po raz pierwszy zainwestowano w odnawialne źródła energii – w poszczególnych wioskach na terenie gminy stanęło łącznie 68 lamp solarnych. W celu poprawy środowiska naturalnego, ochrony wód i gleb, zainstalowano 42 przydomowe oczyszczalnie ścieków. Ważną inwestycją była przebudowa oświetlenia oraz drogi powiatowej Lewin Kłodzki-Kocioł.

Począwszy od 2014 r., do chwili obecnej, w trakcie urzędowania na stanowisku wójta gminy Joanny Klimek-Szymanowicz, wybudowano budynek socjalny w Jeleniowie (8 mieszkań), wykonano przebudowę dróg gminnych wraz z budową oświetlenia ulicznego – ul. Wodna, Liczyrzepy, Graniczna, Kwiatowa, Kościelna, Okrzei i pl. T. Kościuszki w Lewinie Kłodzkim. Przebudowie poddano drogę z Lewina do Witowa, w Darnkowie, w miejscowości Zielone Ludowe, do Zimnych Wód oraz drogę prowadzącą do zbiornika wodnego na potoku Klikawa, który również został zmodernizowany. Remontowi oraz przebudowie poddane zostały liczne odcinki dróg powiatowych: do Jarkowa, Taszowa i Jerzykowic Wielkich.

Termomodernizacji oraz przebudowie poddano budynek Zespołu Szkolno-Przedszkolnego w Lewinie Kłodzkim, rozbudowie poddano także jego zaplecze sportowo-rekreacyjne. Działania rewitalizacyjne objęły swym zasięgiem przebudowę budynku przy ul. Chopina 2 w Lewinie Kłodzkim wraz z zagospodarowaniem przyległych działek. W lipcu 2021 r. w odrestaurowanym budynku dawnego Sądu Obwodowego utworzono Gminny Ośrodek Kultury i Bibliotekę. Zrewitalizowano zabytkowy Plac Tadeusza Kościuszki – Rynek w Lewinie Kłodzkim z kolorową fontanną.

Wyznaczane i budowane są nowe ścieżki rowerowe, place sportowo rekreacyjne, oświetlenie modernizowane na LED-owe. Imponująca budowla wiaduktu kolejowego nad drogą krajową nr 8 zyskała kolorową iluminację, stając się rozpoznawalnym symbolem Lewina Kłodzkiego, bramą Dolnego Śląska.

Zainwestowano w poprawę jakości powietrza poprzez montaż instalacji odnawialnych źródeł energii u mieszkańców gminy (instalacje fotowoltaiczne, kolektory słoneczne, pompy ciepła, kotły na biomasę). Kolejne projekty stają się wypełnieniem treści o historii Lewina w kulturze polskojęzycznej, z zachowaniem szacunku dla dokonań z przeszłości.

Gminny Ośrodek Kultury i Biblioteka, obiekt poddany przebudowie w latach 2019-2020,
Fot. Joanna Klimek-Szymanowicz
Komunální kulturní středisko a knihovna, budova prošla rekonstrukcí v letech 2019-2020,
Fot. Joanna Klimek-Szymanowicz
Das Gemeinde-Kulturzentrum und Bibliothek wurde 2019 - 2020 saniert,
Foto Joanna Klimek-Szymanowicz

Poddany rewitalizacji Rynek wraz z kolorową fontanną w latach 2019-2020, Fot. Cris Froese

Revitalizované náměstí s barevnou fontánou v letech 2019 – 2020, Fot. Cris Froese

Der Marktplatz wurde 2019 - 2020 mit einem farbenfrohen Brunnen neu belebt, Foto: Cris Froese

Wiadukt kolejowy z iluminacją w kolorze naturalnym, w święta i weekendy również w kolorze,
2020 rok, Fot. Cris Froese

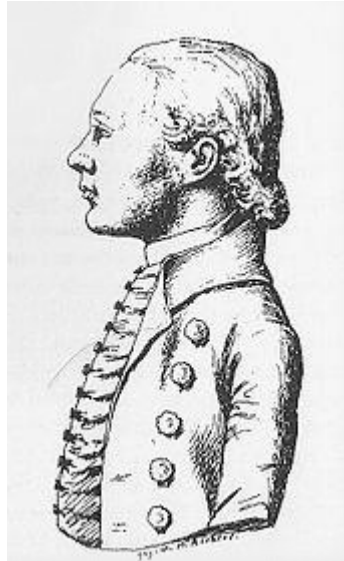
Železniční viadukt s osvětlením v přírodní barvě i v barvě během svátků a víkendů,
2020, Fot. Cris Froese

Eisenbahnviadukt mit natürlicher Beleuchtung, an Feiertagen und Wochenenden auch in Farbe,
2020, Foto Cris Froese

JOSEPH KÖGLER, urodzony w Lewinie 22 lutego 1765, zmarł w Ołdrzykowicach 30 maja 1817. Został tam pochowany w mauzoleum rodziny Magnisów, co dowodzi jego pozycji społecznej wówczas zajmowanej. W 1778 r. jako syn kościelnego Ignacego, rozpoczął naukę w Kolegium Jezuickim w Kłodzku. Po dwóch latach wyjechał do Wrocławia, gdzie kontynuował swoją edukację w cyklu przewidzianym dla jezuickich wychowanków. W 1785 r. po uzyskaniu tytułu magistra filozofii i nauk wyzwolonych rozpoczął studia teologiczne. Świecenia kapłańskie przyjął 8 marca 1788 r. Swoją praktykę duchowną rozpoczął w roli wikarego w dusznickiej parafii. W 1791 r. został przeniesiony na podobne stanowisko do Krosnowic Kłodzkich, skąd po 16 latach trafił do parafii w Ołdrzykowicach, z jednoczesnym awansem na proboszcza tejże parafii.

Obok obowiązków związanych z posługą duszpasterską, był kronikarzem, badaczem historii ziemi kłodzkiej. Pierwsze jego prace historyczne ukazywały się w „Schlesischen Provinzialblättern” oraz w miesięczniku „Glätzischen Monatschrift”, w latach 1793-1802. W utworzonych z własnej inicjatywy „Glätzischen Miscellen”, wydawanych przez Otto Pompejusa, zamieszczono 24 jego artykuły historyczne. Do czasu jego śmierci w 1817 r. opublikowano zaledwie połowę jego opracowań. Powodem było małe zainteresowanie tego typu pracami. Dopiero późniejsi badacze historii zwrócili uwagę na jego dokonania. Wydawnictwo Pompejusa wydało w latach 1836-1841 „Chronicken der Grafschaft Glatz” w 16 zeszytach. Kolejne artykuły dotyczące historii poszczególnych miejscowości hrabstwa kłodzkiego były zamieszczane w kwartalniku „Vierteljahrschrift für Geschichte und Heimatkunde der Grafschaft Glatz” wydawanym w latach 1881-1891. Z opracowań Köglera korzystali pod koniec XIX w. znani lokalni historycy niemieccy, m. in. F. Volkmer, M. Nobel, M. Tschtschke, J. Fogger, jak i wrocławscy, prof. Patzak, prof. dr. P. Klemenz i U. Linke.

27 maja 2001 r., z okazji rocznicy jego śmierci, odbyła się w Lewinie miła uroczystość odsłonięcia tablicy pamiątkowej ku jego czci. Wzięli w niej udział ówczesni władarze miejscowości, z wójtem B. Kędzierewiczem na czele. Parafię reprezentował proboszcz T. Drozd, który dokonał poświęcenia tablicy. Stronę byłych niemieckich mieszkańców miejscowości reprezentowała rzeczniczka ich wspólnoty Barbara Bittner. W swojej wypowiedzi wskazała ona na wiadukt lewiński i w pięknych słowach odniosła się do jego symboliki, jako mostu łączącego dwie kultury, niemiecką i polską. Swoją wypowiedź powtórzyła jeszcze raz przy okazji jubileuszu 100 rocznicy powstania wiaduktu, obchodzonej 9 lipca 2005 r.

Joseph Kögler

WILHELM MADER, urodzony w Dusznikach 11 lutego 1828 r. zmarł w Lewinie 3 maja 1914 r. Wychowany w rodzinie szewca Josefa Madera (matka – Fredericka, z domu Hoffmann), swoją karierę życiową rozpoczął w wieku 19 lat, jako pedagog (adiutant w klasie starszej), w szkole ludowej w Lewinie. Pracy tej poświęcił w tym mieście 52 lata swojego życia. Działał również aktywnie w Kłodzkim Towarzystwie Górskim, angażując do tego młodzież ze środowiska lewińsko-kudowskiego. W 1894 r. awansował na stanowisko głównego nauczyciela, pełniąc przy tym funkcję kościelnego organisty w tutejszym kościele parafialnym. Na emeryturę przeszedł pięć lat później, jako zasłużony dla Lewina pedagog i autor obszernej „Kroniki Miasta Lewina”, obejmującej lata od wczesnego średniowiecza po koniec XIX w. Była ona wydana dwukrotnie. Pierwsza wersja ukazała się w 1868 r., wydana przez P.A. Parsch z Bystrzycy Kłodzkiej. Drugie wydanie, uzupełnione, ukazało się w 1903 r. opublikowane przez lewińskiego wydawcę Georga Goebel. W tym też czasie W. Mader rozpoczął swoją pracę jako członek magistratu w Lewinie, dzieląc się swoją wiedzą i doświadczeniem aż do chwili śmierci w 1914 r. Za zasługi na rzecz szkolnictwa, został odznaczony Orderem Czerwonego Orła IV klasy²⁶⁹. Przy krótkiej prezentacji wspomnianej osoby należy podkreślić, że bez jego kroniki nie udałoby się zaprezentować niniejszego opracowania w tak szerokim zakresie.

GEORG HARTMANN, ur. 6 maja 1887 r. w Lewinie, zmarł 30 czerwca 1954 r. w Bielefeld. Swoją karierę nauczycielską rozpoczął w Rauske (pow. Strzelin), później kontynuował ją w Karłowie. Od 1911 r. działał jako nauczyciel w szkole ludowej w Łądku-Zdroju, awansując w 1922 r. na stanowisko głównego nauczyciela, będącego jednocześnie kościelnym organistą w miejscowym kościele parafialnym. Zastąpił jako poeta i kompozytor licznych pieśni religijnych. Był autorem muzyki do filmów: „Graanzbook” Roberta Kargersa i „Ei der Sommerfrische” Bruno Neugebauersa²⁷⁰.

PAUL REINHARDT BLAU, ur. 15 października 1863 r. w Lubawce, zm. 2 października 1939 r. w Lewinie. Wychowany w rodzinie bednarza (Edmund Blau i Josepha z domu Springer) zdobył wykształcenie w dziedzinie budownictwa i obróbki drewna, wzbogacając je o umiejętności w dziedzinie projektowania obiektów architektonicznych. Ze związku z Clarą Tischler miał sześcioro dzieci. Pojawił się w Lewinie w 1892 r. gdzie zakupił parcelę i wybudował dom przy ul. Prager Str. 78/79 (obecnie Obrońców Warszawy 25). Jako mistrz murarski i ciesielski, oprócz własnego domu zaprojektował w okolicy szereg obiektów, które podziwiać możemy i obecnie. Należy do nich m. in. kościół pw. św. Anny w Zieleńcu, zbudowany w 1904 r. (jego firma wykonała prace ziemne i murarskie), budynek w Lasku Miejskim (1905), obecnie Ośrodek Wypoczynkowy Maria, kaplicę Sióstr Elżbietanek w Kudowie, budynek poczty w Kudowie-Za-

²⁶⁹ B. Bittner, Heimatgemeinschaft Lewin, *Lewin in Bild und Wort bis 1945*, Reprint R. Welzla, Stockach, 2018, s. 65-66.

²⁷⁰ Ibidem, s. 67.

krzu (1907-1908), kościół w Lasówce (1910-1912), kąpielisko w Lewinie, otwarte 13 lipca 1930 r. Do projektów zrealizowanych ale już nie istniejących należały: zabudowania stacji kolejowej w Lewinie i budynek służby celnej w Kotle (1893).

Budynek w Lasku Miejskim, obecnie Ośrodek Wypoczynkowy Maria, 1912 rok, ze zbiorów Biblioteki Publicznej w Lewinie Kłodzkim

Budova v Městském lese, v současnosti Rekreační středisko Maria, 1912, ze sbírky Veřejné knihovny v Levině
Das Gebäude im Lasek Miejski, heute Erholungszentrum Maria, 1912, aus der Sammlung der öffentlichen Bibliothek in Lewin Kłodzko

VIOLETTA VILLAS, właśc. Czesława Gospodarek z domu Cieślak (ur. 10 czerwca 1938 r. w Heusy (Belgia) zm. 5 grudnia 2011 r. w Lewinie Kłodzkim) – znakomita polska piosenkarka artystka estradowa i osobowość sceniczna, kompozytorka, autorka tekstów. W swej karierze wykonywała z powodzeniem pieśni estradowe, operowe i operetkowe. Była też aktorką filmową, teatralną i rewiową.

28 maja 1997 roku Rada Gminy Lewin Kłodzki Violetcie Villas tytuł Honorowego Obywatela Gminy Le-

Violetta Villas w programie Szansa na Sukces, 2007 rok
Violetta Villas v programe Šance na úspech, rok 2007
Violetta Villas in der Sendung Szansa na Sukces, 2007

win Kłodzki za wkład w rozwój kultury polskiej i rozstąpienie Gminy w kraju i poza jego granicami.

26 stycznia 2011 r. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego nagroził Violettę Villas medalem „Zasłużony Kulturze – Gloria Artis”.

Ks. TADEUSZ DROZD, ur. 6 sierpnia 1930 r. w Ejciunach należących do parafii w podwileńskiej Mejszagole, zm. 12 marca 2017 r. w Aleksandrowie Kujawskim. Proboszcz parafii w Lewinie w latach 1973-2002 r. Mówił o sobie, że jest synem ziemi wileńskiej, nie mniej jednak duże zasługi wniósł dla ziemi lewińskiej. Za sprawą rodziców, ojca Ksawerego byłego żołnierza AK i matki Hortensji, z domu Symonowicz, uzyskał staranne wykształcenie uwieńczone święceniemi kapłańskimi w Katedrze Wrocławskiej 15 czerwca 1958 r. Pracę duszpasterską rozpoczął w parafii w Wałbrzychu, kontynuował ją później w innych parafiach Śląska, by osiąść w Lewinie w 1972 r. Obok posługi kapłańskiej poświęcił się pracy z młodzieżą, przekazując jej faktyczną wiedzę o ważnych wydarzeniach z historii naszego kraju. Był zwolennikiem ruchu „Solidarności”, od chwili jego powstania. Po wprowadzeniu stanu wojennego, założył przy parafii Komitet Pomocy Internowanym i Aresztowanym.

Ks. Tadeusz Drozd

W 1989 r. założył w Lewinie Koło Związku Sybiraków, jedno z pierwszych na Śląsku. Z jego inicjatywy powstał pomnik pamięci Sybiraków, na Skwerze Sybiraków w tej miejscowości, z inskrypcją: „Pamięci wszystkich Polaków przez dwa wieki zsyłanych z woli okrutnego zaborcy w bezkresne tajgi Sybiru”.

Ks. Drozd rozpropagował także szereg inicjatyw społecznych, w tym m. in. swoją postawą zachęcił do budowy Domu Strażaka. Pierwszy zorganizował w kościele zbiórkę pieniędzy na ten cel. W budynku mieści się obecnie nie tylko siedziba Ochotniczej Straży Pożarnej, ale także Urząd Gminny.

Za swoją aktywność w działalności społeczno-wychowawczej, już jako ksiądz kanonik, został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi RP, Honorową Odznaką Sybiraka, Krzyżem SEMPER FIDELIS i srebrnym Medalem „Opiekun Miejsc Pamięci Narodowej”²⁷¹.

²⁷¹ Helena Ostrowska, Ks. Tadeusz Drozd, 50 lat kapłaństwa, www.magwil.lt/archiwum/2008/mm11/list-18.htm.

25. MAPA ATRAKCJI KULTUROWYCH I TURYSTYCZNYCH W GMINIE LEWIN KŁODZKI

W obszarze Gminy Lewin Kłodzki rozpościerającym się na powierzchni 5214 ha, znajduje się obecnie 17 miejscowości: Dańczów, Darnków, Gołaczów, Jarków, Jawornica, Jeleniów, Jerzykowice Małe, Jerzykowice Wielkie, Kocioł, Krzyżanów, Kulin Kłodzki, Leśna, Lewin Kłodzki, Taszów, Witów, Zielone Ludowe, Zimne Wody.

Należy podkreślić, że sporą część obszaru Gminy (ok. 605,5 ha) stanowią tereny prawnie chronionego Parku Narodowy Gór Stołowych. Również w jej granicach, otulinę Parku stanowi obszar 2107,5 ha. Dodatkowo, na terenach Gminy rozpościerają się obszary Europejskiej Sieci Natura 2000, w tym obszar ptasi Grodczyn i Homole (PLH020039) o powierzchni 161,5 ha oraz obszar Góry Orlickie (PLH020060) o powierzchni 1100,6 ha²⁷².

Na przedstawionej powyżej mapie zamieszczono kilka szlaków turystycznych przebiegających przez Gminę Lewin Kłodzki. Należą do nich:

- (Główny Szlak Sudecki), biegnący z Kudowy-Zdroju poprzez Jerzykowice Wielkie – Dańczów – Przełęcz Lewińską – Przełęcz w Grodźcu – Bukowy Stawek – Zielone Ludowe – Duszniki-Zdrój – Kozia Hala – Podgórze PL/CZ – Zieleniec;
- Przełęcz Lewińska – Lewin Kłodzki – Przełęcz Polskie Wrota – Zamek Homole – Bukowy Stawek;
- Kulin Kłodzki – Gołaczów – Cisowa – Darnków – Krucza Kopa – Dańczów;
- Fort „Karol” – Lisia Przełęcz – Kulin Kłodzki – Przełęcz w Grodźcu – Lewin Kłodzki – Taszów – Kocioł – Miejski Lasek – Jawornica – Kozia Hala – Orlica – Zieleniec;
- Kudowa-Zdrój – Krucza Kopa – Darnków – Droga Stu Zakrętów;
- Zielone Ludowe – Przełęcz Polskie Wrota – Jawornica – Jerzykowice Małe – Kocioł – Kocioł PL/CZ (granica państwa) – Oleśnice v Orlických horách – Číhalka – Podgórze PL/CZ (granica państwa – GSS);
- Jerzykowice Małe – Lasek Miejski – Lewin Kłodzki – Jarków.

Do głównych atrakcji kulturowych i turystycznych należą:

- Wiadukt kolejowy;
- Rynek; Plac im. Tadeusza Kościuszki;
- Barokowy Kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła;
- Kościół pw. św. Trójcy w Jeleniowie;
- Kaplica św. Jana Nepomucena;
- Kalwaria w Lasku Miejskim;
- Figura Św. Jana Nepomucena;
- Kaplica w Jerzykowicach Małych;
- Ogród Japoński w Jarkowie;

272 Baza danych Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska we Wrocławiu.

- Muzeum Aniołów z kolekcją ponad 1000 eksponatów wykonanych z drewna, metalu, bursztynu i kamienia;
- Ruiny zamku Homole (fragment wieży) z końca XIII w., ze ścieżką przyrodniczą ;
- Ośrodek buddyjski Drophan Ling – w Darnkowie.
- Muzeum Violetty Villas mieszczące się w nowo otwartym Centrum Kultury.

26. MIASTA PARTNERSKIE LEWINA KŁODZKIEGO

W ramach projektu integracji z „małą i wielką ojczyzną oraz z Europą”, z lipca 2003 r. władze samorządowe Gminy prowadziły aktywną politykę wspierania współpracy z gminami z Niemiec, Czech a także Słowacji. Głównym polem współdziałania były i są tematy z zakresu ochrony środowiska, wymiany kulturalnej, w tym ochrony dóbr kultury oraz pracy z dziećmi i młodzieżą²⁷³.

Partnerami Gminy Lewin Kłodzki są gminy:

- Grossbeeren z Niemiec
- Bystré w Orlických Horách
- Olešnice w Orlických Horách
- W czerwcu 2009 r. do tego grona dołączyła Gmina Val z Czech.

Bardzo ciekawy zapis historyczny znajdujemy na stronie internetowej tej Gminy mówiący o pewnym jej związku ze szlakiem handlowym do Lewina i dalej do Kłodzka: (...) *Taková cesta či stezka z Králové Hradce odbočovala přes Dobrušku, valským údolím přes Ohnišov k Bystrému, Olešnici a pokračovala k Levínu. Podél stezky na vyvýšených místech bývaly strážnice se stálou ozbrojenou stráží, pověřenou úkolem, aby stezku opravovala po vodních přívalech, kupcům byla ochranou a v čas vojny bojovala proti nepříteli a jemu vpád do země zbraňovala. Taková strážnice nalézala se na kopci mezi Valem a Ohnišovem zv. „Strážnice” s rozhledem daleko do kraje až k Hradci a na opačnou stranu k horám Orlickým – hranicím. Tato strážnice dobře mohla se dorozumívati v noci zapálenou hranicí se strážnicí „Borovskou”, která ovládala hlavně Kladsko.*

Napsal Josef Hejcman, bývalý správce obecní školy ve Valu, „Kronika naší vesnice”, vydaná v Praze r. 1935²⁷⁴

W ramach umów partnerskich zakłada się obustronną wymianę delegacji, związków i organizacji, współpracę szkół, w tym kontakty między młodzieżą, wspólne praktyki, działalność turystyczno-krajoznawcza. Dotyczy to także wymiany kulturalnej (wystawy, przedstawienia teatralne, koncerty) oraz organizacji zawodów sportowych.

273 Informacje udostępnione z Urzędu Gminy Lewin Kłodzki.

274 www.val.cz, wgląd 10 września 2022 r.

27. PODSUMOWANIE

Formułowanie pewnych spostrzeżeń oraz obiektywne podejście do zagadnienia celem przedstawienia zarysów dziejów Lewina i jego okolic ułatwia w dużej mierze aktualna sytuacja geopolityczna. Czechy, Niemcy i Polska, państwa których przedstawiciele współtworzyli lub też współtworzą tożsamość regionu, funkcjonują obecnie w tym samym systemie europejskiej wspólnoty demokratycznej, stąd też bez dodatkowych emocji można pokusić się o przedstawienie faktów historycznych, takimi jakimi one są.

W opinii F. Ludwiga, historia Lewina była wyjątkowo uboga we wzniosłe wydarzenia²⁷⁵, o których można byłoby wspominać w ogólnej literaturze historycznej. Stąd też miejscowość nie była „atrakcyjna” w tym aspekcie i często marginalizowana w opisach.

Na podstawie dostępnych źródeł i opracowań, można przyjąć, że kultura czeska dominowała na tym terenie praktycznie do drugiej połowy XVI w. Niemiecka historiografia przyjmuje dokładnie rok 1580, gdy zapisy w języku niemieckim w księdze miejskiej Lewina zaczęły przeważać nad czeskimi. Wymienia się także, począwszy od tego roku niemieckiego burmistrza Geорга Stanke. W bardziej obszernych zapisach historycznych dotyczących dziejów parafii to również praktycznie od drugiej połowy XVI w. duchowni nią zarządzający będący przedstawicielami narodowości niemieckojęzycznej, Martin Moller i jego następca Wolfgang Ebener. Nie mniej jednak wśród wcześniejszych duchownych zarządzających parafią w Lewinie byli także przedstawiciele narodowości czeskiej, czego dowodzą skąpe zapisy źródłowe z XIV i XV w.

Kultura niemiecka, obecna w tym rejonie od XVI w. sprzyjała jego rozwojowi społeczno-gospodarczemu i budowie nowej tożsamości, w duchu poszanowania praw dla lokalnej społeczności. Dbali o to władarze miasta w miarę posiadanych możliwości finansowych, niezależnie od nawiedzających okolice klęsk żywiołowych, epidemii, czy też przemarszów wojsk w trakcie trwających konfliktów zbrojnych.

Zauważalne były zmiany początku lat 30-tych XX w., po dojściu Hitlera do władzy. O małym miasteczku, właściciel pałacu i majątku w Jeleniowie baron Gerhard Mutius pisał w latach 20-tych XX w.: (...) „*malutki Lewin, być może najukochańszy*”, „*stare miasteczko, z rynkiem, dominującą nad nim cebulastą kopułą kościoła oraz magicznymi oknami kamienic*” (...) ²⁷⁶. Tym czasem, z dnia na dzień, spotkania kulturalne, w tym teatralne katolickich stowarzyszeń w lokalnych gospodach, salach hotelowych, zastąpiły zebrania agitacyjne członków ruchów narodowosocjalistycznych. Zmienił się charakter miasta, przestała funkcjonować lokalna prasa. Naciski na rodziców ze strony aktywistów NSDAP spowodowały, że młodzież była zmuszona do uczestnictwa w marszach, capstrzykach itp.

275 F. Ludwig, *Die Grafschaft Glatz in Wort und Bild*, Glatz 1896/1897. s. 174.

276 B. Bittner, Heimatgemeinschaft Lewin, *Lewin in Bild und Wort bis 1945...*, s. 50.

Paradoksalnie, pomysłodawcy zmiany nazwy miasta na Hummelstadt, powrócili do korzeni kreowania cywilizacji XIII-XIV w. na tym obszarze przez czeskich Słowian. Niezaprzeczalnie nazwa wzgórza, na którym zbudowano warownię, jak podkreślali niemieccy językoznawcy i historycy, wywodziła się z języka czeskiego i brzmiała „Homole”.

Wprowadzenie kultury polskiej na ten obszar, wiąże się bezsprzecznie z zakończeniem II wojny światowej. Lewin, z racji położenia, nie miał w tym czasie dużych szans na dynamiczny rozwój. „Przyćmiły” go gwiazdy dynamicznie rozwijających się uzdrowisk Polanicy, Dusznik i Kudowy. Stracił przy tym niestety przywilej statusu miasta, od 1685 r. nawet „królewskiego”.

Szansę odzyskania utraconej pozycji, przynajmniej w roli symbolicznego „miasteczka” daje mu obecnie powszechny rozwój turystyki oraz tendencja do osiedlania się polskich obywateli w malowniczych regionach naszego kraju, do których tą okolicę z pewnością należy zaliczyć. Tego typu uwarunkowania należałoby efektywnie wykorzystać. Należałoby wrócić do stwierdzenia F. Ludwiga, o którym mowa na wstępie i skwapliwie zachęcać do odwiedzin turystów spragnionych wypoczynku połączonego z aktywnym uprawianiem sportów zimowych i letnich. Tego typu sugestie wskazywali w swoich sprawozdaniach pierwsi polscy władarze miasta po zakończeniu II wojny światowej. Dzisiaj widzimy, że nie osiągnęli swojego celu. Może uda się to zarządzającym współcześnie Gminą.

Dla bywających w miejscowości, „od czasu do czasu” widać w tym względzie korzystne zmiany. 21 sierpnia 2021 r. Gmina Lewin Kłodzki świętowała XXX lecie wkroczenia w nową epokę samorządności. Wszystkie wspomniane, zrealizowane już projekty są cennym osiągnięciem mieszkańców i samorządowców.

Mam nadzieję, że powyższe opracowanie zachęci potencjalnego czytelnika do odwiedzenia malowniczej miejscowości i wędrowki pieszej po okolicznych wzgórzach i dolinach.

Źródła i wydawnictwa Źródłowe:

- *Akta Miasta Lewin*, Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Oddział w Kamieńcu Żąbkowickim. Sygn. 84/491/0
- *Akta Gminy Lewin Kłodzki*, Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Oddział w Kamieńcu Żąbkowickim.
- *Archivum Coronae Regni Bohemiae V*, Praha 2007. www.monasterium.net, wgląd 4 sierpnia 2022 r.
- *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*, Národní archiv český, Benediktini – klaster – Břevnov, www.monasterium.net, wgląd 3 sierpnia 2022 r.
- *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz*, Band 1, F. Volkmer, W. Hohaus Habelschwerdt 1883.
- *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz*, Band 2, F. Volkmer, W. Hohaus, Habelschwerdt 1888.
- *Regesta diplomatikae nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, Praha 1855.
- *Summa Gerhardi*. Ein Formelbuch aus der Königs Johann von Böhmen (c. 1336-1345), wyd. F. Tadra, Wien 1882.
- <http://www.regesta-imperii.de/epublikationen.html>. Abt. VIII: Karl IV.

Opracowania:

- *Abhandlungen der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften*. t. 4, wyd. Gottlieb Hasse, Praga 1814.
- Aelurius Georgius, *Glaciographia, oder Glätzische Chronica*, Lipsk, druk: G. Ritzsch, 1625.
- Albert Franz, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel und ihrer Nachbargebiete. Die Herrschaft Hummel bis zum Jahre 1477*, Münster 1932.
- Bittner Barbara, *Heimatgemeinschaft Lewin (Wspólnota mieszkańców Lewina), Lewin in Bild und Wort bis 1945*, Reprint R. Welzla, Stockach, 2018.
- Cetwiński Marek, *Ziemia kłodzka w państwie czeskim Przemyslidów (koniec XI w. – 1310 r.)*, [w:] *550 let Hrabství Kladského 1459–2009*. Trutnov 2009.
- Felcman Ondřej, Gładkiewicz Ryszard, *Kladsko, Dějiny regionu*, Hradec Králove, Wrocław, Praha, Kłodzko 2012.
- Herzig Arno, Ruchniewicz Małgorzata, *W kraju Pana Boga*, Kłodzkie Towarzystwo Oświatowe 2010.
- Hladký Ladislav, *Poděbradská větev Pánů z Kunštatu a východní Čechy*. In: *550 let Hrabství Kladského 1459–2009*. Trutnov 2009.
- Hladký Ladislav, *Dějiny Malé Čermné – Obce na Česko-Kladských hranicích – do roku 1850*. Hronov 2010.
- Hladký Ladislav, *Svědectví zhostných listů a dalších archiválií o změnách v právním postavení panství Homole v Kladském hrabství před Bílou horou*. [w:] *Sborník prací východočeských archivů*. Zeszyt 10, 2005.

- Hraše Jan Karel, *Dějiny Nachoda od nejstejších dob až do bitvy na Bílé Hoře*, Nové Město nad Metují 1895.
- Jedlicki M. Z., *Kronika Thietmara*, Universitas, Kraków 2012, na podstawie wydania z 1953 r., Instytut Zachodni Poznań.
- Kammermayer Hans, *Herzog von Bayern, konfirmirter Erzbischof von Salzburg, als Pfand – und Landesherr der Gafschaft Glatz (1549-1560)*, www.zobodat.at/pdf/MGSL_151_0161-0205.pdf
- Klemenz Paul, *Einzelschriften zur schlesischen Geschichte herausgegeben von der historischen Kommission für Schlesien*, Bd. 10, Ostdeutsche Verlagsanstalt Breslau, 1932.
- Klemenz Paul, *Die Ortsschaften der Grafschaft Glatz* [w:] *Vierteljahrschrift für Geschichte und Heimatskunde der Grafschaft Glatz*, VI (1886/1887).
- Kowalewski Krzysztof, *Powstanie systemów lennych na ziemiach czeskich w średniowieczu. Feudalizm w Europie średniowiecznej i nowożytnej* [w:] *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych* 58, 1998.
- Kowalewski Krzysztof, *Rycerze, włodycy, panosze*, wyd. Neriton, Instytut Historii PAN, Warszawa 2009.
- Kögler Joseph, *Historische Beschreibung der Königlichen Stadt Lewin*. [w:] *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*, Heft 1, wyd. F. A. Pompejus, Glatz, 1836.
- Kögler Joseph, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*. Bd. 2: *Die Stadt – und Pfarreichroniken von Glatz – Habelschwerdt – Reinetz mit den zugehörigen Doerfern*, wyd. Dieter Pohl, 1993.
- Ludwig Franz, *Die Grafschaft Glatz in Wort und Bild*, Glatz 1896/1897. www.sbc.org.pl/dlibra/publication/224761/edition/212436
- Mader Wilhelm, *Chronik der Stadt Lewin*, wyd. von G. Göbel, Lewin 1903.
- Mader Wilhelm, *Nachrichten über die alten Privilegien der Stadt Lewin* [w:] *Vierteljahrschrift für Geschichte und Heimatskunde der Grafschaft Glatz* I.
- Mader Wilhelm, *Geschichte, Nachrichten über die ehemaligen Kämmererdörfer der Stadt Lewin* [w:] *Vierteljahrschrift für Geschichte und Heimatskunde der Grafschaft Glatz* V.
- Maetschke Ernst, *Geschichte des Glatzer Landes vom Beginne der deutschen Besiedlung bis zu den Hussitenkriegen* [w:] *Vierteljahrschrift für Geschichte und Heimatskunde der Grafschaft Glatz* VIII, 1888/1889.
- Meissner Horst-Alfons, *Die wirtschaftliche Situation in der Grafschaft Glatz um 1933*, w publikacji Grafschaft Glatz zwischen 1918 und 1946. Wyd. Aschendorff, 2011, s. 95.
- Musil František, *Wznik Manského systemu v Kladsku a jeho vývoj do doby husické*. Kladský sborník 3, Trutnov 1999.
- Musil František, *Východní Čechy v raném a vrcholném středověku. Území východních Čech od středověku po raný novověk*. Hradec Králove 2011.
- Musil František, *Kladsko v Době vlády Lucemburků. 550 let Hrabství Kladského*. Kladský sborník, supplementum 6, Trutnov 2009.

- Osoba Petr, Chromý Pavel, Kučera Zdeněk, *Tožsamość ziemi kłodzkiej w perspektywie historyczno-geograficznej* [w:] *Słownik nazw miejscowości ziemi kłodzkiej*, Wrocław—Kłodzko-Praha 2015.
- Ostrowska Helena, *Ks. Tadeusz Drozd, 50 lat kapłaństwa*, www.magwil.lt/archiwum/2008/mm11/list-18.htm.
- Pałys Piotr, *Czechosłowackie rozszczenia graniczne wobec Polski 1945-1947*, Racibórz-Głóbczyce-Kłodzko, Opole 2007.
- Przepierski Michał, *Nieznośny ciężar braterstwa*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2016.
- Pelzel František, Martin, *Lebensgeschichte des Römischen und Böhmischen Königs Wenceslaus, cz. 1 (1361 – 1395)*, Prag 1788.
- Perlbach R., *Die Herren von Kauffung auf dem Hummelschlosse* [w:] *Geschichte und Alterthum Schlesiens*, Zeitschrift des Vereins, Wrocław 1870.
- Perthes Justus, *Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Adeligen Häuser Deutscher Uradel*, Gotha 1922.
- Pöschel Alfred, *Unser Heimatstädtchen Lewin, Eine Erinnerungsaufzeichnung 1989/1990*, wyd. Reiner Welzel 2017, Stockach, www.historic-lewin.eu, wgląd 26 września 2022 r.
- Rotterová Bohuslava, *Revize feudálního majetku v Čechách v polovině 15. Století* [w:] *Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu*, „Acta Universitas Carolinae – Philosophica et historica” 1, 1976.
- Šandera Martin, *Dějiny Kladska od zástavy Janu II opavsko-ratibořskému po vznik hrabství, 550 let Hrabství Kladského 1459–2009*. Trutnov 2009.
- Sobczyński Andrzej, *Zarys dziejów dóbr homolskich. Miasto Duszniki (Reinerz) od powstania do uzyskania statusu miasta królewskiego* [w:] *Roczniku Muzeum Papiernictwa nr 14, Duszniki-Zdrój 2020*, s. 77-137.
- Šůla Jaroslav, *Pohyb Česko – kladské hranice v období feudalismu 1996*.
- Šůla Jaroslav, *Jména obyvatel homolského panství v XVI. a XVII. století jako doklad etnicity obyvatel regionu* [w:] *Český koutek v Kladsku*. Kladský sborník, supplementum 5, Hradec Králové 2008.
- Tautz Rochus, *Erinnerungen an Levin*, wyd. Reiner Welzel, 2018, www.historic-lewin.eu, wgląd 26 września 2022 r.
- Tomek Vladivoy. V., *Jan Žižka*, Praha 1993.
- Tomek Vladivoy. V., *Dějepis mesta Prahy*, t. 2-6, Praha 1892-1912.
- Urban Jan, *Lichtenburkové, vzestupy a pády jednoho rodu*. Praha, 2003.
- Wolf Vladimír, *Český Koutek v Kladsku; Ideový a metodologický odkaz J. Š. Kubína v bádání o tzv. Českém Koutku v Kladsku*, Kladský sborník, supplementum 5, Hradec Králové 2008.
- Wolf Vladimír, *Jan Kolda ze Žampachu; Život tábořského hejtmana, loupeživeho rytíře, kondotiera a psance*. Hradec Králové-Trutnov, 2002.
- Veit Hans, *Slavischen Brüder streiten um das Glatzer Land*, w publikacji Graftschaft Glatz zwischen 1918 und 1946. Wyd. Aschendorff, 2011.
- Volkmer Franz, *Georg von Podiebrad und die Ereignisse seiner Zeit* [w:] *Vierteljahrschrift für Geschichte und Heimatskunde der Grafschaft Glatz VI*, 1886/1887.
- Volkmer Franz, *Die Privilegien des Adels und der königlichen Städte der Grafschaft Glatz vom 15. Januar 1629* [w:] *Vierteljahrschrift für Geschichte und Heimatskunde der Grafschaft Glatz VI*, 1886/1887.
- Vollmer Franz, *Die preußische Volksschulpolitik unter Friedrich dem Großen*, Berlin 1918, s. 205-206.
- https://de.wikipedia.org/wiki/Violetta_Villas, wgląd 3 czerwca 2022 r., https://pl.wikipedia.org/wiki/Violetta_Villas, wgląd 6 czerwca 2022 r.

ANDRZEJ SOBCZYŃSKI urodził się w 1959 r. Ukończył m. in. Wojskową Akademię Techniczną (1983), studia podyplomowe w Akademii Obrony Narodowej (1991) oraz półroczne seminarium w Federalnej Akademii Polityki Bezpieczeństwa w Berlinie (Bundesakademie für Sicherheitspolitik – BAKS), dla kierowniczej kadry ministerstw szczebla federalnego, z udziałem przedstawicieli z USA, Francji, Polski, Czech i Węgier (2005). Pełnił służbę wojskową przez ponad 30 lat, zajmując stanowiska w strukturach wojsk lotniczych a później instytucjach centralnych Ministerstwa Obrony Narodowej. W latach 2000-2003 był attaché obrony, wojskowym, morskim i lotniczym przy Ambasadzie RP w Damaszku, z akredytacją w Jordanii i Libanie. W latach 2006-2009 kierował Ataszatem Obrony przy Ambasadzie RP w Berlinie.

Obecnie, jako pułkownik w stanie spoczynku, prowadzi aktywną działalność w strukturach regionalnych Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego (PTTK). Jest licencjonowanym przewodnikiem sudeckim, górskim. Z dużym zaangażowaniem realizuje swoją pasję, którą jest pogłębianie wiedzy historycznej na temat dziejów regionu. Niniejsza publikacja stanowi odzwierciedlenie jego dążeń jako historyka-amatora do rzetelnego przedstawienia wydarzeń z przeszłości.

Wstęp	3
1. Lewin Kłodzki w dziejach trzech kultur	4
2. Uwarunkowania geopolityczne sprzyjające zasiedleniu okolicy	4
3. Dytryk z Janowic panem Lewina w latach 1390-1412	10
4. Lewin w dobie wojen husyckich	11
5. Lewin ponownie we władaniu rodu Podiebradów (1456-1477)	14
6. Lewin w hrabstwie kłodzkim (17 września 1477 r.)	15
7. Lewin w nowym otoczeniu geopolitycznym	16
8. Przemiany ustrojowe miasteczka, budowa nowej tożsamości	19
9. Wydarzenia wojny trzydziestoletniej i ich następstwa	21
10. Życie gospodarcze i duchowe w miasteczku królewskim	25
11. Lewin w państwie pruskim	29
12. Losy mieszkańców Lewina w XIX w.	32
13. Zmiany w strukturze administracyjnej	33
14. Sądownictwo	35
15. Nowy porządek podmiotów gospodarczych	37
16. Parafia rzymsko-katolicka pw. św. Michała, sprawy wyznaniowe	41
17. Szkolnictwo	43
18. Lewin w nowych uwarunkowaniach geopolitycznych XX w.	45
19. Okres międzywojenny	54
20. Lewin w obszarze kultury polskiej	67
21. Lewin gminą wiejską	71
22. Lewin Kłodzki w nowej strukturze administracyjnej PRL	74
23. Lewin po przemianach społeczno-politycznych 1989 r.	76
24. Osobowości związane z miastem Lewin i gminą Lewin Kłodzki	84
25. Mapa atrakcji kulturowych i turystycznych w Gminie Lewin Kłodzki	90
26. Miasta partnerskie Lewina Kłodzkiego	91
27. Podsumowanie	92
Źródła i wydawnictwa źródłowe	94
Opracowania	94
O autorze	98

LEVÍN V DĚJINÁCH TŘÍ KULTUR

CZ

Levín je kouzelná obec ležící v jihozápadním Polsku, v kladském okrese, v makroregionu Orlická oblast. Terénní reliéf, geologická stavba, okolní příroda a architektura z něj činí doporučeníhodné místo, které nepochybně stojí za vidění.

Více než sedmsetletá historie tohoto místa může čtenářům nabídnout mnoho fascinujících, a zároveň překvapivých témat obsažených v doposud první historické monografii „Levín v dějinách tří kultur“.

Bohatá historie „královského města“, které se pyšní také označením „klimatické lázně“, nemohla zůstat zapomenuta. Různé směry vývoje, průmyslová odvětví, společensko-ekonomický život se zde kdysi rozvinuly v měřítku, které si dnes jen stěží dokážeme představit.

Obří potenciál dřímající v obci samotné a v 16 vesnicích, které dnes společně s ní tvoří obec s rozšířenou působností Lewin Kłodzki, se stále teprve odhaluje. Tato publikace vás přenese do zašlých časů, abyste očima historie objevili to, co dnes zůstává skryté.

Historie tohoto místa, historie mnoha významných osobností, které odtud pocházejí, nám toho má hodně

co říci. Zároveň na příkladu zkušeností jednotlivých generací učí, k jak velkým úspěchům, a někdy i porážkám, může vést zvolená rozvojová strategie nebo upuštění od ní.

Tato publikace kromě historie generací obrazově prezentuje krásu přírody, jež nás obklopuje, včetně pohledů, které jsou charakteristické a zároveň jedinečné a neopakovatelné pro reliéf jednotlivých obcí. Lesní porost, před lety mnohem nižší, dovolil mimořádně zachytit průběh železniční trati Kłodzko Miasto – Kudowa-Zdrój, která při vinutí se mezi levínskými kopci vytváří četné smyčky. Její kvintesenci tvoří kamenný železniční viadukt nad státní silnicí č. 8, v posledních letech nasvícený, představující atrakci jak pro místní komunitu, tak pro návštěvníky zvenčí.

Přeji vám samé pozitivní zážitky a věřím, že se tato práce stane skvělou příležitostí pro seznámení se s dlouhou historií tohoto místa a s událostmi, které sehrály rozhodující roli v konečném formování terénu obce s rozšířenou působností Lewin Kłodzki.

Joanna Klimet-Symonowicz

starostka obce Lewin Kłodzki

1. LEVÍN V DĚJINÁCH TŘÍ KULTUR

Drahý čtenáři, v historickém článku o dějinách panství Homole¹, jsem se jen zmínil o malé obci ležící u úpatí Orlických hor, která po roce 1477 tvořila jeho součást. Jde o Levín (polsky Lewin Kłodzki), kdysi se chlubil označením královské město, v současnosti k životu se probouzející „správní centrum“ obce s rozšířenou působností. Kolem dnes probíhá státní silnice č. 8 přetnutá charakteristickým železničním viaduktem na trase Kladsko – Kudowa Zdrój, vybudovaným na začátku 20. stol., probouzejícím velký zájem cestovatelů.

O Levínu psal na konci 19. stol. F. Ludwig jako o horském městečku ležícím v rozsáhlém parku, v jednom z nejkrásnějších údolí kladského hrabství.

V této studii bych rád rozšířil vědomosti zájemců o toto téma, především obyvatel regionu Kladsko a obce Lewin Kłodzki, kteří si toto místo zvolili pro bydlení a odpočinek po těžké práci. Také bych chtěl, aby tato publikace podporovala častější návštěvy obce a okolí potencionálnímu turistovi.

Obec Lewin Kłodzki v současnosti obývá 1912 osob.² Její komunitu dnes tvoří Poláci. Nemůžeme ovšem zapomínat, že charakter malebně situovaného městečka dříve velice silně ovlivňovali jeho předchozí česko a německojazyční obyvatelé. Záměrně jsem použil slovo „městečko“, protože by mu toto postavení mělo náležet, třeba jen z důvodu dochovaného, aktuálně krásně zrekonstruovaného městského náměstí svědčícího o letech slávy.

2. GEOPOLITICKÉ PODMÍNKY NAHRÁVAJÍCÍ OSÍDLENÍ OKOLÍ

Vzniku obce Levín přály podobné faktory, jako tomu bylo v případě vytvoření rytířského sídla na kopci Homole a poddanské osady Dušníky (Duszniki, Reinerz) patřící k tomuto panství. Souvisely především s přítomností historického dopravního spoje, který časem dostal název „polská stezka“, zmiňovaný německými a českými kronikáři v 11. a 12. stol.³

Jasnou stopu v osidlování této oblasti po sobě zanechala politika Přemysla Otakara II. (1253-1278), jednoho z nejambicióznějších vládců z dynastie Přemyslovců vládnuocí v Čechách. Svým rytířům jako beneficia nebo léna uděloval území důležitá ze strategického hlediska, ležící podél hranic a významných stezek království.⁴

1 A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich. Miasto Duszniki (Reinerz) od powstania do uzyskania statusu miasta królewskiego*. Rocznik Muzeum Papiernictwa nr 14, Duszniki-Zdrój 2020, s. 77-137.

2 F. Ludwig, *Die Grafschaft Glatz in Wort und Bild*, Glatz 1896/1897, s. 174.

3 Statistické údaje Hlavního statistického úřadu z 15. července 2022.

4 V kronice Dětmara, biskupa Merseburgu, (975-1018), publikované v *Monumenta Germaniae Historica*, se její autor zmiňuje o výše uvedené stezce při příležitosti výpravy vojsk Boleslava Chrabrého směrem na Čechy po vítězné bitvě u Němčí v roce 1017, svedené s vojsky německého císaře Jindřicha II. která obléhala toto hradiště. Dle M. Z. Jedlicki, *Kronika Thietmara*, Kraków 2012 (na základě vydání Poznaň 1953), s. 209.

Kosmas (1045-1125) – pražský kanovník se o této stezce zmiňuje v *Chronica Boemorum* popisující dějiny českého národu a státu do roku 1125. Dle P. Osoba, P. Chromý, Z. Kučera, *Tożsamość ziemi kłodzkiej w perspektywie historyczno-geograficznej* [w:] *Słownik nazw miejscowości Ziemi Kłodzkiej*, Wrocław – Kłodzko – Praha 2015, s. 35-36. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 78-79.

Mezi tyto osoby patří rytíř Hron, představitel zámožného rodu Načeraticů a zakladatel rodu Berků z Dubé,⁵ který český kronikář Neplach nazval – „Lewenberk“.⁶ Zmiňují se o tom, protože mnoho členů rodu Načeraticů, včetně Hrona, neslo jméno Leo (v rodovém znaku vystupoval černý lev na zlatém poli). Připouští se, že to mohlo ovlivnit název osady Levín.⁷ Hron založil město Náchod, které společně s přilehlými oblastmi tvořilo jeho léno táhnoucí se na východ, po vrch Homole. Jeden z německých historiků, E. Maetschke, se řídil slovanskými názvy a vystoupil s tezí, že právě z tohoto směru začal proces osidlování západní části Kladska českými Slovy,⁸ proto bychom také měli Hrona považovat za pionýra kolonizace této oblasti. Odlišného názoru byl J. Kögler, který se při popisu města Levín v roce 1793 zmínil, že (...) *nepochybně od nepaměti patřil k homolskému panství* (...). I když na začátku popisu uvedl, že nedisponuje znalostmi o počátcích existence obce.⁹ Tato slova zopakoval ve své práci o Levínu W. Mader.¹⁰ K hodnocení obou pánů se kriticky vyjádřil F. Albert, který za správnou považoval hypotézu, že území dnešního Levínu patřilo do roku 1477 k panství Náchod.¹¹ Vyvrátil také názor zastoupený mnoha německými historiky přelomu 19. a 20. století o původním názvu obce, který měl znít Levinice (Levinici) a odkazovat na její původ z konce 12. století, kdy měla být jedním ze statků benediktýnského kláštera v Broumově. Ve svém opodstatnění jasně poukázal na absenci jakýchkoliv závislostí mezi klášteřem a oblastí současného Levínu.

Na základě záznamů v písemných pramenech z let 1197, 1211, 1213¹² a 1238¹³ jeden z německých historiků, K. J. Erben editor edice *Regesta diplomatikae nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*¹⁴ ztotožnil v nich se vyskytující název vesnice Lewinice s naším Levínem a obec spojil s přináležetostí k hradu v Kladsku. Autoři edice *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz Bd 1* z roku 1883, F. Volkmer a W. Hohaus, tento názor přijali jako věrohodný a použili jej ve své práci.¹⁵ Informace se rozšířila a byla citována s poukazem, že Levín je jedna z nejstarších obcí v Kladsku. Pozdější badatelé tohoto tématu, včetně F. Alberta a P. Klemenze, a v současnosti F. Musila, upozornili na skutečnost, že bychom ho měli posuzovat spíše v kontextu vztahu s benediktýnským klášteřem na Břevnově a jejich statků v Broumově s hradem v

5 Přemyslu Otakarovi II. se připisuje vytvoření lenních organizací kolem hradů Trutnov, Tachov, Bezděz, Kladsko a Loket. Dle K. Kowalewski, *Rycerze, włodycy, panosze, ludzie systemu lennego w średniowiecznych Czechach*, Warszawa 2009, s. 38. Obdobná struktura tehdy musela vzniknout i u hradu v Náchodě.

6 F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel und ihrer Nachbargebiete. Die Herrschaft Hummel bis zum Jahre 1477*, Münster 1932, s. 46; J. K. Hraše, *Dějiny Náchoda od nejstarších dob až do bitvy na Bílé Hoře*, Nové Město nad Metují 1895, s. 19-32.

7 F. Volkmer, W. Hohaus, *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz*, Band 1 [dále GGG, Bd. 1], Habelschwerdt 1883, s. 15.

8 F. Musil, *Kladsko v době vlády Lucemburků. 550 let Hrabství Kladského* [in:] *Kladský sborník, supplementum 6*, Trutnov 2009, s. 48.

9 E. Maetschke, *Geschichte des Glatzer Landes vom Beginne der deutschen Besiedlung bis zu den hussitenkriegen* [in:] *Vierteljahresschrift für Geschichte und Heimatskunde der Grafschaft Glatz* [dále VGHGG] VIII (1888/1889), s. 194.

10 J. Kögler, *Historische Beschreibung der Königlichen Stadt Lewin*. [in:] *Die Chronicken der Grafschaft Glatz*, Bd. 1, ed. F. A. Pompejus, Glatz 1836, s. 417, 423.

11 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, ed. G. Göbel, Lewin 1903.

12 F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, s. 67.

13 *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II* [dále: CDB], Národní archiv český, *Benediktini – klášter – Břevnov*, II, č. 365, s. 397 – 398. F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, s. 73-74.

14 CDB III, č. 195, s. 248-250. F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, s. 74.

15 *Regesta diplomatikae nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* [dále RBM 1], Praha 1855, č. 952, s. 443

Kladku, nebo také ve vztahu fungování samotné kastelánie v Kladsku, a ne Levínu s Kladskem. Pomohla při tom nová zjištěná obsažená v novější edici *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* [dále CDB]. Autoři edice CDB III/2 G. Friedrich a Z. Kristen jednoznačně uvedli, že jde o obec Levonice, okres Louny¹⁶. F. Albert se jasně vyjádřil, že (...) *Levín nepatřil k Broumovu, pouze Broumov patřil ke Kladsku* (...), přičemž vystoupil s hypotézou, že statky v okolí Loun nebo Litoměřic v této době také patřily ke kastelánii v Kladsku.¹⁷ Známy badatel etymologie názvů jednotlivých obcí ve Slezsku a Čechách P. Klemenž pak jasně konstatoval, že Levín, o němž je řeč, je stejnojmenná obec nedaleko Litoměřic.¹⁸ Nové světlo na tuto problematiku vrhl F. Musil, který si povšiml, že kladská kastelánie tehdy nedisponovala dostatečným potenciálem pro její udržení (nízké zalidnění, nízká úroveň využívání území). Sehrávala ovšem podstatnou roli v oblasti bezpečnosti přemyslovského státu, proto měly prostředky na údržbu hradu v Kladsku pocházet z úrodných královských domén Žatec, Louny a Litoměřice.¹⁹ V této oblasti držel břevnovský klášter své největší statky (kostely, kláštery, půdu) rozptýlené po litoměřickém, bílinském a děčínském kraji, o čemž se zmiňuje listina z července 1224.²⁰ Proto je podstatný pohled, že stranou uzavíraných obchodních smluv byli často jeho zástupci. Broumov se, jako statek benediktýnského kláštera, „osvobodil“ od Kladska 16. srpna 1348, když se z něj stalo centrum lenní organizace rovnocenné Kladsku a Hradci Králové.²¹

Přehlednější obraz kolonizační politiky českých panovníků vůči tomuto regionu se vynořuje na začátku 14. století. Do této oblasti sice nedosáhla kolonizace z Míšni, Lužice nebo Slezska, ovšem i zde byla postupně Janem Lucemburským (1310-1346) zaváděna nová organizační struktura feudálního státu. Český vládce svůj cíl v tomto případě realizoval prostřednictvím „přesvědčení“ dosavadních vlastníků alodiálního majetku v této oblasti (další generace Hrona – rod Berků z Dubé), aby své statky formálně předali králi a přijali je zpět jako léno (*feudum oblatum*).²² Rozhodnutí českého krále často narážela na odpor lokálních vlastníků. Jako příklad zde může posloužit Hynek Berka z Dubé, které se v letech 1316-1318 nazýval „pán kladské země“.²³

Další zástupci tohoto rodu už od roku 1327 jako vazalové českého krále spravovali lenní statky kolem Náchodu a západně od Homole. Hynek, nazývaný Hayman, těšící se velké důvěře českého panovníka, toto území držel v letech 1327-

16 GGG Bd 1, s. 12-13.

17 CDB III/2, Prague 1962, č. 195, s. 248-249. Informace byla potvrzena v CDB III/4, Praga 1992, s. 513. Dle F. Musil, *K problematice interpretace toponyme Levin a jeho vlivu na výklad raně a vrcholně středověkého vymezení Kladska*, Kladský Sborník X, Trutnov 2014, s. 21-22.

18 F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, s. 68-69.

19 P. Klemenž, *Einzelschriften zur schlesischen Geschichte*, Band 10, Ostdeutsche Verlagsanstalt, Breslau 1932, s. 20.

20 F. Musil, *K problematice interpretace toponyme Levin...*, s. 21-22.

21 CDB II, č. 259, s. 248 – 250. Ze záznamu vyplývá, že se český král Přemysl Otakar I. zavazuje vzít pod ochranu zmíněné benediktýnské statky z Břevnova rozmístěné v této oblasti.

22 GGG, Bd. 1, s. 97. Prakticky teprve dekret českého krále Karla IV. s tímto datem o udělení postavení královského města městu Broumov spravovanému benediktýny tuto oblast odděluje od lenní organizace v Kladsku. Název Hradec Králové zní v překladu do polštiny „Gród Królowej“.

23 K. Kowalewski, *Powstanie systemów lennych na ziemiach czeskich w średniowieczu. Feudalizm w Europie średniowiecznej i nowożytnej* [w:] *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych nr 58* (1998), s. 128-129.

1349.²⁴ Jeho synové – Hynek a Jan (Ješek),²⁵ majetek spravovali společně do roku 1360. A později, do roku 1390, již vládli nad rozděleným majetkem po otci, i když nadále činili mnohá rozhodnutí společně. Hynek je v těchto letech zmiňován jako pán na Náchodě. Ještě spravoval majetek kolem Levínu. Jeho sídlo mělo ležet severně od Levína, na vrchu, kterému se ještě v 19. století říkalo Hradiště a v současnosti Gródek.²⁶ Zdá se však pravděpodobné, že Ješek, zmiňovaný 19. října 1367 během uvedení nového faráře Haška ze Starkova ve farním kostele v Levíně,²⁷ nadále častěji pobýval v Náchodě, po bratrově boku. Na příklad od roku 1368 bylo oba po téměř 10 let majiteli hradu Frymburk u Nového Hrádku nad Metují.²⁸ Dle názoru německy hovořících obyvatel Levínu na kopci s názvem Hradiště žádný hrad nestál. Mohla se tam nacházet pouze dřevěná varovná věž, nebo, jak konstatoval . Kögler – dřevěné budovy hospodářského dvoru.²⁹

Z časů Haymanovy vlády v regionu (1345) pochází oblíbená legenda o čarodějnici Brodce z pera Václava Hájka z Libočan. Byla rozšířena prvním historiografem kladského hrabství, G. Aeluriem. Ve slavné Glaciografii ze 17. stol., v popisu týkající se Levínu kromě zmínky o barabizně na kopci Hradiště, pozůstatku po dřívější osídlení, věnoval většinu textu právě této události.³⁰ F. Ludwig se držel této stopy a dokonce lokalizoval místo pohřbu Brodky na rozcestí ve směru na Jawornici a Kotlo, k tam později vystavěné kapli sv. Jana Nepomuckého.³¹ Je však třeba dodat, že se, jak uvádí např. F. Albert, legenda vztahuje spíše k Levínu u Litoměřic než k Levínu u Kladska. I když nelze vyloučit, že se podobný příběh odehrál i zde!

Čarodějnice z Levínu

V roce 1354 se v Čechách, v jistém městečku Levín, odehrála strašlivá historie. Žil tam jistý hrnčíř (zdu) s jménem Duchač, který měl manželku s jménem Brodka, zcela ovládnutou dábelnými čáry. Když se věc rozkřikla, přivolali kněze, aby od ní odehnal tyto zlé skutky. Po zásahu se toho veřejně zdržela, ale nadále se v tajnosti věnovala čarům.

24 GGG, Bd. 1, s. 34-35. Je zmíněn v listině z 5. ledna 1316 jako svědek daru Teodoryka von Thenitz pro johanitský klášter v Kladsku. Společně s jedním z nejmocnějších českých šlechticů, Jindřichem z Lipé, bojoval na straně rakouského knížete Fridricha proti Janu Lucemburskému. Českému králi se podřídil v roce 1319. F. Albert v polemice s J. Köglerem tvrdil, že pocházel z vydělené linie rodu Berků z Dubé, žijící ve Frýdlantu. Tato záležitost nebyla, s ohledem na chybějící informace z pramenů, uspokojivě objasněna. Předpokládá se však, že se již jednalo o frýdlantskou rodovou linii a že z ní pocházeli následní majitelé náchodského panství. Dle F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, s. 55; J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*, Bd. 1, s. 26. F. Musil, *K počátkům „Českého koutku“ v Kladsku*, [in:] V. Wolf, *Český koutek v Kladsku. Ideový a metodologický odkaz J.Š. Kubína v bádání o tzv. Českém koutku v Kladsku*, Hradec Králové 2008, s. 19.

25 *Summa Gerhardi. Ein Formelbuch aus der Königs Johannvon Böhmen (c. 1336-1345)*, ed. F. Tadra, Wien 1882, s. 95, 103-105. F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, s. 56.

26 F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, s. 56; V. Wolf, *Český koutek v Kladsku...*, s. 19.

27 F. Musil, *K počátkům „Českého koutku“ v Kladsku* [in:] V. Wolf, *Český koutek v Kladsku...*, s. 19.

28 F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, s. 78. Prvním v pramenech uváděným farářem v Levínu byl Jan v letech 1340-1350.

29 V 16. stol. hraničily pozemky kolem Frymburku s homolským panstvím, které tehdy patřilo rodu Kauffungů. Tzv. „mez“ byla v souvislosti s tím předmětem četných antagonismů mezi sousedy. Za R. Perlbach, *Die Herren von Kauffung auf dem Hummelschloss* [in:] *Geschichte und Alterthum Schlesiens*, Zeitschrift des Vereins, Wrocław 1870, s. 43.

30 Wspólnota mieszczańców Lewina, Barbara Bittner, *Lewin in Bild und Wort bis 1945*, Reprint R. Welzla, Stockach, 2018, s. 109.

31 G. Aelurius, *Glaciographia, oder Glätzische Chronica*, Lipsk, tisk: G. Ritzsch, 1625, s. 236-237.

Jednou se stalo, že přivolala všechny své duchy společně, a pak zemřela ještě ten samý den záhadnou smrtí. Nikdo nevěděl, jestli byla zavražděna nebo jestli zahynula z jiného důvodu. V touze zjistit skutečnou příčinu padlo rozhodnutí, že ji nepochovají na místě pozeňnaném Kristem, ale zakopou na rozcestí. Brzy se zjistilo, že se mnohokrát objevila mezi pasáky na louce, kde na sebe brala různou podobu. Strašila pastevce a rozháněla dobytek, což způsobovalo nemalé škody. Někdy se stávalo, že na sebe brala původní podobu, jako za života. V této formě navštěvovala městečko a okolní vesnice, vstupovala do obytných domů, hovořila s lidmi a strašila je tím, že na sebe brala různé tvary, některé tak dokonce dohnala k smrti. Sousedé z městečka a sedláci z okolních vesnic se spojili, našli vhodného, v podobných záležitostech znalého člověka, který vykopal hrob. Když se to stalo, všichni přítomní mohli vidět, že čepec, který měla na hlavě, byl z poloviny vtažený do jejich úst. Vytáhli jí ho z hrdla zcela zakrvácený. Ten samý muž jí zarazil dubový kolík do hrudi. Tehdy, před očima velmi překvapených diváků, z jejich ostatků vystříkla krev jako u krávy. Potom byla znovu zakopána. Po krátké době se objevila znovu, vídali ji častěji než doposud, když strašila a zabíjela lidi. Šlapala přitom po jejich tělech. Ten samý člověk její tělo vykopal znovu. Bylo přitom zjištěno, že kolík, předtím zaražený do její hrudi, teď držela vytažený v rukou. Ostatky a kolík spálili a popel znovu zakopali. Od té doby už na tom místě nic dalšího neviděli, kromě několik dnů fičícího větru.

Překlad z originálu Václava Hájka z Libočan (Hagecia), autor Georgius Aelurius v Glaciographia, oder Glätzische Chronica, s. 236-237. Přel. A. Sobczyński

3. DĚTŘICH Z JANOVIC PÁNEM LEVÍNU V LETECH 1390-1412

V roce 1390 je už zmiňován nový pán Náchodu a Levínu, Dětrich z Janovic, který uvedl v levínském kostele nového faráře Víta z Janovic po Haškově smrti.³² Ve své době se těšil privilegované pozici ve strukturách panovnické moci. Byl synem peška, nejvyššího hofmistra českého království.³³ S využitím zkušeností s dynamicky se rozvíjející kolonizací Kladska se u sebe snažil zavést podobné vzory správy feudálního systému. 1. června 1392 vydal nová privilegia pro město Náchod a okolí.³⁴

Ve stejném roce Dětrich z Janovic rozšířil své statky a převzal kontrolu nad dvorským lénem rodu z Panovic, ležícím v odlišné lenní struktuře patřící ke Kladsku.³⁵ Týkala se to převzetí povinností spojených s provozem podobného léna, v němž podstatou roli sehrávala „péče“ o královské regály, k nimž patřila např.: ochrana kupecké stezky běžící z Náchodu přes Kladsko do Vratislavi (celní komora a výběr mýta v sedle „Polskie Wrota“ (česky Polská vrata)), lesnictví a hospodaření s ložisky

32 F. Ludwig, *Die Grafschaft Glatz in Wort und Bild...*, s. 175. Kaple vznikla v letech 1727-1730, z iniciativy mlynáře Davida Walky z Jawornice.

33 F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, s. 79.

34 Tamtéž, s. 56, 115.

35 L. Hladký, *Poděbradská větev Pánů z Kunštátu a východní Čechy [in:] 550 let Hrabství Kladského...*, s. 121. Originál listiny se nedochoval.

rud.³⁶ Ovšem pojilo se to také s významným společenským postupem. Dětrich z Janovic se v roce 1402 stal hradeckým purkrabím a 5. ledna 1405 se stal krajským poprávcem v hradeckém kraji.³⁷

V období jeho vlády musel zajímavě vypadat mechanismus správy výběru nájemních poplatků z půdy, kterou na jedné straně zastávali šoltysové, fojtové, svobodní rychtáři zastřešení lenní organizací Kladska, a na druhé straně jeho poddaní, např. rychtáři, řemeslníci, svobodníci z Levínu, kteří hradili poplatky do pokladny v Náchodě. Vyplývalo to ze skutečnosti, že privilegia spojená s držením určitého majetku se vázala na daný statek, a ne na osobu vlastníka.³⁸ Podobně soudní pře byly řešeny příslušnými orgány ve výše uvedených obcích. S jistou výjimkou pro homolské panství, kde měli držitelé svobodných rychtářství privilegium posuzovat své záležitosti před městským soudem v Kladsku, s vynecháním zemského soudu.³⁹ Dětrichovi poddaní na náchodském panství, včetně Levínu, podléhali přímo jeho jurisdikci.

Také farnosti v jednotlivých lénech si zachovávaly svou přináležitost, příslušně k děkanátům v Dobrušce a Kladsku, o čemž vypovídají závazky jednotlivých farností vůči pražské diecézi z let 1367-1399.⁴⁰ Z důvodu přináležitosti obou děkanátů k arciděkanství v Hradci Králové to nepředstavovalo větší problém.⁴¹ Proto byl Dětrich také patronem obou kostelů, v Levínu a Dušnicích. Listem z 28. září 1403, předaným správcem konzistoře v Praze, potvrdil fundaci bratrů z Panovic týkající se oltáře ve farním kostele v Dušnicích,⁴² a 10. června 1405 uvedl ve farnosti v Levínu nového faráře jménem Šimon.⁴³

S ohledem na skutečnost, že se nedochoval originál listiny týkající se privilegií pro město Náchod a okolí, dovoluji si citovat Dětrichem 23. března 1408 vydaný dekret označovaný jako velká charta,⁴⁴ v němž udělil privilegia svým poddaným na homolském panství, s ohledem na vysokou pravděpodobnost podobnosti jejich obsahu.

Listina sestavená v latině cílila mimo jiné na obyvatele panství Landfried (Homole) platících pozemkovou rentu.⁴⁵ Týkala se privilegia dědění majetků, lapání ptactva, sbírání dřeva z vlastních polí, rybolovu ve středy a pátky na jihu z horských potoků a Dolní Bystřice (Bystrzyca Dusznicka). Obzvláště významné bylo privilegium dědění držných majetků, který v právech zrovnoprávňoval místní slovanské obyvatelstvo s příchozím ze Západu, kteří se usazovali východně a západně od Homole. Toto privilegium se jistě vztahovalo také na obyvatele Levínu a okolí.

36 A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 99. V historiografii se léno tohoto typu často označuje jako „hradní okrsek“ nebo dvorské léno.

37 Tamtéž, s. 86-87.

38 *Archivum Coronae Regni Bohemiae V*, Praha 2007, s. 125, č. 1370.

39 A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 92.

40 Tamtéž, s. 91-92.

41 GGG, Bd. 1, s. 311-312.

42 GGG, Bd. 1, s. 12.

43 GGG, Bd. 2, s. 12.

44 F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, s. 80.

45 GGG, Bd. 2, s. 31-32; F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, s. 142-143. Listina byla sepsána na pergamentu a opět potvrzena úřady města Kladská Bystřice (Habelschwerdt, Bystrzyca Klodzka) 27. ledna 1578.

4. LEVÍN V ČASECH HUSITSKÝCH VÁLEK

Dětřich z Janovic zemřel 25. srpna 1412, aniž by po sobě zanechal mužského potomka.⁴⁶ V souvislosti s tím náchodské a homolské panství přešla na českého krále Václava IV., který je v roce 1412 předal rytíři Jindřichovi z Lažan zvanému Leffl.⁴⁷ Ten ovšem, s panovníkovým souhlasem, dosti rychle vyměnil držené statky za majetky v okolí Bechyně, jejichž majitel byl Boček z Kunštátu a Poděbrad. Potvrzuje to listina pocházející z 14. ledna 1415.⁴⁸

Statky spravoval v letech 1414-1417. Jeden z jeho synů, Viktorín z Kunštátu a Poděbrad a na Liticích, převzal v roce 1417 celé dědictví po otci.⁴⁹ Tím se stal také pánem Levínu.

30. července 1419 v Čechách propukla svými následky katastrofální válka mezi stoupenci Jana Husa a římskokatolickou církví. V jejích počátcích ležící hnutí náboženské povahy získalo charakter náboženského národně osvobozenického hnutí, později nazývaného husitské.⁵⁰ Majitel Náchodu a Levínu se ocitl v husitském táboře, jako aktivní účastník těchto změn.

Na přelomu září a října 1420 se Viktorín společně se svým oddílem ozbrojenců přidal k „orebitům“⁵¹ pod vedením Hynka Krušiny, obléhajícím Vyšehrad, dnes část Prahy. Po vítězné bitvě společně s ním obdržel z rukou pražské šlechty a měšťanů symbolický titul „hejtmana obcí k zákonu božiemu a k městu Pražskému hlavnímu přichylných“.⁵² Od začátku roku 1422 sloužil jako husitský hejtman u boku Jana Žižky z Trocnova. Zůstal o něj také v roce 1423, když se oddělil od Tábora, a založil „malý Tábor“ v Hradci Králové. Po smrti velkého vojevůdce 11. října 1424⁵³ přešel Viktorín do tábora umírněných husitů, když se postavil na stranu pražské šlechty a měšťanů.⁵⁴ To se setkalo s chladným přijetím ze strany jeho dosavadních spojenců, kteří se ocitli v táboře tzv. „sirotků“ neboli „malém Táboře“ opuštěném zesnulým hejtmanem. Listem z 22. prosince 1425 potvrdil privilegia města Náchod a okolí, včetně Levínu,⁵⁵ která měšťanům v roce 1392 udělil Dětřich z Janovic. Pravděpodobně už na začátku roku 1422 jeho statky v této oblasti spravoval Mikuláš z Veselice.⁵⁶ Viktorín se ještě

46 Rytířské sídlo na vrchu Gomola je střídavě nazýváno: Landfried nebo Homole. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich*...s. 84-85.

47 GGG, Bd. 2, s. 71. J. Kögler uvedl datum smrti: 25. srpna 1414.

48 Jindřich Žejdlíc (von Seidlitz) z Lažan (14 km severně od Svídnice) byl v letech 1408-1410 vřatslavským hejtmanem. Tento úřad znovu zastával v letech 1413-1419. Padl v bitvě u Vyšehradu 1. listopadu 1420, když bojoval na straně Zikmunda Lucemburského proti husitům. Dle F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel*..., s. 145. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich*...s. 100-101.

49 L. Hladký, *Poděbradská větev Pánů*..., s. 118. Genealogy.euweb.cz/bohemia/kunstat.html. Zobrazeno 11. února 2022

50 Tamtéž, s. 118-119.

51 Během bouřlivých událostí tohoto období se vzbouřencům vystupujícím proti římskokatolické církvi říkalo „viklefité“ podle jména anglického duchovního J. Wyclifa, jehož názory sdílel Jan Hus. Díky kronikářům, kteří o tom psali později, bylo přijato obecné označení „husité“.

52 Označení „orebité“ bylo přisouzeno stoupencům sociálně náboženských reforem v Čechách, účastníkům setkání na vrchu „Oreb“ nedaleko Třebechovic, východně od Hradce Králové.

53 „Velitelé husitských vojsk vstřícnému městu Praha“. Dle J. Urban, *Lichtenburkové, vzestupy a pády jednoho rodu*. Praha, 2003, s. 272.

54 V. Tomek, *Jan Žižka*, s. 202-203.

55 L. Hladký, *Poděbradská větev Pánů*..., s. 120.

56 Tamtéž, s. 121.

společně s bratrem Hynkem zúčastnil vítězné bitvy všech husitských formací proti vojskům Zikmunda Lucemburského u Ústí nad Labemcz. 16. června 1426. Záhy po této události se museli oba bratři, v rámci obrany rodinných statků u Poděbrad, postavit čelem svým společníkům ve zbrani z této bitvy – „sirotkům“. Oba vyšli z konfrontace vítězně, ovšem po bojích o Nymburk Hynek, v důsledku utrpených ran, 25. listopadu 1426 zemřel⁵⁷ a Viktorínův život došel ke konci nepříliš později, 1. ledna 1427.⁵⁸

Jeho majetek zdědil tehdy sedmiletý syn Jiří, pozdější český král, který v důsledku válečného běsnění v první polovině 15. století tuto část dědictví po otci převzal teprve v roce 1456. Musel přitom překonat překážky právní povahy⁵⁹ a naplnit vlastní nároky s pomocí zbraní.⁶⁰

Po Viktorínově smrti Náchod a Homoli za nejasných okolností převzali jeho protivníci z bojů u Poděbrad, Jan Holý (Holec) z Nemošic a Mikuláš Trčka z Lípy reprezentující husitský tábor „sirotků“.⁶¹ Pojilo se to se skutečností, že v této době nebyly vedeny záznamy, jak v knihách dvorského, tak zemského soudu, takže se z falšování listin, zájímání hradů a panství stal všeobecně rozšířený jev.⁶²

To, že se v okolí objevili výše zmínění „sirotci“, nebyla náhoda. Od svých velitelů dostali konkrétní, velice důležitý úkol připravit strategický průchod pro husitské oddíly do Kladska a dále, do Slezska.⁶³

12. března 1428 husitská vojska překročila řeku Metuji a zahájila pochod „polskou stezkou“ směrem na Kladsko, přičemž ničila a rabovala vše, co jim stálo v cestě. Prvním kompletně zničeným objektem se stalo sídlo bývalého majitele Levínu, zvané Hradiště. Osada byla úplně vyloupena. Nedotčený zůstal pouze kostel. Na dalším hradě, Homoli, na ně už čekali jejich stoupenci. Už tehdy sehrával úlohu důležitého bodu velení operacím tohoto typu.

57 Tamtéž. Snad jako držitel zástavy nebo nájemce.

58 Fr. Palacký, *Geschichte von Böhmen*, ...s. 418-419.

59 GGG, Bd. 2, s. 136.

60 Jiří z Poděbrad ztratil záznamy týkající se vlastnictví hradů a panství Náchod a Homole. Pro jejich znovu získání musel tyto statky formálně vrátit králi Ladislavu Pohrobku a získat je zpět se zápisem do dvorských desek 20. listopadu 1453. Dle K. Kowalewski, *Rycerze, włodycy, panosze*, s. 190; L. Hladký, *Poděbradská větev Pánů*..., s. 125.

61 GGG, Bd. 2, s. 245.

62 L. Hladký, *Poděbradská větev Pánů*..., s. 122; dle J.M. Ludvík, *Památky hradu města a panství Náchoda i vlastníkům jeho*, Hradec Králové 1857, s. 58. Holec měl převzít Náchod od blíže neurčeného kupce za částku 1500 kop pražských grošů a Trčka Homoli za 1000 kop pražských grošů. Zmínil se o tom také Georgius Aelurius, *Glaciographia, oder Glätzische Chronica*, s. 239. Informaci o tom najdeme i v rukopisné kronice, která je součástí fondu *Akta miasta Dusznik (Die Chronik der Stadt Reinerz – 1560-1826)*, Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Oddział w Kamieńcu Ząbkowickim, s tím drobným rozdílem, že šlo o míšeňské groše. Žádné kupní smlouvy se nenašly.

63 V důsledku husitských válek se prostřednictvím nelegálního zabírání hradů, statků královské domény a církevních majetků obohatilo 215 šlechtických rodin. Podobný případ rodícího se nového bohatství představuje Mikuláš Trčka z Lípy, reprezentant drobné šlechty (vladyka), držitel malé vesnice Lípa (v současnosti v obci Vřestary, okres Hradec Králové), který už v roce 1436 deklaroval držení 63 statků. Pomohly mu s tím okolnosti. Smrt panovníka Zikmunda Lucemburského v prosinci 1437 způsobila, že plány na jím nařízenou revizi šlechtických majetků nebyly nikdy realizovány. Jeden z Mikulášových synů z prvního manželství – Burián, předložil v roce 144 listiny k držbě 93 statků. Jejich potomci už byli po dalších 200 let řazení do stavu české vyšší šlechty. B. Rotterová, *Revize feudálního majetku v Čechách v polovině 15. století* [in:] *Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu, „Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica“ 1*, 1976, s. 261-265. K. Kowalewski, *Rycerze, włodycy, panosze*, wyd. Neriton, Instytut Historii PAN, Warszawa 2009, s. 111-113.

V roce 1432 ztratil kontrolu nad hradem a městem Náchod Jan Holec a přešla na jiného husitu, Jana Baštína z Porostlé, také bývalého podřízeného Jana Žižky.⁶⁴ Přesunul se ke svému spolubojovníkovi na Homoli, kde pravděpodobně vládli společně do poloviny roku 1436 a pak hrad předali do rukou Jana Koldy ze Žampachu,⁶⁵ dalšího radikálního husity, který osudy regionu ovlivňoval po dlouhá léta.⁶⁶ Na tomto místě se ukryl, díky náklonnosti hospodářů, hned po bitvě u Lipan (30. května 1434), v níž táborité prohráli s umírněnou sekci husitů – utrakvisty.⁶⁷ Tento čas dobře využil k přípravě svých dalších podniků, protože už 29. září 1437 udeřil z Homole na Náchod a obsadil jak hrad, tak město.⁶⁸ Na cestě ležícím Levínem určitě protáhli mu podřízení vojáci.

Sněm českých stavů v Čáslavi (17. srpna 1444) potrestal jeho samozvané obsazené Náchodsko, včetně Levínu a Homola. Tehdy padlo rozhodnutí o pozastavení veškerých soukromých nároků do okamžiku zvolení nového českého krále.⁶⁹ Po návratu do Náchodu se Jan Kolda pustil do uspořádání dobytých statků. Obnovil pevnosti zničené během kampaně roku 1441, jmenoval novou městskou radu a daroval městu novou městskou knihu (1442), v níž se ocitly i záznamy z předchozího období.⁷⁰

Do roku 1456 vedl Jan Kolda ze Žampachu spor o majetky s Jiřím z Poděbrad, který skončil úspěchem posledně zmíněného. Tak se budoucí český král stal znovu vlastníkem náchodského a homolského panství, včetně Levínu.⁷¹

5. LEVÍN OPĚT V DRŽENÍ RODU PODĚBRADŮ (1456-1477)

Jiří z Poděbrad předal 7. ledna 1458 náchodské hrabství (1458-1469) svým synům Bočkovi a Viktorínovi⁷². Po nástupu na český trůn (7. mája 1458)⁷³ nový panovník 24. června 1459 povýšil kladskou zemi na úroveň župy. Toto rozhodnutí schválil 5. srpna toho roku v Brně císař Fridrich III., který Jiřího syna Viktorína povýšil na hodnost německého říšského vévody, hraběte z Kladska a vévody ze Ziębic⁷⁴. 7. prosince 1462 se stejné důstojnosti dočkali i Viktorína mladší bratři Jindřich starší a Jindřich mladší (Hynek). Nejstaršímu z bratrů Bočkovi se pro jeho mírný mentální handicap nedostalo takové pocty, ale zůstal farmářem v Náchodě a blízkém okolí spolu s Levínem⁷⁵.

64 F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, s. 158-159. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 102.

65 L. Hladký, *Poděbradská větev pánů...*, s. 122-122.

66 GGG, Bd. 2, s. 165. Jak Jan Holý, tak Mikuláš Trčka, podobně jako většina zástupců české šlechty, tehdy uznali Zikmunda Lucemburského za českých krále a ten 23. srpna 1436 slavnostně vjel do Prahy. Jak Kolda nadále zůstal v okruhu jeho protivníků.

67 J. K. Hraše, *Dějiny Náchoda...*, s. 109-133; V. Wolf, *Jan Kolda ze Žampachu*, Hradec Králové – Trutnov 2002.

68 V. Wolf, *Jan Kolda ze Žampachu...*, s. 18.

69 Tamtéž, s. 20.

70 Tamtéž, s. 45-46, 49.

71 J. K. Hraše, *Dějiny Náchoda...*, s. 118; V. Wolf, *Jan Kolda ze Žampachu...*, s. 46.

72 GGG, Bd. 2, s. 245; V. Wolf, *Jan Kolda ze Žampachu...*, s. 70.

73 F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, s. 170.

74 Ibidem, s. 168.

75 GGG, Bd. 2, s. 255.

V důsledku dělení dědictví zesnulého českého krále Jiřího z Poděbrad 9. března 1472 převzal třetí syn Jindřich starší se souhlasem ostatních bratrů výlučně vévodství Ziębice, město a zámek Frankenštejn s přílehlými budovami, hrad a město Kladsko s přílehlými majetky a hrad Homole. Po nejstarším bratrovi Bočkovi, který se v té době usadil v Liticích, převzal také hrad a město Náchod s přílehlými místy včetně Levína⁷⁶.

6. LEVÍN V ŽUPĚ KLADSKO (17. ZÁŘÍ 1477 R.)

Vévoda ze Ziębic Jindřich starší v dopise ze dne 12. června 1477 daroval hrad Landfried (Homole) spolu s přílehlým lénem svému příteli z mládí Hildebrandtovi von Kauffung⁷⁷. Přidělil mu i některé své majetky ležící západně od Homolu k řece Metuje, které dosud patřily Náchodskému klíči. Města Dušníky a Levín, jakož i 21 vesnic byly tedy v rámci panství⁷⁸.

17. září toho roku začlenil nově udělené léno Hildebrandt do oblasti Kladské župy⁷⁹. Tak se Levín a okolí přesunul do samostatné organizační struktury, ve které byl sice český kníže pánem, ale vydával dekrety v českém jazyce, celý administrativní aparát, podléhající samostatným formám řízení se tam formoval generace, pomalu měnily pořadí ve stávajícím Levínově politickém systému. Tato změna přispěla i k pomalému procesu osidlování území německy mluvícími přistěhovalci, a tím k přeměně etnické struktury místní komunity. Proces trval dlouho. V Levínské městské knize do roku 1580 převládaly zápisy v češtině nad němčinou.⁸⁰

Joseph Kögler zapsal do své kroniky z roku 1793 u příležitosti převzetí majetků městem Dušníky v roce 1595 (...) *rybník na české straně v okrese Levín* (...) ⁸¹. Znamenalo to, že po mnoho let byla tato část oblasti, již integrována do župy Kladsko, stále vnímána jako česká část, proto se nazývá Český koutek⁸².

Dědici majetku Hildebrandta Kauffunga byli jeho synové. V pramenech se objevují tři jména, Zygmont, Hans a Henryk⁸³. 28. června 1505 potvrdili bratři Hans a Henryk Kauffungovi privilegia podřízeného města Dušníky (Reinerz), udělená v roce 1408. Dostupné zdroje nám neumožňují určit, co se v té době stalo s Levínem.

76 GGG, Bd. 2, s. 325. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 110.

77 Příběh únosu Ernesta a Albrechta, synů saského vévody Fridricha Sanftmütigena, Konráda (Kunze) von Kauffunga, který je v Sasku znám z faktů i legend, spojoval osud Jindřicha St. z Poděbrad s Konrádovým synem, Hildebrandtem. Rodina Kauffungových našla Konráda na královském dvoře v Praze, když byl místopředsedou Čech Jiří z Poděbrad. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 111.

78 F. Musil, P. Pregiel, *Chrestomatie k dějinám Kladska...*, s. 91-94; GGG, Bd. 2, s. 364. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 111.

79 GGG, Bd. 2, s. 365-366.

80 Městská kniha se do současnosti nedochovala. Mluví se o ní ve formě pozdějších zpráv.

81 J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz. Bd. 2: Die Stadt- und Pfarreichroniken von Glatz – Habelschwerdt – Reinerz mit den zugehörigen Doerfern*. Wyd. Dieter Pohl, 1993, s. 282.

82 Bývalí německy hovořící obyvatelé této oblasti označují tento výraz jako „Böhmisches Winkel“, přičemž nepoužívají výraz „Tschechisches Winkel“. To se vysvětluje připoutaností ke starým tradicím. Autorský rozhovor s Barbarou Bittner..

83 Wg. R. Perlbacha Hildebrandt a jeho manželka měli 8 synů a mnoho dcer. Za R. Perlbach, *Die Herren von Kauffung auf dem Hummelschlosse...*, s. 45.

Třetí z bratrů, Zygmunt Kauffung, zanechal negativní stopu v dějinách župy Kladsko. V německé historiografii vystupoval jako „raub-ritter z Levínu“ nebo ze zámku Landfried v Homolu. V letech 1506-1512 spáchal četné loupeže ve Slezsku a na Kladsku. Na zasedání zemského sněmu v Kladsku, svolaném v roce 1512, Aby se předešlo loupežným přepadením představitelů šlechty v Kladské župě, výše zmínění byli vedle Bernardu Haugwitzovi a George Geislerovi uznáni za zbojníky, kteří byli jménem zákona trestně stíháni⁸⁴. V roce 1522 se loupeživý rytíř vzdal věrnosti císaři Karlovi V. V roce 1534 byl zajat a odsouzen ke stětí hlavy. Trest byl proveden ve Vídni⁸⁵.

Pan léna, dále jako „Hummelherrschaft“, spolu s Dušníky a Levínem, byl v roce 1520 hrabě. Ulrich von Maidburg-Hardegg, vládnoucí župě Kladsko od 5. května 1501⁸⁶. V roce 1524 předal Ulrich kladské hrabství svému bratru Janovi, přičemž si nechal klíč od Homolských majetků od zmiňovaného panství z výše uvedenými městy⁸⁷.

7. LEVIN V NOVÉM GEOPOLITICKÉM PROSTŘEDÍ

Po nástupu habsburské dynastie na český trůn v roce 1526 se rodina von Maidburg-Hardegg ucházela o prodej Kladského hrabství králi Ferdinandu I. s výjimkou Homolského léna. V červenci 1534 byla uzavřena příslušná dohoda. Po dlouhých peripetiích se objevil moravský magnát Jan z Pernštejna, který se zavázal splatit královy závazky vůči rodu von Maidburg-Hardegg a další pohledávky při převzetí celé kladské vlajky včetně Homolského léna⁸⁸. Předmět transakce z roku 1537 se mu podařilo převzít v plném formálním a právním rozsahu až koncem roku 1540. Po jeho smrti jeho synové - Jaroslav, Vratislav a Adalbert prodali 3. prosince 1549 kladskou župu spolu s klíčem od Homolských majetků palatinovi z Rýna knězi Ernesta Bavorského, za částku 140 000 zlatých⁸⁹.

Nový kupec Kladské župy měl o Homolův klíč velký zájem. S tímto panstvím měl jasné úmysly. Totiž hned po uzavření smlouvy, 10. prosince, předal homolské majetky svému nemanželskému synu Eustaceovi, kterého v roce 1550 pasoval za rytíře císař Karel V., potvrzujíc to přezdívkou „ven Landfried“. Jeho nobilitaci vzhledem k jeho původu ve stejném roce schválil papež Julius III⁹⁰.

Vláda Ernesta Bavorského v Kladsku je obdobím zvýšené aktivity reformních hnutí. Většina společnosti v Kladsku, včetně obyvatel Leviny, takové myšlenky

84 J. Kögler, *Die Chronicken der Grafschaft Glatz...*, s. 196. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 113.

85 J. Kögler, *Die Chronicken der Grafschaft Glatz*, s. 196-197; G. Aelurius, *Glaciographia, oder Glätzische Chronica*, s. 242.

86 Zdaniem R. Perlbacha majątek homolski przeszedł już w 1513 r. w ręce nowego pana zastawnego Kłodzka. Za R. Perlbach, *Die Herren von Kauffung ...*, s. 62.

87 A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 113.

88 Ibidem, s. 113-114.

89 F. Musil, P. Pregiel, *Chrestomatie k dějinom Kladska...*, s. 113-114. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 114.

90 Bavorský vévoda Ernest, který navzdory zastávání funkce salcburského arcibiskupa nebyl nikdy vysvěcen za kněze, měl se svou první partnerkou Margaretou von Plauenstein z Passau syna Eustacha a dceru Brigitte. Kromě zmíněných měl ještě čtyři děti z dalších dvou vztahů. Nárok na šlechtický titul však měli jen první dva. Za H. Kammermayer, *Herzog von Bayern...*, s. 169, 195. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 114.

podporovala, takže když se v roce 1556 natrvalo usadil na hradě v Kladsku, musel čelit nové výzvě. Jeho aktivity v tomto směru byly v dějinách Kladské země označovány jako období „první protireformace“⁹¹.

Z dokumentů z toho období se dozvídáme, že na synodu, kterou svolal na 27. června - 2. července 1558⁹² úspěšně prošel ověřováním farář farnosti v Lewinu, ženatý mnich Martin Moller, který ve funkci setrval až do roku 1567.⁹³ Vévoda Ernest Bavorský udělal důležité změny v kladské zprávě. Zavedl ho Úřad Starosty Hrabství Kladsko. Také zpečetilo rozdělení hrabství na okresy, které existovaly již za vlády Jindřicha St. z Poděbrad, ale ještě ne zcela vymezeny. Tak se z léna „Hummelherrschaft“ existujícího v jeho hranicích stal okres Homole. Pravděpodobně i za vlády Ernesta byla vyřešena otázka příslušnosti farnosti v Levínu k děkanátu v Kladsku. V záznamech z roku 1558 již byla uvedena v jejích strukturách⁹⁴.

Vévoda Ernest Bavorský zemřel 7. prosince 1560 v Kladsku. Krátce po této události skončila více než 200letá historie rytířského sídla Landfried na vrchu Homole.

Nástupnictví po zesnulém arcibiskupovi pro Wittelsbachové skončilo fiaskem. V roce 1567 přešlo Kladské hrabství pod přímé řízení Královské kanceláře v Praze⁹⁵. Pro dnes již neexistující skupinu homolských panství to znamenalo zavedení nadřízené správy na tomto území v osobě rychtáře, který spravoval dědictví Homolského panství, dodnes běžně nazývaného Hummelherrschaft a oficiálně Humblischer Distrikt. Ve stejném roce Maxmilián II. zastavil část majetku katastru Homole rodině von Stubenbergů z Nového Miasta nad Metují⁹⁶. Nadále fungoval název Hummelherrschaft, který se zvykne přiřazovat novému majiteli. Až v roce 1598 se spojuje oficiální rozpuštění klíče Homolského panství.

8. POLITICKÉ ZMĚNY VE MĚSTĚ, BUDOVÁNÍ NOVÉ IDENTITY

Za císaře Maxmiliána II. Habsburského (1564-1576), během neustále se rozšiřujícího reformačního procesu v církvi, začala ve městě působit Městská rada, kterou tehdy volil starosta Kladsko. Jméno prvního starosty George Stankeho se v místní městské knize objevilo v roce 1580⁹⁷.

91 H. Kammermayer, *Herzog von Bayern, konfirmirter Erzbischof von Salzburg, als Pfand- und Landesherr der Gafschaft Glatz (1549-1560)*, Monachium 2018, s. 190. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 115.

92 A. Herzig, M. Ruchniewicz, *W kraju Pana Boga*, Kłodzkie Towarzystwo Oświatowe 2010, s. 18.

93 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin...*, s. 11, 37.

94 Ibidem. Organizační změny zavedené v místní církevní správě mohly vyplynout iz rozhodnutí Tridentského koncilu konaného v letech (1545-1563).

95 V roce 1567 zemský sněm Českého království odmítl udělit Ernestovu synovi Albrechtovi Wittelsbachovi titul měšťana království, a tím i práva na titul kladského hraběte. K samotnému převzetí vlajky českým králem Maximiliánem II od Wittelsbachů mělo dojít v roce 1569. Podle F. Musila, P. Pregiela, *Chrestomatie k dějinám Kladska...*, s. 114-115. Kammermayer zase tvrdí, že ke konečnému vyrovnání zástavy vévody Ernesta Bavorského mělo dojít za vlády císaře Rudolfa II. v roce 1604.. Za H. Kammermayer, *Herzog von Bayern...*, s. 191.

96 J. Kögler, *Die Chronicken der Grafschaft Glatz...*, s. 198.

97 W. Mader, *Nachrichten über die alten Privilegien der Stadt Lewin*, VGHGG I, s. 155. Pro nedostatek pramenné listiny je obtížné určit dřívější český mluvící panovník města.

Starosta Kladska Melchior von Rechenberg (luterán) povolil 11. února 1595 svobodným občanům Levínu, Dušníků a obci bývalého panství Homol, aby dali do zálohy svůj vlastní majetek, aby získali prostředky ke koupi Homole od rodu von Stubenbergů. Hodnota transakce byla 5000 florénů. Císař zároveň ujistil občany těchto míst, že jejich zboží již nebude více v záloze⁹⁸.

Jinému katolickému faráři v Levíně a zároveň děkanovi v Kladsku Wolfgangu Ebenerovi se v roce 1576 podařilo zpevnit místní chrám z kamene a přistavit k němu věž. Na celé dílo dohlížel stavitel Melchior Neumann.

V roce 1601 v nájemním domě na pozdějším čj. 167, další evangelický farář Adam Jordan tentokrát založil první malou nemocnici pro obyvatele Levínu a obce Zakš⁹⁹. V období sílící reformace v této oblasti, po vydání majestátního tolerančního listu v roce 1609 císařem Rudolfem II. Habsburským, byl postaven nájemní dům č. 3 na náměstí, první evangelický kostel. Dřevostavba však dlouho nevydržela. Během třicetileté války byl zničen¹⁰⁰.

Od 19. července 1597 mohl Levín využívat privilegia organizovat trhy. Zmiňuje se to v nejstarším zachovaném dokumentu, který pro toto město vydala zpráva Melchiora von Rechenberg¹⁰¹. Dostalo právo uspořádat dva jarmarky, na Den svíček a na sv. Vavřince vedle odpustí na svátek kostela, v neděli předchozí liturgické vzpomínce sv. Gawel a právo na týdenní veletrh každé úterý¹⁰². Čtvrtý tržní den dostalo město 28. března 1748. Souvisel se slavením Velikonoc.

Nový český král a císař Matěj II. Habsburský schválil v roce 1617 právo na vyšší soudnictví, které čtyři roky předtím koupila města a osady okresu Homole¹⁰³.

Jedna z nejstarších pečeti města pochází z roku 1606. V poli raně barokního štítu jsou tři hřebeny cimbuří nad sebou. Nápis kolem pečeti: Sigillum Regiae Civitatis Levinensis 1606¹⁰⁴.

Tato pečeť souvisí s příběhem popsáným G. Aeluriem, podle kterého ji měli městští radní v souvislosti s blížícím se husitským náporům vhodit do studny a po těchto událostech z ní vytáhnout neporušenou¹⁰⁵. Tento příběh popsal také J. Kögler. Popsal však jiný obraz erbu. Jeho zpráva ukazuje, že v erbu Levínu byly původně čtyři pásy rýhované zdi, přičemž poslední z nich byl nejkratší a měl připomínat fragment městské zdi¹⁰⁶. Tato informace však nejsou potvrzena v žádných dostupných zdrojích.

98 Ibidem. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 118-119.

99 W. Mader, *Das Hospital zu Lewin*, VGHGG VIII, s. 222-223. Kvůli světonázoru, který zastupoval (Augsburské vyznání), byl v roce 1602 z této funkce odvolán.

100 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 38.

101 W. Mader, *Nachrichten über die alten Privilegien der Stadt Lewin*, VGHGG I, s. 151-152.

102 Rozhodnutím královské zprávy se změnil den pořádání týdenního jarmarku z úterý na středu. Ibidem, s. 152-153.

103 J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*, Bd. 2, s. 282. Výkup stál všechny subjekty celkem 350 kop míšenských grošů. Pravomoci zahrnovaly ukládání trestů za závažné trestné činy, jako je vražda, loupež, velezrada.

104 Marian Heisig, *Herby miast ziemi kłodzkiej [w:] Zeszycie ziemi kłodzkiej nr 4*, Muzeum Ziemi Kłodzkiej, Kłodzko 1992, s. 30-31.

105 G. Aelurius, *Glaciographia...*, s. 236.

106 J. Kögler, *Historische Beschreibung der Königlischen Stadt Lewin*. [w:] *Die Chronicken der Grafschaft Glatz*, s. 418-419.

9. UDÁLOSTI TŘICETILETÉ VÁLKY A JEJICH DŮSLEDKY

Třicetiletá válka (1618-1648) byla pro malé město katastrofou. Do této oblasti se dostala v roce 1621 s vojsky „zimního krále“ Fridricha V. Wittelsbacha, které se stáhly z Prahy po prohrané bitvě u Bílé Hoře. Jeho jednotky, které obsadily průsmyk u Homolu, byly pak zásobovány místním protestantským obyvatelstvem ze strany Levína i Dušníků. V prosinci 1621 většina z nich utekla ze strachu před blížícími se vojsky vévody ze Saska, které přišly na pomoc císařskému vojsku při obléhání Kladska. Porážka obránců města Kladsko v říjnu 1622 radikálně změnila postavení většiny protestantské komunity v této oblasti. Pozdější pochody císařských vojsk Ferdinanda III. (8. května 1646) a švédských vojsk (26. ledna 1647) přispěly k úplné devastaci území¹⁰⁷. Ekonomika města se zcela zhroutila. Obyvatelé byli často nuceni skrývat se v lesích. Obě okresní města, Dušníky a Levín, byla zbavena svých výsad v roce 1625¹⁰⁸. Získali je zpět až v roce 1629, po úspěšné rekatolizaci Kladského hrabství¹⁰⁹.

V aktu navrácení práv pro Levín 15. ledna téhož roku se český král (od roku 1627) Ferdinand III. Habsburský kladně vyjádřil k obnovení privilegií, které město udělilo v předchozích letech, a to: právo na dva jarmarky, církevní odpustové svátky pro faru, pivovar a sladovnu, sklad soli, lázně, soukenné lavice, cukrářské lavice a lavice s jinými řemeslnými výrobky. Následná ustanovení se týkala práva dědit majetek a jiných práv, podobně jako v jiných městech župy podle vzoru Kladska. Všechna města, která si předtím zakoupila privilegium práva na vyšší soudnictví, jej v tomto ustanovení dočasně zbavila¹¹⁰. Ve zmíněném dopise panovník odňal nebo výrazně omezoval práva velmi vážené třetí společenské vrstvy - vlastníků svobodných soudcovských majetků (Freirichter), přičemž některé jejich výsady přenesl na svobodné obyvatele měst. Ponechal si pro sebe i právo jmenovat krajské starosty královským úřadem¹¹¹.

Důležitým ustanovením, které se v té době objevilo, bylo udělení práv Levínu poprvé svobodně volit městskou radu. Od té doby se volilo každoročně až do roku 1666. V jeho čele stál primas, který měl dva zástupce v osobě prvního a druhého rychtáře a tři radní (jeden z nich byl písař). Volba městských poslanců byla pro město důležitou a dosti nákladnou událostí. Předcházelo jim „diskrétní“ předání vhodných darů starostovi Kladska a jeho úředníkům. Bylo zvykem, že jednání na toto téma se účastnila i starostova manželka. Proto obvykle dostávala balíček kvalitní látky. V roce 1658 stály volby Levína 241 guldenů. V roce 1659, kdy byly organizovány spolu s Dušníky, stály 145 guldenů. Jedním ze závěrů bylo prodloužení funkčního období městského zastupitelstva či zorganizování voleb spolu s jinými městy. Stalo se tak v roce 1666, kdy císař na žádost měst Kladská Bystřice, Radkov, Landek, Dušníky a

107 A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 120-121.

108 J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*, Bd. 2, s. 283.

109 Ibidem. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 120.

110 Obnoveny byly v roce 1739 za vlády císaře Karola VI. Za W. Mader, *Nachrichten über die alten Privilegien der Stadt Lewin*, VGHGG I, s. 154.

111 F. Volkmer, *Die Privilegien des Adels...*, s. 69.

Levín rozhodl o prodloužení funkčního období městské rady na 3 roky¹¹².

V městské kronice města Dušníky z toho období (29. ledna 1629) je zmínka o zemském rychtáři George Zwinerovi von Hutbergovi, místním představiteli císařské vrchnosti, který řídil například. rekonstrukce farního kostela v Dušnicích¹¹³. Byl to on, kdo převzal všechny záležitosti související s patronátem kostelů v oblasti okresu Homole, včetně Levína. Soudní záležitosti jsou také v kompetenci hlavy obce. V roce 1655 se zmiňuje starosta Christopher Breier¹¹⁴. Stojí za zmínku, že další krajští starostové pocházeli z Levína. V roce 1680 to byl Georg Fischke, po něm v roce 1700 David Bernatschke a v roce 1730 Johann Georg Stanke¹¹⁵. Z tohoto důvodu se „Humblicher Distrikt“ často nazýval levínský. Homol byl označován také jako Levínský hrad a samozřejmě Zygumt Kauffung, loupežný rytíř z Levína.

V rámci další změny statutu zdejších osad patřících do někdejšího klíče Homolových panství, za císaře Leopolda I., při hledání peněz na financování protitureckého tažení, prodala Královská kancelář v roce 1684 Kašparu Josefovi von Alten, majitel svobodného soudcovského Jeleniowa, tyto obce: Jeleniow (Gellenau), Dańczów (Tanz), Zakš (Sackisch), Jarkov (Jaerker), Jerzykowice Małe (Kleingeorgsdorf), Jerzykowice Wielkie (Grossgeorgsdorf). Veduta města Lewin z roku 1736 (litografie a tisk od pátra Pompeje z Kladska)¹¹⁶.

20. prosince 1684 bylo město Levín „vyzváno“ v rámci téže kampaně, aby koupilo obec Krzyżanów za 1833 guldenů a Kocioł za 1744 guldenů¹¹⁷. 20. prosince 1684 bylo město Levín „vyzváno“ v rámci téže kampaně, aby koupilo obec Krzyżanów za 1833 guldenů a Kocioł za 1744 guldenů. Podobným způsobem byly získány obce Kulin Kladský (Keilendorf), Darnków (Doernikau), s kolonií Kociołek (Kessel), Jawornica (Jauernig), Leśna ((Loeschney), Witów (Nerbotin), Żyznów (Tschistneyas). je ke svému panství v Ředeči.

K velmi důležité změně v postavení města došlo v roce 1685. Tehdy Levín koupil od zcizovací komise potvrzení o zrovnoprávnění s ostatními královskými městy Kladské župy a stalo se královským městem, jehož představitelé měli právo zúčastnit se zasedání všech panství Kladska - Landtag¹¹⁸.

Obyvatel to stálo 629 guldenů a 38 krejcarů¹¹⁹. Tehdy koupilo město právo volného vstupu do lesa, právo lovu drobné zvěře a právo rybolovu v okolních čtyřech malých rybnících¹²⁰. Koupila také varnou kád' pro místní pivovar za více než 766 guldenů¹²¹.

112 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 13.

113 A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*s. 120.

114 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 25.

115 Ibidem.

116 Radnice je viditelná na vědu, umístěná vpravo, v jižním průčelí tržního náměstí. Radnice měla být podle J. Köglera umístěna spíše v centrální části náměstí. Až požár z 8. září 1703 a zničení budovy přinutily vedení města odkoupit jeden z nájemních domů a umístit v něm sídlo rychtáře.. Za J. Kögler, *Historische Beschreibung der Königlischen Stadt Lewin*. [w:] *Die Chronicken der Grafschaft Glatz*, s. 445.

117 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 26.

118 W. Mader, *Nachrichten über die alten Privilegien der Stadt Lewin*, VGHGG I, s. 158.

119 Krajcar (grajcar) – drobná mince. Za 1 gulden bol 60 krajcarov. Za 1 toliar - 90 krejcarov.

120 Ibidem. J. Kögler, *Die Chronicken der Grafschaft Glatz...*, s. 445.

121 Až do získání práv královského města byl sklep majetkem správy v Kladsku. V roce 1750 dostalo ve městě oprávnění k vaření piva 54 rolníků. Za W. Mader, *Nachrichten über die alten Privilegien der Stadt Lewin*, VGHGG I, s. 145-146.

10. HOSPODÁŘSKÝ A DUCHOVNÍ ŽIVOT V KRÁLOVSKÉM MĚSTĚ

Podle urbáře z roku 1611 žilo v Levíně 543 obyvatel¹²². Hospodářská činnost ve městě byla založena na privilegiích uvedených v dopise starosty Kladska Melchiora von Rechenberg ze dne 19. července 1599, který potvrzuje jejich existenci „staletí a více let“. Patřily mezi ně: právo vařit pivo, prodávat jej, právo vyrábět vodku, právo provádět řemesla, právo živnosti včetně provozování cukráren, perníkových a textilních laviček, obchod se solí, provoz vinařství a provoz lázeňského domu.

V podrobných dokumentech k výše uvedeným Dekretům ze dne 15. ledna 1629 byla v „pivním právu“ zavedena dodatečná daň pro kvestora¹²³, stejně jako pro Dušníky, ve výši 2 míšenských pokut ze sladovny¹²⁴. Při aktu milosti byl poplatek za vyrobené pivo ve výši 32 krejcarů za sud (kád')¹²⁵. Například za rok 1640 muselo město zaplatit do pokladny v Kladsku 40 kop pro výrobu piva¹²⁶. Oprávnění k vaření piva ve městě a společně přispívající touto částkou (Pivovarský cech) ji mohli použít k vlastním účelům nebo ji převést obchodníkem oprávněným k prodeji. V druhém případě museli dodatečně donést do pokladny v Kladsku 6 krejcarů z každé „osmičky“ (Achtel) piva. Pivovarský cech v Levíně byl výrazně omezen v prodeji piva venku. Pouze obce Krzyżanów a Kocioł měli povinnost vybírat pivo z města. Zimně Woda a Darnków měli na výběr mezi Levínem a Dušnicemi¹²⁷.

Oprávněné pivovary měly také právo vyrábět líh (vodku), za další přiměřenou platbu spotřební daně daňovému úřadu. Navíc za každý bušel „odpadu“ z výroby lihu museli zaplatit poplatek 9 krejcarů, později výrazně zvýšený¹²⁸.

Všechny řemeslnické cechy fungovaly i podle přísných cechovních pravidel stanovených koncem 16. století. Ve 30. letech 18. století je upravil císař Karel VI. v Levíně bylo pět privilegovaných cechů: obuvníci, řezníci, pekaři, krejčí a kováři. S posledními se spojovali také: tesaři, koláři, bednáři a zámečníci. První tři z uvedených cechů měly právo vystavovat své zboží v řemeslnických lavičkách. V roce 1724 bylo ve městě 5 řezníků, 3 pekaři a 4 obuvníci. Cech kováře měl celkem 11 zástupců různých zaměstnání¹²⁹. Ve městě byl i ústav „holiče“. V roce 1722 vydalo město povolení k výkonu tohoto povolání za částku 175 thárů. V roce 1749 to bylo již 311 tolarů a v roce 1798 přes 333 tolarů.

122 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 11.

123 Ekvivalent k instituci v současnosti známé jako daňový úřad.

124 Město se zdráhalo tuto povinnost splnit, případ se tak dostal až k soudu. Do roku 1746 musel rychtář dávat kvestorovi obsah tří sudů piva ročně.

125 F. Volkmer, *Die Privilegien des Adels und der königlichen Städte der Grafschaft Glatz vom 15. Januar 1629*, VGHGG VI (1886/1887), s. 77-78. W 1665 r. tento poplatek byl zvýšen na 48 krejcarů. Kapacita sudu (Braupfanne) s třikrát vařeným pivem je cca 60 kbelíků.

126 W. Mader, *Nachrichten über die alten Privilegien der Stadt Lewin*, VGHGG I, s. 145-146.

127 Ibidem.

128 Ibidem.

129 Ibidem, s. 150.

Koncem roku 1700 ve městě a blízkém okolí prakticky přestal fungovat průmysl výrobců dřevěných lžic, který v glaciografii 17. století popsal G. Aeulurius. Poslední dva obyvatelé Levínu, zběhlí v této profesi, měli jen jednou v roce 1724 možnost prodávat své vlastní výrobky v Braniborsku.

Od konce 17. století do poloviny 18. století zaznamenal v Kladské župě kromě pivovarnictví prudký rozvoj také textilní průmysl. Byl založen na poměrně bohaté surovinové základně (množství vlny související s chovem ovcí a pěstováním lnu). V roce 1724 bylo v Levínu 11 soukenníků¹³⁰. V té době bylo také 54 pláteníků, z nichž každý měl dva krosny. V roce 1750 jich bylo 132 a v letech 1794 - 262¹³¹. Obchodníci v tomto odvětví patřili mezi nejbohatší občany Levínu. Zároveň zastávaly nejdůležitější funkce na magistrátu. V tomto směru vedla rodina Stankeových, kterou zastupoval Adam a jeho syn Johann Georg.

V duchovních otázkách oplýval zajímavými událostmi i přelom 17. a 18. století. Za dalšího faráře Franze Christopa Klara se Bratrstvo sv. Antona Paduánského, který schválil papež Alexandr VII 13. září 1662. Funguje dodnes.¹³²

Adam Stanke jako starosta Levínu zaštiťoval rozšíření a rozvoj prostoru před chrámem v Levíně. V roce 1683 založil mimo jiné například. výstavba kostelní ulice z vlastních prostředků. V roce 1687 z jeho iniciativy postavili na tržišti mariánský sloup. V tomto období vznikla i nová fara. V roce 1697 byl farní chrám zvýšen o 6 loktů a revitalizován v novém barokním stylu. O rok později byl kostel rozšířen o 14 loktů, proto, jak uvedl J. Kögler, se kostel stal novostavbou¹³³.

Adamův syn, Johann Georg Stanke, zaplatil v roce 1717 postavu sv. Jana Nepomuckého¹³⁴. Během jeho působení ve funkci zemského rychtáře byla v roce 1729 zřízena i sakristie a oratorium v místním kostele¹³⁵.

V roce 1734 farnost v Levíně převzal Johann Martin, generální vikář pražského arcibiskupa, narozený v tomto městě v roce 1684 v nájemním domě č. 19. Krátce po převzetí svých povinností financoval kostel symbolickým „věčným ohněm“ před hlavním oltářem, „hořícím“ dodnes. Vyčlenil na to 500 guldenů.¹³⁶

V roce 1735 se v kostele objevily nové varhany, o rok později byl renovován hlavní oltář a byla vytvořena Křížová cesta. V roce 1737 chrám hostil delegaci členů Společnosti Ježíšovy¹³⁷.

130 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 58.

131 Ibidem, s. 59. V té době působily textilní cechy: pláteníci (Garn- und Leinwebergewerk), soukeníci a tkalci džín a harasu (Zeug- und Raschmachersgewerk). Džíny - nejlevnější silná bavlněná tkanina. Haras - hrubá vlněná tkanina.

132 Ibidem, s. 40.

133 J. Kögler, *Historische Beschreibung der Königlischen Stadt Lewin*. [w:] *Die Chronicken der Grafschaft Glatz*, s. 425. Mader uvedl jiné údaje: 9 loktů a 15 loktů. W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 41.

134 V letech 1596-1651 rodina Stankeových vlastnila usedlost v obci Kociof. Později jeho představitelé vytvořili městský patriciát Levín.. W. Mader, *Geschichte, Nachrichten über die ehemaligen Kämmererdörfer der Stadt Lewin*, VGHGG V, s. 136. W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 60.

135 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 43-44.

136 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 44.

137 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 44.

Převzetí Kladského hrabství Fridrichem II. Pruským v roce 1742 mělo vážné následky pro obec Levín. Po první slezské válce (mírová smlouva podepsaná ve Vratislavi 27. června 1742) nařídil pruský panovník za upřednostňování Habsburků každé tři oběsit na cestě z Dušníků do Náchoda zástupce místní rolnické komunity z Homolského okresu. sto metrů¹³⁸. Podle F. Ludwiga šlo o osm civilistů z Levínu, kteří ve spojení s rakouskými vojáky 7. června 1742 ostřelovali pruské vojsko z ruin hradu Homole a vytrpěli si za to takový trest¹³⁹. Je třeba dodat, že pruský král se k rolníkům choval mimořádně pohrdavě, a proto měl tento typ obětí působit mrazivě i na představitele ostatních společenských vrstev v oblasti, berouce v úvahu malou ztrátu potenciálu v oblasti. „živé síly“ na nově získaném území. Následující dva konflikty mezi Hohenzollerny a Habsburky (1745-46) a (1756-63) znamenaly pro místní obyvatelstvo jen zvýšené úsilí v oblasti zabezpečení adekvátních logistických zásob armád obou stran konfrontace a jejich spojenců.

Po druhé slezské válce byla svobodná volba městské rady zrušena. Dosavadní orgán nahradil 17. února 1746 sedmičlenný orgán jmenovaný pruskými vrchními orgány, zredukovaný v roce 1751 na čtyři osoby. Byli to konzul-dirigent, zodpovědný za soudnictví, prokonzul, zodpovědný za policii a působil i jako pokladník, senátor (zdravotní a sociální péče) a tajemník (kromě vypracovávání zpráv byl zodpovědný i za záležitosti starosty). Měli právo vybrat si jednoho nebo více lidí, kteří jim budou pomáhat, v závislosti na jejich potřebách¹⁴⁰. V roce 1750 mělo město 801 obyvatel¹⁴¹.

V pruském království, který se těšil z vojenských tradic a náklonnosti k uniformě, se to nedalo obejít bez vytvoření Sdružení střelců v Levíně roku 1765. 10. července 1766 byla oficiálně otevřena střelnice, kde mohli členové jednoty realizovat své programové cíle¹⁴². aždý rok na „Zelené svátky“ (Seslání Ducha svatého) se konala velká hostina, během které se až do poledne konala soutěž ve střelbě na terče na vzdálenost 75m.

V noci ze 2. na 3. července 1772 vypukl ve městě obrovský požár. Požár, který vznikl v okolí domu č.18, pohltil 28 obytných domů a tři veřejné budovy, radnici, pivovar a nemocnici. Obyvatelé vypálených domů dostali od královské správy podporu ve výši více než 40 000 tolarů. Padlo rozhodnutí o přestavbě centra města. Dohlížel na to stavební mistr z Kladska Müller. Za tímto účelem byla otevřena cihelna, která fungovala až do vyčerpání zásob hlíny v roce 1854. Jeden z nejbohatších obyvatel města, královský obchodní rádce Ignác Strauch¹⁴³, se odtrhl od všeobecné iniciativy a přestavěl své sídlo (č. 27). na tržišti) podle vlastního návrhu, odkazujícího na bohaté barokní nájemní domy městských patriciů větších měst regionu, které získávají i

138 N. Kracherowa, „*Partyzant moralności*“, wyd. „Śląsk“, Katowice 1989, s. 71.

139 F. Ludwig, *Die Grafschaft Glatz in Wort und Bild*, Glatz 1896/1897. s. 174.

140 W. Mader, *Nachrichten über die alten Privilegien der Stadt Lewin*, VGHGG I, s. 157.

141 J. Kögler, *Die Chronicken der Grafschaft Glatz...*, s. 422.

142 Ibidem, s. 57.

143 Obchodoval s látkou.

podporu od státu. Na fasádě jeho nájemního domu byla nečitelná výzdoba s freskou zobrazující „Útěk do Egypta“. Celá rekonstrukce byla ukončena v roce 1776.¹⁴⁴ Až do požáru mohli prodejci vystavovat své zboží v arkádách nájemních domů na tržišti. Po požáru jen v roce 1784 bylo na náměstí zřízeno 24 tržních stánků¹⁴⁵.

V dalším soupeření o hegemonii ve spolkových zemích Německé říše mezi dynastií Habsburků a Hohenzollernů sehrálo své město i město. V rámci konfrontace o bavorské nástupnictví (bramborová válka¹⁴⁶), po bavorském kurfiřtu, který zemřel bezdětný, o. Maximiliána Józefa III. byl v červenci 1778 v okolí vrchu Grodziec (tehdy Ratchenberg), Homoly a Lewina rozmístěn sbor pruských vojsk, který měl z tohoto směru vstoupit do České republiky. Ve dnech 4. - 5. července se zde objevil pruský král Fridrich II. Přenocoval v domě tesařského mistra Josefa Ernera v kolonii Hummelwitz (dnes Zielone Ludowe) u Homolu. Sám majitel domu se o této počtě dozvěděl při návratu z práce v Levínu. Dům našel obklíčený strážemi. Dvorní ho nepustili, tak zůstal u sousedů¹⁴⁷. Začátkem ledna 1779 musel Levín sehrát podobnou roli pro rakouskou armádu, která v pěti kolonách vstoupila do Kladska pod velením rakouského polního maršála Dagomerta Sigmunda von Wurmsera. Jeho jednotky, rozmístěné na hranicích Broumova, Radkova, Karlova, Ředeče, Kladská Bystřice¹⁴⁸, se stáhly ze svých pozic až po 18. květnu 1779.¹⁴⁹ Magistrát Levínu odhadl výdaje města na uvedené potřeby. kampaň ve výši 15 400 tolarů a dostala jen 1 000 tolarů. Ve farnosti zemřelo kolem 100 lidí. Většina obyvatel se podílela také na péči o raněné vojáky¹⁵⁰. 16. června 1787 zasáhla oblast další kataklizma. Kýla mračen a následné dynamické stoupání vody způsobily škody odhadnuté na 1 083 tolarů. Zranění obyvatelé dostali od královských úředníků jako odškodné jen 361 tolarů¹⁵¹.

Před plánovaným vypuknutím další bitvy v roce 1790¹⁵² se v tomto prostoru podél hranic s Čechami rozmístily také pruské jednotky. I v tomto případě Levín sloužil jako zásobovací místo pro pruskou armádu.

Podle popisu J. Köglera z roku 1793 měl Levín 1054 obyvatel. Měla 11 veřejných budov, 160 soukromých budov a 8 dalších drobných staveb. Budovy byly obvykle dvoupatrové. Do města vedly čtyři cesty: Hummelgasse, Wassergasse, Böhmisches Gasse a Prager (Niedergasse)¹⁵³.

144 Ibidem, s. 73.

145 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 24.

146 Hovorový název konfliktu o bavorské nástupnictví, běžně používaný tehdejšími pruskými kronikáři, z důvodu častého přísunu vojska, vynuceného násilím od místních rolníků, který sestával zejména z brambor. V rakouských kronikách dominoval pojem „válka o švestky“, konflikt vyvolaný bez opodstatněné potřeby.

147 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 74.

148 F. Volkmer, *Ereignisse des bayrischen Erbfolgekrieges in der Grafschaft Glatz 1778/79*, Vierteljahrschrift für Geschichte der Grafschaft Glatz, III (1883/1884). s. 33, 44-46.

149 Ibidem, s. 48.

150 Ibidem.

151 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 80.

152 Rostoucí napětí mezi Rakouskem a Pruskem zmírnilo podepsání dohody v Dzierżoniówě (tehdy Reichenbach) 27. července 1790, kde Anglie vystupovala jako zprostředkovatel.

153 J. Kögler, *Historische Beschreibung der Königlich-Preussischen Stadt Lewin*. [w:] *Die Chronicken der Grafschaft Glatz*, s. 422.

12. OSUDY OBYVATEL LEVÍNU V 19. STOLETÍ

Poslední roky 18. století a první roky 19. století byly pro místní obyvatelstvo dalším obdobím stagnace. V roce 1804 měl Levín 1091 obyvatel, z nichž 446 potřebovalo sociální pomoc. Pro neúrodu způsobenou suchem je podpořilo mimo jiné město při nákupu obilí.¹⁵⁴

Město nebylo ušetřeno další velké ozbrojené konfrontace, tentokrát mezi Pruskem a Francií, v první polovině roku 1807. Podobně jako v předchozích konfliktech byli jeho obyvatelé povinni zajistit pochodujícím armádám ubytování a stravu. Kromě toho však na žádost úřadů v Kladsku dostali příkaz připravit ložní prádlo, postele, ubrusy, porcelán a sklo pro posádku v Kladsku. Levín se staral io 14 žen a 16 dětí vojáků z pluku „Albenleben“, který tehdy bránil pevnost v Kladsku¹⁵⁵. Válečná břemena odhadnutá vedením města v souvislosti s výše uvedeným kampaň stála Levín 11 213 tolarů, včetně 2 506 tolarů za příspěvek francouzské armádě¹⁵⁶.

Po napoleonském tažení bylo město a jeho okolí v úplném hospodářském kolapsu. Padlý mezi ostatními chatařské textilní dílny. Dobré to nebylo již v roce 1803. Počet tkáčských stanic klesl ze 181 na 111¹⁵⁷. Během působení starosty Heinricha Lehmana (1810-1828) se vedení města podařilo spustit novou nemocnici a postavit novou budovu školy.

Pruské jaro národů, které začalo 18. března 1848, lidi z Levínu za srdce nechtylo. Nebyly pozorovány žádné bouřlivé projevy¹⁵⁸. Od 31. ledna 1850 bylo Prusko zařazeno do skupiny konstitučních monarchií. V té době vyhlášená ústava zavedla systém nepřímých voleb ve třech kuriích (třídách), které spojovaly volební právo s vlastnictvím majetku.

Události související se soupeřením Hohenzollernů a Habsburků o předsednictví v lize německých států v roce 1866 předcházely suchám ze dvou předchozích let v Levíně, proto se město a jeho obce ocitly ve velmi obtížné situaci.

Během vojenských operací při Náchodě, Skalici a později u Hradce Králové (bitva u Sadové) byli do Lewinu a blízkých měst posíláni ranění vojáci. F. Ludwig napsal, že Levín se poté stal velkou polní nemocnicí. Asi 2000 rakouských válečných zajatců tábořilo ve městě nějaký čas na náměstí a blízkém okolí¹⁵⁹.

Následující roky, včetně vytvoření Druhé německé říše pod vedením Pruska, po vítězství nad Francií v roce 1871 přinesly změny ve společensko-politické situaci regionu, včetně Levínu a jeho okolí. Novinkou v tomto směru byla v témže roce vydána ústava, která vnitrostátním orgánům představila nový volební zákon. Podle jeho ustanovení už právo volit měli všichni občané. Své slovo mohli mít v rovných, tajných a přímých volbách. Stále to však platilo jen pro muže¹⁶⁰.

154 Prodali 670 korců obilí za 3 toлары. Za W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 127.

155 Ibidem, s. 128.

156 Ibidem, s. 129.

157 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 120.

158 Ibidem, s. 139.

159 Ibidem, s. 145-146.

160 A. Herzog, M. Ruchniewicz, *W kraju Pana Boga*, Kłodzkie Towarzystwo Oświatowe Kłodzko 2010, s. 35.

13. ZMĚNY V ADMINISTRATIVNÍ STRUKTUŘE

Po převzetí moci ve Slezsku a Kladském hrabství pruským státem byl v celé oblasti zaveden nový správní řád s nejdůležitějším státním orgánem pro tuto oblast - Vojenskou a daňovou komorou ve Vratislavi. Do její kompetence přešly všechny záležitosti měst a královských panství. Nařízením pruského krále z 10. listopadu 1742 jí byly přiznány kompetence v oblasti spotřební daně, cla, kontribucí (daní) a policie. Byl zaveden úřad daňového komisaře, podřízený válečnému komisařiátu v Kladsku, nejčastěji vedený jako nepřítel městského a venkovského patriciátu.

Po porážce Pruska ve válce s Francií začaly v pruském státě další komplexní státní reformy, včetně zavedení podstatných změn v systému a organizaci měst. 18. listopadu 1808 bylo obnoveno organizování svobodných voleb do samosprávy ve městech. Díky novému obecnímu nařízení mohl Levín získat širokou autonomii ve vnitřních záležitostech, soudnictví a správě obecního majetku. Město bylo rozděleno na dva okruhy, horní a dolní. V každém mělo právo volit 101 občanů¹⁶¹. Každý okres měl svého předsedu a zástupce. Zvolili spolu 12 poslanců zastupitelstva a 6 poslanců. Po volbách konaných v únoru 1809, 28. června téhož roku, se uskutečnila oficiální inaugurace nových členů městské rady. Volby oficiálně odsouhlasil královský daňový komisař z Kladska Müller, který odcházel z funkce dozorce městské samosprávy¹⁶².

V roce 1815 bylo město Levín spolu s celou Kladskou župou začleněno do provincie Slezsko a o rok později, po zániku okresu Homole, se ocitlo ve struktuře nově vytvořené Kladské župy.

K další významné události došlo 30. června 1851. Na základě celostátního aktu ze dne 11. března 1850 byl zřízen nový správní celek - Rada obce. Měla 12 členů. Od té doby oba kolegiální orgány fungují paralelně. V představenstvu obce vedle předsedy byl jeho zástupce a dva lidé v hodnosti správců obce. Jeden z nich byl lékárník, druhý se dříve věnoval daňovým záležitostem. V řadě byli zástupci církve, školy, policie, stavebnictví, sociálních služeb, lesů a financí. Město tak získalo statut autonomní správní obce s přesně vymezeným územím a právní subjektivitou, kterou vytvořili všichni jeho plnoprávní občané.

Nová rada nastoupila do úřadu 29. září toho roku a svou činnost ukončila 30. června 1853.¹⁶³ Souviselo to se vstupem nového zákona o městském systému ve východních provinciích pruského království¹⁶⁴ a vytvořením jednotného orgánu pro město a jeho vesnice. Od té doby byl subjekt pod názvem "Obecné představenstvo" opět nahrazen "Magistrátem" a členy nového zastupitelstva již nebyli vůdci vesnic, ale opět městští poslanci. Tak se zkonsolidoval dvoukomorový systém obecních

¹⁶¹ Byla to skupina s městskými právy, nemovitostmi a členstvím v ceších. Majetkový soupis ve výši 150 až 200 tolarů příjmu ročně az něj vypočítaná daň byla jakýmsi poplatkem za získání občanství. Z takových opatření byli vyňati pouze kněží, učitelé, vojenští a obecní úředníci. Ti nejchudší, kteří takový příjem neuměli prokázat, se nemohli účastnit politického života města.

¹⁶² W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 88-89.

¹⁶³ Ibidem, s. 91.

¹⁶⁴ *Städte Ordnung für die sechs östlichen Provinzen der Preussischen Monarchie vom 30. Juni 1853*. Gesetz-Sammlung für die Königlichen Preussischen Staaten.

úřadů, známý jako „magistrátní“ systém. V čele reorganizovaného orgánu stál úřadující primátor města Zygfyrd Wolff¹⁶⁵. V takových podmínkách se Levín stal městskou obcí se sídlem soudnictví¹⁶⁶. Zároveň se odstranilo dělení na občany s městskými právy a ty "pod ochranou města". Členem komunity se mohl stát každý, kdo žil ve městě alespoň rok a měl neposkvrněnou pověst. V oblasti komunálních volebních práv zůstal zachován předchozí právní stav související s příslušností k příslušné kurii (třídě) v závislosti na vlastněném majetku a zaplacené přímé daně¹⁶⁷. Právní stav se v tomto směru změnil téměř o dvacet let později, po zavedení nové ústavy v roce 1871.

14. SOUDNICTVÍ

V první polovině 19. století byla v Prusku v platnosti ustanovení Všeobecného pruského národního zákona (Allgemeines Preussisches Landrecht) zavedeného v roce 1794. Týkala se občanského, trestního i veřejného práva. V rámci ní byly pokusy o změnu některých ustanovení, přizpůsobení litery zákona aktuálním potřebám. Podle veřejného práva kupř. Ministerstvo vnitra a soudnictví (MSWiS) vydalo 18. dubna 1809 směrnicí, podle které bylo stanoveno, že věci občanského a trestního soudnictví by měly být vyňaty ze záležitostí magistrátu a měly by se řešit odděleně¹⁶⁸.

Tento typ aplikace byl vytvořen například na příkladu Levínu. No a v roce 1808, během funkčního období rychtáře Hoffmanna, který byl v úřadu od roku 1799, zastával v rámci reformy místní samosprávy kromě rychtářského úřadu i funkci městského soudce. Za to dostával měsíční plat ze dvou zdrojů. Celkově šlo o vysokou částku (224 tolarů), což ostatní funkcionáře nepotěšilo. Ti se rozhodli věc postoupit nadřízeným orgánům¹⁶⁹. Stanovisko ministerstva vnitra a správy podpořil Nejvyšší královský soud. Na základě svých rozhodnutí ze dne 28. listopadu 1809 a 5. ledna 1810 měl Hoffmann na výběr ponechat si úřad rychtáře v Levíně pod podmínkou, že funkce městského soudce přejde na soudní správu ve městě Dušníky (Reinerz) nebo také rezignovat na vedení místní samosprávy v Levíně a zachovat si funkci městského soudce v Dušnicích, pod kterou patří i Levín. Vybral si to druhé, a proto obyvatelé Levínu museli své soudní spory řešit v Dušnicích. Tento stav se nezměnil ani při další reformě soudnictví v roce 1849. Navzdory četným odvoláním museli Levinovi své spory řešit ještě v Dušnicích, ale už před tehdy nově jmenovanou Soudní komisí. Stav věcí se změnil až v roce 1858. Umístění nového soudce do Levínu bylo spojeno s určitými zátěžemi pro obecní pokladnu. Město muselo poskytnout soudu prostory, záchytné centrum a zaplatit 30 tolarů ročně Soudní komisi v Dušnicích¹⁷⁰.

¹⁶⁵ Burmistrz miasta Zygfyrd Wolff w latach 1834-1857.

¹⁶⁶ W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 92.

¹⁶⁷ Majetkový soupis se tehdy zvýšil na 300 tolarů ročně. A. Herzig, M. Ruchniewicz, V zemi Boží. 35. Počet obyvatel Levínu oprávněných volit se tak snížil na 187. W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 91.

¹⁶⁸ Niem. Ministerium des Innern und der Justiz

¹⁶⁹ W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 97-98.

¹⁷⁰ Ibidem, s. 98-99.

Paul Kinkeldey, první okresní soudce pro Levín (město a vesnice zahrnuté do obce), jmenovaný z jejího složení, zahájil svou funkci 1. října 1858.¹⁷¹

Během působení starosty Levín Schäche se podle dalšího zákona o soudnictví ze dne 27. ledna 1877 soudní komise přetransformovaly na obvodní soudy. Taková instituce (Amtsgericht) vyžadovala větší počet místností, a proto se v Levíně okamžitě začalo pracovat na splnění nových výzev¹⁷². Za 1500 marek byl zakoupen pozemek na výstavbu nové budovy soudu (v současnosti ulice F. Chopinu, dříve Reinerzerova ulice). Budova soudu spolu s věznicí a oddělením registru pozemků a hypoték stála asi 30 tisíc marek. Většinu nákladů nesl stát, šlo tedy o majetek ministerstva vnitra a správy. Na jeho údržbu se muselo podílet město. Jeho existence v Levíně výrazně zvýšila prestiž města.

15. NOVÝ ŘÁD PODNIKATELSKÝCH SUBJEKTŮ

Pruská reforma z roku 1810 zaručovala svobodu v povolání řemeslníka, v průmyslu, obchodu a jiných odbornostech. To umožnilo rozvoj necechové výroby a manufaktury a následně tovární výroby. Proto se v roce 1830 objevila možnost zaměstnat se v soukenném průmyslu. Dominovaly v něm však těžké a slabě placené domácí úkoly. Po vypuknutí protestů tkalců ve Slezsku v roce 1844 byl v Levínu založen spolek, který měl za úkol podporovat nezaměstnané tkalce. Hledali se pro ně jiné formy zaměstnání. Jídlo bylo organizováno za nižší cenu. V roce 1846 byla založena textilní škola. Očekávání však byla mnohem vyšší než nabízená pomoc. V roce 1847 potřebovalo pomoc 159 z 271 rodin žijících v Levínu. Většina z těchto rodin se živila tkaním. V následujících letech došlo v Kladském regionu k rozvoji textilního průmyslu, který prakticky zlikvidoval jednotlivé tkalcovské stanice. Jen kreativnější v tomto odvětví přetransformovaly své aktivity směrem k ručním pracím, včetně zhotovování drobných článků, rukavice, kapesníky, šátky atp. Někteří přešli na výrobu výšivek¹⁷³.

Cech pivovarníků s 53 členy zažíval během celého 19. století své vzestupy a pády¹⁷⁴. V roce 1800 dali pivovar do zálohu svým třem zástupcům, aby jej za několik let odkoupili zpět. V následujících letech došlo k podobným přestavbám ve vlastnické struktuře. V roce 1854 se pivovar přestěhoval z tržiště do sušárny sladu (v současnosti okolí ulice Nad Potokem). V roce 1886 se prodával za 9 000 marek, přestože vybavení uvnitř se odhadovalo jen na 1 500 marek. V roce 1899 ho opět koupil pivovarnický cech za 7 500 marek, jako minulé roky.¹⁷⁵ Mezi příčiny nepokojů v této sféře patřily především problémy s odbytem piva a nedostatek surovin, zejména ječmene v období neúrody.

Významné změny v tomto století nastaly i v oblasti řemeslné výroby. Přísné

171 Ibidem.

172 Do zmíněného soudního obvodu tehdy patřily kromě všech míst, která jsou dnes součástí gminy, i Zakš, Brzozowie, Kudowa, Čermna, Pstrážna, Bukowina, Jakubowice a Jerzykowice Wilk. Počet obyvatel okresu v roce 1890 – 10 847 obč., v roce 1900 – 10 187 obč.. Ibidem, s. 100.

173 Ibidem, s. 123-124.

174 Zástupy domů ve městě, sdružené v takové cechovní organizaci.

175 Ibidem, s. 82-83.

předpisy týkající se cechovní struktury prakticky přestaly platit. Například cechy obuvníků, řezníků a pekařů ztratily právo na své lavice, přičemž dostaly peněžní ekvivalent 400, 300 a 300 tolarů. Začal se proces vytváření národních korporací, jakými byli řezníci, pekaři a mlynáři. V roce 1897 byly zavedeny další změny. Nový statut řemesla už nepočítá s limitem pro fungující cechmistry. Uvolnily se profese ševců, krejčích, řezníků a pekařů. Ve spolcích měli povinnost fungovat profese jako zámečníci, kováři, dřevaři (tesaři, bednáři, soustružníci, koláři) a mlynáři¹⁷⁶.

Přelom 18. a 19. století je spojen také se začátkem pravidelné přepravy korespondence a poštovních zásilek. Od roku 1820 poštovní výměna, vedená od roku 1746 jen mezi Dušníky a Levínem, pokrývala i Náchod. Poštovní zásilky na této trase přicházely ke svým adresátům jednou týdně, v pondělí. Od roku 1855 se přeprava balíků uskutečňovala každý den a od roku 1874 - dvakrát denně. V roce 1894 byla v Levíně postavena nová budova pošty, která splňovala požadavky na vyřizování poštovní dopravy. Pošta dosud sídlila na úradě. Zajímavostí je, že v letech 1860-1900 fungovala přeprava osob při příležitosti přepravy poštovních zásilek. Fungovalo to neformálně. Případný „černý pasažér“ by zaplatil poplatek ve formě spropitného pracovníkovi pošty¹⁷⁷. Od začátku 20. století se osobní doprava stala formální.

I během funkčního období primátora Schäche byla založena „Společnost pro zkrášlování města“. Tržní náměstí, socha sv. Jana Nepomuckého přenesli na místo, kde stojí dodnes. Spolek financoval projekt výstavby fontány na náměstí a vysadily se růžové keře. Prakticky od toho momentu byl Levín běžně označován jako „Město růží“¹⁷⁸.

V roce 1885 začal působit dobrovolný hasičský sbor¹⁷⁹, pod vedením obchodníka George Madera. V roce 1888 byla postavena nová budova Dobrovolného hasičského sboru. Následky jejích činů však byly patrné až o deset let později. Významnou událostí s tím související bylo v roce 1894 zahájení prací na obecní vodovodní síti, spuštěných o rok později¹⁸⁰. Na vodovod bylo tehdy ve městě napojeno 69 objektů. Náklady na připojení jednotlivých objektů do sítě v této fázi neslo město (5 000 Marek). Ostatní zájemci, kteří chtěli této výhody využít, si museli na náklady přispět sami¹⁸¹.

V roce 1893 se celnice a mýtný dům přestěhovali z Dušníků do Levínu¹⁸². V tomto městě to dlouho nevydrželo. Již v následujícím roce našla své místo v obci Kocioł¹⁸³. Budovu pro nové sídlo celníků navrhl Paul Blau, který se ve studii zmiňuje dále.

176 Ibidem, s. 86-88.

177 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 156-157.

178 Lewiner Stadtblatt z 21. mája 1930 r.

179 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 95.

180 Ibidem

181 Ibidem, s. 96.

182 A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, s. 86-87, 108-109.

183 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 157.

16. ŘÍMSKOKATOLICKÁ FARNOST SV. MICHALA, NÁBOŽENSKÉ ZÁLEŽITOSTI

V roce 1798 se farářem římskokatolické farnosti v Leíně stal Krzysztof Franz Schneider, dříve duchovní v Kladsku a Mezilesí, později ředitel semináře pro učitele škol v Kladsku. Na základě nového řádu v oblasti školství zavedeného v roce 1801, který zavedl školní inspekce, se stal přednostou školního obvodu č.j. II v Kladsku jako jeho inspektor. Následující rok se stal veřejným notářem pražského arcibiskupa Wilhelma Florentina. Během jeho působení narostla prestiž místní farnosti do nevídaných rozměrů. rektor Schneider, navštívil farnost výše zmíněných arcibiskupa, ai při další pastorační návštěvě jeho nástupce arcibiskupa ven Chlumického. V roce 1830 se vzdal funkce školního inspektora okresu Kladsko. Za své zásluhy byl u příležitosti 50 let kněžské služby vyznamenán o tři roky později Řádem červeného orla 4. třídy. Jeho nástupce Anton May začal vykonávat funkci faráře v roce 1834. V letech 1851-68 zastával i úřad školního inspektora Kladského obvodu II¹⁸⁴. Stejně ocenění mu bylo uděleno iv roce 1864. Byl aktivní v různých spolcích. Jako milovník koní byl například. dlouholetý člen Spolku zeměpanů v Kladsku, ze kterého vznikl vlastenecký a hospodářský spolek, za jeho aktivní účasti. V roce 1851 vynaložil velké úsilí na vybudování moderní stáje pro koně. V duchovní oblasti se pokusil postavit nový chrám. Projekt z roku 1857 byl pro náklady (66 000 tolarů) odložen. Interiér kostela se mu však podařilo výrazně zmodernizovat. V roce 1851 byl postaven hlavní oltář a v roce 1885 byly instalovány nové varhany od známé firmy Schlag und Söhne ze Svídnice. Hřbitov byl v té době i rozšířen, v letech 1842 a 1863. Během jeho působení se po dlouhých letech úsilí, počínaje lety 1839 až 1866, podařilo v areálu kostela najít vodu a postavit studnu. V roce 1877 mu byl u příležitosti jubilea kněžské služby udělen další Řád červeného orla 3. třídy. Během svého působení zorganizoval čtyři pastorační návštěvy arcibiskupů z Prahy. Zemřel po více než 50 letech jako farář farnosti 29. srpna 1886.¹⁸⁵

Další kněz Romuald Proske, dříve farář v Landku a Kladské Bystřice, se stal farářem v Leíně v roce 1889. Působil zde do roku 1927. Byl to skromný člověk, který se nezabýval veřejnými záležitostmi, jako jeho velcí předchůdci. Staral se o rozvoj vlastní farnosti. V Zakši z vlastních prostředků postavil dům pro farníka. Zasloužil se i o revitalizaci místního kostela, fungujícího od roku 1679.

V Lewinu založil na tržním náměstí domov důchodců s názvem „Proskestiftung“ (Nadace Proskego), jehož svěřenci se mohli spolehnout na pomoc 6 sester, které poskytovaly i ambulantní péči. Po jeho smrti bylo zařízení rozšířeno. Devět sester z Kongregace sv. Alžběty Vratislavské¹⁸⁶.

184 Ibidem, s. 100-101.

185 Ibidem, s. 103.

186 B. Bittner, Heimatgemeinschaft Lewin, *Lewin in Bild und Wort bis 1945*, Reprint R. Welzla, Stockach, 2018, s. 34.

Na začátku 20. století se počet římskokatolíků odhadoval na 4 618 osob. Protestantů bylo jen 30, hlavně v Zakwu, Stroužné a Dušnicích. Bohoslužby pro tuto skupinu se konaly v paláci v Jeleniówě nebo v kanceláři Okresního soudu v Levíně podle předem stanoveného kalendáře. Protestantské děti měly hodiny náboženství jednou týdně v budově školy spravované katolickou církví. Chodil k nim farář ze Zakše¹⁸⁷. V roce 1941 měla farnost 3023 katolíků a 182 protestantů.

17. ŠKOLSTVÍ

Po skončení třetí slezské války vydal pruský král Fridrich II. „obecný řád lidových škol“, nazývaný školní řád, kterým se pod hrozbou pokuty zavedla povinná školní docházka pro děti od 5 do 14 let¹⁸⁸. Úkolem těchto škol bylo učit děti křesťanským zásadám, čtení a psaní. Cyklus učení se v zimních měsících pořádal každý den, v létě minimálně 3 dny v týdnu (od Velikonoc do sv. Martina). Povinnost správné výchovy spočívala na faráři nebo faráři podle toho, jaké náboženství bylo v dané oblasti dominantní.

V roce 1808 byli učitelé ve vzdělávacím ústavu v Levíně na příkaz faráře sakristan (organista, kostelník) Franz Franke a zvonař Josef Hube. Původně platila odměna učitelce jednou týdně ve stanovený den 1 stříbrný groš za dítě, který platil jeho zákonný zástupce¹⁸⁹. Od roku 1824 se změnila pravidla platby. Učitel dostával od státu 50 tolarů ročně. Dětem z města platili stále podobně, dětem z venkova vyšší poplatek. Zavedením nových forem úhrad začala modernizace infrastruktury výuky. Stávající dřevěnou budovu školy zbourali na podzim téhož roku. V pronajatých obytných prostorách byly tehdy odděleny dvě třídy. V následujícím roce začala výstavba nové školy. Práce byly dokončeny v červenci 1826.¹⁹⁰

Po deseti letech z důvodu nárůstu počtu žáků vznikla potřeba vytvoření třetí třídy. Za tímto účelem byla opět určena místnost v soukromé budově. Vyučovat děti ve třech třídách má pět učitelů. Byly to, kromě zmiňovaného organistu (kostel) a zvonaře, tzv. asistentů a školních pomocníků. Vědecký štáb vedl „Chorrektor“ (kostelní varhaník), jeho zástupcem – kantorem byl zvonař. V roce 1861 byl do školy uveden učitel tělocviku, v souladu s doporučením pro fungování lidových škol. V roce 1862 byla zřízena čtvrtá třída. Statut dosavadních adjutantů byl zrušen a na jejich místo byli dosazeni nezávislí adjutanti s platem 145 tolarů ročně. Čtvrtá třída a apartmány pro výše uvedené. lidé byli pronajati v domě č.27 na tržišti, který vlastnila rodina Urbanová.

Díky úsilí církevní vrchnosti a městské samosprávy se podařilo získat finance na novou budovu školy. Vznikl na základě prvního zařízení z roku 1824. Slavnostní otevření se uskutečnilo na výročí bitvy u Sedanu s Pruskem 2. září 1873.

V roce 1876, v rámci politiky osamostatnění školství od církve (Kulturkampf),

187 Ibidem, s. 105.

188 F. Vollmer, *Die preußische Volksschulpolitik unter Friedrich dem Großen*, Berlin 1918, s. 205-206.

189 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, s. 106.

190 Ibidem.

kteřou v té době vedl „železný“ pruský kancléř Otto Bismarck, došlo i v Levíně k výrazné přestavbě. Dozor nad školou byl odňat váženému faráři A. Mayovi (dříve školní inspektor) a jeho dvěma kněžím. Školu tedy převzal nově zvolený starosta Schäche¹⁹¹. Rychle se pustil do akce. V roce 1879 se mu podařilo získat od vlády finanční podporu na rozšíření školy ve výši 3000 marek. Díky tomu v témže roce vznikla i pátá třída. O deset let později měla škola šest tříd s pěti učiteli¹⁹². Od roku 1889 tvořily dvě třídy studenti vyššího vzdělávání, dvě středního a dvě nižšího vzdělání (kluci a dívky zvláště).

Při založení Kladského horského spolku v roce 1881 se starosta Schäche přiklonil k vytvoření sekce horského spolku ve svém městě, ale po roce se ukázalo, že není schopen provozu.¹⁹³ Nový impuls v aktivizaci Společnosti na území Levína a Kudové přinesl W. Mader, autor knihy „Kronika Miasta Levín“, jejíž záznamy jsem často používal při přípravě této studie. Novým chorrektorem (ředitelem školy) se stal v roce 1894 na následujících pět let. Svou kariéru v místním školství začal v roce 1847 jako devatenáctiletý jako pobočník. V Levíně strávil 52 let jako učitel a zároveň sloužil v církvi¹⁹⁴. V rámci práce s mládeží se jim aktivně snažil vštípit myšlenku propagace kultury památek.

18. LEVÍN V NOVÝCH GEOPOLITICKÝCH PODMÍNKÁCH 20. STOLETÍ

Přelom 19. a 20. století byl pro Levín relativně krátkým obdobím stabilizace, charakterizovaným mírným, ale stále progresivním zlepšováním životních podmínek. V blízkosti města se dynamicky rozvíjela léčebná střediska Dušníky Zdrój a Kudova Zdrój. Rozvinul se také textilní průmysl. Částečně z toho profitovali i obyvatelé Levína, kteří mimo jiné našli např. zaměstnání v továrnách textilní společnosti Chrystiana Dieriga, která se nachází v nedalekém Jeleniówě.

Spolu s rostoucím trendem zvyšování turistického ruchu se město stalo centrem trávení volného času v zimě i v létě. I když podle mnoha vedení města v tomto směru neudělalo vše, co by bylo v souladu s očekáváními. Nejčastěji zmiňovaným problémem byla poměrně drahá ubytovací a stravovací základna. Důvodem byl zejména nedostatek mládežnických ubytoven a levných stravovacích zařízení.

Koncem podzimu 1900 začaly přípravné práce související s výstavbou železniční tratě ze Ředeče po státní hranici. Ze strany Levinského patriciátu se v nich výrazně angažoval starosta Zinmol, zvláště když už byla železnice prodloužena do Dušníky. Úspěch však mohl být oznámen až v roce 1905. Dříve, od podzimu 1903 do října 1904, italští a chorvatští stavitelé pod vedením inženýra Spirandia postavili šestipolovou viaduktovou konstrukci s ozdobnými otvory, klenutou nad údolím,

191 Ibidem, s. 111.

192 Ibidem, 108-109.

193 Ibidem, s. 94.

194 B. Bittner, Heimatgemeinschaft Lewin, *Lewin in Bild und Wort bis 1945...*, s. 65-66.

díky kterému se dostane. Používá se dodnes. Je téměř 120 m dlouhý a v nejvyšším bodě se tyčí 27 m nad potokem Střela. V té době (1905) byla vybudována přístupová cesta z města k nádraží.

Slavnostní příjezd prvního vlaku z Dušníky Zdrój do Levína do nově postaveného nádraží v Levíně se slavil 8. července 1905. Trasa železnice z Kladska do Kudovy se nazývala „Glatzer Semmering“, protože byla vytvořena po vzoru rakouských železničních tratí přes Alpy. Vytyčením šesti velkých oblouků v tomto úseku se podařilo eliminovat asi 200 m převýšení. Před vypuknutím 2. světové války byla železniční trať prodloužena až do Náchoda, což souviselo s okupací Československa Třetí říší¹⁹⁵. V současnosti je železniční trasa vedoucí přes Kladskou zem považována za jednu z nejmalebnějších tratí v Polsku a můžeme ji klidně zařadit mezi turistické atrakce regionu.

Při 100. výročí viaduktu si obec Levín Kladský připomněla historii postavení této budovy, tuto skutečnost připomněla pamětní tabulí na konstrukci a zmodernizovaný viadukt stojí za obdiv nejen z oken vlaku, ale také okolí. kopcích, hlavně v noci, kdy je krásně osvětlená.

Od roku 1911 se Levín mohl pochlubit vydáváním týdeníku s názvem „Lewiner Stadtblatt“, který byl místním vydáním týdeníku „Glatzer Wochenblatt“ v Kladsku. Obsahovala kromě reprintů ze světového a regionálního tisku i zprávy z Levína a okolních měst. Noviny, jejichž obsah byl podobný činnosti katolické strany v Německu, s názvem „Centrum“ bylo dostupné v knihkupectví G. Göbela na náměstí. Od roku 1924 vycházel dvakrát týdně, ve středu a v sobotu.

V roce 1909 byla zahájena výstavba nové nemocnice a v roce 1913 byla do města přivedena plynová síť z plynárny v Zakši.

19. MEZIVÁLEČNÉ OBDOBÍ

Po skončení 1. světové války se město ocitlo v nejednoznačném postavení v důsledku narůstajícího hraničního sporu mezi Německem a nově vzniklou Československou republikou a v katastrofální ekonomické situaci vyplývající z dlouhotrvající války. V Náchodě vznikla „Kladská komise“, která se měla zabývat záležitostmi „českého koutu“ v okolí Levína a Kudové-Zdrój¹⁹⁶. Agitační činnost komise pro začlenění těchto území do Československa se podle H. Veita nesetkala u místního česky mluvícího obyvatelstva s náležitým ohlasem. Místní obyvatelstvo mělo malý zájem o národnostní záležitosti. Šlo spíše o vázanost na místo bydliště. V prosinci 1918 a v prvních měsících roku 1919 se v Kladsku a Kladské Bystřici konaly tisíce demonstrací proti připojení k Československu. Nakonec však během Pařížské mírové

195 V té době se mělo jednat o spojení s Protektorátem Čechy a Morava, již integrální organizační jednotkou německé Třetí říše. Po skončení 2. světové války došlo k hraničním sporům mezi Československem a Polskem. Po změně hranic v Evropě byla zrušena železniční trať spojující Kudova-Zdrój s Náchodem.

196 Hans Veit, *Slavischen Brüder streiten um das Glatzer Land*, v publikaci Grafschaft Glatz zwischen 1918 und 1946. Wyd. Aschendorff, 2011, s. 471.

konference v červnu 1919 případ Kladské župy na území Československé republiky nebyl na pořadu dne. Zůstalo v Německu¹⁹⁷.

Poválečné období bylo spojeno především s nezaměstnaností a vysokými cenami. Peníze velmi rychle ztratily svoji hodnotu. Městské úřady byly nuceny tlačit náhradní peníze (Gutschein), které se zdály být jediným prostředkem ochrany před kolapsem trhu a nárůstem vlny sociální nespokojenosti.

V roce 1921 mělo území Levína 613,8 ha.¹⁹⁸ K městu patřilo 10 vesnic. Celkově obec, tedy město a přilehlé obce, obývalo 1 258 obyvatel.¹⁹⁹ Ze statistických údajů za letošní rok vyplývá, že se tam narodilo 24 chlapců a 22 dívek. Počet zemřelých byl 64. Bylo uzavřeno 23 manželství. Magistrát měl 29 řádných zasedání a přijal 356 usnesení. Bylo rovněž uspořádáno 12 mimořádných zasedání, na nichž bylo přijato celkem 108 usnesení. Podle údajů za rok 1922 mělo město na svém území 22,47 ha lesů a dalších 40,2 ha lesů v oblasti Jerzykowice Małe. V té době fungovala v Levíně lidová škola, která pod dohledem primátora města dodatečně sdružovala v rámci školní obce obce Kociol, Jerzykowice Małe, Nerbotín, Leśná a Jarkov. V čele učitelského sboru stál farář a 5 učitelů. Počet žáků: 176 chlapců a 90 dívek, z toho 165/83 katolíků a 11/7 evangelíků. V místní nemocnici se postarali o 4-5 lidí²⁰⁰.

V letech 1920-1921 začala ve městě fungovat první brusírna skla, kterou založili Herbert Bandt a Franz Staratschek (byli švagři). Závod našel své místo v bývalé stáji hotelu Strangfeld (dnes ulice Obrońców Warszawy). Brusná zařízení byla poháněna spalovacím motorem, proto byly výrobní náklady vysoké. Proto se majitelé rozhodli otevřít pobočku v Zimna Woda, kde by mohli využívat energii získanou z potoka Střela. V nejlepším případě v polovině 20. let 20. století společnost zaměstnávala 45 zaměstnanců. V důsledku hospodářské krize na konci tohoto desetiletí se zaměstnanost snížila na 15 lidí a o rok později byla činnost zcela ukončena²⁰¹.

Ve 30. letech 20. století se i přes nepříznivé vnější podmínky ve městě rozvíjela hospodářská činnost. Dominovala zemědělská činnost, ve městě je evidováno 15 vlastníků místní zemědělské půdy. Zastoupení však měli i jiná odvětví, mezi nimi pekaři, řezníci, mlynáři, kováři, zámečníci, obuvníci či truhláři. Tři obilné mlýny ve městě: Taubera, Kaschela a Friemela a Grocholla v Městském lese zpracovávaly produkty místních farmářů pro potřeby obyvatel Levínu a okolí²⁰². Ve městě fungovala Továrna na čokoládu a cukroví, založená v polovině 19. století rodinou Chluppových.

Byla zde také továrna na limonádu Aloise Kuschela (Prager Str. 71), která nabízela své produkty přímo na místě v hostinci zum Guten Willen a zásobovala všechny místní hostince a penziony.

197 Ibidem, s. 472.

198 Uvedené údaje se týkají pouze městského rozvoje.

199 Matriční úřad Obecní obce v Levíně (Standesamtbezirk) zahrnoval: Taszów, Jawornica, Krzyżanów, Nerbotin, Jerzykowice Małe, Zimně Woda, Kociol, Gołaczów, Leśná a Darnków. Podle Lewiner Stadtblatt ze 6. ledna 1923.

200 Ibidem.

201 B. Bittner, Heimatgemeinschaft Lewin, *Lewin in Bild und Wort bis 1945...*, s. 59-60.

202 A. Pöschel, *Unser Heimatstädtchen Lewin, Eine Erinnerungsaufzeichnung 1989/1990*, wyd. Reiner Welzel 2017, Stockach, s. 9-13.

Počet dvanácti gastronomických zařízení registrovaných v meziválečném městečku je velkým překvapením. Jak vysvětluje A. Pöschel, příjmy z této činnosti nebyly velké a většinu prostor se podařilo zajistit rentabilitu pronájmem místností jiným subjektům. pekaře, cukráře a kadeřníky.

Jako příklad A Pöschel uvádí hostinec svých rodičů, převzatý od Henschela v roce 1931, který se nachází naproti hotelu Strangfeld (na ulici Obrońców Warszawy), kde bylo také kadeřnictví. V letech 1936/1937 byl denní příjem Pöschelova hostince často jen 3,75 marek (pivo stálo 15 fenigů a sklenice vodky 10 fenigů)²⁰³.

Ve volbách do německého parlamentu v prosinci 1924 zvítězila v Levíně i v celé župě Kladsko katolická strana „Centrum“. Hlasovalo pro ni 405 obyvatel Levína. Druhá skončila SPD s 33 hlasy²⁰⁴.

Podle údajů matričního úřadu Levín k 1. prosinci 1924 obecní obec obývalo celkem 1 139 obyvatel. Výrazně se snížil počet porodů (pouze 20). Počet mrtvých byl 57. To už znamenalo pro město a okolí vážnou demografickou krizi²⁰⁵.

Hospodářská krize si vyžádala svou daň i na občanech země jižního souseda. Jak v té době informovaly noviny Levín, 17. května 1924 překročila hranice za prací skupina nezaměstnaných z Československa. Byli chyceni a odsouzeni na 10 dní ve vazbě²⁰⁶.

U příležitosti 10. výročí začátku 1. světové války vyšel v místním tisku vzpomínkový článek věnovaný tehdejšími dramatickými událostem. Autor P.C. (pravděpodobně Prokopius Chlupp) mu připomněl první dny války, kdy po okolí kolovaly fámy o francouzských ložiscích z německých bank či o převážení zlata z Francie přes Kladskou župu do Ruska. Právě z těchto důvodů měly vyrůst zátarasy na výjezdových trasách z města směrem na Kladsko a při celním úřadě v Kotlu. Na barikádách se shromáždily četné skupiny pohraničnicků, četnictva a hasičů. Doprovozely je skupiny místních obyvatel, ozbrojení puškami, ale i vidlemi²⁰⁷.

Kampaň na výstavbu památníku na památku obětí 1. světové války, která začala začátkem roku 1926, v polovině roku úspěšně skončila. V srpnu vyrostl na tržišti památník, který vznikl díky práci a nasazení všech sil ve městě. Náklady na stavbu odhadované na 10 000 marek se díky vydatné podpoře majitelů kamenářství ze Ředeče a pomoci furmanů při přepravě stavebního materiálu snížily na 4 000 marek²⁰⁸. Tržní náměstí v Levíně při této příležitosti nabralo kapacitu, protože na podzim letošního roku byla v souvislosti s postaveným pomníkem vybudována šikmo přes tržní náměstí cesta ze žulových kostek²⁰⁹.

Podle tiskových zpráv z tohoto období působil v Levín od roku 1920 divadelní soubor, jehož představení se obvykle konaly v sále hotelu Strangfeld. Z jeho iniciativy v lednu 1925 např. dva koncerty s hudebníky z nedaleké Kudové²¹⁰. Katolický spolek

203 Ibidem, s. 10.

204 Lewiner Stadtblatt z 10 prosince roku 1924.

205 Lewiner Stadtblatt z 31. ledna 1925. Od ledna 1924 vycházely noviny dvakrát týdně, v sobotu a středu.

206 Lewiner Stadtblatt z 30 května 1924.

207 Lewiner Stadtblatt z 9 srpna 1924

208 Lewiner Stadtblatt z 10 července 1926

209 Lewiner Stadtblatt z 21 května 1930

210 Lewiner Stadtblatt z 24 ledna 1925

„Gesellenverein/Kolping“ byl velmi aktivní, obvykle organizoval svá setkání spojená s přednáškami na náboženské téma v hostinci Opitza (náměstí z fotografie č. 29).

Rok 1929 oplýval sérií setkání obyvatel nespokojených s aktuální společensko-politickou situací v regionu. Práce místní správy byla ostře sledována a obviňovala ji ze špatného hospodaření, nadměrného utrácení, nedostatku pomoci těm, kteří to potřebují, včetně chybějícího programu boje proti nezaměstnanosti. Poukázalo se na špatný finanční stav firem zaměstnávajících místní komunitu. Objevil se apel na rozšíření železniční tratě, ve smyslu zkvalitnění a zvýšení počtu železničních spojení, zabezpečení přístupu na trh práce. Žádalo se o podporu zemědělství a obchodu. Nechyběly ani politická témata včetně zmínek o vzájemných německo-českých vztazích. Oberkirch, tajemník odborových svazů z Kladska, který vystoupil na setkání obyvatel obce v hotelu „Zur Post“, zdůraznil význam tohoto území (českého rohu) pro celou masu lidí, ale nezapomněl zmínit, že právě Češi přispívají k likvidaci „německosti“ v těchto oblastech a jejich „domorodí“ obyvatelé se zde chtějí cítit jako skuteční občané Říše²¹¹.

Na jaře 1930 se vrátila otázka uvažování o reformě místní správy. Diskutovalo se o tom, zda má mít město do 1200 obyvatel spolu s přilehlými obcemi rozsáhlou administrativu se starostou a finančním poradcem v čele a plán zavést funkci šéfa policie na plný úvazek, když v sousedních postačoval její předseda a případně tajemník²¹².

V článku, který v polovině 30. let uveřejnily noviny v Levíně²¹³ se jeho autor P. Chlupp s nostalgií odkazoval na staré tradice „královského města“, s jeho bohatou historií a s určitým odporem k plánům na vytvoření venkovského komuna. Představil svou vizi rozvoje města s využitím výhod jeho polohy obklopené krásnými horami a údolím s léčivými vodami lázní Dušníky Zdrój a Kudova Zdrój. Viděl mezi obyvateli města lidi, které zajímá jeho vzhled, kreativní a duši i tělem ochotné realizovat různé projekty, které by mohly vzbudit obdiv a potěšit srdce návštěvníků. V této souvislosti poukázal na obnovení činnosti spolku na zkrášlování města, regulaci tranzitní dopravy přes město a přítomnost velké turistické základny v podobě penzionů, pohostinství a privátů.

V návaznosti na to vedení města 13. července 1930 oficiálně otevřelo městské koupaliště, které se rychle stalo jedním z nejnavštěvovanějších míst místních obyvatel a návštěvníků.

V té době byl tento region považován po Oldřichovicích a Olbramicích za druhé textilní centrum v župě Kladska. Například v sousedním Brzozowii z 91 farem 43 vyrábělo textil na bázi vlny a bavlny. V Jeleniówě bylo ze 171 farem 31, v Čermné 167, v Zakši ze 499 farem 159 a ve Slané z 275 farem 72. Ve Stroužné se průmyslu ještě v roce 1936 dařilo.²¹⁴

211 Lewiner Stadtblatt z 26 ledna, 2 února a 2 března 1929.

212 Lewiner Stadtblatt z 5 března 1930.

213 Lewiner Stadtblatt z 21. mája 1930 r.

214 Horst-Alfons Meissner, *Die wirtschaftliche Situation in der Grafschaft Glatz um 1933*, w publikacji *Grafschaft Glatz zwischen 1918 und 1946*. Wyd. Aschendorff, 2011, s. 95.

V podzimních vydáních z roku 1930 týdeník Levínský poukázal na potřebu záchrany domácího textilního a soukenického průmyslu. Nedostatek nových objednávek na domácí závody od velkých výrobců v regionu byl pozorován se znepokojením. Nedávno založený průmysl tkalců koberců se ocitl v úpadku²¹⁵.

Ve volbách do Reichstagu v září 1930 dali obyvatelé Levínu opět největší počet hlasů (355 ze 755 oprávněných volit) pro tehdy vítěznou stranu „Centrum“, o 59 hlasů více než v roce 1928. Účast byla 81 %²¹⁶

Od roku 1932 se však v regionu začaly objevovat jasné náznaky národně-radikálních trendů. V Levíně vznikla skupina nově vytvořené organizace bývalých vojáků „Stahlhelms“. Zapojilo se do ní 14 členů. V roce 1933 jich bylo již 40, pod vedením „Ortsgruppenführera“ Rudolfa. 1. dubna zorganizovali v hostinci „Zur Post“ setkání, kterého se zúčastnilo 88 členů skupiny, v tom momentě posílené o skupinu z Dušníků²¹⁷. Tehdy s nimi mluvil Kreisgruppenführer z Kladska, Graf von Pfeil.²¹⁸

V roce 1933 byl v Levíně zvolen nový starosta. Novým úředníkem se stal bývalý vládní inspektor z Bratislavi Geihe. Svůj úřad nastoupil 1. února 1933.²¹⁹

V následujících volbách do Říšského sněmu 5. března 1933, ve kterých již v Kladském kraji zvítězila strana NSDAP, se Levín opět rozhodl pro katolickou stranu „Centrum“ a dal jí 303 hlasů. Za NSDAP hlasovalo 269 lidí, za SPD 54, za komunistů 18 a za Bojovou frontu 48 lidí.

Pro obyvatele Levínu byl zahájen další proces společenské transformace, který neměl nic společného s předchozími zvyky zaužívanými v místní komunitě, silně vázané na tradici katolické církve. Když A. Hitler převzal moc v Německu, v Lewínu byl zaznamenán jen jeden případ přítomnosti deklarovaného člena NSDAP. Situace se však dynamicky změnila po březnových volbách do Reichstagu. Po rozpuštění katolické strany „Centrum“ v červenci 1933 se místní prostředí, které do té doby působilo v různých katolických spolcích, stáhlo z veřejného života. Noviny Levín přestaly vycházet. Začal proces často nucené agitace za národně-socialistické hnutí, zejména mezi mládeží. Vedoucím v této činnosti byl hlavní učitel místní školy s podporou dalších představitelů města²²⁰.

Čokoládovna P. Chluppa ukončila svou činnost koncem třetího desetiletí 20. století, později se její prostory využívaly jako sklady a od roku 1934 se stala vzdělávacím střediskem pro dospívající chlapce. Začali sem přicházet skupiny 14letých mladíků z jiných částí Německa, včetně Porúří a Sárska. Skupina asi 50 lidí, oblečených v uniformách Hitlerjugend, pomáhala s pracemi na jednotlivých farmách až do poledne a odpoledne se pro ně pořádaly kurzy obrany. Po 3-4 letech začaly do tohoto centra přicházet dívky ve věku 16-18 let. Jejich povinnosti byly podobné²²¹.

215 Lewiner Stadtblatt z 10. září 1930.

216 Lewiner Stadtblatt z 17. září 1930.

217 Lewiner Stadtblatt z 8. dubna 1933.

218 Organizace byla ve veřejném životě přítomna poměrně krátce, v letech 1932-35. Ve svých ideologických předpokladech byla podobná NSDAP. Její členové po rozpuštění skupiny v roce 1935 vstoupili do řad SA nebo SS.

219 Ibidem z 25. ledna 1933.

220 Komunita obyvatel Levína, Barbara Bittner, *Lewin in Bild und Wort bis 1945*, Reprint R. Welzla, Stockach, 2018, s. 34.

221 A. Pöschel, *Unser Heimatstädtchen Lewin, Eine Erinnerungsaufzeichnung 1989/1990*, wyd. Reiner Welzel 2017, Stockach, s. 9. www.historic-lewin.eu, wgląd 26. září 2022 r.

Rochus Tautz, bydlící v Levíně, se podělil o zajímavé postřehy z období, kdy se jako šestiletý chlapec (v roce 1938) účastnil podniků v podobě her a her, ale se zřetelně politickým a vojenským podtextem. Upozornil, že neoprávněná účast dětí a mládeže na takových akcích se odrazila i na jejich rodičích²²².

4. října 1933 se v hostinci „Zur Wilhelmshöh“ uskutečnilo první setkání členů a kandidátů na členy strany, tvořící „Základnu v Levíně“ NSDAP.

Posledním pozitivním signálem pro obyvatele Levínu byl symbolický název „klimatické léčebné středisko“ (německy Luftkurort), které městu udělil 19. listopadu 1934 vedoucí vládní správy ve Vratislavi.²²³ Po roce 1936 začaly do města přijíždět organizované skupiny rekreatantů z velkých německých průmyslových závodů, v rámci německého vládního programu KDF-Gäste (Kraft durch Freude - Síla přes rozkoš). Hosté, kteří přišli na dva týdny, přispěli k fungování místní sítě maloobchodů a služeb²²⁴.

Nacionalistické hnutí, včetně začlenění „sudetské země“ do Německa, likvidace Československa způsobilo výrazné změny i v pojmenování „českého rohu“. V roce 1938 byl Levin přejmenován na Hummelstadt, Čermná, dříve nazývaná Tscherbenej, byla přejmenována na Grenzeck a nedaleké Slané (Schlaney) bylo přejmenováno na Schnellau. Lesní (Löschney) se jmenovala Taloheim a Nerbotín - Markrode²²⁵.

Před vypuknutím 2. světové války patřily do oblasti městské gminy, která se shodovala s oblastí církevní působnosti místní farnosti, města: Levín, Jeleniów, Jerzykowice Wlk., Gołaczów, Trnkov., Jaworzyna, Jarków, Zimně Woda, Jerzykowice Małe, Kocioł, Krzyżanów, Leśna, Nerbotin, Trnkov a Taszów.

20. LEVIN V OBLASTI POLSKÉ KULTURY

Hned po událostech 2. světové války, po příchodu prvních polských osadníků, se město jmenovalo Levinovo a vedle něj stojící železniční nádraží Gomolec. Rozvoj oblasti vysídlenými přistěhovalci z východu (zpoza Bugu), nazývanými repaeleganty az jiných regionů Polska, byl pro nové orgány vážnou výzvou. V té době ožily nároky nových československých úřadů na převzetí celého území Kladské země jako „historicky české země“. Náčelník Generálního štábu Čs. armády dostal 2. června 1945 tajný pokyn „zlepšit situaci v pohraničí vojenskými prostředky“²²⁶. O několik dní později měly nepravdělné jednotky československé „domobrany“ dobýt Levín a Mezilesí s tichou podporou velitele 4. divize Rudé armády. To se setkalo s reakcí velitele 10. divize polské armády, který nařídil zvýšit aktivitu polských jednotek

222 R. Tautz, *Erinnerungen an Levin*, wyd. Reiner Welzel, 2018, s. 1. www.historic-lewin.eu, 26 září 2022 r.

223 Der Gebirgsbote z 5 prosince 1934.

224 A. Pöschel, *Unser Heimatstädtchen Lewin...*, s. 10.

225 Rozhovor s Barbarou Bittner, mluvčí Společenství bývalých obyvatel Levína.

226 Hans Veit, *Slawische Brüder streiten um das Glatzer Land...*, s. 474.

v oblasti Kladska a čelit porušování hranic ze strany České republiky²²⁷. Začali nervózní politické a diplomatické aktivity, které P. Pałys ve své knize vyčerpávající popisuje²²⁸. Hrozba otevřeného ozbrojeného konfliktu byla odvrácena až 10. března 1947 podepsáním polsko-československé smlouvy o přátelství. Hranice měly být stanoveny během následujících dvou let. To se však stalo až v červnu 1958, kdy se další dohoda vrátila s menšími úpravami do podoby hranic ze září 1938.²²⁹

V takových geopolitických podmínkách se v červnu 1945 začalo s organizací samosprávných struktur v Dolním Slezsku. Na základě zmocnění Prezídia městského zastupitelstva ze dne 29. března 1945 v Kladsku za ně zodpovídal zmocněnec polské vlády pro obvod XXIV²³⁰.

Dne 13. srpna 1945 byly oficiálně přeneseny povinnosti starosty Levinova. Nový starosta Leon Jańczak podle polských dokumentů převzal funkci od odcházejícího německého starosty Luxa²³¹. Posledním starostou Levínu byl podle B. Bittnera Anton Dinter.²³² Bez ohledu na uvedené nepřesnosti, po tomto aktu začalo pracovat nové obecní zastupitelstvo ve složení: starosta, jeho zástupce, pět referenti, přednosta obce a čtyři pomocní zaměstnanci (celkem 12 osob). Správní rada v té době neměla konkrétní organizační postavení, žádné pokyny pro vedení administrativních a účetních záležitostí. Od tohoto momentu byl ve všech věcech poučován zmocněncem vlády Polské republiky pro obvod č.XXIV v Kladsku. V rámci implementace centralistického modelu řízení společenského života a hospodářství Polské republiky dostaly orgány Levinova během setkání starostů v Kladsku 21. září letošního roku podrobné pokyny pro postup²³³.

29. září 1945 byl ustanoven další kolektivní orgán, předsednictvo kolektivní komuny Lewinowo v čele s J. Dudem. Nová obec zahrnovala 19 míst: Antoninek (Kocioł), Błażejowice (Jerzykowice Wielkie), Brzozowice (Brzozowie), Danców (Dańczów), Dasow (Taszów), Halacz (Gołaczów), Jarków, Jawirnica, Jawornica, Jawornica, Jewornica. (Kulin), Krzyżanów, Leśná, Nerbotín (Witów), Stróżyny (Stroužny), Tarnówek (Trnkov), Zimna Woda, Rakszenberg (Friedrichův Hradec, Levinovo. V říjnu téhož roku byla v obci zavedena pozemková daň.²³⁴

V říjnu 1945 Wł. Galuszka. 15. října Levinovo obývalo 192 Poláků (130 rodin) a 1270 Němců. V rámci města už všech 38 farem převzali Poláci. Zbývalo obsadit obchodní místa a řemeslné dílny. Plocha zařazená do přísné urbanistické zástavby města se od začátku 20. let 20. století nezměnila a zabírala cca 613 ha včetně zemědělské půdy a zahrad - 151 ha, náměstí a ulice - 40 ha, louky a lesy - 273 ha, pastviny - 70 ha pustina - 45 ha. Ze správy primátora za toto období vyplynulo, že město mělo zemědělsko-obchodní charakter a letovisko (léčitelství). Stav farem

227 Ibidem, s. 475.

228 P. Pałys, *Československé pohraničné nároky voči Polsku 1945-1947, Racibórz-Głóbczyce-Kłodzko*, Opole 2007.

229 M. Przepierski, *Nieznośny ciężar braterstwa*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2016, s. 372

230 Státní archiv ve Vratislavi, Oddział w Kamieńcu Ząbkowickim [dalej APKZ], zespół Akta Gminy Lewin Kłodzki [dalej Akta GLK], sygn. nr 1.

231 APKZ, Akta GLK, sygn. nr 4, Protokol o doručení a převzetí sepsaný v kancelárii obecního úřadu v Levínově.

232 B. Bittner, *Heimatgemeinschaft Lewin (Komunita obyvatel Levín)*, Lewin v Bild und Wort bis 1945, s. 125-126. Podle autorů studie byl Anton Dinter starostou Levínu od roku 1938 až do vstupu Rusů v roce 1945.

233 Ibidem, sygn. nr 1, s. 31.

234 Ibidem, s. 34.

byl dobrý. Krásná poloha, horské podnebí a blízkost lázní Kudova a Dušníky-Zdrój měly podporovat příliv pacientů. Zdůraznil, že německé úřady za tímto účelem vybudovaly koupaliště napájené horskými potoky a rozšířily základnu pro zimní sporty. Komunikační podmínky byly velmi dobré. Svědčila o tom blízkost nádraží a přítomnost silnic vhodných pro motorová vozidla. Na závěr uvedl, že by vzhledem ke své téměř 700-leté existenci mělo zůstat městem. V příloze je stručný historický přehled města²³⁵.

Ze zprávy za listopad 1945, podepsané primátorkou Marií Belczewskou a tajemníkem Zdzisławem Matwiejczykem²³⁶ vyplynulo, že ze tří mlýnů, které v roce 1939 působily ve městě, továrna „ponožek“ (punčochy) a továrna na limonádu, zavírání, továrny se daly zvládnout. Ve městě byla jedna škola, dva učitelé a třídu navštěvovalo 70 žáků. Římskokatolickou farnost tvořili jeden polsky mluvící a dva německy mluvící kněží²³⁷. Ve městě působily dvě strany: Polská dělnická strana a Polská socialistická strana, jakož i organizace ZWM.

Primátorka, podobně jako její předchůdkyně, požádala o změnu administrativních hranic města Levínov! Město mělo 891 obyvatel, proto navrhlo začlenit 15 měst, jak tomu bylo za dob Německa, a vystoupit z obce Levinovo²³⁸.

V dalším dokumentu za prosinec 1945 se situace v administrativních strukturách města nezměnila. Dva z nich byli aktivní. strany. ZWM zorganizovalo 25. prosince lidovou veselici. Město obývali i dva Italové, dva Češi, jeden Belgičan a sedm Rumunů. Povinnosti faráře plně převzal polský kněz Antoni Pałka.

Ve městě byla umístěna rota ochrany hranic (KOP), která kontrolovala pohraniční styk. V ekonomické sféře byla slabá nabídka potravin způsobena špatně fungující komunikací a postupující inflací. Příjmy města byly v poměru k výdajům mizivé. Správní rada neměla vlastní dopravní prostředek. Přesídlovací akci ve městě vedl zmocněnec polské vlády Edward Pepel. Ve městě působil dobrovolný hasičský sbor složený z 22 Němců a 10 Poláků. Velitel Michał Szerszeń byl také zaměstnancem městské rady²³⁹. V hlášení za leden 1946 se počet Němců v OSP zvýšil z 22 na 32 a počet Poláků klesl z 10 na 8. V každé zprávě o činnosti místní samosprávy bylo zdůrazněno, že hasiči jsou osvobozeni od jakékoli práce mimo město Levinov²⁴⁰. Z toho lze usoudit, že občané německé národnosti měli patřičnou motivaci působit v OSP.

V dalším dokumentu za únor byla už jen informace o získané dotaci ve výši 20 000 PLN pro obecní radu, čímž se výrazně zlepšily pracovní a platové podmínky²⁴¹.

235 APKZ, Akta GLKł, sygn. nr 5, s. 19

236 Zdzisław Matwiejczyk od 17. srpna 1945 byl tajemníkem obecního představenstva a od 1. června 1946 se stal tajemníkem obecního představenstva. APKZ sygn. nr 648, s. 87. *Opis powiatu kłodzkiego, Starostwo Powiatowe w Kłodzku, 1946.*

237 APKZ, Akta GLKł, sygn. nr 5, s. 30.

238 Jde o tato města: Tarnówka (Darnków), Halacz (Gołaczów), Zimně Woda, Jarków, Krzyżanów, Antoninek (Kocioł), Jerzyce (Jerzykowice Małe), Kielnów (Jeleniów), Nerbotin (Witó Dańczów), Dasow (Taszów), Jawornica, Leśna. Celkem 2249 obyvatel. APKZ, Akta GLKł, sygn. nr 4, s. 35-37.

239 APKZ, Akta GLKł, sygn. nr 3, s. 3-4.

240 Ibidem, s. 5-6.

241 Ibidem, s. 7-8.

Zpráva za březen informovala o humanitární, jak bylo zdůrazněno, operaci přesídlování Němců provedené ve dnech 26. – 30. března 1946. Podle výpovědi A. Pöschela měl každý z vysídlenců právo vzít si až 20 kg zavazadel. Vysídlenci se pěšky přesunuli na stanici v Zakši (dnešní Kudova Zdroj). Vozík mohli používat starší lidé a lidé se zdravotním postižením. V každém z nákladních vagónů bylo 30 lidí²⁴². Dne 30. března toho roku repatriační úřad z Kladska přivezl do Levinova 86 osob židovské národnosti z Aktobe. Jejich počet však rychle klesl kvůli jejich odchodům při hledání rodin²⁴³. 23. dubna 1946 dorazila do Levínu skupina 53 osob ze Sibiře²⁴⁴. Zůstali v tomto městě a našli mimo jiné zaměstnání v lesnictví.

21. LEVÍN VENKOVSKÁ OBEC

Z dalších zachovaných dokumentů vyplývá, že i přes vynaložené úsilí se současným městským úřadům nepodařilo přesvědčit zmocněnce vlády Polské republiky, okres XXIV v Kladsku, aby opustil současný, poválečný status quo města Levinovo.

Na základě nařízení ministrů pro veřejnou správu a znovuzískaná území ze 7. května 1946 byl změněn název Levinovo a jeho historický název byl obnoven na Levín²⁴⁵. Následně se však statut „královského města“ nezachoval. K 1. červnu téhož roku byla na základě nařízení zmocněnce vlády Polské republiky pro okres Kladsko zrušena obecní tabule, čímž město získalo statut obce při zachování obecní rady pro okres. okolní města (obce). Ve stejný den byly obce Zakš, Čermná a Stroužné, přičleněné k obecní radě v Kudově²⁴⁶. Starostou obce se stal Kazimierz Lewicki.

21. září 1946 byla ustanovena Obecní rada. Měla 29 členů, z toho 10 z PPR, 9 z PPS, 3 z Lidové strany (SL) a 7 nestraníků. Její předseda Eugeniusz Gwiżdż (PPS) ocenil spolupráci s přicházejícími repaeleganty a zároveň si ve své zprávě za rok 1947²⁴⁷ stěžoval na špatnou spolupráci s vedením obce. Ze všeho nejvíc zablýval komunálními představiteli, že devastace postněmeckého majetku se z jejich strany nesetkala se silnými protiopatřeními. Během roku 1947 přijala dozorcí rada obce téměř 40 usnesení, z nichž nejdůležitější byly:

- zavedení zákazu prodeje alkoholu osobám mladším 18 let;
- pořádání kurzu pro negramotné lidi;
- důkladná rekonstrukce školních budov a dodávka zemědělských produktů pro učitele;
- snahy o snížení nájemného;
- vliv na reorganizaci činnosti družstva Samopomoc Chłopska;
- spuštění knihovny;
- zlepšení stavu plodin.

242 A. Pöschel, *Unser Heimatstädtchen Lewin...* cz. II, s. 7.

243 Ibidem, s. 9-10.

244 Ibidem, s. 11.

245 „Monitor Polski“ nr 44, z 19. maja 1946 r.

246 APKZ, Akta GLKł, sygn. nr 2, s. 40.

247 APKZ, Akta GLKł, sygn. nr 4, s. 23-25.

V tomto období RN pozorovala potřebu rozvoje cestovního ruchu a význam chovu ovcí pro region. Další postup však ukázal, že nadšení členů rady rychle opadlo.

Oslabenou PPS v prosinci 1948 pohltila PPR. Byl založen PZPR. Pokračoval proces centralizace řízení a kolektivizace zemědělství. Proto následné zprávy orgánů obce obsahovaly jednotné informace o pořádání setkání a přijímání usnesení v oblasti sociální pomoci, situaci v zemědělství, bytové situaci, zásazích a pomoci jednotlivým obyvatelům obce. Zároveň se objasnily další nepřesnosti v administrativním řádu kraje.

V prosinci 1949 v bývalé továrně P. Chluppa oficiálně zahájila svou činnost pletoucí a punčochářská firma „Progress“. Dlouhé období to byla jedna z nejdůležitějších rostlin pro místní komunitu. V době ukončení činnosti v roce 1992 zaměstnávala po celé období přibližně 700 lidí²⁴⁸.

Ve zprávě představenstva obce, již pod jménem Levín, za období 28. 5. 1945 - 22. 6. 1950 byly rozhodně patrné nové trendy vyplývající z aktuální geopolitické situace. Z dokumentu se dozvídáme, že současný špatný stav rozvoje obce byl způsoben neschopností, nízkou morálkou a „cizí třídou“ současných hostitelů správních jednotek v obci Levín a vesnicích, které k ní patří²⁴⁹.

Mezi základní ekonomické úspěchy současné rady obce patří:

- elektrifikace obce Witów na náklady 12 osadníků z této obce;
- rekonstrukce koupaliště v roce 1946 za částku 13 000 PLN;
- vybavení Lidového domu včetně zhotovení laviček za částku 9 000 PLN;
- rekonstrukce a rozšíření veřejného koupaliště v roce 1948 (3 vany a 4 sprchy) za 9 000 PLN; v době vyhotovení posudku - ve vlastnictví Státního dětského domova²⁵⁰;
- instalace světelného bodu na tržním náměstí a čtyř světelných bodů na trase přes město.

Zajímavý bod se týká dotací od orgánů samosprávy pro farmáře. Totiž v roce 1949 představenstvo koupilo 6 ovcí, které zdarma rozdaly farmářům. Nadřazený útvar, tzn. j. okresní oddělení, nakoupilo 100 ovcí, z nichž 17 bylo předáno bezplatně, polovinu zbývajících kusů předložili výměnou za povinnost vrátit jehněčí a druhou polovinu prodali za poloviční kupní cenu²⁵¹.

248 Archivní zdroje UG v Levíně Kládkým.

249 Zajímavý je záznam z konce srpna 1946. K. Lewicki, starosta obce, informuje nadřazené orgány, že v uvedeném měsíci Levína navštívil. Biskup Milik předávající svátost biřmování repaelegantům, kteří přišli. 19. září toho roku mu byla pozastavena činnost. Na jeho místo nastoupila bývalá starostka M. Belczewska. APKZ, Akta GLKl, sygn. nr 2, s. 47.

250 Pravděpodobně šlo o místnosti nadace bývalého faráře Prosego.

251 APKZ, Akta GLKl, sygn. nr 4, s. 1-2.

Důležité změny pro město Levín a okolí nastaly na podzim roku 1954. Usnesením vévodské národní rady ve Vratislavi č.17/54 ze dne 2. října 1954 bylo zrušeno fungování gminy Levín Kládký a nahradila ji Levín Kládký jako nejnižší jednotka veřejné správy²⁵². Patřily sem: Jawornica, Jerzykowice Małe, Kocioł, Krzyżanów, Taszow, Zimne Woda, Witów, Kulin, Lesní a Jarkov.

31. prosince 1961 byly do Hromady Levína Kládkého dodatečně zařazeny obce: Dańczów, Trnkov, Gołaczów a Jerzykowice Wielkie z Jeleniów Gromada a 1. ledna 1970 Brzozowie, Bukowina Kłodzka, Slané, Kuba. Oblast Levín Kládký se tak bezprostředně po druhé světové válce stala podobnou oblastí, kterou pokrývala kolektivní obec Levinovo. Tento stav trval až do konce roku 1972.²⁵³

Zajímavý zápis se objevuje pod datem 21. března 1956. Usnesením Prezídia Dozorčí rady číslo 13/55 se zavedl poplatek za kola na dobu 3 let, ve výši 20 zl. Od poplatku byli osvobozeni ti, kteří používali kolo pro služební účely a účastnili se mezinárodních sportovních soutěží. Pro školáky byla sleva 50%.²⁵⁴

V době, kdy byl Jan Skotnicki předsedou GRN v Levíně (1962), byly v obci obchody s potravinami, textilem, domácnostmi, mlékárnami a masem. Plánovalo se otevření další prodejny potravin. V obci byl i hostinec „Pod Zlým Kłosem“²⁵⁵. Byl s tím však sociální problém. Obyvatelé si často stěžovali na velký počet hostů pod vlivem alkoholu²⁵⁶. V roce 1964 byly vodovody a kanalizace nahrazeny Městskou a bytovou správou. Komunální družstvo „Samopomoc Chlopska“ v Lewinu spolupracovalo se Szczytnou v letech 1950-54. Později pod dohledem komunity RN, samostatně v Lewinu. 1. ledna 1963 začala fungovat v Jeleniowe²⁵⁷.

V letech 1965-69 žilo 2 500 lidí v 15 obcích patřících do obce Levín Kládký na ploše 4 849 hektarů. Podle zemědělského soupisu z roku 1967 byl počet jednotlivých farem 248, státní farmy - 1. Plán rozvoje obce na rok 1966 počítal s provozem 2 průmyslových závodů, 6 závodů služeb, sdružení řemeslných podniků včetně násled. speciality: kov - čtyři, dřevo - jedna, kadeřnictví - jedna, fotograf - jedna, oděvní a textilní - jedna, kůže - jedna, potraviny - jedna²⁵⁸.

V dalších letech v činnosti rady obce, již pod vedením Czesława Żyłu, dominovaly témata z oblasti bytové politiky, zemědělství (včetně potřeby výstavby síla), sociální problematiky, oslav státních svátků, resp. fungování sociálního výboru ORMO. Ve smyslu usnesení městského prezídia RN 78/106/69 byla dne 14. června 1969 znovu otevřena městská plovárna. Povolání bylo vydáno také na prodej vína prodejnou ovoce a zeleniny.

252 Úřední denník Zemské národní rady ve Vratislavi ze dne 3. prosince 1954 r., Nr. 9, Poz. 71.

253 https://pl.wikipedia.org/wiki/Lewin_Kłodzki (wgląd 24.05.2022 r.)

254 APKZ, *Posiedzenia Prezydium Gromadzkiej RN w latach 1955-57*. sygn. 3/1, s. 109

255 Byla to bývalá rodinná restaurace Pöschel.

256 APKZ, *Posiedzenia Prezydium Gromadzkiej RN w latach 61-63*. sygn. 2/21

257 APKZ, *Posiedzenia Prezydium Gromadzkiej RN w latach 64-65*. sygn. 2/17

258 APKZ, *Posiedzenia Prezydium Gromadzkiej RN w latach 65-69*. sygn. 2/18, s. 1-14, 68.

Od začátku roku 1970 se rozloha clusteru rozrostla o dalších 5 obcí. Ve zprávách se objevily nové statistiky. Rozloha obce byla 7 014 ha, z toho 3 200 ha zemědělské půdy, farmy jednotlivců zabral 2 420 ha včetně zemědělské půdy - 2 190,66 ha. Vlastníci clusteru charakterizovali oblast své působnosti jako typický pohraniční, hornatý zemědělský region, kde většina lidí (3 768) žije z nezemědělských zdrojů! Pozorovala se jen tendence kupovat půdu jednotlivými farmáři. V tomto období ve skupině působily: pracovní družstvo „Postęp“, Odbor komunálního a bytového hospodářství a Komunální družstvo zemědělských svépomocí. Pokračovaly stížnosti na špatný stav silnic²⁵⁹.

1. ledna 1973 byla obec Levín Kládsky reaktivována, 2. července 1976 byla opět zrušena a následně obnovena 2. dubna 1991.²⁶⁰

Uvedené kroky vyplynuly z další administrativní reformy Polské lidové republiky. Levín Kládský se ocitl v roce 1975 ve Wałbrzyšském vojvodství. Rozhodnutím pokrajinských úřadů ve Valbrichu byla 2. července 1976 obec Levín Kládsky začleněna do organizačních struktur Města Kudova Zdrój. Samostatný administrativní celek tak ztratil svou dlouholetou identitu a stal se bezvýznamným „sousedem“ dynamicky se rozvíjejícího lázeňského města. Až usnesení městské a obecní rady Kudova Zdrój ze dne 29. srpna 1990 o rozdělení stávající administrativní struktury a vytvoření samostatné obce Levín Kládský - Jeleniów dalo zelenou obnovu právní samostatnosti obce na historické město²⁶¹. Stojí za zmínku, že oddělení nové obce bylo jediným efektivně provedeným administrativním rozdělením na 17 fungujících městsko-venkovských celků v oblasti Kladska.

23. LEVÍN PO SPOLEČENSKO-POLITICKÝCH ZMĚNÁCH V ROCE 1989

V plánu rozvoje obce Levín Kládsky, vypracovaném v roce 1992, se dočteme, že obec Levín obývalo 915 lidí. Očekávalo se, že tento počet se brzy zvýší na 1000.

Obec měla být v základní funkci centrem komunálních služeb a v doplňkové funkci - pobytovou a rekreační základnou. V tomto směru se plánoval další rozvoj obce, přes rozšíření bytového potenciálu a revitalizaci současného stavu. Pozornost byla věnována centru obce, které je městskou památkově chráněnou půdou pod dohledem památkového úřadu. Zaznamenány byly i vyhlídkové a turistické hodnoty Levínu, který na severu hraničí s nárazníkovou zónou nově vytvořeného národního parku Stolové hory a na jihu s chráněnou krajinnou zónou.

Nové orgány se s nadšením pustily do realizace nových projektů. V letech 1991-1998, kdy byl starostou obce Jerzy Cierczek, byla na potoce Střela vybudována vodní nádrž. Dne 5. září 1996 byl slavnostně zahájen školní rok 1996/97 ve zmodernizovaném a rozšířeném školním zařízení pojmenované Areál školy a školky na

259 APKZ, *Posiedzenia Prezydium Gromadzkiej RN w latach 69-72*. sygn. 2/24.

260 https://pl.wikipedia.org/wiki/Lewin_Kłodzki (wgląd 24.05.2022 r.)

261 APKZ, sygn. 19/181. Úřad vojvodství ve Wałbrzychu: *Tworzenie, łączenie i znoszenie gmin*, s. 13-14.

ul.. Kościelna 1. Budova školy byla obohacena o nové zařízení a jídelnu. Vybudována byla i sportovní hala.

Pravděpodobně s cílem zrealizovat výše zmíněné rozvojového plánu, v srpnu 1995 byly zřízeny dvě rozpočtové jednotky: Městská rozpočtová jednotka a Středisko kultury a cestovního ruchu. Vzhledem k nákladům na jejich provoz je již vyřešen i druhý v roce 2010 a první o tři roky později. Záležitosti související s tímto typem činnosti převzal přímo Obecní úřad a v rámci své struktury vytvořil obor komunálního hospodářství. Jeden zaměstnanec úřadu se se zabýval zdravím, školstvím, kulturou, sportem a propagací.

V následujících letech (1998-2010), kdy byl starostou obce Bolesław Kędzierewicz, se realizovala výstavba a rozšíření pouličního osvětlení na trase Levín Kládský-Jeleniów a Jeleniów - Kudova Zdrój. Byla přijata opatření ke zlepšení silniční infrastruktury. Jejich výsledkem byla výstavba silnic do Jerzykowice Małe, Krzyżanów a úseku Levín Kládský - Lesná.

Rekonstruována byla budova na ul.. Obr. Warszawy 9 - bývalé kino Violetta. Realizovaly se četné investice související s vodním a kanalizačním hospodářstvím. Byla vybudována vodovodní síť a kanalizační systém do obce Kocioł, jakož i kanalizační systém v Jeleniówě.

V letech 2010-2014, během funkčního období Henryka Szczypkowského a Jerzyho Cierczeka, se realizovalo množství projektů souvisejících s dalším rozšiřováním vodovodní a kanalizační sítě, mimo jiné výstavba odběru vody na potoce Klikawa a úpravy vody v Javornici. Sanitární kanalizační síť byla vytvořena v Dańczowě a obci Jerzykowice Wielkie a modernizace byla provedena v Levíně Kládském.

Poprvé se investovalo do obnovitelných zdrojů energie - celkem bylo v jednotlivých obcích obce nainstalováno 68 solárních lamp. Za účelem zlepšení přírodního prostředí, ochrany vod a půdy bylo instalováno 42 domovních čističek odpadních vod. Důležitou investicí byla rekonstrukce osvětlení a okresní silnice Levín Kládsky-Kocioł.

Od roku 2014 až dosud, během působení Joanny Klimek-Szymanowiczové jako starostky obce, byla v Jeleniówě postavena budova sociálních bytů (8 bytů), byla zrealizována rekonstrukce obecních komunikací spolu s výstavbou veřejného osvětlení - ul.. Wodna, Czekarzepy, Hranice, Kwiatowa, Kościelna, Okrzei a pl. T. Kościuszko v Levíně Kládských. Zrekonstruovala se cesta z Lewinu do Witówa, v Darnkówě, v Zielone Ludowe, do Zimně Wody a cesta vedoucí k vodní nádrži na potoce Střela, která byla také zmodernizována. Mnohé úseky okresních cest byly zrekonstruovány: do Jarkowa, Taszowa a Jerzykowice Wielkie.

Budova Školního komplexu v Levíně Kládském prošla tepelnou modernizací a rekonstrukcí a rozšířila se i sportovní a rekreační zařízení. Revitalizační činnost se týkala rekonstrukce objektu na ul.. Chopina 2 v Levíně Kládském spolu s rozvojem přilehlých pozemků. V červenci 2021 bylo ve zrekonstruované budově bývalého Okresního soudu zřízeno Městské kulturní středisko a knihovna. Historické náměstí Tadeusza Kościuszka – náměstí prošlo revitalizací a je s barevnou fontánou.

Vyznačovány a budovány jsou nové cyklistické stezky, sportovní a rekreační plochy a modernizované osvětlení na LED osvětlení. Impozantní budova železničního viaduktu nad státní cestou čj. 8 získala barevné osvětlení a stala se rozpoznatelným symbolem Levína Kládského, vstupní brány do Dolního Slezska.

Investovalo se do zlepšení kvality ovzduší instalováním obnovitelných zdrojů energie v areálu obce (fotovoltaické instalace, sluneční kolektory, tepelná čerpadla, kotle na biomasu). Následné projekty naplňují obsah historie Levína polsky mluvící kultuře, respektujíc výtvarné dědictví minulosti.

24. OSOBNOSTI SPOJENÉ S MĚSTEM LEVÍN A OBCÍ LEVÍN KLÁDSKÝ

JOSEPH KÖGLER, narozen v Levíně 22. února 1765, zemřel v Oldřichovicích 30. května 1817. Tam byl pohřben v mauzoleu Magnisových, což dokazuje jeho tehdejší společenské postavení. V roce 1778 se jako syn kostelníka Ignacyho začal vzdělávat v jezuitském kolegiu v Kládsku. Po dvou letech odešel do Vratislavi, kde pokračoval ve vzdělávání v cyklu poskytovaném jezuitským žákům. V roce 1785, po získání magistra filozofie a liberálních věd, zahájil teologická studia. Za kněze byl vysvěcen 8. března 1788. Svou duchovní praxi začal jako kuřát ve farnosti Dušníky. V roce 1791 byl přeložen na podobné místo do Krosnowice Klodzkie, odkud byl po 16 letech přeložen na faru v Oldřichovicích a zároveň byl povýšen na faráře této farnosti.

Vedle pastorační činnosti byl kronikářem a badatelem dějin Kládska. Jeho první historické práce byly publikovány v „Schlesischen Provinzialblättern“ a v měsíčníku „Glätzischen Monatsschrift“, v letech 1793-1802. V knize „Glätzischen Miscellen“, vytvořené z vlastní iniciativy, kterou vydal Otto Pompejus, bylo publikováno 24 jeho historických článků. V době jeho smrti v roce 1817 byla publikována pouze polovina jeho studií. Důvodem byl nízký zájem o tento druh práce. Jeho úspěchům věnovali pozornost až pozdější historici. Vydavatelství Pompejus vydalo v letech 1836-1841 „Chronicken der Grafschaft Glatz“ v 16 číslech. Další články o dějinách jednotlivých měst v župě Kládko byly publikovány ve čtvrtletníku „Vierteljahrschrift für Geschichte a Heimatkunde der Grafschaft Glatz“, který vycházel v letech 1881-1891. Koncem 19. století Köglerovy studie využili známí místní němečtí historici. F. Volkmer, M. Nobel, M. Tschtschke, J. Fogger a ti z Vratislavi, prof. Patzak, prof. DR. P. Klemenz a U. Linke.

Dne 27. května 2001 se v Levíně u příležitosti výročí jeho úmrtí konala milá slavnost odhalení pamětní tabule na jeho počest. Zúčastnili se ho tehdejší orgány obce, v čele stál starosta B. Kędzierewicz. Farnost zastupoval farář T. Drozd, který tabuli posvětil. Stranu bývalých německých obyvatel obce zastupovala mluvčí jejich obce Barbara Bittner. Ve svém prohlášení poukázala na Levínský viadukt a krásnými slovy označila jeho symboliku za most spojující dvě kultury, německou a polskou. Své prohlášení zopakovala opět u příležitosti 100. výročí postavení viaduktu, oslaveného 9. července 2005.

WILHELM MADER, narozen v Dušnicích 11. února 1828, zemřel v Levíně 3. května 1914. Vyrůstal v rodině obuvníka Josefa Madera (matka - Fredericka, rod. Hoffmann), svou životní dráhu začal jako 19-letý jako učitel (adjutant ve vyšší třídě), v lidové škole v Levíně. Této práci věnoval 52 let svého života. Působil také v Kládkém horském společenství, kde angažoval mladé lidi z komunity Levín-Kudowa. V roce 1894 byl povýšen do funkce hlavního učitele, současně vykonával funkci kostelního organistu v místním farním kostele. O pět let později odešel do důchodu, jako záslužný učitel pro Lewina a autor rozsáhlého díla „Kronika Města Levín“, pokrývajícího roky od raného středověku do konce 19. století. Vyšla dvakrát. První verze se objevila v roce 1868, publikoval ji P.A. Parsch z Kládké Bystřice. Druhé, doplněné vydání, vydal v roce 1903 Georg Goebel, vydavatel z Levínu. V té době W. Mader zahájil svou práci jako soudce v Levíně, předával své znalosti a zkušenosti až do své smrti v roce 1914. Za zásluhy o školství mu byl udělen Řád červeného orla 4. třídy. Krátkou prezentací zmíněné osoby je třeba zdůraznit, že bez její kroniky by nebylo možné prezentovat tuto studii v tak širokém rozsahu.

GEORG HARTMANN, narozen 6.5.1887 v Levíně, zemřel 30.6.1954 v Bielefeldu. Svou učitelskou kariéru začal v Rausku (kraj Strzelin) a poté v ní pokračoval v Karłowě. Od roku 1911 působil jako učitel v lidové škole v Landku v roce 1922 byl povýšen do funkce hlavního učitele, který byl také kostelním varhaníkem v místním farním kostele. Proslavil se jako básník a skladatel mnoha náboženských písní. Byl autorem hudby k filmům: „Graanzbook“ od Roberta Kargerse a „Ei der Sommerfrische“ od Bruna Neugebauerse.²⁶²

PAUL REINHARDT BLAU, narozen 15. října 1863 v Libavě. 2. října 1939 v Levíně. Vychovaný v rodině (Edmund Blau a Joseph rod. Springer) získal vzdělání v oblasti stavebnictví a zpracování dřeva, které je obohatilo o dovednosti v oblasti navrhování architektonických objektů. Ze vztahu s Clarou Tischlerovou měl šest dětí. V roce 1892 se objevil v Levíně, kde koupil pozemek a postavil dům na ul. Prager 78/79 (nyní Obroncowa Warszawy 25). Jako zednický a tesařský mistr kromě vlastního domu navrhl v okolí množství objektů, které můžeme obdivovat dodnes. Patří k nim mimo jiné kostel o sv. Anny v Zieleni, postavená v roce 1904 (jeho firma realizovala zemní a zednické práce), budova v Lasek Miejski (1905), v současnosti Rekreační středisko Maria, kaple sester alžbětinek v Kudové, budova pošty v Kudové-zakši. (1907-1908), kostel v Lasówce (1910-1912), koupaliště v Levíně, otevřeno 13. července 1930. Mezi dokončené, ale již neexistující projekty patřily: budovy železniční stanice v Levíně a budova celnice (1893).

VIOLETTA VILLAS, vlastním jménem Czesława Gospodarek rod. Cieślak (nar. 10.6.1938 Heusy (Belgie) zemřela 5.12.2011 Levíně Kládkým) - vynikající polská zpěvačka, jevištní výtvarnice a jevištní osobnost, skladatelka, textařka jevištních, operních a operetních písní. Byla také filmovou, divadelní a revuální herečkou.

²⁶² Ibidem, s. 67.

Rada obce Levín Kládský udělila 28. května 1997 Violette Villas titul Čestná občanka Obce Levín Kládský za zásluhy o rozvoj polské kultury a proslavení obce doma i v zahraničí.

Ministr kultury a národního dědictví udělil 26. ledna 2011 Violete Villas medaili „Zasłużony Kulturze - Gloria Artis“.

KNEZ TADEUSZ DROZD, nar. 6. srpna 1930 v Ejciuny patří do farnosti v Mejszagole u Vilnius, zemřel. 12. března 2017 v Aleksandrówě Kujawském. Farář v Levínu v letech 1973-2002 řekl, že je synem Vilnius, ale přesto výrazně přispěl k rozvoji Levínu. Díky rodičům, otci Ksawerymu, bývalému vojákovu AK, a matce Hortenzie, rozené Symonowiczové, získal vzdělání a za kněze byl vysvěcen ve Vratislavské katedrále 15. června 1958. Svou pastorační činnost ve farnosti začal v Valbřichu později pokračoval v roce 1972 usadil v Levíně. Vedle kněžské služby se věnoval práci s mládeží, které zprostředkoval aktuální poznatky o důležitých událostech v dějinách naší země. Byl zastáncem hnutí „Solidarita“ od jeho počátků. Po zavedení stanného práva založil na faře Výbor pro pomoc internovaným a zatčeným.

V roce 1989 založil v Levíně Kruh sibiřského spolku, jeden z prvních ve Slezsku. Z jeho iniciativy vznikl na náměstí Sybiraków v tomto městě památník s nápisem: „Na památku všech Poláků poslaných na dvě století z vůle krutého vetřelce do nekonečné tajgy na Sibiři.“

Tadeusz Drozd také podporoval řadu sociálních iniciativ, např. svým postojem podnítil výstavbu Hasičského domu. Jako první zorganizoval pro tento účel ve sboru finanční sbírku. V budově v současnosti sídlí nejen ústředí Dobrovolného hasičského sboru, ale také Obecní úřad.

Za svou činnost ve společenské a osvětové činnosti byl již jako kanonický kněz vyznamenán Zlatým záslužným křížem Polské republiky, Sibiřským čestným odznakem, křížem SEMPER FIDELIS a stříbrnou medailí „Strážce měst národní paměti“²⁶³.

25. MAPA KULTURNÍCH A TURISTICKÝCH ATRAKCÍ V OBCI LEVÍN KLÁDSKÝ

Na území obce Levín Kládský, která má rozlohu 5 214 ha, se v současnosti nachází 17 míst: Dańczów, Darnków, Gołaczów, Jarków, Jawornica, Jeleniów, Jerzykowice Małe, Jerzykowice Wielkie, Kocioł, Kzyżanów, Witów, Zielone Ludowe, Zimně Wody.

Je třeba zdůraznit, že velkou část území obce (cca 605,5 ha) zabírá zákonem chráněný Národní park Stolové hory. Nárazníková zóna parku má i v rámci jeho hranic rozlohu 2107,5 ha. Kromě toho se na území obce rozprostírají oblasti evropské soustavy Natura 2000 včetně ptačí oblasti Grodczyn a Homole PLH020039) o rozloze 161,5 ha a oblasti Orlických hor (PLH020060) o rozloze 1100,6 ha.

²⁶³ Helena Ostrowska, Ks. Tadeusz Drozd, 50 lat kapłaństwa, www.magwil.lt/archiwum/2008/mm11/list-18.htm.

Výše uvedená mapa zobrazuje několik turistických stezek procházejících přes obec Levín Kládský. Patří k nim:

- (Hlavní sudetská cesta), z Kudovej-Zdroju přes Jerzykowice Wielkie - Dańczów - Przełęcz Lewińską - Przełęcz w Grodźcu - Bukowy Stawek - Zielone Ludowe - Dušníky-Zdrój - Kozia Hala - Podgórze PL/CZ - Zieleniec;
- Przełęcz Lewińska - Levín Kládský - Przełęcz Polskie Wrota - Hrad Homole - Bukowy Stawek;
- Kulin Kłodzki - Gołaczów - Cisowa - Darnków - Krucza Kopa - Dańczów;
- Fort „Karol“ - Lisia Przełęcz - Kulin Kłodzki - Przełęcz w Grodźcu - Lewin Kłodzki - Taszów - Kocioł - Miejski Lasek - Jawornica - Kozia Hala - Orlica - Zieleniec;
- Kudowa-Zdrój - Krucza Kopa - Darnków - Droga Stu Zakrętów;
- Zielone Ludowe - Przełęcz Polskie Wrota - Jawornica - Jerzykowice Małe - Kocioł - Kocioł PL/CZ (státní hranice) - Olešnice v Orlických horách - Čihalka - Podgórze PL/CZ (státní hranice - GSS);
- Jerzykowice Małe - Lasek Miejski - Lewin Kłodzki - Jarków.

Mezi hlavní kulturní a turistické atrakce patří:

- Železniční viadukt;
- Náměstí Tadeusza Kosciuszka;
- Barokní farní kostel světého Michal archanděl;
- Kostel sv. Trojice v Jeleniówě;
- Kaple sv. Jana Nepomuckého;
- Kalvárie v Městském lese;
- Postava sv. Jana Nepomuckého;
- Kaple v Jerzykowice Małe;
- Japonská zahrada v Jarkowě;
- Muzeum andělů se sbírkou více než 1000 exponátů ze dřeva, kovu, jantaru a kamene;
- Zřícenina hradu Homole (fragment věže) z konce 13. století s naučnou stezkou;
- Buddhické centrum Drophan Ling - v Darnkówě.
- Muzeum Violette Villas se nachází v nově otevřeném kulturním centru.

26. PARTNERSKÁ MĚSTA LEVÍNA KLÁDSKÉHO

V rámci projektu integrace s „malou a velkou vlastí as Evropou“ od července 2003 orgány samosprávy obce prosazovaly aktivní politiku podpory spolupráce s obcemi z Německa, České republiky a Slovenska. Hlavní oblastí spolupráce byly a stále jsou témata z oblasti ochrany životního prostředí, kulturní výměny včetně ochrany kulturních hodnot a práce s dětmi a mládeží.

Partnery obce Levín Kladský jsou obce:

- Grossbeeren z Německa
- Bystré v Orlických Horách
- Olešnice v Orlických Horách
- V červnu 2009 se k této skupině připojila obec Val z České republiky.

Velmi zajímavý historický záznam lze nalézt na stránce této gminy, kde se zmiňuje její jistá spojitost s obchodní cestou do Levínu a dále do Kladska: (...) *Taková cesta či stezka z Králové Hradce odbočovala přes Dobrušku, valsčským údolím přes Ohnišov k Bystrému, Olešnici a pokračovala k Levínu. Podél stezky na vyvýšených místech bývaly strážnice se stálou ozbrojenou stráží, pověřenou úkolem, aby stezku opravovala po vodních přívalech, kupcům byla ochranou a v čas vojny bojovala proti nepříteli a jemu vpád do země zbraňovala. Taková strážnice nalézala se na kopci mezi Valem a Ohnišovem zv. „Strážnice“ s rozhledem daleko do kraje až k Hradci a na opačnou stranu k horám Orlickým - hranicím. Tato strážnice dobře mohla se dorozumívati v noci zapálenou hranicí se strážnicí „Borovskou“, která ovládala hlavně Kladsko.*

Napsal Josef Hejcman, bývalý správce obecní školy ve Valu, „Kronika naší vesnice“, vydaná v Praze r. 1935²⁶⁴

V rámci partnerských dohod se předpokládá bilaterální výměnu delegací, odborů a organizací, spolupráce mezi školami včetně kontaktů mezi mladými lidmi, společné postupy, turistické a poznávací aktivity. To platí i pro kulturní výměnu (výstavy, divadelní představení, koncerty) a organizaci sportovních soutěží.

27. SHRNU TÍ

Formulaci určitých postřehů a objektivní přístup k problematice s cílem představit rysy historie Levínu a okolí do značné míry usnadňuje současná geopolitická situace. Česká republika, Německo a Polsko, země, jejichž představitelé spoluvytvářeli nebo spoluvytvářejí identitu regionu, v současnosti fungují ve stejném systému evropského demokratického společenství, a proto se lze bez dalších emocí nechat zlákat prezentovat historická fakta taková, jaká jsou.

Podle názoru F. Ludwiga byly dějiny Levínu mimořádně chudé na vznešené události, které by se daly zmínit v obecné historické literatuře. Město tedy nebylo v tomto ohledu „atraktivní“ a v popisech často marginalizováno.

Na základě dostupných pramenů a studií lze předpokládat, že česká kultura dominovala v této oblasti prakticky až do druhé poloviny 16. století. Německá historiografie předpokládá přesně rok 1580, kdy v Levínské městské knize začaly převládat zápisy v němčině. ty české. Zmíněný je od letošního roku i německý starosta Georg Stanke. V obsáhlejších historických záznamech o historii farnosti je také prakticky od druhé poloviny 16. století, že duchovními, kteří ji spravovali,

byli představitelé německy mluvící národnosti, byli Martin Moller a jeho nástupce Wolfgang Ebener. Přesto mezi staršími duchovními spravujícími farnost v Levíně byli i představitelé české národnosti, o čemž svědčí nedostatečně pramenné záznamy ze 14. a 15. století.

Německá kultura, přítomná v tomto regionu od 16. století, přispívala k jeho sociálně-ekonomickému rozvoji a budování nové identity v duchu respektování práv místní komunity. O to se v rámci svých finančních možností postaralo vedení města bez ohledu na přírodní katastrofy, epidemie, či pochody armády během probíhajících ozbrojených konfliktů.

Změny byly patrné na začátku 30. let, po nástupu Hitlera k moci. Baron Gerhard Mutius, majitel paláce a panství v Jeleniówě, o malém městečku ve 20. letech 20. století napsal: (...) „malý Levín, snad nejoblíbenější“, „staré město s tržištěm, cibule-tvarovaná kupole kostela a kouzelná okna nájemních domů“ (...). Mezitím ze dne na den kulturní setkání, včetně divadelních setkání katolických spolků v místních hospodách a hotelových sálech, nahradily agitační setkání členů národně socialistických hnutí. Změnil se charakter města, přestala fungovat místní tisk. Tlak na rodiče ze strany aktivistů NSDAP znamenal, že mladí lidé byli nuceni účastnit se pochodů, tetování atp.

Paradoxně, původci změny názvu města na Hummelstadtu se vrátili ke kořenům vzniku civilizace 13. - 14. století na tomto území českými Slovy. Nepopíratelně, název kopce, na kterém byla tvrz postavena, jak zdůrazňují němečtí jazykovědci a historici, byl odvozen z češtiny a zněl „Homole“.

Uvedení polské kultury do této oblasti je nepochybně spojeno s koncem 2. světové války. Levin vzhledem ke své poloze v té době neměl velké šance na dynamický rozvoj. Zastínily ho hvězdy dynamicky se rozvíjejících lázní Polanica, Dušníky a Kudová. Zároveň bohužel ztratil městskou výsadu, od roku 1685 dokonce „královskou“.

Šanci získat zpět ztracenou pozici alespoň v roli symbolického „města“ dává v současnosti rozšířený rozvoj cestovního ruchu a tendence polských občanů usazovat se v malebných regionech naší země, k nimž tato oblast určitě patří. do. Takové podmínky by měly být využívány efektivně. Třeba se vrátit k v úvodu zmíněnému výroku F. Ludwiga a horlivě povzbudit k návštěvě turistů hledajících relax spojený s aktivními zimními a letními sporty. Takové návrhy naznačily ve svých zprávách první polské městské úřady po skončení 2. světové války. Dnes vidíme, že svého cíle nedosáhli. Možná to manažeři města dokáží.

Pro ty, kteří město navštíví čas od času, vidět v tomto směru pozitivní změny. 21. srpna 2021 obec Levín Kládský oslavila 30. výročí vstupu do nové éry samosprávy. Všechny zmiňované, již zrealizované projekty jsou cenným úspěchem obyvatel a představitelů samosprávy.

Doufám, že výše uvedená studie povzbudí potenciálního čtenáře k návštěvě malebné vesničky a turistice po okolních kopcích a dolínách.

Zdroje a publikace:

- *Akta Miasta Lewin*, Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Oddział w Kamieńcu Żąbkowickim. Sygn. 84/491/0
- *Akta Gminy Lewin Kłodzki*, Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Oddział w Kamieńcu Żąbkowickim.
- *Archivum Coronae Regni Bohemiae V*, Praha 2007. www.monasterium.net, wgląd 4 sierpnia 2022 r.
- *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*, Národní archiv český, Benediktini – klášter – Břevnov, www.monasterium.net, wgląd 3 sierpnia 2022 r.
- *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz*, Band 1, F. Volkmer, W. Hohaus, Habelschwerdt 1883.
- *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz*, Band 2, F. Volkmer, W. Hohaus, Habelschwerdt 1888.
- *Regesta diplomatikae nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, Praha 1855.
- *Summa Gerhardi*. Ein Formelbuch aus der Königs Johann von Böhmen (c. 1336-1345), wyd. F. Tadra, Wien 1882.
- <http://www.regesta-imperii.de/epublikationen.html>. Abt. VIII: Karl IV.

Opracowania:

- *Abhandlungen der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften*. t. 4, wyd. Gottlieb Hasse, Praga 1814.
- Aelurius Georgius, *Glaciographia, oder Glätzische Chronica*, Lipsk, druk: G. Ritzsch, 1625.
- Albert Franz, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel und ihrer Nachbargebiete. Die Herrschaft Hummel bis zum Jahre 1477*, Münster 1932.
- Bittner Barbara, *Heimatgemeinschaft Lewin (Wspólnota mieszkańców Lewina), Lewin in Bild und Wort bis 1945*, Reprint R. Welzla, Stockach, 2018.
- Cetwiński Marek, *Ziemia kłodzka w państwie czeskim Przemyslidów (koniec XI w. – 1310 r.)*, [w:] *550 let Hrabství Kladského 1459–2009*. Trutnov 2009.
- Felcman Ondřej, Gładkiewicz Ryszard, *Kladsko, Dějiny regionu*, Hradec Králove, Wrocław, Praha, Kłodzko 2012.
- Herzig Arno, Ruchniewicz Małgorzata, *W kraju Pana Boga*, Kłodzkie Towarzystwo Oświatowe 2010.
- Hladký Ladislav, *Poděbradská větev Pánů z Kunštatu a východní Čechy*. In: *550 let Hrabství Kladského 1459–2009*. Trutnov 2009.
- Hladký Ladislav, *Dějiny Malé Čermné - Obce na Česko-Kladských hranicích - do roku 1850*. Hronov 2010.
- Hladký Ladislav, *Svědectví zhostných listů a dalších archiválií o změnách v právním postavení panství Homole v Kladském hrabství před Bílou horou*. [w:] *Sborník prací východočeských archivů*. Zeszyt 10, 2005.

- Hraše Jan Karel, *Dějiny Nachoda od nejstejších dob až do bitvy na Bílé Hoře*, Nové Město nad Metují 1895.
- Jedlicki M. Z., *Kronika Thietmara*, Universitas, Kraków 2012, na základe vydání z roku 1953., Instytut Zachodni Poznań.
- Kammermayer Hans, *Herzog von Bayern, konfirmirter Erzbischof von Salzburg, als Pfand- und Landesherr der Gafschaft Glatz (1549-1560)*, www.zobodat.at/pdf/MGSL_151_0161-0205.pdf
- Klemenz Paul, *Einzelschriften zur schlesischen Geschichte herausgegeben von der historischen Kommission für Schlesien*, Bd. 10, Ostdeutsche Verlagsanstalt Breslau, 1932.
- Klemenz Paul, *Die Ortsschaften der Grafschaft Glatz* [w:] *Vierteljahrschrift für Geschichte und Heimatskunde der Grafschaft Glatz*, VI (1886/1887).
- Kowalewski Krzysztof, *Powstanie systemów lennych na ziemiach czeskich w średniowieczu. Feudalizm w Europie średniowiecznej i nowożytnej* [w:] *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych* 58, 1998.
- Kowalewski Krzysztof, *Rycerze, włodycy, panosze*, wyd. Neriton, Instytut Historii PAN, Warszawa 2009.
- Kögler Joseph, *Historische Beschreibung der Königlichen Stadt Lewin*. [w:] *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*, Heft 1, wyd. F. A. Pompejus, Glatz, 1836.
- Kögler Joseph, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*. Bd. 2: *Die Stadt- und Pfarreichroniken von Glatz – Habelschwerdt – Reinetz mit den zugehörigen Doerfern*, wyd. Dieter Pohl, 1993.
- Ludwig Franz, *Die Grafschaft Glatz in Wort und Bild*, Glatz 1896/1897. www.sbc.org.pl/dlibra/publication/224761/edition/212436
- Mader Wilhelm, *Chronik der Stadt Lewin*, wyd. von G. Göbel, Lewin 1903.
- Mader Wilhelm, *Nachrichten über die alten Privilegien der Stadt Lewin* [w:] *Vierteljahrschrift für Geschichte und Heimatskunde der Grafschaft Glatz* I.
- Mader Wilhelm, *Geschichte, Nachrichten über die ehemaligen Kämmererdörfer der Stadt Lewin* [w:] *Vierteljahrschrift für Geschichte und Heimatskunde der Grafschaft Glatz* V,
- Maetschke Ernst, *Geschichte des Glatzer Landes vom Beginne der deutschen Besiedlung bis zu den Hussitenkriegen* [w:] *Vierteljahrschrift für Geschichte und Heimatskunde der Grafschaft Glatz* VIII, 1888/1889.
- Meissner Horst-Alfons, *Die wirtschaftliche Situation in der Grafschaft Glatz um 1933*, w publikacji *Grafschaft Glatz zwischen 1918 und 1946*. Wyd. Aschendorff, 2011, s. 95.
- Musil František, *Vznik Manského systému v Kladsku a jeho vývoj do doby husické*. Kladský sborník 3, Trutnov 1999.
- Musil František, *Východní Čechy v raném a vrcholném středověku. Území východních Čech od středověku po raný novověk*. Hradec Králove 2011.
- Musil František, *Kladsko v Době vlády Lucemburků. 550 let Hrabství Kladského*. Kladský sborník, supplementum 6, Trutnov 2009.

- Osoba Petr, Chromý Pavel, Kučera Zdeněk, *Tozsamosć ziemi kłodzkiej w perspektywie historyczno-geograficznej* [w:] *Słownik nazw miejscowości ziemi kłodzkiej*, Wrocław—Kłodzko-Praha 2015.
- Ostrowska Helena, Ks. *Tadeusz Drozd, 50 lat kapłaństwa*, www.magwil.lt/archiwum/2008/mm11/list-18.htm.
- Pałys Piotr, *Czechosłowackie rozszczenia graniczne wobec Polski 1945-1947*, Racibórz-Głóbczyce-Kłodzko, Opole 2007.
- Przepierski Michał, *Nieznośny ciężar braterstwa*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2016.
- Pelzel František, Martin, *Lebensgeschichte des Römischen und Böhmischen Königs Wenceslaus, cz. 1 (1361- 1395)*, Prag 1788.
- Perlbach R., *Die Herren von Kauffung auf dem Hummelschlosse* [w:] *Geschichte und Alterthum Schlesiens*, Zeitschrift des Vereins, Wrocław 1870.
- Perthes Justus, *Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Adeligen Häuser Deutscher Uradel*, Gotha 1922.
- Pöschel Alfred, *Unser Heimatstädtchen Lewin, Eine Erinnerungsaufzeichnung 1989/1990*, wyd. Reiner Welzel 2017, Stockach, www.historic-lewin.eu, wgląd 26 września 2022 r.
- Rotterová Bohuslava, *Revize feudálního majetku v Čechách v polovině 15. Století* [w:] *Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu*, „Acta Universitas Carolinae – Philosophica et historica” 1, 1976.
- Šandera Martin, *Dějiny Kladska od zástavy Janu II opavsko-ratibořskému po vznik hrabství, 550 let Hrabství Kladského 1459–2009*. Trutnov 2009.
- Sobczyński Andrzej, *Zarys dziejów dóbr homolskich. Miasto Duszniki (Reinerz) od powstania do uzyskania statusu miasta królewskiego* [w:] *Roczniku Muzeum Papiernictwa nr 14, Duszniki-Zdrój 2020*, s. 77-137.
- Šůla Jaroslav, *Pohyb Česko – kladské hranice v období feudalismu 1996*.
- Šůla Jaroslav, *Jména obyvatel homolského panství v XVI. a XVII. století jako doklad etnicity obyvatel regionu* [w:] *Český koutek v Kladsku*. Kladský sborník, supplementum 5, Hradec Králové 2008.
- Tautz Rochus, *Erinnerungen an Levin*, wyd. Reiner Welzel, 2018, www.historic-lewin.eu, wgląd 26 września 2022 r.
- Tomek Vladivoy. V., *Jan Žižka*, Praha 1993.
- Tomek Vladivoy. V., *Dějepis mesta Prahy*, t. 2-6, Praha 1892-1912.
- Urban Jan, *Lichtenburkové, vzestupy a pády jednoho rodu*. Praha, 2003.
- Wolf Vladimír, *Český Koutek v Kladsku; Ideový a metodologický odkaz J. Š. Kubína v bádání o tzv. Českém Koutku v Kladsku*, Kladský sborník, supplementum 5, Hradec Králové 2008.
- Wolf Vladimír, *Jan Kolda ze Žampachu; Život táborského hejtmana, loupeživeho rytíře, kondotiera a psance*. Hradec Králové-Trutnov, 2002.
- Veit Hans, *Slavischen Brüder streiten um das Glatzer Land*, w publikacji Graftschaft Glatz zwischen 1918 und 1946. Wyd. Aschendorff, 2011.

- Volkmer Franz, *Georg von Podiebrad und die Ereignisse seiner Zeit* [w:] *Vierteljahrschrift für Geschichte und Heimatskunde der Grafschaft Glatz VI*, 1886/1887.
- Volkmer Franz, *Die Privilegien des Adels und der königlichen Städte der Grafschaft Glatz vom 15. Januar 1629* [w:] *Vierteljahrschrift für Geschichte und Heimatskunde der Grafschaft Glatz VI*, 1886/1887.
- Vollmer Franz, *Die preußische Volksschulpolitik unter Friedrich dem Großen*, Berlin 1918, s. 205-206.
- https://de.wikipedia.org/wiki/Violetta_Villas, wgląd 3 czerwca 2022 r., https://pl.wikipedia.org/wiki/Violetta_Villas, wgląd 6 czerwca 2022 r.

ANDRZEJ SOB CZYŃSKI se narodil v roce 1959. Vystudoval například. Vojenská vysoká škola technická (1983), postgraduální studium na Univerzitě národní obrany (1991) a půlroční seminář na Spolkové akademii bezpečnostní politiky v Berlíně (Bundesakademie für Sicherheitspolitik - BAKS), pro řídicí pracovníky spolkových ministerstev. , za účasti zástupce z USA, Francie, Polska, České republiky a Maďarska (2005). Vojenskou službu vykonával přes 30 let, zastával funkce ve strukturách letectva a později v ústředních institucích Ministerstva národní obrany. V letech 2000-2003 byl obranným, vojenským, námořním a leteckým přidělcem na Velvyslanectví Polské republiky v Damašku, s akreditací v Jordánsku a Libanonu. V letech 2006-2009 vedl Úřad obrany na Velvyslanectví Polské republiky v Berlíně.

V současnosti jako plukovník ve výslužbě působí v regionálních strukturách Polské turistické a poznávací společnosti (PTTK). Je licencovaným sudetským horským vůdcem. S velkým nasazením se věnuje své vášni, kterou je prohlubování historických znalostí o dějinách regionu. Tato publikace je odrazem jeho snahy jako amatérského historika přesně prezentovat události z historie.

Úvod	101
1. Levín v dějinách tří kultur	102
2. Geopolitické podmínky nahrávající osídlení okolí	102
3. Děti z Janovic pánem Levínu v letech 1390-1412	106
4. Levín v časech husitských válek	108
5. Levín opět v držení rodu Poděbradů (1456-1477)	110
6. Levín v župě Kladsko (17 září 1477 r.)	111
7. Levín v novém geopolitickém prostředí	112
8. Politické změny ve městě, budování nové identity	113
9. Události třicetileté války a jejich důsledky	115
10. Hospodářský a duchovní život v královském městě	117
11. Levín v prusku	119
12. Osudy obyvatel Levínu v 19. století	121
13. Změny v administrativní struktuře	122
14. Soudnictví	123
15. Nový řád podnikatelských subjektů	124
16. Římskokatolická farnost sv. Michala, náboženské záležitosti	126
17. Školství	127
18. Levín v nových geopolitických podmínkách 20. století	128
19. Meziválečné období	129
20. Levín v oblasti polské kultury	134
21. Levín venkovská obec	137
22. Levín Kládský v nové administrativní struktuře Polské lidové republiky.....	139
23. Levín po společensko-politických změnách v roce 1989	140
24. Osobnosti spojené s městem Levín a obcí Levín Kládský	142
25. Mapa kulturních a turistických atrakcí v obci Levín Kládský	144
26. Partnerská města Levína Kladského	145
27. Shrnutí	146
Zdroje a publikace	148
Opracowania	148
O autorovi	152

LEWIN KLÓDZKI IM SPIEGEL DER GESCHICHTE VON DREI KULTUREN

DE

Lewin Kłodzki ist eine reizvolle Stadt im Südwesten Polens, im Kreis Kłodzko, in der Makroregion Mittelsudeten. Die Landschaft, geologische Struktur, Natur und Architektur machen sie zu einem Ort, den man besuchen und zweifellos gesehen haben sollte.

Die mehr als siebenhundert Jahre alte Geschichte dieses Ortes bietet den Lesern in der ersten historischen Monographie mit dem Titel „Lewin Kłodzki im Spiegel der Geschichte dreier Kulturen“ viele faszinierende und zugleich überraschende Themen.

Die reiche Geschichte der „königlichen Stadt“, der auch der Titel „Luftkurort“ verliehen wurde, darf nicht in Vergessenheit geraten. Die verschiedenen Entwicklungen, Industrien und das sozioökonomische Leben hatten hier ein Ausmaß, das man sich heute nur schwerlich vorstellen kann.

Das enorme Potenzial, das im Ort selbst und in den 16 Dörfern, die heute die Gemeinde Lewin Kłodzki bilden, liegt, wird ständig neu entdeckt. Diese Publikation nimmt Sie mit auf eine Reise in die Vergangenheit und lässt Sie durch das Prisma der Geschichte entdecken, was bis heute unentdeckt geblieben ist.

Die Geschichte dieses Ortes und der vielen von hier stammenden prominenten Persönlichkeiten hat uns viel

zu erzählen. Gleichzeitig lehrt sie anhand der Erfahrungen einzelner Generationen, zu welchen großen Erfolgen und manchmal auch Misserfolgen die eingeschlagene Entwicklungsstrategie oder deren Vernachlässigung führen können.

Neben der Geschichte der Generationen wird in dieser Publikation auch die Schönheit der umliegenden Landschaft anschaulich dargestellt, mit Ansichten, die für die Umgebung jedes Dorfes charakteristisch und einzigartig sind. Die früher viel geringere Bewaldung hat es ermöglicht, den Verlauf der Eisenbahnlinie Kłodzko Miasto - Kudowa-Zdrój, die sich in zahlreichen Windungen durch die Lewiner Hügellandschaft schlängelt, auf einzigartige Weise einzufangen. Das Wahrzeichen der Stadt ist das steinerne Eisenbahnviadukt über der Nationalstraße 8, das in den letzten Jahren eine Beleuchtung erhalten hat und eine Attraktion für Einheimische und Besucher darstellt.

Ich wünsche Ihnen nur positive Erfahrungen und bin davon überzeugt, dass diese Studie eine ausgezeichnete Gelegenheit sein wird, die lange Geschichte dieses Ortes und die Ereignisse kennenzulernen, die einen entscheidenden Einfluss auf die endgültige Gestalt der Gemeinde Lewin Kłodzki ausgeübt haben.

Joanna Klimet-Symonowicz

Voit der Gemeinde Lewin Kłodzki

1. LEWIN KŁODZKI IM SPIEGEL DER GESCHICHTE VON DREI KULTUREN

Liebe Leserinnen und Leser, in dem historischen Artikel über die Geschichte der Herrschaft Hummel¹ habe ich nur ein kleines Dorf am Fuße des Adlergebirges erwähnt, das nach 1477 zu dieser Herrschaft gehörte, die einstige Königsstadt und heute das erwachende „Verwaltungszentrum“ der Gemeinde Lewin Kłodzki. Derzeit führt die Nationalstraße Nr. 8 an diesem Ort vorbei, über die das charakteristische Eisenbahnviadukt der Trasse zwischen Kłodzko und Kudowa Zdrój führt, das Anfang des 20. Jahrhunderts gebaut wurde und bei Touristen großes Interesse weckt.

Am Ende des 19. Jahrhunderts schrieb F. Ludwig über Lewin und beschrieb es als eine kleine Bergstadt, die in einem ausgedehnten Park in einem der schönsten Täler der Grafschaft Kłodzko liegt².

In diesem Artikel möchte ich das Wissen für diejenigen erweitern, die sich für dieses Thema interessieren, insbesondere für die Einwohner der Region Kłodzko und der Gemeinde Lewin Kłodzki, die diesen Ort zum Leben und zur Erholung nach einem harten Arbeitstag gewählt haben. Ich möchte ebenfalls, dass potenzielle Touristen von dieser Publikation zu einem häufigeren Besuch des Dorfes und der Umgebung angeregt werden.

Die Gemeinde Lewin Kłodzki zählt zurzeit 1912 Einwohner³. Heute leben in dieser Gemeinde Polen. Wir dürfen jedoch nicht vergessen, dass der Charakter der malerischen Stadt einst stark von ihren ehemaligen tschechischen und deutschsprachigen Bewohnern geprägt wurde. Ich habe bewusst das Wort „kleine Stadt“ gewählt, denn das ist der Status, den sie eigentlich haben sollte, schon allein wegen des erhaltenen und heute wunderschön restaurierten städtischen Marktplatzes, der von ihrer einstigen Pracht zeugt.

2. DIE GEOPOLITISCHEN BEDINGUNGEN DER BESIEDLUNG DES GEBIETS

Die Gründung des Dorfes Lewin wurde durch ähnliche Faktoren begünstigt wie die Gründung des Rittersitzes auf dem Hügel Homole und der Leibeigenensiedlung Duszniki (Reinerz) für diesen Besitz. Sie waren in erster Linie mit dem Vorhandensein eines historischen Verkehrsweges verbunden, der im Laufe der Zeit als „polnische Straße“ bekannt und von deutschen und tschechischen Chronisten im 11. und 12. Jh. erwähnt wurde.⁴

1 A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr Homolskich. Die Stadt Duszniki (Reinerz) von ihrer Gründung bis zu ihrem Status als Königsstadt*. In der Ausgabe Rocznik Muzeum Papiernictwa nr 14, Duszniki-Zdrój 2020, S. 77-137.

2 F. Ludwig, *Die Grafschaft Glatz in Wort und Bild*, Glatz 1896/1897, S. 174.

3 Statistische Daten des Statistischen Amtes mit Stand vom 15. Juli 2022.

4 In der Chronik von Thietmar, Bischof von Merseburg (975-1018), veröffentlicht in der *Monumenta Germaniae Historica*, erwähnt ihr Autor die oben erwähnte Route anlässlich der Expedition der Krieger von Bolesław Chrobry nach Böhmen, nachdem sie die Schlacht von Niemcza im Jahr 1017 gegen das diese Stadt belagernde Heer des deutschen Kaisers Heinrich II gewonnen hatten. Nach M.Z. Jedlicki, *Kronika Thietmara*, Kraków 2012 (nach der Ausgabe von Poznań 1953), S. 209.

Kosmas von Prag (1045-1125), ein Prager Kanoniker, erwähnt diesen Weg in der *Chronica Boemorum*, der die Geschichte der böhmischen Nation und des böhmischen Staates bis zum Jahr 1125 beschreibt. Nach P. Osoba, P. Chromý, Z. Kučera, *Tsamość ziemi kłodzkiej w perspektywie historyczno-geograficznej* [in:] *Słownik nazw miejsc Ziemi Kłodzkiej*, Wrocław - Kłodzko - Praha 2015, S. 35-36. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr Homolskich...*, S. 78-79.

Die Besiedlung des Gebiets wurde durch die Politik von Přemysl Otakar II. (1253-1278), einem der ehrgeizigsten Herrscher der in Böhmen herrschenden Přemysliden-Dynastie entscheidend geprägt. Er übertrug seinen Rittern strategisch wichtige Gebiete entlang der Grenzen und wichtigen Verkehrswegen des Königreichs in Form von Pfründen oder Lehen⁵.

Eine solche Person war der Ritter Hron, ein Vertreter der wohlhabenden Familie Načeratic und Stammvater der Familie Berek von Dubé⁶, die vom böhmischen Chronisten Neplach „Lewenberk“ genannt wurde⁷. Ich erwähne dies, weil in der Familie Načeratic, zu der auch Hron gehörte, viele ihrer Vertreter den Namen Leo trugen (das Wappen der Familie zeigte einen schwarzen Löwen auf einem goldenen Feld). Es wird vermutet, dass dies einen Einfluss auf den Namen der Siedlung Lewin gehabt haben könnte⁸. Hron gründete die Stadt Náchod, die zusammen mit den Ländereien sein Lehen darstellte, das sich nach Osten bis zur Anhöhe Homole erstreckte. Ein deutscher Historiker, E. Maetschke, der Vermutungen auf Grundlage slawischer Ortsnamen traf, vertrat die Ansicht, dass die Besiedlung des westlichen Teils des Kłodzkoer Landes durch tschechische Slawen⁹ aus dieser Richtung begann, sodass Hron als Pionier der Kolonisierung dieses Gebietes anzusehen ist. Eine andere Meinung vertrat J. Kögler, der bei der Beschreibung der Stadt Lewin im Jahre 1793 erwähnte, dass sie (...) *ohne Zweifel von alters her zum Landgut Homole gehörte(...)*, obwohl er zu Beginn der Beschreibung angibt, dass er nichts über die Ursprünge des Dorfes weiß¹⁰. Diese Worte wurden von W. Mader in seiner Studie über Lewin aufgegriffen¹¹. F. Albert äußerte sich kritisch zu den Einschätzungen der beiden Herren, und sich der These anschließt, dass das Gebiet des heutigen Lewin bis 1477 zu den Gütern in Náchod gehörte¹². Er widerlegte auch die von vielen deutschen Historikern der Jahrhundertwende vertretene Meinung über den ursprünglichen Namen des Dorfes, der angeblich Levinice (Levinici) lautete und auf seinen Ursprung Ende des 12. Jahrhunderts als eines der Güter des Benediktinerklosters in Broumov verweist. In seiner Begründung wies er deutlich darauf hin, dass es keine Beziehung zwischen dem Kloster und dem Gebiet des heutigen Lewin Kłodzko gibt.

5 Přemysl Otakar II. wird die Gründung von Lehnsorganisationen um die Burgen Trutnov, Tachov, Bezděz, Kladsko und Loket zugeschrieben. Nach K. Kowalewski, *Rycerze, włódcy, panosze, ludzie systemu lennego w średniowiecznych Czechach* Warschau 2009, S. 38. Eine ähnliche Struktur muss zu dieser Zeit auch um die Burg in Náchod entstanden sein.

6 F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel und ihrer Nachbargebiete. Die Herrschaft Hummel bis zum Jahre 1477*, Münster 1932, S. 46; J. K. Hraše, *Dějiny Nachoda od nejstejšich dob až do bitvy na Bílé Hoře*, Nové Město nad Metují 1895, S. 19-32.

7 F. Volkmer, W. Hohaus, *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz*, Band 1 [im Folgenden GGG, Bd. 1], Habelschwerdt 1883, S. 15.

8 F. Musil, *Kladsko v době vlády Lucemburků. 550 let Hrabství Kladského* [in:] *Kladský sborník, supplementum 6*, Trutnov 2009, S. 48.

9 E. Maetschke, *Geschichte des Glatzer Landes vom Beginn der deutschen Besiedlung bis zu den Hussitenkriegen* [in:] *Vierteljahresschrift für Geschichte und Heimatkunde der Grafschaft Glatz* [im Folgenden: VGHGG] VIII (1888/1889), S. 194.

10 J. Kögler, *Historische Beschreibung der königlichen Stadt Lewin*. [in:] *Die Chronicken der Grafschaft Glatz*, Bd. 1, hrsg. von F. A. Pompejus, Glatz 1836, S. 417, 423.

11 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, hrsg. von G. Göbel, Lewin 1903.

12 F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, S. 67.

Anhand von Quellentexten aus den Jahren 1197, 1211, 1213¹³ und 1238¹⁴ hat ein deutscher Historiker, K. J. Erben, Herausgeber der *Regesta diplomatikae nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*¹⁵, den dort vorkommenden Namen des Dorfes Lewinice mit dem bereits erwähnten Lewin gleichgesetzt und brachte den Ort mit seiner Zugehörigkeit zur Burg Kłodzko in Verbindung. Die Autoren der 1883 erschienenen Ausgabe von *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz Bd 1* F. Volkmer und W. Hohaus hielten diese Beobachtung für plausibel und nahmen sie in ihre Studie auf¹⁶. Die Information hat sich weit verbreitet und wurde mit dem Hinweis zitiert, dass Lewin eines der ältesten Dörfer im Kłodzko-Gebiet ist. Nachfolgende Forscher dieses Themas, darunter F. Albert und P. Klemenz, und gegenwärtig F. Musil haben darauf hingewiesen, dass er eher im Zusammenhang mit der Beziehung des Benediktinerklosters von Břevnov und ihres Gutes in Bromov mit der Burg in Kłodzko oder der Kastellanei von Kłodzko selbst betrachtet werden sollte, als Lewin mit Kłodzko. Dies wurde durch neue Erkenntnisse in neueren Ausgaben des *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* [im Folgenden CDB] unterstützt. Die Autoren der Ausgabe CDB III/2 G. Friedrich und Z. Kristen haben eindeutig angegeben, dass es sich um das Dorf Levonice im Kreis Launy handelt¹⁷. F. Albert stellte eindeutig fest, dass (...) *nicht Lewin zu Broumov, sondern Broumov zu Kłodzko gehörte* (...), wobei er gleichzeitig die These aufstellte, dass auch die Güter bei Laun oder Litomierzyce damals zur Kastellanei in Kłodzko gehörten¹⁸. Der bekannte Erforscher der Etymologie einzelner Ortsnamen in Schlesien und Böhmen, P. Klemenz, stellte dagegen eindeutig fest, dass es sich bei dem fraglichen Lewin um ein gleichnamiges Dorf bei Litoměřice¹⁹ handelt. Ein neues Licht auf das oben genannte Thema hat F. Musil geworfen, der feststellte, dass die Kastellanei Kłodzko damals nicht über ein ausreichendes Potenzial verfügte, um sie zu versorgen (geringe Bevölkerungsdichte, geringe Bodennutzung). Sie spielte jedoch eine wichtige Rolle im Bereich der Sicherheit des Přemyslidenstaates, sodass die Mittel für den Unterhalt der Burg in Kłodzko aus den fruchtbaren königlichen Domänen von Žatec, Laun und Litoměřice gestammt haben sollen²⁰. In diesem Gebiet hatte der Orden aus Břevnov seine größten Besitztümer (Kirchen, Klöster, Ländereien) verstreut in den Gebieten Litoměřice, Bilinska und Dečinsko, wie in einer Urkunde vom Juli 1224 erwähnt.²¹ Es ist also bezeichnend, dass die Parteien der abgeschlossenen Handelsverträge oft seine Vertreter waren. Broumov, als Besitz eines Benediktinerklosters, „befreite“ sich

13 *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* [im Folgenden: CDB], Národní archiv český, Benediktini - klaster - Břevnov, II, č. 365, S. 397 - 398. F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, S. 73-74.

14 CDB III, č. 195, S. 248-250. F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, S. 74.

15 *Regesta diplomatikae nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* [nachfolgend RBM 1], Praha 1855, č. 952, S. 443 16 GG Bd 1, S. 12-13.

17 CDB III/2, Prag 1962, č. 195, S. 248-249. Diese Information wurde in CDB III/4, Prag 1992, S. 513 bestätigt. Nach F. Musil, *K problematice interpretace toponyme Levin a jejího vlivu na vyklad raně a vrcholně středověkého vymezení Kladska*, Kladský Sborník X, Trutnov 2014, S. 21-22.

18 F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, S. 68-69.

19 P. Klemenz, *Einzelschriften zur schlesischen Geschichte*, Band 10, Ostdeutsche Verlagsanstalt, Breslau 1932, S. 20.

20 F. Musil, *K problematice interpretace toponyme Levin...*, S. 21-22.

21 CDB II, č. 259, S. 248 - 250. Aus den Aufzeichnungen geht hervor, dass König Přemysl Otakar I. von Böhmen sich verpflichtete, das erwähnte Gut der Benediktiner von Břevnov in diesem Gebiet unter seinen Schutz zu nehmen.

am 16. August 1348 von Kłodzko und wurde zum Zentrum einer gleichberechtigten Lehnsorganisation mit Kłodzko und Hradec Králové²².

Ein klareres Bild der Kolonisierungspolitik der böhmischen Herrscher gegenüber diesem Land ergibt sich zu Beginn des 14. Jahrhunderts. Obwohl die Kolonisation aus Meißen, der Lausitz oder Schlesien dieses Gebiet nicht erreichte, wurde die neue Organisationsstruktur des Feudalstaates durch Johannes von Luxemburg (1310-1346) auch hier sukzessive eingeführt. Der böhmische Herrscher verfolgte in diesem Fall sein Ziel, indem er die früheren Herren des Allodialbesitzes in diesem Gebiet (nachfolgende Generationen von Hron - die Familie Berek von Dubé) davon überzeugte, ihre Güter formell an den König zu übergeben und sie wieder als Lehen (*feudum oblatum*)²³ zu übernehmen. Die Entscheidungen des böhmischen Königs stießen häufig auf den Widerstand der ortsansässigen Eigentümer. Ein Beispiel dafür ist Hynko Berka von Dubé, der sich zwischen 1316 und 1318 „Herr des Landes Kłodzko“²⁴ nannte.

Nachfolgende Vertreter dieser Familie verwalteten bereits 1327 als Vasallen des böhmischen Königs die Lehen um Náchod und westlich von Homole. Hynek, genannt Hayman, der das Vertrauen des böhmischen Herrschers genoss, regierte das Gebiet von 1327 bis 1349²⁵. Seine Söhne Hynek und Jan (Ješek)²⁶ regierten die Güter bis 1360 gemeinsam, danach, bis 1390, verwalteten sie das bereits geteilte väterliche Erbe getrennt, obwohl sie viele Entscheidungen gemeinsam trafen. Hynek wird in diesen Jahren als Herrscher von Náchod erwähnt. Ješek hielt den Besitz um Lewin. Sein Wohnsitz soll sich nördlich von Lewin auf einem Hügel befunden haben, der im 19. Jahrhundert noch Hradište genannt wurde und heute Gródek²⁷ heißt. Es scheint jedoch wahrscheinlich, dass Ješek, der am 19. Oktober 1367 bei der Vorstellung des neuen Pfarrers Haško von Starkov in der Pfarrkirche von Lewin²⁸ erwähnt wird, sich weiterhin öfter in Náchod an der Seite seines Bruders aufhielt. Zum Beispiel waren beide ab 1368 für fast 10 Jahre Eigentümer der Burg Frymburk bei Nový Hradec an

22 GG, Bd. 1, S. 97. Praktisch wurde das Gebiet erst durch das Dekret des böhmischen Königs Karl von Luxemburg, das der von den Benediktinern regierten Stadt Broumov den Status einer königlichen Stadt verlieh, von der Lehnsorganisation in Kladsko getrennt. Hradec Králové bedeutet auf Deutsch „Schloss der Königin“.

23 K. Kowalewski, *Powstanie systemów lennych na ziemiach czeskich w średniowieczu. Feudalizm w Europie średniowiecznej i nowożytnej* [in:] *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych nr 58* (1998), S. 128-129.

24 GGG, Bd. 1, S. 34-35. Dort wird er in einer Urkunde vom 5. Januar 1316 als Zeuge einer Schenkung von Teodorik von Thenitz an das Johanniterkloster in Kłodzko erwähnt. Zusammen mit einem der mächtigsten böhmischen Magnaten, Heinrich von Lipa, kämpfte er auf der Seite von Herzog Friedrich von Österreich gegen Johann von Luxemburg. Im Jahr 1319 unterwarf er sich dem König von Böhmen. F. Albert behauptete im Streit mit J. Kögler, er stamme aus einer anderen Linie der Familie Berek von Dubé, die in Friedland ansässig war. Aufgrund fehlender Quellenangaben konnte diese Frage nicht vollständig geklärt werden. Es wird jedoch angenommen, dass es sich hierbei bereits um die Linie der Familie Frydlant handelte und dass die nachfolgenden Besitzer des Náchoder Landes von ihr abstammten. Nach F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, S. 55; J. Kögler, *Die Chronicken der Grafschaft Glatz*, Bd. 1, S. 26. F. Musil, *Ku počátku „Českého Koutku“ v Kladsku*, [in:] V. Wolf, *Český Koutek v Kladsku. Ideový a metodologický odkaz J.Š. Kubína v bádání o tzv. Českém Koutku v Kladsku*, Hradec Králové 2008, S. 19.

25 *Summa Gerhardi. Ein Formelbuch aus der Königs Johann von Böhmen (c. 1336-1345)*, Hrsg. F. Tadra, Wien 1882, S. 95, 103-105. F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, S. 56.

26 F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, S. 56; V. Wolf, *Český Koutek v Kladsku...*, S. 19.

27 F. Musil, *K počátku „Českého Koutku“ v Kladsku* [in:] V. Wolf, *Český Koutek v Kladsku...*, S. 19.

28 F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, S. 78. Der erste Pfarrer in Lewin, der in den Quellen erwähnt wird, war Johann, zwischen 1340 und 1350.

der Metuje²⁹ Nach Meinung der lokalen deutschsprachigen Einwohner von Lewin gab es auf dem Hügel namens Hradište keine Burg. Es mag dort nur einen hölzernen Wachturm, oder wie J. Kögler behauptet, ein hölzernes Vorwerk gegeben haben³⁰.

Aus der Zeit der Herrschaft von Hayman in der Region (1345) stammt die volkstümliche Legende von der Hexe Brodka, von Waclav Hájka von Libočan. Verbreitet wurde sie vom ersten Historiographen der Grafschaft Glatz (poln. Hrabstwo Kłodzkie), G. Aelurius. In der berühmten Glaziographie des 17. Jahrhunderts erwähnt er in seiner Beschreibung von Lewin nicht nur eine Hütte auf dem Berg Hradiš, die Überreste einer ehemaligen Siedlung, sondern widmet auch den größten Teil des Textes genau diesem Ereignis³¹ F. Ludwig, der diesen Spuren folgte, fand sogar Brodkas Begräbnisstätte an der Kreuzung in Richtung Javorník und Kotel, bei der später dort errichteten Kapelle des Heiligen Johannes von Nepomuk.³² Es muss jedoch erwähnt werden, dass sich die Legende eher auf Lewin bei Litomierzyce als auf Lewin Klodzki bezieht, worauf unter anderem von F. Albert hingewiesen wird. Es ist allerdings nicht auszuschließen, dass sich auch hier eine ähnliche Geschichte zugetragen hat!

DIE HEXE VON LEWIN

Im Jahr 1345 ereignete sich in Böhmen in einer bestimmten Stadt namens Lewin eine schreckliche Geschichte. Es lebte dort ein Töpfer (Ofenbauer) namens Duchacz, der eine Frau namens Brodka hatte, die von teuflischen Zaubern besessen war. Als der Fall bekannt wurde, wurde ein Priester geholt, um ihr das Böse auszutreiben. Nach der Intervention verzichtete sie darauf, dies in der Öffentlichkeit zu tun, praktizierte die Hexerei aber weiterhin im Geheimen. Einmal geschah es, dass sie alle ihre Geister zusammenrief, woraufhin sie noch am selben Tag eines mysteriösen Todes starb. Niemand wusste, ob sie ermordet worden oder aus einem anderen Grund gestorben war. Da man den wahren Grund wissen wollte, beschloss man, sie nicht an dem von Christus gesegneten Ort zu begraben, sondern an der Kreuzung. Schon bald wurde behauptet, dass Sie immer wieder bei den Hirten auf der Wiese auftauchte und dabei die unterschiedlichsten Formen annahm. Sie erschreckte die dortigen Hirten und trieb das Vieh auseinander, was erheblichen Schaden anrichtete. Gelegentlich nahm sie ihre ursprüngliche Gestalt wie zu Lebzeiten an. In dieser Gestalt besuchte sie die Stadt und die umliegenden Dörfer, betrat Wohnhäuser, sprach mit den Menschen und erschreckte sie, indem sie verschiedene Formen annahm, von denen einige zum Tod führten. Die Nachbarn aus der Stadt und die Bauern aus den umliegenden Dörfern taten sich zusammen und fanden einen geeigneten Mann, der sich mit solchen Dingen

29 Im 16. Jahrhundert grenzte der Besitz um Frymburk an die Güter von Homole an, das damals der Familie Kauffung gehörte. Die sogenannte „Feldrain“ war daher Gegenstand zahlreicher Auseinandersetzungen zwischen den Nachbarn. Nach R. Perlbach, *Die Herren von Kauffung auf dem Hummelschlosse* [in:] *Geschichte und Alterthum Schlesiens*, Zeitschrift des Vereins, Wrocław 1870, S. 43.

30 Heimatgemeinschaft, Barbara Bittner, *Lewin in Bild und Wort bis 1945*, Reprint R. Welzla, Stockach, 2018, S. 109.

31 G. Aelurius, *Glaciographia, oder Glätzische Chronica*, Leipzig, Druck: G. Ritzsch, 1625, S. 236-237.

32 F. Ludwig, *Die Grafschaft Glatz in Wort und Bild...*, S. 175. Die Kapelle wurde zwischen 1727 und 1730 auf Initiative des Müllers David Walke aus Javorník erbaut.

auskannte, um das Grab zu öffnen. Als dies geschah, konnten alle Anwesenden sehen, dass die Haube, die sie auf dem Kopf trug, halb in den Mund gezogen war. Er wurde ihr blutüberströmt aus der Kehle gezogen. Derselbe Mann stieß ihr einen Eichenpfahl in die Brust. Dann sprudelte vor den Augen der stark verblüfften Zuschauer Blut aus ihrem Leichnam wie aus einer Kuh. Danach wurde sie wieder begraben. Nach kurzer Zeit tauchte sie wieder auf, wurde häufiger gesehen als zuvor und erschreckte und tötete Menschen. Dabei trat sie auf deren Körpern umher. Ihre Leiche wurde erneut von demselben Mann ausgegraben. Dabei wurde festgestellt, dass sie den Pfahl, der ihr zuvor in die Brust gerammt worden war, ausgestreckt in den Händen hielt. Der Leichnam und der Pfahl wurden verbrannt und die Asche wieder beigesetzt. Seitdem hat man an der Stelle nichts mehr gesehen, abgesehen von dem Wind, der einige Tage lang wehte.

Aus dem Original von Wenzel Hajek von Libočan (Hagecius), von Georgius Aelurius in *Glaciographia, oder Glätzische Chronica*, S. 236-237.

3. DITTRICH VON JANOVIC, HERR VON LEWIN ZWISCHEN 1390 UND 1412

Im Jahr 1390 wird ein neuer Herr von Náchod und Lewin erwähnt, Dittrich (polnisch Dytryk tschechisch: Dětřich) von Janovic, der nach dem Tod von Haško den neuen Pfarrer Vitus aus Janovice in der Kirche von Levin vorstellte³³. Zu dieser Zeit hatte er eine privilegierte Stellung in den königlichen Machtstrukturen. Er war der Sohn von Pešek, dem höchsten Hauhofmeister des Königreichs Böhmen³⁴. Ausgehend von den Erfahrungen mit der sich rasch entwickelnden Kolonisation im Kłodzkoer Land versuchte er, ähnliche Modelle bei der Verwaltung von Lehen im eigenen Land einzuführen. Am 1. Juni 1392 erließ er neue Privilegien für die Stadt Náchod und ihre Umgebung³⁵.

Im selben Jahr erweiterte Dittrich von Janovic seinen Besitz und übernahm auch die Kontrolle über das Lehen der Familie Panewicz (deutsch Pannwitz) in einer separaten Lehnsstruktur, die zu Kłodzko gehörte³⁶. Es handelte sich um die Übernahme von Aufgaben, die mit dem Funktionieren eines solchen Lehens verbunden waren, wobei die „Obhut“ über die königlichen Regalien eine wichtige Rolle spielte. Dazu gehörten unter anderem der Schutz der Handelsstraße von Náchod über Kłodzko nach Wrocław (Zoll- und Mautstelle am Pass „Polnische Pforte“), die Waldbewirtschaftung und die Verwaltung der Erzvorkommen³⁷.

33 F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, S. 79.

34 Ibidem, S. 56, 115.

35 L. Hladký, *Poděbradská větev Pánů z Kunštatu a východní Čechy* [in:] *550 let Hrabství Kladského...*, S. 121. Das Originaldokument ist nicht erhalten geblieben.

36 A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, S. 99. In der Geschichtsschreibung wird diese Art von Lehen häufig auch als „Burglehen“ bezeichnet.

37 Ibidem, S. 86-87.

Gleichzeitig bedeutete dies aber auch einen bedeutenden sozialen Aufstieg. Dittrich von Janovic war seit 1402 Hauptmann zu Hradec Králové, und seit 5. Januar 1405 Landrichter im Hradecer Land³⁸.

Während seiner Herrschaft muss der Mechanismus zur Verwaltung der Pachtzahlungen von Land interessant gewesen sein, die einerseits den Dorfvorstehern, Schöffen, Freirichtern, die der Lehnsorganisation von Kłodzko zustand, und andererseits von seinen Untertanen, darunter Dorfvorsteher, Handwerker, freie Bauern aus Lewin, an die Schatzkammer in Nachoda gezahlt wurden. Dies war darauf zurückzuführen, dass die mit dem Eigentum an einem bestimmten Grundstück verbundenen Privilegien an das Grundstück und nicht an die Person des Eigentümers gebunden waren³⁹. Ebenso wurden Gerichtsverfahren vor den zuständigen Behörden in den oben genannten Orten durchgeführt. Mit einer gewissen Ausnahme für die Hummelherrschaft, wo die Besitzer der Freirichterei das Privileg hatten, ihre Fälle vor dem Stadtgericht Kłodzko, unter Umgehung des Landgerichts zu verhandeln⁴⁰. Dittrichs Untertanen in den Náchoder Ländereien, darunter auch Lewin, unterstanden direkt seiner Gerichtsbarkeit.

Auch die Pfarreien in den einzelnen Lehen behielten ihre Zugehörigkeit zu den Dekanaten Dobruszka bzw. Kłodzko bei, wie die Abgaben der einzelnen Pfarreien an die Diözese Prag von 1367-1399 belegen⁴¹. Das war kein großes Problem, da beide Dekanate zum Archidiakonats in Hradec Králové gehörten⁴². Daher war Dittrich von Janovic der Patron beider Kirchen, in Lewin und Duszniki. In einem Brief vom 28. September 1403 an den Verwalter des Konsistoriums in Prag bestätigte er die Stiftung der Gebrüder Pannwitz bezüglich des Altars in der Pfarrkirche in Duszniki⁴³, und am 10. Juni 1405 stellte er einen neuen Pfarrer namens Szymon⁴⁴ in der Pfarrei von Lewin vor.

Da die Originalurkunde über die Privilegien für die Stadt Náchod und ihre Umgebung nicht erhalten ist, erlaube ich mir, ein von Dittrich am 23. März 1408 erlassenes Dekret, die so genannte Große Charta⁴⁵, zu zitieren, in dem er seinen Untertanen in der Hummelherrschaft Privilegien gewährte, da die Wahrscheinlichkeit groß ist, dass deren Inhalte übereinstimmen.

Das in lateinischer Sprache abgefasste Dokument richtete sich unter anderem an die pachtzahlenden Bewohner des Landfrieds (Homole)⁴⁶. Es betraf das Privileg, Ländereien zu erben, Geflügel zu fangen, Holz von den eigenen Feldern zu sammeln und mittwochs und freitags bis zum Mittag in den Bergbächen und der Bystrzyca

38 *Archivum Coronae Regni Bohemiae V*, Praha 2007, S. 125, Nr. 1370.

39 A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, S. 92.

40 *Ibidem*, S. 91-92.

41 GGG, Bd. 1, S. 311-312.

42 GGG, Bd. 1, S. 12.

43 GGG, Bd. 2, S. 12.

44 F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, S. 80.

45 GGG, Bd. 2, S. 31-32; F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, S. 142-143. Das Dokument wurde auf Pergament geschrieben und am 27. Januar 1578 von der Stadtverwaltung von Bystrzyca Kłodzka (Habelschwerdt) erneut beglaubigt.

46 Der Rittersitz auf dem Gomola Hügel wurde sowohl Landfried als auch Homole genannt. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, S. 84-85.

Dusznicka zu fischen. Besonders wichtig war das Privileg der Vererbung der Ländereien, das die lokale slawische Bevölkerung mit den westlich und östlich von Homole siedelnden Menschen auf eine Stufe stellte. Dieses Privileg galt natürlich auch für die Einwohner von Lewin und Umgebung.

4. LEWIN IN DER ZEIT DER HUSSITENKRIEGE

Dittrich von Janovic starb am 25. August 1412 und hinterließ keine männlichen Nachkommen⁴⁷. Infolgedessen fielen die Güter Nachoda und Homole an König Wenzel IV. von Böhmen, der sie 1412 dem Ritter Heinrich von Łażan, genannt Leffl⁴⁸, übergab. Mit dem Einverständnis des Herrschers tauschte er jedoch recht schnell seine Besitztümer gegen Güter in der Nähe von Bechyně, deren Besitzer Boček von Kunsztat und Podiebrad (tschech. Kunštát und Poděbrad) waren. Die Urkunde, die dies bestätigt, ist auf den 14. Januar 1415 datiert⁴⁹.

Er verwaltete die Ländereien zwischen 1414 und 1417. Einer seiner Söhne, Victorin von Kunštát und Podiebrad auf Litice, erbte 1417 die gesamte Hinterlassenschaft von seinem Vater⁵⁰. So wurde er gleichzeitig der Herr von Lewin.

Am 30. Juli 1419 begann in Böhmen der verhängnisvolle Krieg zwischen den Anhängern von Jan Hus und der römisch-katholischen Kirche. Die religiöse Bewegung, die den Ursprung dieser Bewegung bildete, nahm den Charakter einer religiösen nationalen Befreiungsbewegung an, die später als Hussitenbewegung bekannt wurde.⁵¹ Der Besitzer von Náchod und Lewin befand sich als aktiver Teilnehmer an diesen Entwicklungen im hussitischen Lager.

An der Wende vom September zum Oktober 1420 schloss sich Victorinus mit seiner bewaffneten Truppe den „Orebiten“⁵² unter Hynek Krušina an, die Vyšehrad (tschechisch: Vyšehrad, heute ein Stadtteil von Prag) belagerten. Nachdem er die Schlacht gewonnen hatte, erhielt er vom Prager Adel und den Bürgern den symbolischen Titel „*hejtman obcí k zákonu božiemu a k městu Pražskému hlavnímu přichylných*“⁵³.

47 GGG, Bd. 2, S. 71. J. Kögler gibt als Todesdatum den 25. August 1414 an.

48 Henryk von Seidlitz aus Łażany (14 km nördlich von Świdnica) war zwischen 1408 und 1410 Starost von Wrocław. Er bekleidete dieses Amt noch einmal zwischen 1413 und 1419. Er fiel in der Schlacht von Vyšehrad (tsch. Vyšehrad) am 1. November 1420 und kämpfte auf der Seite von Sigismund von Luxemburg gegen die Hussiten. Nach F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, S. 145. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, S. 100-101.

49 L. Hladký, *Poděbradská větev Pánů...*, S. 118. Genealogy.euweb.cz/bohemia/kunstat.html. Einsicht 11. Februar 2022.

50 *Ibidem*, S. 118-119.

51 Während der turbulenten Ereignisse dieser Zeit wurden die Rebellen, die gegen die römisch-katholische Kirche agierten, nach dem englischen Geistlichen J. Wyclif, dessen Ansichten von Jan Hus geteilt wurden, „Wyclifisten“ genannt. Dank der Chronisten, die später darüber berichteten, wurde der Begriff „Hussiten“ allgemein anerkannt.

52 Der Begriff „Orebiten“ wird den Anhängern der gesellschaftlich-religiösen Reformen in Böhmen zugeschrieben, die an den Versammlungen auf dem Hügel „Oreb“ in der Nähe von Třebovice, östlich von Hradec Králové, teilnahmen.

53 „Befehlshaber des der Stadt Prag nahestehenden hussitischen Heeres“. Nach J. Urban, *Lichtenburkové, vzestupy a pády jednoho rodu*. Prag, 2003, S. 272.

Seit Anfang 1422 diente er als hussitischer Hetman neben Jan Žižka von Trocnov. Er blieb auch 1423 bei ihm, als er sich vom Tabor trennte und in Hradec Králové einen „kleinen Tabor“ gründete. Nach dem Tod des großen Anführers am 11. Oktober 1424⁵⁴ wechselte Victorinus in das Lager der gemäßigten Hussiten und stellte sich auf die Seite des Prager Adels und der Bürger⁵⁵. Dies stieß bei seinen bisherigen Verbündeten auf Ablehnung, die sich im Lager der so genannten „Waisen“ oder des „kleinen Tabors“ wiederfanden, die der verstorbene Hetman verlassen hatte. Mit Schreiben vom 22. Dezember 1425 bestätigte er die Privilegien der Stadt Náchod und ihrer Umgebung, einschließlich Lewin⁵⁶, die den Bürgern 1392 von Dittrich von Janovic verliehen worden waren. Wahrscheinlich wurde sein Besitz in diesem Gebiet schon Anfang 1422 von Mikulaš von Veselice⁵⁷ verwaltet. Victorinus nahm auch zusammen mit seinem Bruder Hynek an der siegreichen Schlacht aller hussitischen Verbände gegen das Heer von Sigismund von Luxemburg bei Ústí nad Labem am 16. Juni 1426 teil. Kurz nach diesem Ereignis mussten sich die beiden Brüder bei der Verteidigung des Familienbesitzes in Poděbrady ihren Waffenbrüdern aus diesem Kampf, den „Waisen“, stellen. Beide gingen aus der Konfrontation siegreich hervor, doch nach der Schlacht von Nymburk starb Hynek an den Folgen seiner Verwundungen am 25. November 1426⁵⁸ und Victorinus beendete sein Leben nicht lange danach, am 1. Januar 1427⁵⁹.

Seine Ländereien gingen an seinen damals siebenjährigen Sohn Georg, den späteren König von Böhmen, der diesen Teil des väterlichen Erbes aufgrund der Kriegswirren in der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts erst 1456 übernahm. Dabei musste er rechtliche Hindernisse⁶⁰ überwinden und seine eigenen Ansprüche mit Waffen geltend machen⁶¹.

Nach Victorinus' Tod wurden Náchod und Homole unter ungeklärten Umständen von seinen Gegnern aus der Schlacht bei Poděbrady, Jan Holý (Holec) aus Nemošice und Mikuláš Trčka aus Lípa, die das hussitische Lager der „Waisen“⁶² repräsentierten, übernommen. Dies hing damit zusammen, dass damals weder in den Grundherrschafts- noch in den Landgerichtsbüchern Aufzeichnungen

54 V. Tomek, *Jan Žižka*, S. 202-203.

55 L. Hladký, *Poděbradská větev Pánů...*, S. 120.

56 Ibidem, S. 121.

57 Ibidem. Vielleicht als Pfandgläubiger oder Pächter.

58 Fr. Palacký, *Geschichte von Böhmen...*, S. 418-419.

59 GGG, Bd. 2, S. 136.

60 Jerzy von Poděbrady verlor sein verbrieftes Eigentum der Schlösser und Herrschaften von Náchod und Homole. Um sie wiederzuerlangen, musste er diese Ländereien formell an König Ladislaus Postumus zurückgeben und erhielt sie am 20. November 1453 durch einen Eintrag in die Gutsbücher zurück. Nach K. Kowalewski, *Rycerze, włodocy, panosze*, S. 190; L. Hladký, *Poděbradská větev Pánů...*, S. 125.

61 GGG, Bd. 2, S. 245.

62 L. Hladký, *Poděbradská větev Pánů...*, S. 122; za J.M. Ludvík, *Památky hradu města a panství Náchod i vlastníků jeho I*, Hradec Králové 1857, S. 58. Holec sollte Náchod von einem nicht näher bezeichneten Verkäufer für die Summe von 1.500 Prager Pfennigen und Trčka Homole für 1.000 Prager Pfennige übernehmen. Dies wurde auch von Georgius Aelurius in der *Glaciographia, oder Glätzische Chronica*, S. 239 erwähnt. Diese Informationen sind auch in einer handschriftlichen Chronik enthalten, die Teil der *Chronik der Stadt Reinerz - 1560-1826*, Staatsarchiv in Wrocław, Zweigstelle in Kamieniec Ząbkowicki, ist, mit dem kleinen Unterschied, dass es sich um Meißener Bußgelder handelte. Es wurden keine Kaufverträge gefunden.

geführt wurden, sodass Urkundenfälschungen und Okkupation von Schlössern und Ländereien an der Tagesordnung waren⁶³.

Das Auftauchen der bereits erwähnten „Waisen“ in der Gegend war kein Zufall. Sie erhielten nämlich von ihren Vorgesetzten die sehr wichtige Aufgabe, einen strategischen Durchgang für die hussitischen Truppen in die Kłodzko Region und weiter nach Schlesien vorzubereiten⁶⁴.

Am 12. März 1428 überquerten die Hussiten den Fluss Metuje und begannen ihren Marsch entlang des „polnischen Weges“ in Richtung Kłodzko, wobei sie alles zerstörten und plünderten, was sich ihnen in den Weg stellte. Das erste Gebäude, das vollständig zerstört wurde, war die Residenz des ehemaligen Besitzers von Lewin, genannt Hradište. Die Siedlung ihrerseits wurde vollständig geplündert. Nur die Kirche wurde nicht angerührt. In der nächsten Burg, Homole, warteten bereits ihre Verbündeten auf sie. Sie spielte zu dieser Zeit bereits die Rolle eines Hauptquartiers für diese Art von Operation.

Im Jahr 1432 verlor Jan Holec die Herrschaft über die Burg und die Stadt Náchod an einen anderen Hussiten, Jan Baštín von Porostlá, ebenfalls ein ehemaliger Untergebener von Jan Žižka⁶⁵. Er zog zu seinem Freund nach Homole, wo sie wahrscheinlich bis Mitte 1336 gemeinsam regierten. Danach übergaben sie die Burg an Jan Kolda von Žampach⁶⁶, einen weiteren radikalen Hussiten, der die Geschicke der Region für viele Jahre beeinflusste⁶⁷. Unmittelbar nach der Niederlage der Taboriten gegen die gemäßigte hussitische Fraktion, die Utrakvisten, in der Schlacht von Lipany (30. Mai 1434)⁶⁸ nahm er hier Zuflucht und nutzte die Gunst der Gastgeber. Er nutzte diese Zeit, um seine nächsten Vorhaben vorzubereiten, denn bereits am 29. September 1437 schlug er von Homole aus in Náchod zu und nahm sowohl die Burg als auch die Stadt ein⁶⁹. Das sich auf seinem Weg befindende Lewin lag mit Sicherheit auf dem Marschweg seiner Untergebenen.

Der Landtag der böhmischen Länder in Czaslaw (17. August 1441) billigte seine usurpatorische Besetzung der Náchoder Länder einschließlich Lewin und Homole. Daraufhin wurde beschlossen, alle privaten Forderungen bis zur Wahl eines neuen

63 Infolge der Hussitenkriege haben 215 Adelsfamilien durch die illegale Beschlagnahme von Burgen, königlichen Domänen und Kirchengütern bereichert. Ein Beispiel für dieses entstehende neue Vermögen war der bereits erwähnte Mikuláš Trčka von Lipa, ein Vertreter des niederen Adels (Grundherr) und Besitzer des kleinen Dorfes Lipa (heute in der Gemeinde Věstary, Bezirk Hradec Králové), der 1436 bereits 63 Güter besaß. Die Umstände haben ihm geholfen. Der Tod des Monarchen Sigismund von Luxemburg im Dezember 1437 hatte zur Folge, dass die von ihm in Auftrag gegebenen Pläne zur Neuordnung der Adelsgüter nicht realisiert wurden. Einer der Söhne von Mikuláš aus seiner ersten Ehe, Burian, legte im Jahr 1454 Urkunden über den Besitz von 93 Gütern vor. Deren Nachkommen zählten in den folgenden 200 Jahren zum böhmischen Hochadel. B. Rotterová, *Revize feudálního majetku v Čechách v polovině 15. století [in:] Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu, „Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica“ 1*, 1976, S. 261-265. K. Kowalewski, *Rycerze, włodocy, panosze*, Hrsg. Neriton, Instytut Historii PAN, Warschau 2009, S. 111-113.

64 F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, S. 158-159. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, S. 102.

65 L. Hladký, *Poděbradská větev Pánů...*, S. 122-123.

66 GGG, Bd. 2, S. 165. Sowohl Jan Holý und Mikuláš Trčka als auch die Mehrheit der Vertreter des böhmischen Adels erkannten zu dieser Zeit Sigismund von Luxemburg als König von Böhmen an, der am 23. August 1436 feierlich in Prag einzog. Jan Kolda blieb im Kreise seiner Gegner.

67 J. K. Hraše, *Dějiny Nachoda...*, S. 109-133; V. Wolf, *Jan Kolda ze Žampachu*, Hradec Králové – Trutnov 2002.

68 V. Wolf, *Jan Kolda ze Žampachu...*, S. 18.

69 Ibidem, S. 20.

Königs von Böhmen auszusetzen⁷⁰. Nach seiner Rückkehr nach Náchod machte sich Jan Kolda daran, die Ordnung im eroberten Gebiet wieder herzustellen. Er baute die während des Feldzugs von 1441 zerstörten Festungen wieder auf, ernannte einen neuen Stadtrat und stattete die Stadt mit einem neuen Stadtbuch (1442) aus, das auch Einträge aus einer früheren Zeit enthielt⁷¹.

Im Jahr 1456 befand sich Jan Kolda von Žampach in einem Erbschaftsstreit mit Georg von Poděbrady, der mit dem Erfolg des letzteren endete. So wurde der zukünftige König von Böhmen wieder zum Inhaber der Herrschaften von Nachod und Homole, einschließlich Lewin⁷².

5. ERNEUTE HERRSCHAFT DER FAMILIE PODĚBRADY ÜBER LEWIN (1456-1477)

Am 7. Januar 1458 übergab Georg von Poděbrady die Herrschaft über Náchod (1458-1469) an seine Söhne Boček und Victorin⁷³. Nach seiner Besteigung des böhmischen Throns (7. Mai 1458)⁷⁴ erhob der neue Herrscher die Region Kłodzko am 24. Juni 1459 in den Rang einer Grafschaft. Diese Entscheidung wurde von Kaiser Friedrich III. am 5. August desselben Jahres in Brünn anerkannt und Georgs Sohn Victorinus in den Rang eines Herzogs des Deutschen Reiches, des Grafen von Kłodzko und Herzogs von Ziębice erhoben⁷⁵. Am 7. Dezember 1462 wurde die gleiche Würde den jüngeren Brüdern von Victorinus, Heinrich dem Älteren und Heinrich dem Jüngeren (Hynek), verliehen. Der älteste der Brüder, Boček, erfuhr aufgrund einer leichten geistigen Behinderung keine Ehrungen dieser Art, sondern blieb Herr von Náchod und Umgebung, einschließlich Lewin⁷⁶.

Infolge der Teilung des Nachlasses des verstorbenen Königs von Böhmen Georg von Podiebrady übernahm am 9. März 1472 der dritte Sohn, Heinrich der Ältere, mit Zustimmung der anderen Brüder das Herzogtum Ziębice, die Stadt und die Burg von Ząbkowice Śląskie mit Ländereien, die Burg und die Stadt von Kłodzko mit Ländereien und die Burg von Homole. Nach seinem ältesten Bruder Boček, der sich zu dieser Zeit in Litice niederließ, übernahm er auch die Burg und die Stadt Náchod mit ihren Ländereien, darunter auch Lewin⁷⁷.

70 Ibidem, S. 45-46, 49.

71 J.K. Hraše, *Dějiny Nachoda...*, S. 118; V. Wolf, *Jan Kolda ze Žampachu...*, S. 46.

72 GGG, Bd. 2, S. 245; V. Wolf, *Jan Kolda ze Žampachu...*, S. 70.

73 F. Albert, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel...*, S. 170.

74 Ibidem, S. 168.

75 GGG, Bd. 2, S. 255.

76 Ibidem, S. 265. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, S. 109.

77 GGG, Bd. 2, S. 325. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, S. 110.

6. LEWIN IN DER GRAFSCHAFT GLATZ (17. SEPTEMBER 1477).

In einem Brief vom 12. Juni 1477 übergab Herzog Heinrich der Ältere von Ziębice seinem Jugendfreund Hildebrandt von Kauffung die Burg Landfried (Homole) und die dazugehörigen Güter als Lehen⁷⁸. Außerdem übertrug er ihm einen Teil seiner Ländereien, die westlich von Homole bis zum Fluss Metuje lagen und bis dahin zu Náchod gehörten. Somit gehörten die Städte Duszniki und Lewin sowie 21 Dörfer zu den Ländereien⁷⁹.

Am 17. September desselben Jahres gliederte er das neu verliehene Hildebrandtsche Lehen in das Gebiet der Grafschaft Glatz ein⁸⁰. Lewin und Umgebung wechselten also in eine separate Organisationsstruktur, in der zwar der Herr ein böhmischer Fürst war, der Dekrete in tschechischer Sprache erließ, der gesamte Verwaltungsapparat, der den separaten Formen der Verwaltung unterlag, die sich dort seit Generationen herausgebildet hatten, veränderte jedoch langsam die Ordnung im bestehenden politischen System Lewins. Dieser Wandel beeinflusste auch den langsamen Prozess der Besiedlung des Gebiets durch deutschsprachige Neuankömmlinge und damit die Veränderung der ethnischen Struktur der ansässigen Gemeinschaft. Dieser Prozess dauerte lange Zeit. Im Lewiner Stadtbuch überwiegen die Aufzeichnungen in tschechischer Sprache bis 1580 gegenüber den deutschen⁸¹.

Joseph Kögler schrieb in seiner Chronik von 1793 anlässlich der Übernahme der Ländereien durch die Stadt Duszniki im Jahre 1595 (...) einen Teich auf der tschechischen Seite im Kreis Lewin (...).⁸² Dies bedeutete, dass dieser Teil des Gebiets, der bereits in Grafschaft Glatz integriert war, noch viele Jahre lang als Teil Böhmens angesehen wurde, woher der Begriff „Böhmischer Winkel“ stammt⁸³.

Die Erben von Hildebrandt Kauffung wurden seine Söhne. In den Quellen erscheinen drei Namen Sigismund, Hans und Heinrich⁸⁴. Am 28. Juni 1505 bestätigten die Brüder Hans und Heinrich Kauffung die 1408 verliehenen Privilegien der Stadt Duszniki (Reinerz). Anhand der verfügbaren Quellen lässt sich nicht feststellen, was zu diesem Zeitpunkt mit Lewin geschah.

78 Die in Sachsen sowohl aus Tatsachen als auch aus Legenden bekannte Geschichte von der Entführung der Söhne des sächsischen Herzogs Friedrich der Sanftmütige, Ernest und Albrecht, durch Konrad (Kunz) von Kauffung, hat das Schicksal Heinrichs von Poděbrady mit Konrads Sohn Hildebrandt verbunden. Nach Konrads Enthauptung fand die Familie Kauffung Zuflucht am königlichen Hof in Prag, als Georg von Poděbrady Statthalter von Böhmen war. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, S. 111.

79 F. Musil, P. Pregiel, *Chrestomatie k dějinom Kladska...*, S. 91-94; GGG, Bd. 2, S. 364. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, S. 111.

80 GGG, Bd. 2, S. 365-366.

81 Das Stadtbuch ist nicht erhalten geblieben. Auf sie wird in Form von späteren Übertragungen Bezug genommen.

82 J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz. Bd. 2: Die Stadt – und Pfarrechroniken von Glatz – Habelschwerdt – Reinerz mit den zugehörigen Doerfern*. Hrsg. Dieter Pohl, 1993, S. 282.

83 Ehemalige deutschsprachige Bewohner des Gebietes verwenden den Begriff „Böhmischer Winkel“ nicht den Ausdruck „Tschechischer Winkel“. Dies erklärt sich durch das Bekenntnis zu alten Traditionen. Interview des Autors mit Barbara Bittner.

84 Nach R. Perlbach hatten Hildebrandt und seine Frau acht Söhne und viele Töchter. Nach R. Perlbach, *Die Herren von Kauffung auf dem Hummelschlosse...*, S. 45.

Der dritte der Brüder, Sigmund Kauffung, hat die Geschichte der Grafschaft Glatz negativ geprägt. In der deutschen Geschichtsschreibung erscheint er als „Raubritter von Lewin“ oder auch von Schloss Landfried auf Homole. Zwischen 1506 und 1512 beging er zahlreiche Raubüberfälle in Schlesien und der Region Kłodzko. Auf einer Sitzung des Landtags in Kłodzko, die 1512 einberufen wurde, um u.a. die räuberischen Aktivitäten von Vertretern des Adels in der Grafschaft Glatz zu unterbinden, wurde der oben genannte zusammen mit Bernard Haugwitz und Georg Geisler zu Räubern erklärt, die im Namen des Gesetzes verfolgt werden sollten⁸⁵. Im Jahr 1522 kündigte der Raubritter seinen Gehorsam gegenüber Kaiser Karl V. Er wurde 1534 gefangen genommen und zum Tode durch Enthauptung verurteilt. Das Urteil wurde in Wien vollstreckt⁸⁶.

Der Herr des Lehns, im Folgenden „Hummelherrschaft“ genannt, zu dem auch Duszniki und Lewin gehörten, war 1520 Graf Ulrich von Maidburg-Hardegg, der seit dem 5. Mai 1501 die Grafschaft Glatz regierte⁸⁷. Im Jahre 1524 übergab Ulrich die Grafschaft Glatz an seinen Bruder Johann und überließ sich selbst die Herrschaft Hummel mit den oben genannten Städtchen⁸⁸.

7. LEWIN IN EINEM NEUEN GEOPOLITISCHEN UMFELD

Nachdem die Habsburger 1526 den böhmischen Thron bestiegen hatten, beantragte die Familie von Maidburg-Hardegg den Verkauf der Grafschaft Glatz mit Ausnahme des Lehens Homole an König Ferdinand I. Im Juli 1534 wurde ein entsprechender Vertrag geschlossen. Nach langem Ringen erschien ein mährischer Magnat, Jan von Pernštejn, und verpflichtete sich, die Verpflichtungen des Königs gegenüber der Familie von Maidburg-Hardegg und andere Schulden zu begleichen, nachdem er das gesamte Pfand Kłodzko, einschließlich des Homoler Lehens übernommen hat⁸⁹. Erst Ende 1540 gelang es ihm, den Gegenstand der Transaktion von 1537 rechtlich und formal vollständig zu übernehmen. Nach seinem Tod verkauften seine Söhne Jaroslav, Vratislav und Adalbert die Grafschaft Glatz am 3. Dezember 1549 zusammen mit der Hummelherrschaft für die Summe von 140.000 Gulden an den rheinischen Pfalzgrafen, den Erzbischof von Salzburg, Herzog Ernst von Bayern.⁹⁰

Der neue Eigentümer der Grafschaft Glatz war sehr an den Homoler Ländereien interessiert. Er verband bestimmte Absichten mit diesen Ländereien. Sobald der Vertrag abgeschlossen war, übergab er am 10. Dezember die Hummelherrschaft an seinen unehelichen Sohn Eustachius, der 1550 von Kaiser Karl V. in den Adelsstand erhoben wurde, was durch diesem mit dem Beinamen „von Landfried“ bestätigt

85 J. Kögler, *Die Chronicken der Grafschaft Glatz...*, S. 196. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, S. 113.
86 J. Kögler, *Die Chronicken der Grafschaft Glatz*, S. 196-197; G. Aelurius, *Glaciographia, oder Glätzische Chronica*, S. 242.
87 Nach R. Perlbach waren die Homoler Ländereien bereits 1513 in die Hände des neuen Pfandherrn von Kłodzko übergegangen. Nach R. Perlbach, *Die Herren von Kauffung ...*, S. 62.
88 A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, S. 113.
89 Ibidem, S. 113-114.
90 F. Musil, P. Pregiel, *Chrestomatia k dějinom Kladska...*, S. 113-114. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, S. 114.

wurde. Die Erhebung in den Adelsstand aufgrund seiner Herkunft wurde von Papst Julius III noch im selben Jahr bestätigt⁹¹.

Die Zeit der Herrschaft von Herzog Ernest von Bayern in Kłodzko war eine Zeit verstärkter Aktivität von Reformbewegungen. Die Mehrheit der Bevölkerung des Kłodzkoer Landes, einschließlich der Einwohner von Lewin, unterstützte solche Ideen. Als er sich 1556 dauerhaft auf der Burg Kłodzko niederließ, sah er sich daher einer neuen Herausforderung gegenüber. Seine diesbezüglichen Maßnahmen wurden in der Geschichte des Kłodzkoer Landes als die Zeit der „ersten Gegenreformation“ bezeichnet⁹².

Aus Dokumenten aus dieser Zeit erfahren wir, dass auf einer von ihm einberufenen Synode vom 27. Juni bis 2. Juli 1558⁹³ der Pfarrvikar von Lewin, der damals verheiratete Mönch Martin Moller, die Prüfung erfolgreich bestand und im Amt blieb, bis 1567⁹⁴ Herzog Ernest von Bayern bedeutende Änderungen in der Verwaltung von Kłodzko vornahm. Er führte das Amt des Landhauptmans der Grafschaft Glatz ein. Er besiegelte auch die Aufteilung der Grafschaft in Distrikte, die bereits während der Herrschaft von Heinrich St. von Poděbrady vorhanden, aber noch nicht vollständig festgelegt waren. So wurde aus dem Lehen „Hummelherrschaft“, das in dessen Grenzen bestand, das Hummlischer Distrikt. Wahrscheinlich wurde auch während der Amtszeit von Pater Ernest die Frage geklärt, ob die Pfarrei in Lewin zum Dekanat Kłodzko gehörte. In den Aufzeichnungen von 1558 wurde sie bereits in deren Strukturen aufgeführt⁹⁵.

Herzog Ernest von Bayern starb am 7. Dezember 1560 in Kłodzko. Kurz nach diesem Ereignis endete die mehr als 200 jährige Geschichte des Rittersitzes Landfried auf dem Homole-Hügel.

Die Frage der Nachfolge des verstorbenen Erzbischofs endete für die Familie Wittelsbacher mit einem Fiasko. Die Grafschaft Glatz kam 1567 unter die direkte Verwaltung des Königlichen Amtes in Prag⁹⁶. Für die Homoler Ländereien bedeutete dies die Einführung einer übergeordneten Verwaltung in der Person eines Gemeindevorstehers, der den Nachlass der Homoler Ländereien verwaltete, die im Volksmund immer noch als Hummelherrschaft und offiziell als Hummlischer

91 Fürst Ernest von Bayern, der trotz seines Amtes als Erzbischof von Salzburg nie zum Priester geweiht wurde, hatte mit seiner ersten Lebensgefährtin Margareta von Plauenstein aus Passau einen Sohn, Eustachus, und eine Tochter, Brigitte. Zusätzlich zu den genannten Kindern hatte er vier weitere aus zwei weiteren Beziehungen. Allerdings hatten nur die beiden erstgenannten Anspruch auf den Adelstitel. Nach H. Kammermayer, *Herzog von Bayern...*, S. 169, 195. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, S. 114.

92 H. Kammermayer, *Herzog von Bayern, konfirmierter Erzbischof von Salzburg, als Pfand – und Landesherr der Grafschaft Glatz (1549-1560)*, Monachium 2018, S. 190. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, S. 115.

93 A. Herzig, M. Ruchniewicz, *W kraju Pana Boga*, Kłodzkie Towarzystwo Oświatowe 2010, S. 18.

94 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin...*, S. 11, 37.

95 Ibidem. Die organisatorischen Veränderungen, die in der örtlichen Kirchenverwaltung eingeführt wurden, könnten auch auf die Bestimmungen des Konzils von Trient zurückzuführen sein, das in den Jahren 1545-1563 stattfand.

96 Im Jahr 1567 verweigerte der Landtag des Königreichs Böhmen dem Neffen Ernests, Albrecht Wittelsbach, den Titel eines Reichsbürgers und damit die Rechte auf den Titel eines Grafen von Kłodzko. Die tatsächliche Übernahme des Pfandes durch König Maximilian II. von Böhmen von den Wittelsbachern sollte im Jahr 1569 erfolgen. Nach F. Musil, P. Pregiel, *Chrestomatia k dějinom Kladska...*, S. 114-115. Kammermayer hingegen behauptet, dass die endgültige Ablösung des Pfandes von Herzog Ernst von Bayern während der Regierungszeit von Kaiser Rudolf II. im Jahr 1604 erfolgt sein soll. Nach H. Kammermayer, *Herzog von Bayern...*, S. 191.

Distrikt bezeichnet wird. Im selben Jahr verpfändete Maximilian II. einen Teil der Besitztümer des Distrikts Homole an die Familie von Stubenberg aus Nové Město an der Metuje⁹⁷. Der Name Hummelherrschaft blieb bestehen und wurde üblicherweise dem neuen Eigentümer zugeschrieben. Erst 1598 wurden die Homoler Ländereien offiziell aufgelöst.

8. DER POLITISCHE WANDEL DER STADT UND DER AUFBAU EINER NEUEN IDENTITÄT

Während der Regierungszeit Kaiser Maximilians II. von Habsburg (1564-1576), nahm im Zuge der sich ständig ausbreitenden Reformation in der Kirche, der damals vom Hauptmann von Kłodzko gewählte Rat der Stadt seine Tätigkeit auf. Der Name des ersten Bürgermeisters Georg Stanke erscheint in den Aufzeichnungen des Stadtbuches von 1580⁹⁸.

Am 11. Februar 1595 gestattete Melchior von Rechenberg (ein Lutheraner), der Hauptmann von Kłodzko, den freien Bürgern von Lewin, Duszniki und den Dörfern der ehemaligen Homoler Ländereien, ihr eigenes Eigentum zu verpfänden, um Mittel zur Auslösung des Homoler Pfandes von der Familie von Stubenberg aufzubringen. Der Wert der Transaktion betrug 5.000 Gulden. Der Kaiser sicherte den Bürgern dieser Orte zu, dass ihr Eigentum nicht mehr verpfändet werden würde⁹⁹.

Einem anderen katholischen Pfarrer in Lewin und gleichzeitig Dekan in Kłodzko, Wolfgang Ebener, gelang es 1576, die dortige Kirche aus Stein zu verstärken und mit einem Turm zu versehen. Die gesamte Arbeit wurde von dem Baumeister Melchior Neumann überwacht.

Im Jahre 1601 gründete ein anderer, diesmal evangelischer Pfarrer der Lewiner Gemeinde, Adam Jordan, in einem Gebäude das später die Nr. 167 trug, das erste kleine Krankenhaus für die Einwohner von Lewin und des Dorfes Zakrze¹⁰⁰. In der Zeit der erstarkenden Reformation in der Region, nachdem Kaiser Rudolf II. von Habsburg 1609 einen toleranten Majestätsbrief ausgestellt hatte, wurde die erste evangelische Kirche in der Stadt im Haus Nr. 3 am Marktplatz errichtet. Das Holzgebäude stand jedoch nicht lange. Es wurde während des Dreißigjährigen Krieges zerstört¹⁰¹.

Ab dem 19. Juli 1597 erhielt Lewin das Privileg, Jahrmärkte abzuhalten. Dies wird in der ältesten erhaltenen Urkunde der Verwaltung von Melchior von Rechenberg für diese Stadt erwähnt¹⁰². Darin wurde ihr das Recht, zwei Jahrmärkte abzuhalten, und zwar an Mariä Lichtmess und am Tag des heiligen Laurentius,

97 J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz...*, S. 198.

98 W. Mader, *Nachrichten über die alten Privilegien der Stadt Lewin*, VGHGG I, S. 155. Aufgrund des Fehlens eines Quellendokumentes ist es schwierig, die früheren tschechischsprachigen Besitzer der Stadt zu bestimmen.

99 Ibidem. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, S. 118-119.

100 W. Mader, *Das Hospital zu Lewin*, VGHGG VIII, S. 222-223. Aufgrund der von ihm vertretenen Weltanschauung (Augsburger Bekenntnis) wurde er 1602 aus diesem Amt entlassen.

101 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, S. 38.

102 W. Mader, *Nachrichten über die alten Privilegien der Stadt Lewin*, VGHGG I, S. 151-152.

einen Ablass an einem kirchlichen Feiertag, dem Sonntag vor dem liturgischen Gedenken an den heiligen Gavel zu erteilen, sowie das Recht, jeden Dienstag einen Wochenmarkt abzuhalten, zugestanden.¹⁰³ Am 28. März 1748 erhielt die Stadt einen vierten Markttag, der mit den Osterfeierlichkeiten verbunden war.

Der neue böhmische König und Kaiser Matthias II. von Habsburg bestätigte 1617 das vier Jahre zuvor von den Städten und Siedlungen des Homoler Distrikts erworbene Recht auf höhere Gerichtsbarkeit¹⁰⁴.

Das Feld des frühbarocken Wappens aus dem Jahr 1606, eines der ältesten Siegel der Stadt, zeigt drei übereinander liegende Zinnenmauern. Im Rand des Siegels befindet sich die Inschrift: *Sigillum Regiae Civitatis Levinensis 1606*¹⁰⁵.

Auf dieses Siegel bezieht sich die von G. Aelurius beschriebene Geschichte, wonach es von den Ratsherren der Stadt wegen des bevorstehenden Hussiteneinfalls in einen Brunnen geworfen und nach den Ereignissen unversehrt wieder herausgezogen worden sein soll¹⁰⁶. Diese Geschichte wurde auch von J. Kögler zitiert. Er beschrieb jedoch ein anderes Bild des Wappens. Aus seiner Darstellung geht hervor, dass das Wappen von Lewin ursprünglich vier Zinnenmauern enthielt, wobei der untere Streifen der kürzeste war und einem Abschnitt der Stadtmauer ähneln sollte¹⁰⁷. Diese Information wird jedoch durch die verfügbaren Quellen nicht bestätigt.

9. DIE EREIGNISSE DES DREISSIGJÄHRIGEN KRIEGES UND DEREN FOLGEN

Der Dreißigjährige Krieg (1618-1648) war für die kleine Stadt eine Katastrophe. Er kam 1621 mit den Truppen des „Winterkönigs“ Friedrich V. Wittelsbach in die Gegend, der sich nach der Niederlage in der Schlacht am Weißen Berg aus Prag zurückzog. Seine Truppen, die den Pass bei Homole besetzten, wurden dann von der ansässigen protestantischen Bevölkerung aus Lewin und Duszniki versorgt. Im Dezember 1621 flohen die meisten von ihnen aus Angst vor den heranrückenden Truppen des Herzogs von Sachsen, die den kaiserlichen Truppen bei der Belagerung von Kłodzko zu Hilfe gekommen waren. Die Niederlage der Verteidiger der Stadt Kłodzko im Oktober 1622 veränderte die Lage der überwiegend protestantischen Gemeinde in diesem Gebiet dramatisch. Spätere Einmärsche der kaiserlichen Armee Ferdinands III. (8. Mai 1646) und der schwedischen Armee (26. Januar 1647) führten

103 Auf Beschluss der königlichen Verwaltung wurde der Tag der Abhaltung des Wochenmarktes von Dienstag auf Mittwoch verlegt. Ibidem, S. 152-153.

104 J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*, Bd. 2, S. 282. Der Erwerb kostete alle Beteiligten insgesamt 350 Meißner Pfennige. Das Recht umfasste die Verhängung von Strafen für schwere Straftaten wie Mord, Raub, Hochverrat und Majestätsbeleidigung.

105 Marian Heisig, *Herby miast ziemi kłodzkiej* [in:] *Zeszyte ziemi kłodzkiej nr 4*, Muzeum Ziemi Kłodzkiej, Kłodzko 1992, S. 30-31.

106 G. Aelurius, *Glaciographia...*, S. 236.

107 J. Kögler, *Historische Beschreibung der Königlichen Stadt Lewin*. [in:] *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*, S. 418-419.

zur totalen Verwüstung des Gebiets¹⁰⁸. Die Wirtschaft der Stadt brach vollständig zusammen. Die Bewohner waren oft gezwungen, sich in den Wäldern zu verstecken. Den beiden Städte des Distrikts Duszniki und Lewin wurden 1625 ihre Privilegien entzogen¹⁰⁹. Erst 1629, nach der erfolgreichen Rekatholisierung der Grafschaft Glatz gewannen sie diese zurück¹¹⁰.

In der Urkunde über die Wiederherstellung der Rechte von Lewin vom 15. Januar desselben Jahres sprach sich König Ferdinand III. Habsburg von Böhmen (ab 1627) positiv über die Erneuerung der Privilegien, mit denen die Stadt in früheren Jahren ausgestattet worden war, nämlich das Recht auf zwei Jahrmärkte, ein kirchliches Ablassfest für die Gemeinde, den Besitz einer Brauerei und Mälzerei, eines Salzlagers, eines Badehauses (Balwierz), von Tuchbänken, Zuckerbänken und Bänken mit anderen handwerklichen Erzeugnissen aus. Die nachfolgenden Aufzeichnungen befassten sich mit dem Erbrecht und anderen Rechten, wie in den anderen Städten des Kreises. Allen Städten, die sich das Privileg des Rechts auf eine höhere Gerichtsbarkeit erkaufte hatten, wurde dies in dieser Bestimmung für einen bestimmten Zeitraum entzogen¹¹¹. In dem erwähnten Schriftstück entzog der Landesherr der hoch angesehenen dritten Gesellschaftsschicht, den Freirichtern, ihre Rechte oder schränkte sie erheblich ein und übertrug einige ihrer Privilegien auf die freien Einwohner der Städte. Er behielt sich auch das Recht vor, regionale Bürgermeister durch das Königliche Amt zu ernennen¹¹².

Eine wichtige Bestimmung aus dieser Zeit war, dass Lewin zum ersten Mal das Recht erhielt, den Stadtrat frei zu wählen. Von da an wurde er bis 1666 jährlich gewählt und von einem Primas geleitet, der zwei Stellvertreter in Form des ersten und zweiten Bürgermeisters und drei Ratsherren (darunter einen Schreiber) hatte. Die Wahl der Stadträte war für die Stadt ein wichtiges und ziemlich kostspieliges Ereignis. Zuvor wurden dem Hauptmann von Klodzko und seinen Kanzlern „diskret“ entsprechende Geschenke überreicht. Es war üblich, dass bei den Anhörungen ebenfalls die Ehefrau des Hauptmanns anwesend war. Daher erhielt sie in der Regel einen Ballen Stoff von guter Qualität. Im Jahr 1658 hat die Wahl Lewin 241 Gulden gekostet. Im Jahr 1659, als sie zusammen mit Duszniki organisiert wurde, kostete sie 145 Gulden. Daraufhin wurde beschlossen, die Amtszeit des Stadtrats zu verlängern oder die Wahlen gemeinsam mit anderen Städten zu organisieren. Dies war auch 1666 der Fall, als der Kaiser auf Antrag der Städte Bystrzyca Klodzka, Radków, Łądek, Duszniki und Lewin beschloss, die Amtszeit des Stadtrates auf drei Jahre zu verlängern¹¹³.

Die Stadtchronik von Duszniki aus dieser Zeit (29. Januar 1629) erwähnt den Kreis- und Gerichtsvogt Georg Zwiner von Hutberg, einen lokalen Vertreter der kaiserlichen Behörde, der unter anderem den Wiederaufbau der Pfarrkirche in

108 A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...* S. 120-121.

109 J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*, Bd. 2, S. 283.

110 Ibidem. A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...* S. 120.

111 Sie wurden 1739 während der Herrschaft von Kaiser Karl VI. erneut erteilt. Nach W. Mader, *Nachrichten über die alten Privilegien der Stadt Lewin*, VGHGG I, S. 154.

112 F. Volkmer, *Die Privilegien des Adels...*, S. 69.

113 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, S. 13.

Duszniki leitete¹¹⁴. Er war es, der im Gebiet des Distrikts Homole, einschließlich Lewin, für alle Angelegenheiten im Zusammenhang mit dem Kirchenpatronat zuständig war. Auch gerichtliche Angelegenheiten fielen in den Zuständigkeitsbereich des Kreis- und Gerichtsvogtes. Im Jahr 1655 wird der Kreisvogt Christopher Breier erwähnt¹¹⁵. Es ist zu erwähnen, dass weitere Kreis- und Gerichtsvögte der Region aus Lewin stammen. Im Jahr 1680 war es Georg Fischke, gefolgt von David Bernatschke im Jahr 1700 und im Jahr 1730 Johann Georg Stanke¹¹⁶. Aus diesem Grund wurde der „Humblischer Distrikt“ oft als Lewiner Distrikt bezeichnet. Es war auch von Homole als Lewiner Burg die Rede, und natürlich vom Lewiner Raubritter Sigismund Kauffung.

Im Rahmen einer weiteren Änderung des Status der lokalen Siedlungen der ehemaligen Herrschaft Hummel verkaufte das Königliche Amt während der Herrschaft von Kaiser Leopold I. auf der Suche nach Geld zur Finanzierung des Feldzugs gegen die Türken im Jahr 1684 die Dörfer Gellenau (Jeleniów), Tanz (Dańczów), Sackisch (Zakrze), Jaerker (Jarków), Kleingeorgsdorf (Jerzykowice Małe), Großgeorgsdorf (Jerzykowice Wielkie) an Kaspar Josef von Alten, Inhaber der Freirichterei von Gellenau. Vedute der Stadt Lewin von 1736 (Lithographie und Druck aus der Ausgabe von O. Pompejus aus Klodzko)¹¹⁷.

Am 20. Dezember 1684 wurde die Stadt Lewin im Rahmen der gleichen Kampagne „ermutigt“, die Dörfer Krzyżanów für 1833 Gulden und Kittel für 1744 Gulden zu kaufen¹¹⁸. Auf ähnliche Weise wurden die Dörfer Keilendorf (Kulin Klodzki), Doernikau (Darnków) mit der Kessel (Kolonie Kociołek), Jauernig (Jawornica), Loeschney (Leśna), Nerbotin (Witów) und Tschischeney (Żyżnów) von Johann Isaias von Hartig erworben und seinen Ländereien in Szczytina beigefügt.

Eine sehr wichtige Änderung im Status der Stadt erfolgte 1685. Damals erwarb Lewin die Bestätigung der Gleichberechtigung mit den anderen königlichen Städten der Grafschaft Glatz und wurde zu einer königlichen Stadt, deren Vertreter berechtigt waren, an den Versammlungen des Landtages teilzunehmen¹¹⁹.

Dies kostete die Einwohner 629 Gulden und 38 Kreuzer¹²⁰. Damals erwarb die Stadt auch das Recht auf freien Zutritt zum Wald, das Recht auf die Jagd auf Kleinwild und das Recht, in den umliegenden vier kleinen Teichen zu fischen¹²¹. Außerdem kaufte sie für über 766 Gulden eine Breuphanne für ein örtliches Brauhaus¹²².

114 A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...* S. 120.

115 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, S. 25.

116 Ibidem.

117 Die Vedute zeigt das Rathaus auf der rechten Seite, an der südlichen Front des Platzes. Laut J. Kögler soll das Rathaus früher in der Mitte des Platzes gestanden haben. Erst nach dem Brand vom 8. September 1703 und der Zerstörung des Gebäudes sah sich die Stadtverwaltung gezwungen, eines der Stadthäuser zu kaufen und darin die Bürgermeisterei einzurichten. Nach J. Kögler, *Historische Beschreibung der Königlichen Stadt Lewin*. [in:] *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*, S. 445.

118 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, S. 26.

119 W. Mader, *Nachrichten über die alten Privilegien der Stadt Lewin*, VGHGG I, S. 158.

120 Kreuzer - eine kleine Münze. 60 Kreuzer ergaben einen Gulden. 90 Kreuzer ergaben 1 Taler.

121 Ibidem. J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz...* S. 445.

122 Bis zur Verleihung der Rechte einer königlichen Stadt war der Braubottich Eigentum der Verwaltung von Klodzko. Im Jahr 1750 gab es 54 Wirtsherren, die in der Stadt Bier brauen durften. Nach W. Mader, *Nachrichten über die alten Privilegien der Stadt Lewin*, VGHGG I, S. 145-146.

10. WIRTSCHAFTLICHES UND GEISTIGES LEBEN IN DER KÖNIGSSTADT

Einem Stadtbuch aus dem Jahr 1611 zufolge hatte Lewin 543 Einwohner¹²³. Die Wirtschaftstätigkeit in der Stadt basierte auf Privilegien, die in einem Brief des Hauptmans von Kłodzko, Melchior von Rechenberg, vom 19. Juli 1599 aufgeführt sind und deren Existenz „seit mehr als hundert Jahren“ bestätigt wird. Dazu gehörten das Recht, Bier zu brauen, das Recht, es zu verkaufen, das Recht, Wein (Schnaps) herzustellen, das Recht, ein Handwerk auszuüben, das Recht, Handel zu treiben, einschließlich des Betriebs von Konditoreien, Lebkuchen- und Textilbänken, des Salzhandels, des Betriebs einer Weinstube und des Betriebs eines Badehauses.

In den ausführlichen Dokumenten zu dem oben erwähnten Dekret vom 15. Januar 1629 wurde mit dem „Biergesetz“ zusätzlich eine Steuer für die Quästur¹²⁴ eingeführt, und zwar die gleiche wie für Duszniki in Höhe von 2 Meißner Bußen pro Mälzerei¹²⁵. Dank eines Gnadenakts blieb die Gebühr für das hergestellte Bier von 32 Kreuzern pro Fass unverändert¹²⁶. Zum Beispiel musste die Stadt für das Jahr 1640 40 Meißner Groschen an die Kłodzkoer Stadtkasse für die Herstellung von Bier zahlen¹²⁷. Diejenigen, die das Recht hatten, in der Stadt Bier zu brauen, und die diesen Betrag kollektiv einbrachten (die Brauerzunft), konnten es für eigene Zwecke nutzen oder an zum Alkoholausschank berechnete Händler übertragen. In letzterem Fall mussten sie zusätzlich 6 Kreuzer von jedem „Achtel“ Bier an die Kłodzkoer Stadtkasse zahlen. Die Brauerzunft in Lewin war beim Bierverkauf nach außen stark eingeschränkt. Nur die Dörfer Krzyżanów und Kocioł waren verpflichtet, das Bier in der Stadt abzuholen. Zime Wody und Darnków hatten die Möglichkeit, zwischen Lewin und Duszniki zu wählen¹²⁸.

Berechtigte Brauereien hatten gegen eine weitere angemessene Steuer ebenfalls das Recht, Alkohol (Wein) herzustellen. Außerdem mussten sie für jede Scheffel „Abfall“ aus der Alkoholproduktion eine Gebühr von 9 Kreuzern entrichten, die später erheblich erhöht wurde¹²⁹.

Alle Handwerkszünfte arbeiteten außerdem nach strengen Zunftregeln, die im späten 16. Jahrhundert eingeführt wurden. Diese wurden von Kaiser Karl VI. in den 1830er Jahren geändert. In Lewin gab es fünf privilegierte Zünfte, die Schuhmacher, Metzger, Bäcker, Schneider und Schmiede. Zu letzteren gehörten darüber hinaus Zimmerleute, Stellmacher, Böttcher und Schlosser. Die ersten drei dieser Zünfte hatten das Recht, ihre Waren in den Handwerksbänken auszustellen.

123 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, S. 11.

124 Das heutige Schatz- Finanzamt.

125 Die Gemeinde kam dieser Verpflichtung nur schleppend nach, weshalb der Fall vor Gericht landete. Bis 1746 musste der Magistrat jährlich den Inhalt von drei Fässern Bier an den Schatzmeister abliefern.

126 F. Volkmer, *Die Privilegien des Adels und der königlichen Städte der Grafschaft Glatz vom 15. Januar 1629*, VGHGG VI (1886/1887), S. 77-78. Im Jahr 1665 wurde diese Gebühr auf 48 Kreuzer erhöht. Ein Fass (Braupfanne) mit dreifach gebrautem Bier fasst etwa 60 Eimer.

127 W. Mader, *Nachrichten über die alten Privilegien der Stadt Lewin*, VGHGG I, S. 145-146.

128 Ibidem.

129 Ibidem.

Im Jahr 1724 gab es in der Stadt 5 Metzger, 3 Bäcker und 4 Schuhmacher. Die Zunft der Schmiede zählte insgesamt 11 Vertreter der verschiedenen oben genannten Fachrichtungen¹³⁰. Außerdem gab es in der Stadt die Institution des Barbiers. Für das Jahr 1722 erteilte die Stadt eine Lizenz zur Ausübung dieses Berufes für die Summe von 175 Talern. Im Jahr 1749 waren es bereits 311 Taler und im Jahr 1798 mehr als 333 Taler.

Ende 1700 war die von G. Aeulurius in seiner *Glaciographie* aus dem 17. Jahrhundert beschriebene Holzlöffelindustrie in der Stadt und ihrer Umgebung praktisch zum Erliegen gekommen. Die letzten beiden Bewohner Lewins, die diesen Beruf beherrschten, hatten erst 1724 wieder die Möglichkeit, ihre eigenen Waren in Brandenburg zu verkaufen.

Ab Ende des 17. bis zur Mitte des 18. Jahrhunderts entwickelte sich in der Grafschaft Glatz neben dem Brauereiwesen auch die Textilindustrie rasant. Seine Grundlage war eine relativ reiche Rohstoffbasis (Wollreichtum aufgrund der Schafzucht auf den Gütern und der Anbau von Flachs). Im Jahr 1724 gab es in Lewin 11 Tuchmacher¹³¹. Damals gab es auch 54 Leinenweber mit jeweils zwei Webstühlen. Im Jahr 1750 waren es 132 und im Jahr 1794 262¹³². Diejenigen, die diesen Handel betrieben, gehörten zu den wohlhabendsten Bürgern von Lewin. Sie bekleideten dabei die wichtigsten Positionen im Magistrat. An der Spitze stand die Familie Stanke, vertreten durch Adam, gefolgt von seinem Sohn Johann Georg.

Auch im geistigen Bereich gab es an der Wende vom 17. zum 18. Jahrhundert interessante Entwicklungen. Unter dem Pfarrer, Franz Christoph Klar, wurde die Bruderschaft des heiligen Antonius von Padua gegründet, die am 13. September 1662 von Papst Alexander VII. genehmigt wurde. Sie ist noch heute tätig¹³³.

Adam Stanke hat als Bürgermeister von Lewin die Schirmherrschaft über den Ausbau und die Entwicklung des Areals vor dem Gotteshaus in Lewin übernommen. Er finanzierte unter anderem den Bau der Kirchstraße im Jahr 1683 aus eigenen Mitteln. Im Jahr 1687 wurde auf seine Initiative hin eine Mariensäule auf dem Marktplatz errichtet. In dieser Zeit wurde auch ein neues Pfarrhaus gebaut. Im Jahr 1697 wurde die Pfarrkirche um 6 Ellen erhöht und im neuen Barockstil erneuert. Ein Jahr später wurde die Kirche um 14 Ellen verlängert, sodass, wie J. Kögler feststellte, die Kirche zu einem neuen Gebäude wurde¹³⁴.

Adams Sohn Johann Georg Stanke stiftete 1717 die Statue des Heiligen Johannes von Nepomuk¹³⁵. Während seiner Tätigkeit als Landrat wurden 1729 auch eine Sakristei und ein Oratorium in der örtlichen Kirche gebaut¹³⁶.

130 Ibidem, S. 150.

131 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, S. 58.

132 Ibidem, S. 59. Zu dieser Zeit gehörten zu den Textilzünften die Garn- und Leinwebergewerke, die Tuchmacher und die Zeug- und Raschmachersgewerke. Cajg - das billigste starke Baumwollgewebe. Haras - ein grober Wollstoff.

133 Ibidem, S. 40.

134 J. Kögler, *Historische Beschreibung der Königlischen Stadt Lewin*. [in:] *Die Chronicken der Grafschaft Glatz*, S. 425. Mader legte andere Daten vor: 9 Ellen und 15 Ellen. W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, S. 41.

135 Die Familie Stanke besaß zwischen 1596 und 1651 ein Gehöft im Dorf Kocioł. Später bildeten ihre Vertreter das Stadtpatriziat von Lewin. W. Mader, *Geschichte, Nachrichten über die ehemaligen Kämmererdörfer der Stadt Lewin*, VGHGG V, S. 136. W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, S. 60.

136 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, S. 43-44.

Im Jahr 1734 wurde die Pfarrei in Lewin von Johann Martin, Generalvikar des Erzbischofs von Prag, übernommen, der 1684 in dieser Stadt in dem Haus Nr. 19 geboren wurde. Kurz nach seinem Amtsantritt stiftete er die Kirche mit einem symbolischen „ewigen Feuer“ vor dem Hauptaltar, das bis zum heutigen Tag „brennt“. Er hat 500 Gulden dafür ausgegeben¹³⁷.

Im Jahr 1735 wurde die Kirche mit einer neuen Orgel ausgestattet, und ein Jahr später wurde der Hauptaltar renoviert und der Kreuzweg errichtet. Im Jahr 1737 empfing das Gotteshaus eine Delegation von Mitgliedern der Gesellschaft Jesu¹³⁸.

11. LEWIN IM PREUSSISCHEN STAAT

Die Übernahme der Grafschaft Glatz durch König Friedrich II. von Preußen im Jahr 1742 hatte schwerwiegende Folgen für die Gemeinde Lewin. Nach dem Ersten Schlesischen Krieg (Friedensschluss in Breslau am 27. Juni 1742) ordnete der preußische Herrscher an, alle dreihundert Meter an der Straße von Duszniki nach Náchod für die Unterstützung der Habsburger einen Vertreter der örtlichen Bauernschaft aus dem Distrikt Homole aufzuhängen¹³⁹. Nach F. Ludwig handelte es sich dabei um acht Zivilisten aus Lewin, die im Bündnis mit österreichischen Soldaten am 7. Juni 1742 von den Ruinen der Burg Homole aus auf die preußische Armee schossen und dafür bestraft wurden¹⁴⁰. Es muss hinzugefügt werden, dass der König von Preußen den Bauernstand mit außerordentlicher Verachtung betrachtete und diese Art von Opfer angesichts des geringen Verlustes an potenzieller „Lebenskraft“ in dem neu erworbenen Gebiet auch eine abschreckende Wirkung auf die Vertreter der anderen sozialen Schichten in dem Gebiet haben sollte. Die nächsten beiden Konflikte zwischen den Hohenzollern und den Habsburgern (1745-46) und (1756-63) bedeuteten für die einheimische Bevölkerung nur noch einen erhöhten logistischen Aufwand im Bereich der Versorgung der Heere beider Konfliktparteien und ihrer Verbündeten.

Nach dem Zweiten Schlesischen Krieg wurde die freie Wahl des Stadtrats abgeschafft. Das bis dahin funktionierende Gremium wurde am 17. Februar 1746 durch ein siebenköpfiges, bereits von der preußischen Oberbehörde eingesetztes Gremium ersetzt, das 1751 auf vier Mitglieder reduziert wurde. Es handelte sich um den Konsul-Direktor, der für die Justiz zuständig war, den Prokonsul, der für die Polizei zuständig war und auch als Schatzmeister fungierte, den Senator (Medizin, Sozialfürsorge) und den Sekretär (der neben der Berichterstattung auch die Angelegenheiten des Quartiermeisters erledigte).

137 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, S. 44.

138 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, S. 44.

139 N. Kracherowa, „*Partyzant moralności*“, Hrsg. „Śląsk“, Katowice 1989, S. 71.

140 F. Ludwig, *Die Grafschaft Glatz in Wort und Bild*, Glatz 1896/1897. S. 174.

Sie hatten das Recht, je nach ihren Bedürfnissen eine oder mehrere Personen auszuwählen, die sie unterstützen sollten¹⁴¹. Im Jahr 1750 hatte die Stadt 801 Einwohner¹⁴².

Im preußischen Staat mit seinen militärischen Traditionen und seiner Hingabe an die Uniform führte kein Weg an der Gründung des Schützenvereins in Lewin im Jahr 1765 vorbei. Am 10. Juli 1766 wurde der Schießstand feierlich eingeweiht, auf dem die Mitglieder des Vereins ihre Ziele verfolgen konnten¹⁴³. Jedes Jahr wurde zu „Pfungsten“ ein großes Fest veranstaltet, bei dem bis zum Mittag ein Schießwettbewerb auf eine Entfernung von 75 m ausgetragen wurde. Der Sieger hatte die Ehre, am Nachmittag auf dem Marktplatz als „Schützenkönig“ vorgestellt zu werden.

In der Nacht vom 2. auf den 3. Juli 1772 kam es in der Stadt zu einem Großbrand. Das Feuer, das in der Nähe des Hauses Nummer 18 ausbrach, zerstörte 28 Wohnhäuser und drei öffentliche Gebäude, das Rathaus, die Brauerei und das Krankenhaus. Die Bewohner der verbrannten Häuser erhielten von der königlichen Verwaltung eine Unterstützung von mehr als 40.000 Talern. Es wurde beschlossen, das Stadtzentrum wieder aufzubauen. Der Wiederaufbau wurde vom Baumeister Müller aus Kłodzko geleitet. Zu diesem Zweck wurde eine Ziegelei errichtet und betrieben, bis der Lehmvorrat im Jahr 1854 erschöpft war. Einer der wohlhabendsten Bewohner der Stadt, der königliche Kaufmannsrat Ignatius Strauch¹⁴⁴, brach aus der allgemeinen Initiative aus und baute sein Wohnhaus (Nr. 27 am Marktplatz) nach seinem eigenen Entwurf wieder auf, der an die reichen barocken Bürgerhäuser der größeren Städte in der Region angelehnt war, und erhielt ebenfalls staatliche Unterstützung. An der Fassade seines Stadthauses befand sich eine heute unleserliche Verzierung mit einem Fresko, das die „Flucht nach Ägypten“ darstellte. Der Wiederaufbau wurde 1776 abgeschlossen¹⁴⁵.

Bis zur Feuersbrunst konnten die Händler ihre Waren in den Arkaden der Bürgerhäuser auf dem Marktplatz ausstellen. Nach dem Brand wurden erst 1784 wieder 24 Marktstände auf dem Markt aufgestellt¹⁴⁶.

In der späteren Rivalität zwischen den Dynastien der Habsburger und Hohenzollern um die Vorherrschaft in den deutschen Reichsstaaten hatte auch die Stadt ihren Anteil. Im Rahmen der Auseinandersetzung um die bayerische Erbfolge (Kartoffelkrieg¹⁴⁷) wurde nach dem erbenlosen Tod des bayerischen

141 W. Mader, *Nachrichten über die alten Privilegien der Stadt Lewin*, VGHGG I, S. 157.

142 J. Kögler, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz...*, S. 422.

143 Ibidem, S. 57.

144 Er war ein Tuchhändler.

145 Ibidem, S. 73.

146 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, S. 24.

147 Die umgangssprachliche Bezeichnung für den Konflikt um die bayerische Erbfolge, die von preußischen Chronisten dieser Zeit häufig verwendet wurde, da die von den Truppen von den Bauern erzwungene Verpflegung vor allem aus Kartoffeln bestand. In den österreichischen Chroniken dominierte der Begriff „Pflaumenkrieg“, da es sich um einen Konflikt handelte, der ohne begründete Notwendigkeit ausgetragen wurde.

Kurfürsten Maximilian Joseph III. im Juli 1778 ein Korps preußischer Truppen in der Nähe von Ratschenberg (heute Grodziec), Homole und Lewin stationiert, das aus dieser Richtung nach Böhmen einmarschieren sollte. König Friedrich II. von Preußen erschien hier am 4. und 5. Juli. Er übernachtete im Haus des Zimmermanns Josef Erner in der Kolonie Hummelwitz (heute Zielone Ludowe) bei Homole. Der Hauseigentümer selbst erfuhr von der Ehrung, als er von seiner Arbeit in Lewin heimkehrte. Er fand das Haus von Wachen umgeben. Er wurde nicht hereingelassen, also übernachtete er bei Nachbarn¹⁴⁸. Anfang Januar 1779 hatte Lewin eine ähnliche Aufgabe für die österreichischen Truppen zu erfüllen, die in fünf Kolonnen unter dem Kommando des österreichischen Feldmarschalls Dagomert Sigmund von Wurmser in das Gebiet von Kłodzko einmarschierten. Seine Truppen, die an den Grenzen von Broumov, Radków, Karłów, Szczytna, Bystrzyca Kłodzka¹⁴⁹ stationiert waren, zogen sich erst nach dem 18. Mai 1779 aus ihren Stellungen zurück¹⁵⁰. Der Magistrat von Lewin schätzte die Ausgaben der Stadt für den oben erwähnten Feldzug auf 15.400 Taler, erhielt aber nur 1.000 Taler. Rund 100 Menschen kamen in der Gemeinde ums Leben. Die meisten Einwohner beteiligten sich auch an der Versorgung verwundeter Soldaten¹⁵¹.

Am 16. Juni 1787 wurde das Gebiet von einer weiteren Katastrophe heimgesucht. Das Unwetter und das damit verbundene Hochwasser verursachten einen Schaden von schätzungsweise 1.083 Taler. Die bei dem Vorfall verletzten Bewohner erhielten von den königlichen Beamten nur eine Entschädigung in Höhe von 361 Talern¹⁵².

Vor dem geplanten Beginn einer weiteren Schlacht im Jahr 1790¹⁵³ stationierten die preußischen Truppen ebenfalls in diesem Gebiet, entlang der Grenze zu Böhmen. Auch hier diente Lewin als Verpflegungspunkt für die preußischen Truppen.

In J. Köglers Beschreibung von 1793 zählte Lewin 1.054 Einwohner. Es gab 11 öffentliche, 160 private und 8 weitere kleine Gebäude. Die Gebäude waren in der Regel zweigeschossig. Es führten vier Straßen in die Stadt: die Hummelgasse, die Wassergasse, die Böhmisches Gasse und die Prager (Niedergasse)¹⁵⁴.

148 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, S. 74.

149 F. Volkmer, *Ereignisse des bayrischen Erbfolgekrieges in der Grafschaft Glatz 1778/79*, Vierteljahrschrift für Geschichte der Grafschaft Glatz, III (1883/1884). S. 33, 44-46.

150 Ibidem, S. 48.

151 Ibidem.

152 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, S. 80.

153 Die zunehmenden Spannungen zwischen Österreich und Preußen wurden mit der Unterzeichnung des Abkommens von Dzierżonów (damals Reichenbach) am 27. Juli 1790 entschärft, wobei England als Friedensstifter auftrat.

154 J. Kögler, *Historische Beschreibung der Königlischen Stadt Lewin*. [in:] *Die Chronicken der Grafschaft Glatz*, S. 422.

12. DAS SCHICKSAL DER EINWOHNER VON LEWIN IM 19. JAHRHUNDERT

Die letzten Jahre des 18. und die ersten Jahre des 19. Jahrhunderts waren eine weitere Phase der Stagnation für die einheimische Bevölkerung. Im Jahr 1804 zählte Lewin 1.091 Einwohner, von denen 446 auf Sozialhilfe angewiesen waren. Wegen der durch die Dürre verursachten Missernte unterstützte die Stadt sie unter anderem mit einem Rabatt beim Kauf von Roggen¹⁵⁵.

Auch in der ersten Hälfte des Jahres 1807 blieb die Stadt von einer weiteren großen bewaffneten Auseinandersetzung, diesmal zwischen Preußen und Frankreich, nicht verschont. Wie bei den vorangegangenen Konflikten waren die Einwohner gezwungen, die marschierenden Truppen zu beherbergen und zu verpflegen. Darüber hinaus wurden sie von den Behörden in Kłodzko angewiesen, Bettzeug, Schlafstätten, Tischdecken, Porzellan und Glaswaren für die Garnison in Kłodzko bereitzustellen. Lewin wurde auch mit der Betreuung von 14 Frauen und 16 Kindersoldaten des Regiments „Albenleben“ beauftragt, die damals die Festung in Kłodzko verteidigten¹⁵⁶. Die von der Stadtverwaltung geschätzte Kriegslast des genannten Feldzuges kostete Lewin 11.213 Taler, von denen 2.506 Taler durch die Kontribution an die französische Armee verursacht wurden¹⁵⁷.

Nach dem napoleonischen Feldzug befanden sich die Stadt und ihre Umgebung in einem völligen wirtschaftlichen Niedergang. Unter anderem sind die handwerklichen Leinenwerkstätten zugrunde gegangen. Schon 1803 ging es ihnen nicht gut. Die Zahl der Webestellen war von 181 auf 111 gesunken¹⁵⁸. Während der Amtszeit von Bürgermeister Heinrich Lehmann (1810-1828) gelang es den städtischen Behörden, das neue Krankenhaus in Betrieb zu nehmen und ein neues Schulgebäude zu errichten.

Der preußische Völkerfrühling, der am 18. März 1848 begann, konnte die Herzen der Lewiner nicht erobern. Es wurden keine stürmischen Reden beobachtet¹⁵⁹. Ab dem 31. Januar 1850 gehörte Preußen zu den konstitutionellen Monarchien. In der damals verabschiedeten Verfassung wurde ein System indirekter Wahlen in drei Kurien (Klassen) eingeführt, bei dem das Wahlrecht an den Besitz von Gütern gebunden war.

Die Ereignisse rund um die Rivalität zwischen den Hohenzollern und den Habsburgern um die Führung des Deutschen Staatenbundes im Jahr 1866 gingen Dürreperioden in den beiden vorangegangenen Jahre in Lewin voraus, sodass sich die Stadt und die zu ihr gehörenden Dörfer in einer sehr schwierigen Lage befanden.

155 Ihnen wurde 670 Scheffel Roggen zu 3 Thalern pro Scheffel verkauft. Nach W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, S. 127.

156 Ibidem, S. 128.

157 Ibidem, S. 129.

158 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, S. 120.

159 Ibidem, S. 139.

Während der Kämpfe bei Náchod, Skalice und später bei Hradec Králové (Schlacht von Sadová) wurden in der Gegend von Lewin und den umliegenden Dörfern zahlreiche verwundete Soldaten aufgenommen. F. Ludwig schrieb, dass Lewin in diesem Zeitraum zu einem großen Lazarett wurde. In der Stadt waren eine Zeit lang auf dem Stadtplatz und in dessen Umgebung rund 2.000 österreichische Kriegsgefangene untergebracht¹⁶⁰.

Die folgenden Jahre, einschließlich der Gründung des Zweiten Deutschen Reiches unter der Führung Preußens nach dem Sieg über Frankreich im Jahr 1871, brachten Veränderungen in der soziopolitischen Situation der Region, einschließlich Lewin und seiner Umgebung mit sich. Ein Novum in dieser Hinsicht war die in diesem Jahr erlassene Verfassung, mit der ein neues nationales Wahlgesetz eingeführt wurde. Gemäß diesen Bestimmungen stand das Wahlrecht nun allen Bürgern zu. Sie konnten in einer gleichberechtigten, geheimen und direkten Wahl mitbestimmen. Dies galt jedoch weiterhin nur für Männer¹⁶¹.

13. ÄNDERUNGEN IN DER VERWALTUNGSSTRUKTUR

Mit der Machtübernahme in Schlesien und in der Grafschaft Glatz durch den preußischen Staat wurde eine neue Verwaltungsordnung, einschließlich der wichtigsten staatlichen Behörde für dieses Gebiet, der Kriegs- und Steuerkammer in Wrocław, für das gesamte Gebiet eingeführt. Alle Angelegenheiten der Städte und der königlichen Domänen fielen in ihren Zuständigkeitsbereich. Durch einen Erlass des preußischen Königs vom 10. November 1742 wurden ihr die Befugnisse im Bereich Verbrauchssteuer, Zoll, Kontribution (Steuern) und Polizei übertragen. Es wurde das Amt des Steuerkommissars eingeführt, das dem Kriegskommissariat in Kłodzko unterstellt war und in der Regel als Feind der städtischen und ländlichen Patriziat angesehen wurde.

Nach der Niederlage Preußens im Krieg mit Frankreich leitete der preußische Staat eine weitere umfassende Staatsreform ein, die unter anderem grundlegende Änderungen im System und in der Organisation der Städte vorsah. Am 18. November 1808 wurden die freien Gemeindewahlen in den Städten wieder aufgenommen. Lewin konnte durch die neue Städteordnung eine weitreichende Autonomie in den Bereichen innere Angelegenheiten, Justiz und Verwaltung der städtischen Güter erlangen. Die Stadt war in zwei Kreise, den oberen und den unteren, unterteilt. In jedem Kreis waren 101 Bürger wahlberechtigt¹⁶². Jeder Kreis hatte einen eigenen Vorsitzenden und einen Stellvertreter. Sie wählten insgesamt 12 Ratsmitglieder und sechs Stellvertreter. Nach den Wahlen im Februar 1809 fand am 28. Juni desselben

¹⁶⁰ Ibidem, S. 145-146.

¹⁶¹ A. Herzig, M. Ruchniewicz, *W kraju Pana Boga*, Kłodzkie Towarzystwo Oświatowe Kłodzko 2010, S. 35.

¹⁶² Es handelte sich um eine Gruppe mit städtischen Rechten, Grundbesitz und Zunftzugehörigkeit. Das Vermögenswahlrecht stand ab einem Einkommen von 150 bis 200 Talern pro Jahr zu und die darauf berechnete Steuer stellte eine Art Gebühr für die Erlangung der Bürgerschaft dar. Nur Priester, Lehrer, Militäroffiziere und städtische Beamte waren von dieser Regelung ausgenommen. Die Ärmsten, die ein solches Einkommen nicht vorweisen konnten, konnten nicht am politischen Leben der Stadt teilnehmen.

Jahres die offizielle Amtseinführung der neuen Mitglieder des Stadtrats statt. Die Wahl wurde offiziell vom königlichen Steuerkommissar von Kłodzko, Müller, genehmigt, der als Aufseher der Stadtverwaltung zurücktrat¹⁶³.

Im Jahr 1815 wurde die Stadt Lewin zusammen mit dem gesamten Kreis Kłodzko in die Provinz Schlesien eingegliedert, und ein Jahr später, nach der Auflösung des Humblischer Distrikts, fand sie sich in der Struktur des neu geschaffenen Kreises Kłodzko.

Ein weiteres wichtiges Ereignis fand am 30. Juni 1851 statt: Auf der Grundlage des Nationalgesetzes vom 11. März 1850 wurde eine neue Verwaltungseinheit, der Gemeinderat, gegründet. Sie hatte 12 Mitglieder. Seitdem arbeiten die beiden Kollegialorgane parallel. Im Gemeindevorstand gab es neben dem Vorsitzenden einen stellvertretenden Vorsitzenden und zwei Gemeindevorsteher. Einer von ihnen war Apotheker, der andere war zuvor in der Finanzverwaltung tätig. Dem Rat gehörten Vertreter von Kirche, Schule, Polizei, Bauwesen, Wohlfahrt, Forstwirtschaft und Finanzen an. Die Stadt erhielt damit den Status einer autonomen Verwaltungsgemeinde mit einem genau definierten Gebiet und einer Rechtspersönlichkeit, die von allen vollwertigen Bürgern gebildet wurde.

Der neue Rat trat sein Amt am 29. September desselben Jahres an, um dann am 30. Juni 1853 seine Tätigkeit einzustellen¹⁶⁴. Dies stand im Zusammenhang mit dem Inkrafttreten des neuen Gesetzes über städtische Struktur in den östlichen Provinzen des preußischen Staates¹⁶⁵ und der Schaffung eines einheitlichen Gremiums für Städte und die zu ihnen gehörenden Dörfer. Von nun an ersetzte ein Gremium mit der Bezeichnung „Gemeindevverwaltung“ den „Magistrat“, und die Mitglieder des neuen Rates waren nicht mehr Gemeindevorsteher, sondern wieder Stadträte. Damit wurde das Zweikammersystem der kommunalen Körperschaften, die so genannte Magistratur, konsolidiert. An der Spitze des reorganisierten Gremiums stand der amtierende Oberbürgermeister Siegfried Wolff¹⁶⁶. Unter diesen Bedingungen wurde Lewin zu einer Stadtgemeinde mit Sitz von Justizbehörden¹⁶⁷. Auf diese Weise wurde die Unterscheidung zwischen Bürgern mit städtischen Rechten und solchen, die unter dem Schutz der Stadt stehen, aufgehoben. Mitglied der Gemeinde konnte jeder werden, der mindestens ein Jahr lang in der Stadt wohnte und einen guten Leumund hatte. Im Bereich des kommunalen Wahlrechts wurde die bisherige Rechtsstellung, die sich auf die Zugehörigkeit zur jeweiligen Kurie (Klasse) bezog, in Abhängigkeit vom Vermögen und der gezahlten direkten Steuer beibehalten¹⁶⁸. Die Rechtslage in diesem Bereich änderte sich erst fast zwanzig Jahre später, nach der Einführung einer neuen Verfassung im Jahr 1871.

¹⁶³ W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, S. 88-89.

¹⁶⁴ Ibidem, S. 91.

¹⁶⁵ *Städte Ordnung für die sechs östlichen Provinzen der Preussischen Monarchie vom 30. Juni 1853*. Gesetz Sammlung für die Königlichen Preussischen Staaten.

¹⁶⁶ Bürgermeister der Stadt Siegfried Wolff von 1834 bis 1857.

¹⁶⁷ W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, S. 92.

¹⁶⁸ Zu dieser Zeit wurde das Vermögenswahlrecht auf 300 Taler pro Jahr erhöht. A. Herzig, M. Ruchniewicz, *W kraju Pana Boga*, S. 35. Die Zahl der wahlberechtigten Einwohner von Lewin wurde somit auf 187 reduziert. W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, S. 91.

14. JUDIKATIVE

In der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts galten in Preußen die Bestimmungen des 1794 eingeführten Allgemeinen Preußischen Landrechts. Sie betrafen sowohl das Zivil- und Strafrecht als auch das öffentliche Recht. Es wurde versucht, einige Bestimmungen zu ändern und den Wortlaut des Gesetzes an die aktuellen Bedürfnisse anzupassen. Unter anderem wurden am 18. April 1809 im Ministerium des Innern und der Justiz Richtlinien erlassen, die besagten, dass Zivil- und Strafsachen von den Angelegenheiten der Magistratur ausgenommen und getrennt behandelt werden sollten¹⁶⁹.

Diese Erkenntnis ergab sich u.a. aus dem Beispiel von Lewin. Denn 1808, während der Amtszeit von Bürgermeister Hoffmann, der seit 1799 im Amt war, bekleidete er im Rahmen der Verwaltungsreform neben dem Amt des Bürgermeisters auch das Amt des Stadtrichters. Dafür erhielt er eine monatliche Vergütung aus zwei Quellen. Dabei handelte sich um einen hohen Betrag (224 Taler), was den anderen Beamten nicht gefiel. Sie beschlossen, die Angelegenheit den obersten Behörden zu melden¹⁷⁰. Der Oberste Königliche Gerichtshof war der gleichen Ansicht wie das Ministerium des Innern und der Justiz. Auf der Grundlage seiner Urteile vom 28. November 1809 und 5. Januar 1810 hatte Hoffmann die Wahl, entweder das Amt des Bürgermeisters in Lewin beizubehalten, und das Amt des Stadtrichters der Gerichtsverwaltung in der Stadt Duszniki (Reinerz) zu übertragen, oder die Leitung der Stadtverwaltung in Lewin aufzugeben und das Amt des Stadtrichters in Duszniki zu behalten, das auch Lewin mit seiner Gerichtsbarkeit umfasste. Er entschied sich für Letzteres, sodass die Einwohner von Lewin ihre Gerichtsverfahren von nun an in Duszniki abwickeln mussten. Daran änderte sich auch mit der nächsten Justizreform 1849 nichts. Die Lewiner mussten ihre Rechtsstreitigkeiten trotz zahlreicher Apelle weiterhin in Duszniki, aber nun vor der damals neu gegründeten Justizkommission, austragen. Erst 1858 änderte sich die Situation. Die Einsetzung eines neuen Richters in Lewin war mit einer gewissen Belastung der Stadtkasse verbunden. Die Stadt musste Räumlichkeiten für das Gericht und ein Gefängnis zur Verfügung stellen und einen jährlichen Betrag von 30 Talern an die Justizkommission in Duszniki zahlen¹⁷¹. Paul Kinkeldey, der erste Bezirksrichter für Lewin (die Stadt und die Dörfer der Gemeinde), der aus dieser Kommission gewählt wurde, trat sein Amt am 1. Oktober 1858 an¹⁷².

Während der Amtszeit des Bürgermeisters Lewin Schäche wurden die Gerichtskommissionen Kraft des nachfolgenden Gerichtsgesetzes vom 27. Januar 1877 in Bezirksgerichte umgewandelt. Eine solche Einrichtung (Amtsgericht) erforderte mehr Räumlichkeiten, und so wurde in Lewin sofort mit den Arbeiten

169 Deu. Ministerium des Innern und der Justiz

170 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, S. 97-98.

171 Ibidem, S. 98-99.

172 Ibidem.

begonnen, um den neuen Herausforderungen gerecht zu werden¹⁷³. Für 1.500 Mark wurde ein Grundstück für den Bau eines neuen Gerichtsgebäudes erworben (in der heutigen F. Chopin Straße, früher Reinerzer Straße). Das Gerichtsgebäude, einschließlich Gefängnis und Grundbuchamt, kostete rund 30.000 Mark. Der größte Teil der Kosten wurde vom Staat getragen, daher gehörte es dem Ministerium des Innern und der Justiz. Die Stadt musste sich an den Unterhaltskosten beteiligen¹⁷⁴. Das Bestehen dieses Gerichts hat die Bedeutung der des Ortes Lewin erheblich erhöht.

15. EINE NEUE WIRTSCHAFTSORDNUNG.

Die preußische Reform von 1810 garantierte die Freiheit der Berufsausübung in Handwerk, Industrie, Handel und anderen Fachbereichen. Dies ermöglichte die Entwicklung der Fertigung außerhalb der Zünfte und der Manufaktur und schließlich der industriellen Produktion. So ergab sich 1830 die Möglichkeit, in der Tuchindustrie zu arbeiten. Dabei handelte es sich jedoch überwiegend um harte und schlecht bezahlte Lohnarbeit. Nach dem Ausbruch der Weberproteste in Schlesien im Jahr 1844 wurde in Lewin ein Verein zur Unterstützung arbeitsloser Weber gegründet. Für sie wurden andere Formen der Beschäftigung gesucht. Es wurden Lebensmittel zu einem niedrigeren Preis organisiert. Im Jahr 1846 wurde eine Textilhandwerksschule gegründet. Die Bedürfnisse waren jedoch viel höher als die angebotene Hilfe. Im Jahr 1847 waren von den 271 Familien, die in Lewin lebten, 159 hilfsbedürftig. Von diesen Familien lebte die Mehrheit von der Weberei. In den folgenden Jahren entwickelte sich die Textilindustrie in der Region Kłodzko, wodurch kleine Webereibetriebe praktisch abgeschafft wurden. Nur die Kreativen in der Branche haben ihr Geschäft auf Handarbeit umgestellt, z.B. auf die Herstellung von kleinen Gegenständen wie Handschuhe, Taschentücher, Schals usw. Einige haben sich auf die Herstellung von Stickereierzeugnissen verlegt¹⁷⁵.

Im Laufe des 19. Jahrhunderts erlebte die Brauerzunft, die 53 Mitglieder zählte, ihre Höhen und Tiefen¹⁷⁶. Im Jahr 1800 verpfändeten sie die Brauerei an ihre drei Vertreter, um sie einige Jahre später wieder zurückzukaufen. In den folgenden Jahren kam es zu ähnlichen Umschichtungen in der Eigentümerstruktur. Im Jahr 1854 wurde die Brauerei vom Marktplatz auf das Gelände für die Malztrocknung verlegt (heute das Gebiet um die Nad Potokiem Straße). Im Jahr 1886 wurde es für die Summe von 9.000 Mark verkauft, obwohl die Anlagen im Inneren nur auf 1.500 Mark geschätzt wurden. 1899 kaufte die Brauerzunft die Brauerei, ähnlich wie schon in den Jahren zuvor, wieder für 7.500 Mark zurück¹⁷⁷. Zu den Gründen für die

173 Zu diesem Gerichtsbezirk gehörten damals neben allen Dörfern der heutigen Gemeinde auch Zakrze, Brzozowie, Kudowa, Czerwna, Pstrązna, Bukowina, Jakubowice und Jerzykowice Wlk. Die Bevölkerung des Bezirks betrug 1890 10.847 Bürger und im Jahr 1900 10.187 Bürger. Ibidem, S. 100.

174 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, S. 99-100.

175 Ibidem, S. 123-124.

176 Hausbesitzer in der Stadt, die solch einer Zunft angehörten.

177 Ibidem, S. 82-83.

Turbulenzen in diesem Bereich gehörten vor allem Probleme beim Bierverkauf und die Verknappung des Rohstoffs, vor allem der Gerste in Zeiten von Missernten.

Auch in der Funktionsweise des Handwerks kam es in diesem Jahrhundert zu bedeutsamen Veränderungen. Die strengen Vorschriften für die Struktur der Zünfte sind praktisch nicht mehr gültig. So verloren zum Beispiel die Zünfte der Schuhmacher, Metzger und Bäcker das Recht auf ihre Bänke und erhielten einen Gegenwert von jeweils 400, 300 und 300 Talern. Der Prozess der Gründung von Unternehmen mit nationaler Reichweite, wie z. B. bei Metzgern, Bäckern und Müllern, begann. Im Jahr 1897 wurden weitere Änderungen eingeführt. Das neue Handwerksgesetz sieht keine Begrenzung der Zahl der amtierenden Zunftmeister mehr vor. Die Berufe des Schuhmachers, Schneiders, Metzgers und Bäckers wurden freigestellt. Berufe wie Schlosser, Schmied, Holzarbeiter (Schreiner, Böttcher, Drechsler, Stellmacher) und Müller wurden verpflichtet, in Verbänden zu arbeiten¹⁷⁸.

Die Wende vom 18. zum 19. Jahrhundert ist auch mit dem Beginn der regelmäßigen Beförderung von Korrespondenz und Postsendungen verbunden. Ab 1820 wurde der Postverkehr, der seit 1746 nur zwischen Duszniki und Lewin stattfand, auf Náchod ausgedehnt. Die Post auf dieser Strecke erreichte ihre Empfänger einmal pro Woche am Montag. Ab 1855 fand die Beförderung von Postsendungen bereits täglich statt und ab 1874 zweimal pro Tag. Um den Anforderungen des Postverkehrs gerecht zu werden, wurde 1894 ein neues Postgebäude in Lewin errichtet. Bisher befand sich das Postamt neben dem Steueramt. Interessant ist, dass zwischen 1860 und 1900 die Personenbeförderung zusammen mit der Beförderung von Post erfolgte. Dies geschah auf informeller Basis. Der potenzielle „blinde Passagier“ zahlte eine Gebühr in Form eines Trinkgeldes an den Postboten¹⁷⁹. Zu Beginn des zwanzigsten Jahrhunderts hatte der Personenverkehr bereits einen formellen Charakter angenommen.

Ebenfalls in die Amtszeit von Bürgermeister Schäche fällt die Gründung des „Vereins zur Verschönerung der Stadt“. Der Marktplatz wurde gestaltet und die Statue des Heiligen Johannes von Nepomuk wurde dorthin versetzt, wo sie bis heute steht. Mit den Mitteln des Vereins wurde ein Projekt zum Bau eines Brunnens auf dem Marktplatz und zur Anpflanzung von Rosenstöcken realisiert. Ab diesem Zeitpunkt wurde Lewin praktisch auch als „Rosenstadt“ bezeichnet¹⁸⁰.

1885 wurde unter der Leitung des Kaufmanns Georg Mader die Freiwillige Feuerwehr gegründet¹⁸¹. Im Jahr 1888 wurde ein neues Feuerwehrgebäude errichtet. Die Auswirkungen ihrer Tätigkeit waren jedoch erst zehn Jahre später zu spüren. Ein wichtiges Ereignis in diesem Zusammenhang war der Beginn der Arbeiten am Bau des Wasserversorgungsnetzes der Stadt im Jahr 1894, das ein Jahr später in Betrieb

178 Ibidem, S. 86-88.

179 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, S. 156-157.

180 Lewiner Stadtblatt z 21 maja 1930 r.

181 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, S. 95.

genommen wurde¹⁸². Zu diesem Zeitpunkt waren 69 Gebäude in der Stadt an das Wasserversorgungssystem angeschlossen. In dieser Phase wurden die Kosten für den Anschluss der einzelnen Gebäude an das Wassernetz von der Stadt getragen (5.000 Mark). Weitere Interessenten, die diese Wohltat in Anspruch nehmen wollten, mussten sich bereits selbst an den Kosten beteiligen¹⁸³.

1893 wurde die Zoll- und Mautkammer von Duszniki nach Lewin verlegt¹⁸⁴. Sie hat in dieser Stadt jedoch nicht sehr lange funktioniert. Schon im nächsten Jahr fand sie ihren Platz im Dorf Kocioł¹⁸⁵. Das Gebäude für das neue Zollhaus wurde von Paul Blau entworfen, von dem später noch die Rede sein wird.

16. RÖMISCH-KATHOLISCHE PFARREI ST. MICHAEL UND RELIGIÖSE BELANGE

Im Jahr 1798 wurde Krzysztof Franz Schneider, früher Pfarrer in Kłodzko und Międzylesie und später Direktor des Lehrerseminars in Kłodzko, Pfarrer der römisch-katholischen Gemeinde in Lewin. Aufgrund der neuen Schulordnung von 1801, die Schulinspektionen einführte, leitete er als Inspektor den Schulbezirk Nr. II in Kłodzko. Bereits im folgenden Jahr wurde er Notar des Prager Erzbischofs Wilhelm Florentiner. Während seiner Amtszeit stieg das Ansehen der örtlichen Gemeinde in zuvor nicht dagewesenem Maße. Pfarrer Schneider empfing den oben genannten Erzbischof in der Pfarrei, ebenso wie seinen Nachfolger, Erzbischof von Chlumcansky, bei einem weiteren Pastoralbesuch. Im Jahr 1830 legte er sein Amt als Schulinspektor des Bezirks Kłodzko nieder. Für seine Verdienste wurde er drei Jahre später anlässlich seines 50-jährigen Priesteramtes mit dem Roten Adlerorden vierter Klasse ausgezeichnet. Sein Nachfolger Anton May übernahm 1834 das Amt des Pfarrers. In den Jahren 1851-68 bekleidete er auch das Amt des Schulinspektors des Bezirks Kłodzko II¹⁸⁶. Die gleiche Auszeichnung wurde auch ihm 1864 zuteil. Er war in verschiedenen Vereinen aktiv. Als Pferdeliebhaber war er unter anderem langjähriges Mitglied der Kłodzkoer Grundbesitzervereinigung, aus der unter seiner aktiven Beteiligung der patriotische und wirtschaftliche Verein gegründet wurde. Im Jahr 1851 setzte er sich für den Bau eines modernen Pferdestalls ein. Im geistlichen Bereich versuchte er, ein neues Gotteshaus zu bauen. Das Projekt von 1857 wurde wegen der Kosten (66.000 Taler) verschoben. Es gelang ihm jedoch, das Innere der Kirche erheblich zu modernisieren. Im Jahr 1851 entstand der Hauptaltar und 1885 wurde eine neue Orgel von der bekannten Firma *Schlag und Söhne* aus Świdnik installiert. In seine Amtszeit fällt auch die Vergrößerung des Friedhofs in den Jahren 1842 und 1863. Von 1839 bis 1866 gelang es nach langen Jahren der Anstrengung, auf dem der Kirche gehörenden Gelände einen Brunnen zu bauen.

182 Ibidem

183 Ibidem, S. 96.

184 A. Sobczyński, *Zarys dziejów dóbr homolskich...*, S. 86-87, 108-109.

185 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, S. 157.

186 Ibidem, S. 100-101.

Im Jahr 1877, anlässlich des Jubiläums seines priesterlichen Dienstes, wurde ihm ein weiterer Orden des Roten Adlers dritter Klasse verliehen. Während seiner Amtszeit organisierte er vier Pastoralbesuche von Erzbischöfen aus Prag. Er starb nach mehr als 50jähriger Amtszeit als Pfarrer am 29. August 1886¹⁸⁷.

Der nachfolgende Priester, Romuald Proske, zuvor Pfarrer in Łądek Zdrój und Bystrzyca Kłodzka, wurde 1889 Pfarrer in Lewin. Er übte sein priesterliches Amt dort bis 1927 aus. Er war ein bescheidener Mann, der sich nicht in öffentliche Angelegenheiten einmischte wie seine großen Vorgänger. Er kümmerte sich um die Entwicklung seiner eigenen Gemeinde. In Zakrze baute er aus eigenen Mitteln ein Haus für ein Gemeindeglied. Er war auch maßgeblich an der Wiederbelebung der dortigen Kirche beteiligt, die seit 1679 besteht.

In Lewin gründete er am Marktplatz ein Altenheim, die „Proskestiftung“, deren Schützlinge von sechs Schwestern betreut wurden, die auch ambulante Pflege leisteten. Nach seinem Tod wurde die Einrichtung erweitert. Neun Schwestern der Kongregation der Heiligen Elisabeth von Wrocław waren dort tätig¹⁸⁸.

Zu Beginn des 20. Jahrhunderts wurde die Zahl der römisch-katholischen Einwohner auf 4618 geschätzt. Es gab nur 30 Protestanten, hauptsächlich in Zakrze, Pstrązna und Duszniki. Die Gottesdienste für diese Gruppe fanden im Palast in Gellenau oder im Königl. Amtsgericht in Lewin statt, und zwar nach einem vorher festgelegten Kalender. Evangelische Kinder hatten einmal pro Woche Religionsunterricht in einem Schulgebäude, das von der katholischen Kirche verwaltet wurde. Der Unterricht wurde von einem Pastor aus Zakrze abgehalten¹⁸⁹. Im Jahr 1941 zählte die Pfarrgemeinde 3.023 Katholiken und 182 Protestanten.

17. BILDUNGSWESEN

Nach dem Ende des dritten Schlesischen Krieges erließ König Friedrich II. von Preußen die „Allgemeine Volksschulordnung“, die die Schulpflicht für Kinder zwischen 5 und 14 Jahren unter Androhung einer Geldstrafe festlegte¹⁹⁰. Die Aufgabe dieser Schulen bestand darin, den Kindern christliche Grundsätze, Lesen und Schreiben beizubringen. Der Unterricht wurde in den Wintermonaten täglich und im Sommer (von Ostern bis St. Martin) an mindestens drei Tagen pro Woche organisiert. Die Verantwortung für eine angemessene Erziehung lag beim Pfarrer der Gemeinde oder beim Pastor, je nachdem, welche Religion in dem Gebiet vorherrschte.

Im Jahr 1808 waren die Lehrer der Lewiner Lehranstalt auf Empfehlung des Pfarrers der Sakristan (Organist, Kirchendiener) Franz Franke und der Glöckner Josef Hube. Ursprünglich betrug das Honorar, das dem Lehrer einmal wöchentlich an einem festen Tag ausgehändigt wurde, einen Silber Groschen pro Kind, der von

187 Ibidem, S. 103.

188 B. Bittner, Heimatgemeinschaft Lewin, *Lewin in Bild und Wort bis 1945*, Reprint R. Welzla, Stockach, 2018, S. 34.

189 Ibidem, S. 105.

190 F. Vollmer, *Die preußische Volksschulpolitik unter Friedrich dem Großen*, Berlin 1918, S. 205-206.

den Erziehungsberechtigten des Kindes bezahlt wurde¹⁹¹. Seit 1824 haben sich die Zahlungsregeln geändert. Der Lehrer erhielt 50 Taler pro Jahr vom Staat. Für Kinder aus der Stadt wurde weiterhin ein ähnliches Entgelt gezahlt, während für Kinder vom Land ein höheres Entgelt erhoben wurde. Mit der Einführung neuer Zahlungsmittel hat die Modernisierung der Unterrichtsinfrastruktur begonnen. Das bestehende hölzerne Schulgebäude wurde im Herbst desselben Jahres abgerissen. Damals wurden zwei Klassenräume in angemieteten Räumen eingerichtet. Im folgenden Jahr wurde mit dem Bau einer neuen Schule begonnen. Die Arbeiten wurden im Juli 1826 abgeschlossen¹⁹².

Nach zehn Jahren wurde aufgrund des Anstiegs der Schülerzahl eine dritte Klasse erforderlich. Zu diesem Zweck wurde ein Raum in einem privaten Gebäude umfunktioniert. Für den Unterricht der Kinder in den drei Klassen waren fünf Lehrer vorgesehen. Neben dem bereits erwähnten Organisten (Kirchendiener) und Glöckner waren dies die so genannten Adjutanten und Schulhelfer. Das akademische Personal wurde vom „Chorrektor“ (Kirchendiener-Organist) geleitet, sein Stellvertreter - der Kantor - war der Glöckner. Im Jahr 1861 wurde entsprechend der Empfehlung für den Betrieb von Volksschulen ein Turnlehrer in die Schule aufgenommen. Im Jahr 1862 wurde eine vierte Klasse eingerichtet. Der Status der bisherigen Adjutanten wurde abgeschafft, an ihrer Stelle wurden von der Kirche unabhängige Adjutanten mit einem Gehalt von 145 Talern pro Jahr ernannt. Die vierte Klasse und die Wohnungen für die oben genannten Personen wurden im Haus Nr. 27 am Marktplatz vermietet, das der Familie Urban gehörte.

Dank der Bemühungen der kirchlichen Behörden und der Stadtverwaltung gelang es, Mittel für ein neues Schulgebäude zu beschaffen. Es wurde auf der Grundlage der ersten Einrichtung von 1824 errichtet und am Jahrestag der Schlacht von Sedan zwischen Preußen und Frankreich am 2. September 1873 offiziell eröffnet.

Im Rahmen der Politik der Unabhängigkeit des Bildungswesens von der Kirche (Kulturkampf), die der „eiserne“ Kanzler von Preußen, Otto Bismarck, verfolgte, kam es 1876 auch bei Lewin zu einer bedeutenden Umstrukturierung. Die Aufsicht über die Schuleinrichtung wurde dem angesehenen Pfarrer A. May (ehemals Schulinspektor) und seinen beiden Priestern entzogen. Der neu gewählte Bürgermeister Schäche übernahm die Leitung der Schule¹⁹³. Er machte sich schnell ans Werk. Im Jahr 1879 gelang es ihm, von der Regierung eine finanzielle Unterstützung in Höhe von 3.000 Mark für den Ausbau der Schule zu erhalten. Dadurch entstand im selben Jahr eine fünfte Klasse. Zehn Jahre später hatte die Schule sechs Klassen mit fünf Lehrern¹⁹⁴. Ab 1889 wurden zwei Klassen für die Oberstufe, zwei für die Mittelstufe und zwei für die Unterstufe (Jungen und Mädchen getrennt) eingerichtet.

Mit der Gründung des Glatzer Gebirgsvereins (GGV) im Jahr 1881 befürwortete Bürgermeister Schäche die Einrichtung einer Sektion des GGV in seiner Stadt, aber

191 W. Mader, *Chronik der Stadt Lewin*, S. 106.

192 Ibidem.

193 Ibidem, S. 111.

194 Ibidem, 108-109.

nach einem Jahr stellte sich heraus, dass sie nicht handlungsfähig war¹⁹⁵. Einen neuen Anstoß zur Aktivierung des Vereins auf dem Gebiet von Lewin und Kudowa gab W. Mader, der Autor von „*Kronika Miasta Lewina*“, dessen Aufzeichnungen ich bei der Verfassung dieser Abhandlung oft verwendet habe. Er wurde 1894 für weitere fünf Jahre zum neuen Chorrektor der Schule ernannt. Er begann seine Laufbahn im örtlichen Bildungswesen 1847, im Alter von 19 Jahren, als Adjutant. Er war 52 Jahre lang in Lewin als Lehrer tätig und diente gleichzeitig in der Kirche¹⁹⁶. Im Rahmen seiner Arbeit mit jungen Menschen war er sehr aktiv und propagierte die Heimatkunde.

18. LEWIN UNTER DEN NEUEN GEOPOLITISCHEN BEDINGUNGEN DES 20. JAHRHUNDERTS.

Die Wende vom 19. zum 20. Jahrhundert war für Lewin eine relativ kurze Periode der Stabilisierung, die durch eine kleine, aber dennoch fortschreitende Verbesserung der Lebensbedingungen gekennzeichnet war. In der Umgebung der Stadt blühten die Kurorte Duszniki Zdrój und Kudowa Zdrój auf. Auch die Textilindustrie entwickelte sich. Davon profitierten zum Teil auch die Einwohner von Lewin, die unter anderem in den Fabriken des Textilunternehmens Chrystian Dierig im nahe gelegenen Jeleniów Arbeit fanden.

Mit dem zunehmenden Tourismus hat sich die Stadt zu einem Freizeitzentrum entwickelt, das sowohl im Winter als auch im Sommer besucht wird. Allerdings haben die städtischen Behörden nach Meinung vieler in dieser Hinsicht nicht alles getan was möglich war. Das am häufigsten genannte Problem waren die relativ teuren Unterkunfts- und Verpflegungsmöglichkeiten. Das Fehlen einer Jugendherberge und preiswerter Gaststätten war hier das Hauptkriterium.

Im Spätherbst 1900 begannen die vorbereitenden Arbeiten für den Bau der Eisenbahnlinie von Rückers (Szczytna) zur Landesgrenze. Auf Seiten des Lewiner Patriziats war Bürgermeister Zimol stark involviert, vor allem in der Zeit, als die Strecke bereits bis nach Duszniki ausgebaut war. Der Erfolg konnte jedoch erst 1905 verkündet werden. Zuvor, von Herbst 1903 bis Oktober 1904, errichteten italienische und kroatische Bauarbeiter unter der Leitung von Ingenieur Spirandio ein sechsjochiges Viadukt mit dekorativen Öffnungen, das in einem Bogen über das Tal geführt wurde und sich so malerisch in die Berglandschaft einfügt. Es ist auch heute noch in Betrieb. Es ist fast 120 m lang und liegt an seinem höchsten Punkt 27 m über den Bach Klikawa. In dieser Zeit (1905) wurde auch die Zufahrtsstraße von der Stadt zum Bahnhof gebaut.

Die feierliche Einfahrt des ersten Zuges auf der Strecke Duszniki Zdrój - Lewin in den neu errichteten Bahnhof in Lewin wurde am 8. Juli 1905 gefeiert. Die Bahnstrecke von Kłodzko nach Kudowa wurde „Glatzer Semmering“ genannt, weil sie

¹⁹⁵ Ibidem, S. 94.

¹⁹⁶ B. Bittner, Heimatgemeinschaft Lewin, *Lewin in Bild und Wort bis 1945...*, S. 65-66.

den österreichischen Eisenbahnlinien durch die Alpen nachempfunden war. Durch das Anlegen von sechs großen Schleifen auf diesem Abschnitt konnten rund 200 m Höhenmeter überwunden werden. Vor Ausbruch des Zweiten Weltkriegs wurde die Bahnlinie bis Náchod verlängert, was mit der Besetzung der Tschechoslowakei durch das Dritte Reich zusammenhing¹⁹⁷. Heute gilt die Bahnstrecke durch die Region Kłodzko als eine der malerischsten Strecken in Polen und kann getrost zu den touristischen Attraktionen der Region gezählt werden.

Zum 100. Jahrestag des Viadukts erinnerte die Gemeinde Lewin Kłodzko mit einer Gedenktafel am Bauwerk an die Baugeschichte, und das modernisierte Viadukt ist nicht nur aus den Fenstern der Züge, sondern auch von den umliegenden Hügeln aus zu bewundern, vor allem nachts, wenn es schön beleuchtet ist.

Ab 1911 konnte Lewin sich rühmen, eine Wochenzeitung namens „Lewiner Stadtblatt“ herauszugeben, die eine lokale Ausgabe des Kłodzkoer „Glatzer Wochenblatts“ war. Sie enthielt neben Abdrucken aus der Welt- und Regionalpresse auch Berichte aus Lewin und Umgebung. Die Zeitung, deren Inhalt den Aktivitäten der katholischen Deutschen Zentrumspartei nahestand, war in der Buchhandlung von G. Göbel auf dem Marktplatz erhältlich. Ab 1924 wurde sie bereits zweimal wöchentlich, mittwochs und samstags, herausgegeben.

Im Jahr 1909 wurde mit dem Bau eines neuen Krankenhauses begonnen und 1913 wurde ein Gasnetz vom Gaswerk in Zakrze in die Stadt verlegt.

19. DIE ZWISCHENKRIEGSZEIT

Nach dem Ende des Ersten Weltkriegs befand sich die Stadt aufgrund des sich verschärfenden Grenzstreits zwischen Deutschland und der neu gegründeten Tschechoslowakischen Republik und der katastrophalen wirtschaftlichen Lage als Folge des langen Krieges in einer zwiespältigen Lage. In Nachod wurde die „Kłodzkoer Kommission“ einberufen, die sich mit dem „tschechischen Winkel“ um Lewin und Kudowa-befassen sollte¹⁹⁸. Laut H. Veit stieß die Agitation der Kommission für den Anschluss dieser Gebiete an die Tschechoslowakei bei der tschechischsprachigen Bevölkerung vor Ort auf wenig Gegenliebe. Die einheimische Bevölkerung hat sich nicht sehr für Fragen der staatlichen Zugehörigkeit interessiert. Wichtiger war die Bindung an den Wohnort. Im Dezember 1918 und in den ersten Monaten des Jahres 1919 fanden in Kłodzko und Bystrzyca Kłodzka Demonstrationen mit Tausenden von Menschen gegen die Annexion der Tschechoslowakei statt. Auf der Pariser Friedenskonferenz im Juni 1919 stand die Frage der Zugehörigkeit der

¹⁹⁷ Zu dieser Zeit sollte es mit dem Protektorat Böhmen und Mähren, das bereits eine organisatorische Einheit des Dritten Deutschen Reiches war, zusammengelegt werden. Nach dem Ende des Zweiten Weltkriegs kam es zu Grenzkonflikten zwischen der Tschechoslowakei und Polen. Nach den Grenzänderungen in Europa wurde die Eisenbahnstrecke zwischen Kudowa-Zdrój und Náchod abgebaut.

¹⁹⁸ Hans Veit, *Slawischen Brüder streiten um das Glatzer Land*, in der Veröffentlichung Grafschaft Glatz zwischen 1918 und 1946. Hrsg. Aschendorff, 2011, S. 471.

Grafschaft Glatz zum Gebiet der Tschechoslowakischen Republik jedoch nicht auf der Tagesordnung. Sie blieb in Deutsch¹⁹⁹.

Die Nachkriegszeit war vor allem durch Arbeitslosigkeit und Inflation gekennzeichnet. Das Geld verlor sehr schnell an Wert. Die Regierenden der Stadt sahen sich gezwungen, Ersatzgeld zu drucken (Gutscheine), das als einziges Mittel gegen den Zusammenbruch des Marktes und die wachsende soziale Unzufriedenheit zu schützen schien.

Das Gebiet von Lewin umfasste im Jahr 1921 613,8 ha²⁰⁰. Zur Stadt gehörten 10 Dörfer. Insgesamt hatte die Stadtgemeinde, d.h. die Stadt und die ihr angeschlossenen Dörfer, 1.258 Einwohner²⁰¹. Die Statistik für dieses Jahr zeigt, dass dort 24 Jungen und 22 Mädchen geboren wurden. Die Zahl der Verstorbenen betrug 64. Es wurden 23 Ehen geschlossen. Der Magistrat hielt 29 ordentliche Sitzungen ab und fasste 356 Beschlüsse. Außerdem fanden zwölf Sondersitzungen statt, auf denen insgesamt 108 Beschlüsse verabschiedet wurden. Nach den Daten des folgenden Jahres, 1922, besaß die Stadt innerhalb ihres Gebiets 22,47 Hektar Wald und weitere 40,2 Hektar Wald auf dem Gebiet von Jerzykowice Małe. Damals gab es in Lewin eine Volksschule, der unter der Leitung des Bürgermeisters der Stadt zusätzlich die Dörfer Kocioł, Jerzykowice Małe, Nerbotin (Witów), Leśna und Jarków als Teil der Schulgemeinschaft angeschlossen waren. Das Lehrpersonal bestand aus einem Pfarrer und 5 Lehrern. Anzahl der Schüler: 176 Jungen und 90 Mädchen, von denen 165/83 katholisch und 11/7 evangelisch waren. Im örtlichen Krankenhaus haben vier bis fünf Personen für die Betreuung gesorgt²⁰².

Zwischen 1920 und 1921 nahm die erste Glasschleiferei der Stadt, gegründet von Herbert Bandt und Franz Staratschka (sie waren Schwäger), ihren Betrieb auf. Das Werk befand sich in den ehemaligen Stallungen des Hotels Strangfeld (heute Obrońców Warszawy Straße). Die Schleifmaschinen wurde von einem Verbrennungsmotor angetrieben, wodurch die Produktionskosten hoch waren. Die Eigentümer beschlossen daher, eine Filiale in Kalt Wasser (Zimne Wody) eröffnen, wo sie Energie des Bachs Klikawa nutzen konnten. In seiner besten Zeit, Mitte der 1920er Jahre, beschäftigte das Unternehmen 45 Mitarbeiter. Infolge der Wirtschaftskrise am Ende dieses Jahrzehnts wurde die Belegschaft auf 15 Personen reduziert, und ein Jahr später wurde das Unternehmen vollständig geschlossen²⁰³.

In den 1930er Jahren florierte die Wirtschaftstätigkeit in der Stadt trotz ungünstiger äußerer Bedingungen. Die vorherrschende Tätigkeit war die Landwirtschaft mit 15 in der Stadt registrierten landwirtschaftlichen Grundbesitzern. Aber auch andere Berufe wie Bäcker, Metzger, Müller, Schmiede, Schlosser, Schuhmacher oder Schreiner waren vertreten. Die drei Getreidemühlen in der Stadt, die von Tauber, Kaschel und Friemel, sowie die von Grocholl im Stadtwald,

199 Ibidem, S. 472.

200 Die angegebenen Daten beziehen sich nur auf das Stadtgebiet.

201 Das Standesamt der Gemeinde Lewin (Standesamtsbezirk) umfasste: Taszów, Jawornica, Krzyżanów, Nerbotin, Jerzykowice Małe, Zimne Wody, Kocioł, Gołaczów, Leśna und Darnków. Nach dem Lewiner Stadtblatt vom 6. Januar 1923.

202 Ibidem.

203 B. Bittner, Heimatgemeinschaft Lewin, *Lewin in Bild und Wort bis 1945...*, S. 59-60.

verarbeiteten die Produkte der örtlichen Bauern für den Bedarf der Menschen in Lewin und Umgebung²⁰⁴. In der Stadt befand sich die Schokoladen- und Süßwarenfabrik, die in der Mitte des 19. Jahrhunderts von der Familie Chlupp gegründet wurde.

Auch die Limonadenfabrik von Alois Kuschel (Prager Str. 71) war in Betrieb und bot ihre Produkte vor Ort in der Gaststätte *Zum guten Willen* an und belieferte alle örtlichen Gaststätten und Pensionen.

Eine große Überraschung ist die Zahl von zwölf Gaststätten, die in der kleinen Stadt in der Zwischenkriegszeit registriert waren. Wie A. Pöschel erklärt, waren die Einnahmen aus dieser Tätigkeit nicht sehr hoch, und die meisten Lokale kamen zurecht, indem sie Räumlichkeiten an andere Betreibe, darunter Bäcker, Konditoren und Friseure, vermieteten, um die Rentabilität zu sichern.

Als Beispiel erwähnt A. Pöschel das Gasthaus seiner Eltern, das er 1931 von Henschel übernommen hatte und das sich gegenüber dem Hotel Strangfeld (heute, in der Obrońców Warszawy Straße) befand, in dem auch ein Friseursalon betrieben wurde. In den Jahren 1936/1937 betrug das Tageseinkommen von Pöschels Gasthaus oft nur 3,75 Mark (ein Bier kostete 15 Pfennige und ein Glas Wodka 10 Pfennige)²⁰⁵.

Bei den Wahlen zum deutschen Parlament im Dezember 1924 gewann die katholische Zentrumsparterie in Lewin, wie im gesamten Kreis Kłodzko. Sie wurde von 405 Lewinern gewählt. Der zweite Platz ging an die SPD mit 33 Stimmen²⁰⁶.

Nach Angaben des Lewiner Standesamts hatte die Gemeinde am 1. Dezember 1924 insgesamt 1139 Einwohner. Die Zahl der Geburten ist deutlich zurückgegangen (nur 20). Die Zahl der Verstorbenen betrug 57. Dies war eine ernste demografische Krise für die Stadt und ihr Umland²⁰⁷.

Die Wirtschaftskrise forderte auch von den Bürgern des südlichen Nachbarlandes ihren Tribut. Wie eine Lewiner Zeitung damals berichtete, überquerte am 17. Mai 1924 eine Gruppe von Arbeitslosen aus der Tschechoslowakei die Grenze auf der Suche nach Arbeit. Sie wurden gefasst und zu 10 Tagen Haft verurteilt²⁰⁸.

Anlässlich des 10. Jahrestages des Beginns des Ersten Weltkriegs wurde in der lokalen Presse ein Artikel über die dramatischen Ereignisse dieser Zeit veröffentlicht. Der Autor P.C. (wahrscheinlich Procopius Chlupp) erinnerte sich darin an die frühen Kriegstage, als in der Region Gerüchte über die Abhebung französischer Einlagen von deutschen Banken oder den Transport von Gold aus Frankreich durch den Kreis Kłodzko nach Russland kursierten. Aus diesen Gründen sollten dann Barrikaden auf den Wegen aus der Stadt in Richtung Kłodzko und am Zollamt in Kocioł errichtet werden. Zahlreiche Gruppen von Grenzschützern, Gendarmen und Feuerwehrleuten versammelten sich an den Barrikaden. Sie wurden von Gruppen von Anwohnern begleitet, die mit Gewehren, aber auch mit Mistgabeln bewaffnet waren²⁰⁹.

204 A. Pöschel, *Unser Heimatstädtchen Lewin, Eine Erinnerungsaufzeichnung 1989/1990*, Hrsg. Reiner Welzel 2017, Stockach, S. 9-13.

205 Ibidem, S. 10.

206 Lewiner Stadtblatt vom 10. Dezember 1924

207 Das Lewiner Stadtblatt vom 31. Januar 1925. Ab Januar 1924 erschien die Zeitung zweimal wöchentlich, samstags und mittwochs.

208 Lewiner Stadtblatt vom 30. Mai 1924.

209 Lewiner Stadtblatt vom 9. August 1924.

Die Anfang 1926 begonnene Kampagne zur Errichtung eines Denkmals für die Opfer des Ersten Weltkriegs führte Mitte des Jahres zum Erfolg. Im August wurde dank der Arbeit und des Engagements aller Kräfte der Stadt ein Denkmal auf dem Stadtplatz errichtet. Die auf 10.000 Mark geschätzten Baukosten konnten dank der großzügigen Unterstützung der Besitzer des Steinmetzbetriebs in Sycyztna und der Hilfe von Fuhrleuten, die das Material zum Bau transportierten, auf 4.000 Mark reduziert werden²¹⁰. Bei dieser Gelegenheit erfuhr der Marktplatz in Lewin eine Erhöhung seiner Verkehrskapazität, da in jenem Herbst im Zusammenhang mit der Aufstellung des Denkmals eine Straße diagonal über Marktplatz aus Granitpflastersteinen gebaut wurde²¹¹.

Aus Zeitungsberichten jener Zeit geht hervor, dass in Lewin seit 1920 ein Theaterverein existierte, dessen Aufführungen meist im Saal des Hotels Strangfeld stattfanden. Unter anderem wurden auf dessen Initiative im Januar 1925 zwei Konzerte mit Musikern aus dem nahe gelegenen Kudowa organisiert²¹². Der katholische Gesellenverein/Kolping war sehr aktiv und veranstaltete seine Versammlungen, verbunden mit Vorträgen über religiöse Themen, meist im Gasthaus Opitz (Marktplatz Nr. 29).

Das Jahr 1929 war geprägt von zahlreichen Versammlungen von Einwohnern, die mit der aktuellen sozialpolitischen Situation in der Region unzufrieden waren. Die Arbeit der lokalen Verwaltung wurde genau unter die Lupe genommen, wobei Misswirtschaft, überhöhte Ausgaben und mangelnde Hilfe für Bedürftige sowie das Fehlen eines Arbeitslosenprogramms vorgeworfen wurden. Es wurde auf die schlechte finanzielle Lage der Unternehmen hingewiesen, in der die lokale Bevölkerung Beschäftigung fand. Es wurde der Ausbau der Eisenbahnlinie gefordert, um die Zahl der Bahnverbindungen, die Zugang zum Arbeitsmarkt bieten, zu verbessern und zu erhöhen. Es wurde um Unterstützung für Landwirtschaft und Handel gebeten. Es gab auch politische Themen, darunter Verweise auf die deutsch-tschechischen Beziehungen. Bei einer Versammlung der Gemeindebewohner im Hotel „Zur Post“ betonte der Sekretär der Glatzer Gewerkschaften, Oberkirch, die Bedeutung dieses Gebietes (des tschechischen Winkels) für das ganze Reich, vergaß aber nicht zu erwähnen, dass es die Tschechen waren, die zur Beseitigung des „Deutschtums“ in diesem Gebiet beitrugen, und deren „einheimischen“ Bewohner sich hier als echte Reichsbürger fühlen wollten²¹³.

Im Frühjahr 1930 kam die Frage der Reform der lokalen Verwaltung erneut auf. Es wurde die Frage aufgeworfen, ob eine Stadt mit weniger als 1.200 Einwohnern einschließlich der zugehörigen Dörfer eine umfangreiche Verwaltung mit einem Bürgermeister und einem Finanzrat an der Spitze sowie die Einführung einer hauptamtlichen Stelle für einen Polizeibeamten haben sollte, während in den

210 Lewiner Stadtblatt vom 10. Juli 1926.

211 Lewiner Stadtblatt vom 21. Mai 1930.

212 Lewiner Stadtblatt vom 24. Januar 1925.

213 Lewiner Stadtblatt vom 26. Januar, 2. Februar und 2. März 1929.

benachbarten ländlichen Gemeinden ein Vorsitzender und eventuell ein Sekretär ausreichen²¹⁴.

In einem Artikel, der Mitte 1930 in einer Lewiner Zeitung veröffentlicht wurde²¹⁵, verwies der Autor, P. Chlupp, mit Nostalgie auf die früheren Traditionen der „königlichen Stadt“ mit ihrer reichen Geschichte und mit einigem Missfallen auf die Pläne zur Schaffung einer Landgemeinde. Er stellte seine Vision für die Entwicklung der Stadt vor, wobei er die Vorteile der Lage inmitten wunderschöner Berge und Täler mit dem heilenden Wasser der Kurorte Duszniki und Kudowa hervorhob. Er sah unter den Einwohnern der Stadt Menschen, die sich um das Erscheinungsbild der Stadt kümmerten, die kreativ und mit Leib und Seele bereit waren, eine Vielzahl von Projekten zu verwirklichen, die die Herzen der Besucher beeindrucken und erfreuen könnten. In diesem Zusammenhang verwies er auf die wieder aufgenommene Tätigkeit der Gesellschaft zur Verschönerung der Stadt, die Regulierung des Transitverkehrs durch die Stadt und das Vorhandensein einer bedeutenden touristischen Basis in Form von Pensionen, Gasthäusern und Privathäusern.

Diesen Weg verfolgend eröffnete die Stadtverwaltung am 13. Juli 1930 das städtische Schwimmbad, das schnell zu einem der meistbesuchten Orte für Einheimische und Besucher wurde.

Damals galt die Region nach Ołdrzychowice und Krosnowice als das zweitgrößte Textilzentrum im Kreis Kłodzko. In der benachbarten Stadt Brzozow beispielsweise waren 43 von 91 Betrieben in der Textilproduktion auf Basis von Wolle und Baumwolle tätig. In Jeleniów waren es 31 von 171 Betrieben, in Czerwna 167 von 481, in Zakrze 159 von 499 und in Słone 72 von 275. Im Jahr 1936 florierte die Industrie in Pstrązna weiterhin.²¹⁶

In ihrer Herbstausgabe 1930 wies die Lewiner Wochenzeitung auf die Notwendigkeit hin, die heimische Leinen- und Tuchindustrie zu retten. Mit Besorgnis wurde festgestellt, dass es an neuen Aufträgen für die einheimischen Betriebe von großen Herstellern in der Region mangelte. Die erst seit kurzem funktionierende Teppichweberei war im Niedergang begriffen²¹⁷.

Bei den Reichstagswahlen im September 1930 gaben die Lewiner erneut die meisten Stimmen (355 von 755 Wahlberechtigten) für die damals siegreiche Zentrumsparterie ab, 59 Stimmen mehr als 1928. Die Wahlbeteiligung lag bei 81 %²¹⁸.

Allerdings gab es bereits ab 1932 deutliche Anzeichen für nationalradikale Tendenzen in der Region. In Lewin wurde eine Gruppe der neu gegründeten Organisation ehemaliger Soldaten „Stahlhelm“ gegründet. Ihr schlossen sich 14 Mitglieder an. 1933 waren es unter der Führung von Ortsgruppenführer Rudolf bereits 40. Am 1. April organisierten sie ein Treffen im Gasthaus Zur Post, an dem

214 Lewiner Stadtblatt vom 5. März 1930.

215 Lewiner Stadtblatt vom 21. Mai 1930.

216 Horst-Alfons Meissner, *Die wirtschaftliche Situation in der Grafschaft Glatz um 1933*, in der Veröffentlichung *Grafschaft Glatz zwischen 1918 und 1946*. Hrsg. Aschendorff, 2011, S. 95.

217 Lewiner Stadtblatt vom 10. September 1930.

218 Lewiner Stadtblatt vom 17. September 1930.

88 Mitglieder der Gruppierung teilnahmen, zu der zu diesem Zeitpunkt auch eine Gruppe aus Duszniki gehörte²¹⁹. Zu ihnen sprach der Kreisgruppenführer von Kłodzko, Graf von Pfeil²²⁰.

Im Jahr 1933 wurde in Lewin ein neuer Bürgermeister gewählt. Zum Bürgermeister wurde der ehemalige Regierungsinspektor aus Breslau, Geihe, ernannt. Er trat sein Amt am 1. Februar 1933 an²²¹.

Bei der nächsten Reichstagswahl am 5. März 1933, bei der die NSDAP in der Grafschaft Kłodzko bereits gewann, stimmte Lewin mit 303 Stimmen erneut für die katholische Zentrumspartei. 269 Personen stimmten für die NSDAP, 54 für die SPD, 18 für die Kommunisten und 48 für die Kampffront.

Für die Einwohner von Lewin hatte ein weiterer Prozess des sozialen Wandels begonnen, der nichts mehr mit den früheren Sitten der örtlichen Gemeinschaft zu tun hatte, die stark mit der Tradition der katholischen Kirche verbunden war. Mit der Machtergreifung A. Hitlers in Deutschland wurde nur ein Fall eines erklärten NSDAP-Mitglieds in Lewin registriert. Nach den Reichstagswahlen im März änderte sich die Situation jedoch dynamisch. Nach der Auflösung der katholischen Zentrumspartei im Juli 1933 zog sich das Milieu, das bis dahin in verschiedenen katholischen Vereinen aktiv gewesen war, aus dem öffentlichen Leben zurück. Die Lewiner Zeitung wurde nicht mehr herausgegeben. Vor allem unter der Jugend begann ein Prozess der - oft erzwungenen - Agitation für die nationalsozialistische Bewegung. Die Federführung bei dieser Aktivität lag beim Schulleiter der örtlichen Schule, der von anderen Gemeindebeamten unterstützt wurde²²².

Die Schokoladenfabrik P. Chlupp stellte ihren Betrieb Ende der dritten Dekade des 20. Jahrhunderts ein. Später wurden die Räumlichkeiten als Lager genutzt, um ab 1934 ein Bildungszentrum für Jugendliche umgewandelt zu werden. Gruppen von 14-Jährigen aus anderen Gegenden Deutschlands, wie dem Ruhrgebiet oder dem Saarland, begannen hierher zu kommen. Die Gruppe von etwa 50 Personen, die in Uniformen der Hitlerjugend gekleidet waren, half bis zum Mittag bei der Arbeit auf den einzelnen Bauernhöfen, und am Nachmittag wurde für sie eine Militärausbildung organisiert. Nach drei bis vier Jahren begannen auch Mädchen im Alter von 16 bis 18 Jahren, dieses Zentrum aufzusuchen. Der Umfang ihrer Aktivitäten war ähnlich²²³.

Rochus Tautz, ein Einwohner von Lewin, gab interessante Einblicke in diese Zeit, in der er als sechsjähriger Junge (1938) an Unternehmungen in Form von Spielen teilnahm, die jedoch eine deutlich politisch-militärische Note hatten. Er wies darauf hin, dass bei unentschuldigter Teilnahme von Kindern und Jugendlichen an

219 Lewiner Stadtblatt vom 8. April 1933.

220 Die Organisation hatte zwischen 1932-35 eine relativ kurze Präsenz im öffentlichen Leben. Deren ideologische Ausrichtung war der der NSDAP ähnlich. Nach der Auflösung der Gruppierung im Jahr 1935 traten ihre Mitglieder in die Reihen der SA oder SS ein.

221 Ibidem vom 25. Januar 1933.

222 Heimatgemeinschaft, Barbara Bittner, *Lewin in Bild und Wort bis 1945*, Reprint R. Welzla, Stockach, 2018, S. 34.

223 A. Pöschel, *Unser Heimatstädtchen Lewin, Eine Erinnerungsaufzeichnung 1989/1990*, Hrsg. Reiner Welzel 2017, Stockach, S. 9. www.historic-lewin.eu, Einsicht 26. September 2022.

solchen Veranstaltungen die Eltern mit Konsequenzen rechnen müssen²²⁴.

Am 4. Oktober 1933 fand im Gasthaus „Zur Wilhelmshöhe“²²⁵ das erste Treffen von Parteimitgliedern und Kandidaten statt, die die „Lewiner Basis“ der NSDAP bildeten.

Das letzte positive Zeichen für die Einwohner von Lewin war die Verleihung des symbolischen Titels „Luftkurort“ an die Stadt am 19. November 1934, durch den Leiter der Regierungsverwaltung in Breslau²²⁶. Nach 1936 begannen organisierte Gruppen von Urlaubern aus den großen deutschen Industriebetrieben im Rahmen des Regierungsprogramms KDF-Gäste (Kraft durch Freude) in die Stadt zu kommen. Die Besucher, die für zwei Wochen anreisten, förderten den örtlichen Einzelhandel und die Dienstleistungsbetriebe²²⁷.

Die nationalistische Bewegung, einschließlich der Eingliederung des „Sudetenlandes“ in Deutschland und der Abschaffung der Tschechoslowakei, führte auch zu bedeutenden Änderungen bei der Benennung der Orte im „tschechischen Winkel“. 1938 wurde Lewin in Hummelstadt umbenannt, Czermna, das bis dahin Tscherbenej hieß, wurde in Grenzeck, und das nahe gelegene Stone (Schlaney) in Schnellau umbenannt. Leśna (Löschney) wurde in Taloheim und Witów (Nerbotin) in Markrode umbenannt²²⁸.

Vor dem Ausbruch des Zweiten Weltkriegs umfasste das Gebiet der Stadtgemeinde, das mit dem kirchlichen Zuständigkeitsbereich der örtlichen Gemeinde übereinstimmte, auch die Dörfer: Lewin, Jeleniów, Jerzykowice Wlk., Gołaczów, Darnków, Jaworzyna, Jarków, Zimne Wody, Jerzykowice Małe, Kocioł, Krzyżanów, Leśna, Witów, Dańczów und Taszów.

20. LEWIN UNTER DEM EINFLUSS DER POLNISCHEN KULTUR

Unmittelbar nach den Ereignissen des Zweiten Weltkriegs, nach der Ankunft der ersten polnischen Siedler, erhielt das Dorf den Namen Lewinowo, während der in der Nähe liegende Bahnhof Gomolec genannt wurde. Die Erschließung des Gebiets durch vertriebene Neuankömmlinge aus dem Osten (jenseits des Bug), die so genannten Repatrianten, und aus anderen Regionen Polens stellte eine ernsthafte Herausforderung für die neuen Verwalter dar. Zu dieser Zeit wurden die Forderungen der neuen tschechoslowakischen Regierung, das gesamte Gebiet der Kłodzkoer Region als „historisch tschechisches Land“ zu übernehmen, wiederbelebt. Am 2. Juni 1945 erhielt der Generalstabschef der tschechoslowakischen Armee eine geheime

224 R. Tautz, *Erinnerungen an Lewin*, Hrsg. Reiner Welzel, 2018, S. 1. www.historic-lewin.eu, Einsicht 26. September 2022.

225 „Zur Wilhelmshöh“

226 Der Gebirgsbote vom 5. Dezember 1934.

227 A. Pöschel, *Unser Heimatstädtchen Lewin...*, S. 10.

228 Gespräch mit Barbara Bittner, Sprecherin der Gemeinschaft ehemaliger Bürger von Lewin.

Anweisung, „die Lage an der Grenze mit militärischen Mitteln zu korrigieren“²²⁹. Wenige Tage später besetzten irreguläre Abteilungen der tschechoslowakischen „Miliz“ Lewin und Międzylesie, mit stillschweigender Unterstützung des Kommandeurs der 4. Division der Roten Armee. Der Befehlshaber der 10. Division der polnischen Armee reagierte darauf und ordnete an, die Aktivitäten der polnischen Armee im Gebiet von Kłodzko zu verstärken und Grenzverletzungen von tschechischer Seite aus zu bekämpfen²³⁰. Es begann eine nervöse politische und diplomatische Aktion, die P. Pałys in seinem Buch ausführlich beschreibt²³¹. Die Gefahr eines offenen bewaffneten Konflikts wurde erst am 10. März 1947 mit der Unterzeichnung des polnisch-tschechoslowakischen Freundschaftsvertrags abgewendet. Die Grenzen sollten innerhalb der nächsten zwei Jahren festgelegt werden. Dies geschah jedoch erst im Juni 1958, als durch ein nachfolgendes Abkommen die Grenzen mit geringfügigen Anpassungen zu dem Zustand vom September 1938 zurückkehrten²³².

Unter diesen geopolitischen Bedingungen begann im Juni 1945 die Organisation der lokalen Verwaltungsstrukturen in Niederschlesien. Auf der Grundlage eines Mandats des Präsidiums des Ministerrats vom 29. März 1945 war der Bevollmächtigte der Regierung der Republik Polen für den Kreis XXIV in Kłodzko für diese Organisation zuständig²³³.

Am 13. August 1945 fand die offizielle Übergabe der Pflichten an den Bürgermeister der Stadt Lewinowo statt. Aus polnischen Dokumenten geht hervor, dass der neue Bürgermeister Leon Jańczak das Amt vom scheidenden deutschen Bürgermeister Lux übernommen hat²³⁴. Nach Angaben von B. Bittner war der letzte Bürgermeister von Lewin Anton Dinter²³⁵. Ungeachtet der genannten Ungenauigkeiten wurde im Anschluss an diesen Akt die neue Stadtverwaltung, bestehend aus dem Bürgermeister, seinem Stellvertreter, fünf Beamten, dem Gemeindevorsteher und vier Hilfskräften (insgesamt 12 Personen), in ihr Amt eingeführt. Zu diesem Zeitpunkt verfügte die Verwaltung über keinen definierten organisatorischen Status und keine Anweisungen für Verwaltungs- und Rechnungsführungsangelegenheiten. In allen Angelegenheiten wurde sie von diesem Zeitpunkt an vom Regierungsbevollmächtigten der VR Polen für die Region XXIV in Kłodzko unterwiesen. Im Rahmen der Umsetzung des zentralistischen Modells zur Lenkung des gesellschaftlichen Lebens und der Wirtschaft der Republik Polen wurden den Bürgermeistern von Lewinowo auf einer Bürgerversammlung in Kłodzko am 21. September desselben Jahres detaillierte Handlungsanweisungen gegeben²³⁶.

229 Hans Veit, *Slawische Brüder streiten um das Glatzer Land...*, S. 474.

230 Ibidem, S. 475.

231 P. Pałys, *Czechosłowackie roszczenia graniczne wobec Polski 1945-1947, Racibórz-Głóbczyce-Kłodzko*, Opole 2007.

232 M. Przepierski, *Nieznośny ciężar braterstwa*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2016, S. 372

233 Staatsarchiv in Wrocław, Zweigstelle in Kamieniec Ząbkowicki [im Folgenden APKZ], Gruppe Akta Gminy Lewin Kłodzki [im Folgenden Akta GLK], Ref. Nr. 1.

234 APKZ, Akta GLK, Sign. Nr. 4, Übergabeprotokoll, erstellt im Büro der Gemeindeverwaltung Lewinowo.

235 B. Bittner, Heimatgemeinschaft Lewin, *Lewin in Bild und Wort bis 1945*, S. 125-126. Den Autoren der Studie zufolge war Anton Dinter von 1938 bis zum Einmarsch der Russen im Jahr 1945 Bürgermeister von Lewin.

236 Ibidem, Sign. Nr. 1, S. 31.

Am 29. September 1945 wurde ein weiteres kollegiales Gremium, die Verwaltung des Gemeindeverbands Lewinowo, unter dem Vorsitz von J. Duda gegründet. Neunzehn Dörfer wurden in die neue Gemeinde eingegliedert: Antoninek (Kocioł), Błazejowice (Jerzykowice Wielkie), Brzozowice (Brzozowie), Danców (Dańczów), Dasow (Taszów), Halacz (Gołaczów), Jarków, Jawornica, Jeżyce (Jerzykowice Małe), Kielnów (Jeleniów), Klinice (Kulin), Krzyżanów, Leśna, Nerbocin (Witów), Stróżyny (Pstrązna), Tarnówka (Darnków), Zimne Wody, Rakszenberg (Grodziec), Lewinowo²³⁷. Im Oktober dieses Jahres wurde in der Gemeinde eine Grundsteuer von 60 Zlotys pro ha eingeführt²³⁸.

Im Oktober 1945 war Wł. Gałuszka bereits Bürgermeister der Stadt. Am 15. Oktober lebten in Lewinowo 192 Polen (130 Familien) und 1270 Deutsche. Innerhalb des Stadtgebiets waren alle 38 Bauernhöfe bereits von Polen besetzt. Die Einzelhandelsgeschäfte und Handwerksbetriebe mussten mit Personal ausgestattet werden. Das strikte Stadtgebiet hat sich seit den frühen 1920er Jahren nicht verändert und umfasste etwa 613 Hektar, von denen 151 Hektar auf landwirtschaftliche Flächen und Gärten, 40 Hektar auf Plätze und Straßen, 273 Hektar auf Wiesen und Wälder, 70 Hektar auf Weiden und 45 Hektar auf Brachland entfielen. Aus dem Bericht des Bürgermeisters für diesen Zeitraum geht hervor, dass die Stadt einen landwirtschaftlichen-kommerziellen und Feriencharakter hatte (Kurort). Der Zustand der Betriebe war gut. Die schöne Lage, das Gebirgsklima und die Nähe zu den Kurorten Kudowa und Duszniki-Zdrój sollten einen Besucherstrom anziehen. Er wies darauf hin, dass die deutschen Behörden ein von Gebirgsbächen gespeistes Schwimmbad gebaut und Einrichtungen für den Wintersport entwickelt hätten. Die Verkehrsbedingungen waren sehr gut. Die Nähe zum Bahnhof und das Vorhandensein von sehr gut für den Autoverkehr geeigneten Straßen, sind ein Beweis dafür. Abschließend erklärte er, dass der Ort aufgrund seines fast 700-jährigen Bestehens weiterhin den Status einer Stadt haben sollte. Als Anlage übermittelte er einen kurzen historischen Abriss des Orts²³⁹.

Aus dem Bericht für November 1945, der bereits von der Bürgermeisterin Maria Belczewska und dem Sekretär Zdzisław Matwiejczyk²⁴⁰ unterzeichnet war, ging hervor, dass von den drei Mühlen, der Strumpffabrik und der Limonadenfabrik, die 1939 in der Stadt in Betrieb waren, nur eine Mühle nicht mehr vorhanden war und die Fabriken sich für eine neue Inbetriebnahme eigneten. Die Stadt hatte eine Schule, zwei Lehrer und 70 Schüler. Die römisch-katholische Gemeinde bestand aus einem polnischsprachigen und zwei deutschen Priestern²⁴¹. Es gab zwei Parteien, die Polnische Arbeiterpartei und die Sozialistische Partei Polens, sowie eine Organisation

237 Ibidem, S. 33. *Telephonogramm der Kreisverwaltung in Kłodzko, gerichtet an den Bürgermeister von Lewinowo Wł. Gałuszka*.

238 Ibidem, S. 34.

239 APKZ, Akta GLK, Sign. nr 5, S. 19

240 Zdzisław Matwiejczyk war ab dem 17. August 1945 Sekretär des Gemeindevorstandes und wurde ab dem 1. Juni 1946 Sekretär des Gemeindevorstandes. APKZ Sign. Nr. 648, S. 87. Beschreibung des Kreises Kłodzko, Kreisamt in Kłodzko, 1946.

241 APKZ, Akta GLK, Sign. Nr. 5, S. 30.

mit dem Namen Związek Walki Młodych (Gemeinschaft der kämpfenden Jugend).

Die Bürgermeisterin hat, wie ihre Vorgängerin, beantragt, die Verwaltungsgrenzen der Stadt Lewinowo zu ändern! Die Stadt hatte 891 Einwohner und schlug daher vor, 15 Dörfer einzugliedern, wie es in deutscher Zeit der Fall war, und den Gemeindeverband Lewinowo aufzugeben²⁴².

Im nächsten Bericht für den Monat Dezember 1945 hat sich die Situation in den Verwaltungsstrukturen der Stadt nicht verändert. Die beiden vorgenannten Parteien waren aktiv. Die Gemeinschaft der kämpfenden Jugend organisierte am 25. Dezember ein Volksfest. Außerdem lebten zwei Italiener, zwei Tschechen, ein Belgier und sieben Rumänen in der Stadt. Die Aufgaben des Pfarrers wurden nun vollständig von dem polnischen Priester Antoni Pałka übernommen.

In der Stadt war eine Grenzschutzkompanie (KOP) stationiert, die den Grenzverkehr kontrollierte. Im wirtschaftlichen Bereich wurde eine schlechte Versorgung mit Lebensmitteln beobachtet, die durch schlecht funktionierende Kommunikationsmittel und eine fortschreitende Inflation verursacht wurde. Die Einnahmen der Stadt waren im Verhältnis zu den Ausgaben sehr gering. Die Verwaltung verfügte über keine eigenen Transportmittel. Die Umsiedlungsaktion in der Stadt wurde von dem Bevollmächtigten der polnischen Regierung, Edward Pepel, geleitet. Die Stadt hatte eine Freiwillige Feuerwehr mit 22 Deutschen und 10 Polen. Der Kommandant Michał Szerszeń war ebenfalls Mitarbeiter der Stadtverwaltung²⁴³.

Im Bericht für Januar 1946 stieg die Zahl der Deutschen bei der freiwilligen Feuerwehr von 22 auf 32 und die Zahl der Polen sank von 10 auf 8. In allen Berichten über die Aktivitäten der Kommunalverwaltung wurde betont, dass die Feuerwehrleute von allen Arbeiten außerhalb des Stadtgebiets von Lewinowa befreit sind²⁴⁴. Daraus lässt sich schließen, dass Bürger mit deutscher Staatsangehörigkeit eine entsprechende Motivation hatten, bei der freiwilligen Feuerwehr aktiv zu sein.

Im nächsten Dokument für den Monat Februar wurde lediglich vermerkt, dass die Stadtverwaltung einen Zuschuss von 20.000 Zlotys erhalten hatte, wodurch sich die Arbeits- und Lohnbedingungen deutlich verbesserten²⁴⁵.

Der Bericht für den Monat März berichtete über die, wie betont wurde, humanitäre Operation zur Vertreibung der Deutschen vom 26. bis 30. März 1946. Aus dem Bericht von A. Pöschel geht hervor, dass jeder Vertriebene bis zu 20 kg Gepäck mitnehmen durfte. Die Vertriebenen gingen zu Fuß zum Bahnhof in Zakrze (heute Kudowa Zdrój). Ältere und behinderte Menschen durften einen Wagen benutzen. In jedem der Güterwagen wurden 30 Personen untergebracht²⁴⁶. Am 30. März desselben Jahres brachte das Repatriierungsbüro aus Kłodzko 86 Juden aus Aktiubinsk nach Lewinowo. Ihre Zahl schrumpfte jedoch schnell, da sie sich auf

242 Die Orte, von denen die Rede war sind: Tarnówka (Darnków), Halacz (Gołaczów), Zimne Wody, Jarków, Krzyżanów, Antoninek (Kocioł), Jerzyce (Jerzykowice Małe), Kielów (Jeleniów), Nerbotin (Witów), Klinice (Kulin), Danców (Dańczów), Dasow (Taszów), Jawornica, Leśna. Insgesamt 2249 Einwohner. APKZ, Akta GLK, Sign. Nr. 4, S. 35-37.

243 APKZ, Akta GLK, Sign. Nr. 3, S. 3-4.

244 Ibidem, S. 5-6.

245 Ibidem, S. 7-8.

246 A. Pöschel, *Unser Heimatstädtchen Lewin...*cz. II, S. 7.

die Suche nach ihren Angehörigen machten²⁴⁷. Am 23. April 1946 traf eine Gruppe von 53 Repatriierten aus Sibirien in Lewin ein²⁴⁸. Sie blieben im Ort und haben unter anderem eine Beschäftigung in der Forstwirtschaft gefunden.

21. DIE LÄNDLICHE GEMEINDE LEWIN

Spätere überlieferte Dokumente belegen, dass es den Behörden der Stadt trotz ihrer Bemühungen nicht gelang, den Bevollmächtigten der Regierung der Republik Polen, Bezirk XXIV in Kłodzko, davon zu überzeugen, den nach dem Krieg geltenden Stadtstatus von Lewinowo aufrecht zu erhalten.

Aufgrund eines Erlasses des Ministers für öffentliche Verwaltung und wiedergewonnene Gebiete vom 7. Mai 1946 wurde der Name des Ortes Lewinowo wie der auf den historischen Name Lewin geändert²⁴⁹. Der Status als „Königsstadt“ wurde jedoch nicht wieder hergestellt. Am 1. Juni desselben Jahres wurde auf Anordnung des Bevollmächtigten der Regierung der Republik Polen für das Gebiet Kłodzko die Stadtverwaltung aufgelöst und die Stadt erhielt den Status eines Bezirks (Gromada), wobei die Gemeindeverwaltung für die umliegenden Dörfer in der Stadt verblieb. Am selben Tag wurden die Bezirke Zakrze, Czermna und Pstrązna in die Stadtverwaltung von Kudowa eingegliedert²⁵⁰. Kazimierz Lewicki wurde zum Bürgermeister der ländlichen Gemeinde ernannt.

Am 21. September 1946 wurde der Kommunale Nationalrat gegründet. Ihm gehörten 29 Mitglieder, darunter 10 von der PPR, neun von der PPS, drei von der Volkspartei (SL) und sieben parteilose Mitglieder, an. Sein Vorsitzender Eugeniusz Gwizdź (PPS) lobte die Zusammenarbeit mit den ankommenden Repatriierten und beklagte gleichzeitig in seinem Bericht für 1947²⁵¹ über die schlechte Zusammenarbeit mit der Gemeindeverwaltung. Vor allem missfiel ihm die Tatsache, dass die Verwüstung des postdeutschen Eigentums von den städtischen Beamten nicht mit Nachdruck bekämpft wurde. Der Kommunale Nationalrat verabschiedete im Laufe des Jahres 1947 fast 40 Resolutionen, von denen die wichtigsten waren:

- das Verbot des Verkaufs von Alkohol an Personen unter 18 Jahren;
- Organisation eines Kurses für Analphabeten;
- umfassende Renovierung von Schulgebäuden und Bereitstellung von landwirtschaftlichen Erzeugnissen für Lehrer;
- Bemühungen, die Mieten zu senken;
- Einfluss auf die Umstrukturierung der Aktivitäten der Genossenschaft Samopomoc Chłopska;
- Einrichtung einer Bibliothek;
- Verbesserung des Zustands von Saatgut.

247 Ibidem, S. 9-10.

248 Ibidem, S. 11.

249 „Monitor Polski“ Nr. 44, vom 19. Mai 1946.

250 APKZ, Akta GLK, Sign. Nr. 2, S. 40.

251 APKZ, Akta GLK, Sign. Nr. 4, S. 23-25.

In dieser Zeit erkannte die Nationalrat die Notwendigkeit, den Tourismus zu entwickeln, und die Bedeutung der Schafzucht für die Region. Die weiteren Aktionen zeigten jedoch, dass der Enthusiasmus der Ratsmitglieder schnell abflaute.

Die geschwächte PPS wurde im Dezember 1948 in die PPR eingegliedert. Die PZPR wurde gegründet. Der Prozess der Zentralisierung der Verwaltung und der Kollektivierung der Landwirtschaft schritt voran. So enthielten die aufeinanderfolgenden Berichte der Gemeindebehörden konsolidierte Informationen über die Organisation von Sitzungen und die Fassung von Beschlüssen über die soziale Wohlfahrt, die Lage in der Landwirtschaft, die Wohnungssituation und die Unterstützung für einzelne Einwohner der Gemeinde. Dabei wurden weitere Ungereimtheiten in der Verwaltungsordnung der Region geklärt.

Im Dezember 1949 nahm die Strick- und Strumpfwarengenossenschaft „Fortschritt“ offiziell ihren Betrieb in der ehemaligen Fabrik von P. Chluppa auf. Lange Zeit war sie eine der wichtigsten Betriebe für die örtliche Gemeinschaft. Als das Unternehmen 1992 seinen Betrieb einstellte, hatte es während des gesamten Zeitraums rund 700 Mitarbeiter beschäftigt²⁵².

Im Bericht des Vorstands der Gemeinde, die bereits wieder den Namen Lewin trug, für den Zeitraum 28. Mai 1945. - 22. Juni 1950 sind durchaus neue Tendenzen erkennbar, die sich aus der aktuellen geopolitischen Lage ergeben²⁵³. Aus dem Dokument geht hervor, dass der derzeitige schlechte Zustand der Gemeindeverwaltung auf die Inkompetenz, die niedrige Moral und die „Klassenfremdheit“ der früheren Verwalter der Verwaltungszellen in der Gemeinde Lewin und den zu ihr gehörenden Dörfern zurückzuführen ist²⁵⁴.

Zu den wichtigsten wirtschaftlichen Errungenschaften der derzeitigen Gemeindeverwaltung gehörten:

- Elektrifizierung des Dorfes Witów, auf Kosten von 12 Siedlern aus dem Dorf;
- der Wiederaufbau des Schwimmbads im Jahr 1946, der 13.000 Zlotys kostete;
- Einrichtung des Volkshauses, einschließlich der Anfertigung von Bänken im Wert von 9.000 Zlotys;
- Wiederaufbau und Erweiterung des öffentlichen Bades (3 Wannen und 4 Duschen) im Jahr 1948 für 9.000 Zlotys.; zum Zeitpunkt des Berichts im Besitz des Staatlichen Kinderheims²⁵⁵;
- Installation einer Laterne auf dem Marktplatz und von vier Laternen an der Durchfahrtsstraße durch den Ort.

252 Archiv des Gemeindeamts in Lewin Klodzko.

253 APKZ, Akta GLK, Sign. nr 4, S. 1

254 Interessant ist eine Aufzeichnung von Ende August 1946: Der Gemeindevorsteher K. Lewicki teilt den vorgesetzten Behörden mit, dass in diesem Berichtsmonat Bischof Milik Lewin besuchte und den ankommenden Repatriierten das Sakrament der Firmung spendete. Am 19. September desselben Jahres war er bereits suspendiert worden. Sein Platz wurde von der ehemaligen Bürgermeisterin M. Belczewska eingenommen. APKZ, Akta GLK, Sign. Nr. 2, S. 47.

255 Es handelte sich wahrscheinlich um die Räume der ehemaligen Stiftung des Pfarrers Prosky.

Ein interessanter Punkt sind die Subventionen der Gemeinden für die Landwirte. Im Jahr 1949 kaufte die Behörde nämlich 6 Schafe, die sie kostenlos an die Landwirte verteilte. Die übergeordnete Kammer, d.h. das Bezirksamt kaufte hingegen 100 Schafe, von denen 17 kostenlos abgegeben wurden, die Hälfte der übrigen Schafe wurde gegen eine Verpflichtung zum Ablammen abgegeben, die andere Hälfte wurde für die Hälfte des Kaufpreises verkauft²⁵⁶.

22. LEWIN KŁODZKI IN DER NEUEN VERWALTUNGSSTRUKTUR DER VOLKSREPUBLIK POLEN

Im Herbst 1954 kam es zu wichtigen Veränderungen für Lewin und Umgebung: Durch den Beschluss des Woiwodschafts-Nationalrates in Wrocław Nr. 17/54 vom 2. Oktober 1954 wurde die Gemeinde Lewin Kłodzki aufgelöst und an ihrer Stelle der Bezirk Lewin Kłodzki als niedrigste Einheit der öffentlichen Verwaltung eingerichtet²⁵⁷. Zu diesem Bezirk gehörten Jawornica, Jerzykowice Małe, Kocioł, Krzyżanów, Taszów, Zimne Wody, Witów, Kulin, Leśna und Jarków.

Am 31. Dezember 1961 wurden zusätzlich die folgenden Gemeinden in den Bezirk Lewin Kłodzki eingegliedert: Dańczów, Darnków, Gołaczów und Jerzykowice Wielkie aus dem Bezirk Jeleniów, und am 1. Januar 1970 kamen hinzu: Brzozowie, Bukowina Kłodzka, Jakubowice, Pstrężna und Słone aus der Stadtorganisation von Kudowa Zdrój. So erreichte das Gebiet des Bezirks Lewin Kłodzki annähernd die Größe des Gemeindeverbands Lewinowo unmittelbar nach dem Zweiten Weltkrieg. Dieser Zustand hielt sich bis Ende 1972.²⁵⁸

Ein interessanter Eintrag erscheint unter dem Datum des 21. März 1956. Durch einen Beschluss des Präsidiums des Bezirksnationalrats Nr. 13/55 wurde eine Steuerabgabe auf den Besitz von Fahrrädern für einen Zeitraum von drei Jahren in Höhe von 20 Zloty eingeführt. Diejenigen, die ihr Fahrrad für geschäftliche Zwecke nutzen und an internationalen Sportwettkämpfen teilnehmen, waren von der Abgabe befreit. Für Schulkinder gab es eine Ermäßigung von 50 %²⁵⁹.

Zu der Zeit, als Jan Skotnicki Leiter des Bezirksnationalrats in Lewin war (1962), gab es im Dorf jeweils ein Lebensmittel-, Textil-, Haushaltswaren-, Molkerei- und Fleischgeschäft. Es wurde geplant, einen weiteren Lebensmittelladen zu eröffnen. In dem Dorf gab es auch ein Gasthaus „Pod Żłotym Kłosem“²⁶⁰. Allerdings gab es ein gesellschaftliches Problem. Die Anwohner beschwerten sich häufig über die große Zahl von Besuchern, die unter erheblichem Alkoholeinfluss standen²⁶¹. 1964 wurde die Erneuerung des Wasserversorgungs- und Abwassernetzes durch die Verwaltung für Kommunal- und Wohnungswirtschaft durchgeführt. Die

256 APKZ, Akta GLK, Sign. Nr. 4, S. 1-2.

257 Amtsblatt des Woiwodschafts-Nationalrates in Wrocław vom 3. Dezember 1954, Nr. 9, PoS. 71.

258 https://pl.wikipedia.org/wiki/Lewin_Kłodzki (Einsicht am 24.05.2022)

259 APKZ, *Posiedzenia Prezydium Gromadzkiej RN w latach 1955-57*. Sign. 3/1, S. 109

260 Dabei handelte es sich um die ehemalige Gaststätte der Familie Pöschel.

261 APKZ, *Posiedzenia Prezydium Gromadzkiej RN w latach 61-63*. Sign. 2/21

Genossenschaft „Samopomoc Chłopska“ der Gemeinde Lewin arbeitete 1950-54 eng mit der Genossenschaft in Szczytna zusammen. Später, unter der Aufsicht des Bezirksnationalrates war sie nur noch allein in Lewin tätig. Am 1. Januar 1963 nahm sie ihre Tätigkeit in Jeleniowo auf²⁶².

In den 15 Dörfern der Gemeinde Lewin Kłodzki lebten 1965-69 2.500 Menschen auf einer Fläche von 4849 ha. Die Zahl der landwirtschaftlichen Einzelbetriebe betrug nach der Landwirtschaftszählung von 1967 248, die der Staatsbetriebe - 1. Der Entwicklungsplan für den Bezirk von 1966 sah den Betrieb von zwei Industriebetrieben, sechs Dienstleistungsbetrieben und einer Handwerksvereinigung mit folgenden Spezialisierungen vor: Metallverarbeitung - vier, Holzverarbeitung - eine, Friseur - eine, Fotograf - eine, Bekleidung und Textilien - eine, Lederverarbeitung - eine, Lebensmittel - eine²⁶³.

In den folgenden Jahren wurden die Aktivitäten des Bezirksnationalrats, bereits unter der Leitung von Czesław Żyła, von Fragen der Wohnungspolitik, Landwirtschaft (u.a. der Notwendigkeit des Baus von Silos), sozialen Angelegenheiten, der Feierlichkeiten zu den Nationalfeiertagen und der Arbeit des ORMO-Sozialausschusses dominiert. Das städtische Schwimmbad wurde am 14. Juni 1969 durch den Beschluss 78/106/69 des Stadtrats wiedereröffnet. Außerdem wurde eine Lizenz für den Verkauf von Wein in einem Obst- und Gemüseladen erteilt.

Anfang 1970 hat sich das Gebiet des Bezirks um weitere 5 Dörfer vergrößert. In den Berichten sind neue Statistiken enthalten. Das Bezirksgebiet umfasste 7014 ha, davon 3200 ha landwirtschaftliche Nutzfläche, die einzelnen Gehöfte nahmen 2420 ha ein, davon 2190,66 ha landwirtschaftliche Nutzfläche. Die Leiter des Bezirks charakterisierten das Gebiet ihres Zuständigkeitsbereichs als eine typische landwirtschaftliche Grenzregion in den Bergen, in der die Mehrheit der Menschen (3.768) von nicht-landwirtschaftlichen Quellen lebt! Es wurde lediglich ein Trend zum Erwerb von Land durch einzelne Landwirte beobachtet. In dieser Zeit waren die Arbeitsgenossenschaft „Postęp“, die der Betrieb für Kommunal- und Wohnungsverwaltung und die Genossenschaft „Samopomoc Chłopska“ im Bezirk tätig. Außerdem gab es Beschwerden über den schlechten Zustand der Straßen²⁶⁴.

Am 1. Januar 1973 wurde die Gemeinde Lewin Kłodzki reaktiviert, um am 2. Juli 1976 wieder aufgelöst und am 2. April 1991 wieder eingerichtet zu werden²⁶⁵.

Die genannten Maßnahmen sind das Ergebnis der anschließenden Verwaltungsreform der Volksrepublik Polen. Lewin Kłodzki wurde 1975 Teil der Woiwodschaft Wałbrzych. Auf Beschluss der Woiwodschaftsbehörden in Wałbrzych wurde die Gemeinde Lewin Kłodzki am 2. Juli 1976 in die Organisationsstruktur der Stadt Kudowa Zdrój eingegliedert. Die eigenständige Verwaltungseinheit hat damit ihre langjährige Identität verloren und ist zu einem bedeutungslosen „Anhängsel“ der schnell wachsenden Kurstadt geworden. Erst ein Beschluss des Stadt- und Gemeinderats von Kudowa Zdrój vom 29. August 1990 über die

262 APKZ, *Posiedzenia Prezydium Gromadzkiej RN w latach 64-65*. Sign. 2/17

263 APKZ, *Posiedzenia Prezydium Gromadzkiej RN w latach 65-69*. Sign. 2/18, S. 1-14, 68.

264 APKZ, *Posiedzenia Prezydium Gromadzkiej RN w latach 69-72*. Sign. 2/24.

265 https://pl.wikipedia.org/wiki/Lewin_Kłodzki (Einsicht am 24.05.2022)

Aufteilung der bestehenden Verwaltungsstruktur und Schaffung einer eigenen Gemeinde Lewin Kłodzki - Jeleniów gab grünes Licht für die Wiederherstellung der rechtlichen Eigenständigkeit des historischen Orts²⁶⁶. Es ist hervorzuheben, dass die Abtrennung der neuen Gemeinde die einzige erfolgreich durchgeführte administrative Aufteilung in 17 funktionierende städtisch-ländliche Einheiten im Gebiet Kłodzko war.

23. LEWIN NACH DEN GESELLSCHAFTSPOLITISCHEN VERÄNDERUNGEN VON 1989

Im Entwicklungsplan für die Gemeinde Lewin Kłodzki aus dem Jahr 1992 wird die Einwohnerzahl des Dorfes Lewin mit 915 angegeben. Diese Zahl sollte in naher Zukunft auf 1.000 ansteigen.

In seiner primären Funktion sollte das Dorf ein kommunales Dienstleistungszentrum und in seiner sekundären Funktion ein Wohn- und Erholungsort sein. Dies war auch die Richtung, in die die weitere Entwicklung des Ortes durch Wohnungsbau und die Sanierung des vorhandenen Bestands gehen sollte. Es wurde auf den Ortskern hingewiesen, der als geschützte städtische Anlage unter der Aufsicht des Denkmalschutzbeauftragten steht. Die touristischen und heimatkundlichen Qualitäten von Lewin, das im Norden an den neu geschaffenen Tafelberg-Nationalpark und im Süden an ein Landschaftsschutzgebiet grenzt, wurden ebenfalls hervorgehoben.

Die neue Verwaltung machte sich mit Begeisterung an die Umsetzung der neuen Projekte. Zwischen 1991 und 1998, als Jerzy Cierczek Bürgermeister der Gemeinde war, wurde der Bau eines Wasserspeichers am Bach Klikawa in Angriff genommen. Am 5. September 1996 wurde das Schuljahr 1996/97 in dem modernisierten und erweiterten Schulgebäude des

Schul- und Kindergartenkomplexes in der Kościelna Straße 1, eröffnet. Das Schulgebäude wurde mit neuer Ausrüstung und einer Kantine ausgestattet. Auch eine Sporthalle wurde gebaut.

Vermutlich im Hinblick auf die Umsetzung des oben erwähnten Entwicklungsplans wurden im August 1995 zwei Haushaltsbetriebe eingerichtet: der Kommunale Haushaltsbetrieb und das Zentrum für Kultur und Tourismus. Aufgrund der hohen Betriebskosten wurde letzteres bereits 2010 und ersterer drei Jahre später aufgelöst. Die Aufgaben dieser Einrichtungen wurden direkt von der Stadtverwaltung übernommen, die innerhalb ihrer Strukturen die Abteilung für Kommunal- und Wohnungswirtschaft schuf. Für die Bereiche Gesundheit, Bildung, Kultur, Sport und Öffentlichkeitsarbeit war ein Bediensteter der Behörde zuständig.

266 APKZ, Sign. 19/181. Woiwodschaftsamt in Wałbrzych: *Tworzenie, łączenie i znoszenie gmin*, S. 13-14.

In den folgenden Jahren (1998-2010), als Bolesław Kędzierewicz Bürgermeister der Gemeinde war, wurde die Straßenbeleuchtung auf den Strecken Lewin Kłodzki - Jeleniów und Jeleniów - Kudowa Zdrój gebaut und erweitert. Es wurden Maßnahmen zur Verbesserung der Straßeninfrastruktur ergriffen. Sie führten zu dem Bau der Straßen nach Jerzykowice Małe, Krzyżanów und des Abschnitts Lewin Kłodzki - Leśna.

Das Gebäude in der Obr. Warszawy-Straße 9, das ehemalige Violetta-Kino, wurde einer umfassenden Sanierung unterzogen. Es wurden zahlreiche Investitionen in die Wasser- und Abwasserwirtschaft getätigt. Ein Wasserversorgungs- und Abwasserkanalisationsnetz für das Dorf Kocioł und eine Abwasserkanalisation in Jeleniów wurden gebaut.

Zwischen 2010 und 2014, während der Amtszeit von Henryk Szczypkowski und Jerzy Cierczek, wurde eine Reihe von Projekten zum weiteren Ausbau des Wasser- und Abwassernetzes durchgeführt, darunter der Bau einer Wasserentnahmestelle am Bach Klikawa und einer Wasseraufbereitungsanlage in Jawornica. In Dańczów und Jerzykowice Wielkie wurde eine Abwasserkanalisation gebaut, und auch in Lewin Kłodzki selbst wurde das Netz modernisiert.

Zum ersten Mal wurde in erneuerbare Energiequellen investiert - insgesamt 68 Solarlampen wurden in einzelnen Dörfern der Gemeinde aufgestellt. Um die Umwelt zu verbessern und Wasser und Böden zu schützen, wurden 42 häusliche Kläranlagen installiert. Eine wichtige Investition war der Umbau der Beleuchtung und der Kreisstraße Lewin Kłodzki - Kocioł.

Von 2014 bis heute, während der Amtszeit der Bürgermeisterin der Gemeinde Joanna Klimek-Szymanowicz, wurden Sozialwohnungen in Jeleniów (8 Wohnungen) gebaut, Gemeindestraßen umgebaut und die Straßenbeleuchtung in den Straßen Wodna, Liczyrzepy, Graniczna, Kwiatowa, Kościelna, Okrzei und am T. Kościuszki Platz in Lewin Kłodzki installiert. Die Straßen von Lewin nach Witów, in Darnków, in Zielone Ludowe, nach Zimne Wody und die Straße, die zum Wasserspeicher am Bach Klikawa führt, wurden ebenfalls erneuert und ausgebaut. Zahlreiche Abschnitte der Kreisstraßen nach Jarkow, Taszow und Jerzykowice Wielkie wurden ebenfalls repariert und umgebaut.

Das Gebäude des Schul- und Kindergartenkomplexes in Lewin Kłodzko wurde umgebaut und erhielt eine Wärmedämmung, und die Sport- und Freizeiteinrichtungen wurden erweitert. Die Revitalisierungsmaßnahmen umfassten die Sanierung des Gebäudes in der Chopin-Straße 2 in Lewin Kłodzki sowie die Erschließung der angrenzenden Grundstücke. Im Juli 2021 wurde in dem renovierten Gebäude des ehemaligen Bezirksgerichts ein Kulturzentrum mit Bibliothek eingerichtet. Der historische Tadeusz Kościuszko Platz, der Marktplatz in Lewin Kłodzko, wurde mit einem farbenfrohen Springbrunnen wiederbelebt.

Neue Radwege, Sport- und Freizeitflächen werden ausgewiesen und gebaut und die Beleuchtung auf LED umgestellt. Das beeindruckende Eisenbahnviadukt über der Nationalstraße Nr. 8 erhielt eine farbenfrohe Beleuchtung und wurde zu einem erkennbaren Symbol von Lewin Kłodzko, dem Tor zu Niederschlesien.

Es wurde in die Verbesserung der Luftqualität durch die Installation von Anlagen für erneuerbare Energien bei den Einwohnern der Gemeinde investiert (Fotovoltaikanlagen, Sonnenkollektoren, Wärmepumpen, Biomassekessel). Weitere Projekte behandeln die Geschichte von Levin in der polnischsprachigen Kultur, mit Respekt vor den Errungenschaften der Vergangenheit.

24. MIT DER STADT UND GEMEINDE LEWIN KŁODZKO VERBUNDENE PERSÖNLICHKEITEN

JOSEPH KÖGLER, geboren in Lewin am 22. Februar 1765, gestorben in Oldrzykowice am 30. Mai 1817. Er wurde dort im Mausoleum der Familie Magnis beigesetzt, was seine damalige gesellschaftliche Stellung verdeutlicht. Als Sohn des Kirchendieners, Ignacy, trat er 1778 in das Jesuitenkolleg in Kłodzko ein. Nach zwei Jahren ging er nach Wrocław, wo er seine Ausbildung in dem für Jesuiten-Absolventen vorgesehenen Zyklus fortsetzte. Nachdem er 1785 den Magister in Philosophie und freien Wissenschaften erworben hatte, begann er mit dem Studium der Theologie. Er wurde am 8. März 1788 zum Priester geweiht und begann seine kirchliche Tätigkeit als Vikar in der Gemeinde Duszniki. Im Jahr 1791 wurde er auf eine ähnliche Stelle in Krosnowice Kłodzkie versetzt, von wo aus er nach 16 Jahren in die Gemeinde Oldrzykowice versetzt und gleichzeitig zum Pfarrer dieser Gemeinde ernannt wurde.

Neben seinen seelsorgerischen Aufgaben war er Chronist und Erforscher der Geschichte der Region Kłodzko. Seine ersten historischen Arbeiten wurden zwischen 1793 und 1802 in den „Schlesischen Provinzialblättern“ und der „Glätzschen Monatsschrift“ veröffentlicht. Die auf seine Initiative hin entstandenen und von Otto Pompeius herausgegebenen „Glätzschen Miscellen“ enthalten 24 seiner historischen Artikel. Bis zu seinem Tod im Jahr 1817 war nur die Hälfte seiner Arbeiten veröffentlicht worden. Der Grund dafür war, dass es wenig Interesse an dieser Art von Arbeit gab. Seine Leistungen wurden erst von späteren Geschichtswissenschaftlern zur Kenntnis genommen. Der Pompeius Verlag veröffentlichte zwischen 1836 und 1841 die „*Chronicken der Grafschaft Glatz*“ in 16 Heften. Weitere Artikel zur Geschichte einzelner Dörfer der Grafschaft Kłodzko wurden in der zwischen 1881 und 1891 erschienenen „*Vierteljahrschrift für Geschichte und Heimatkunde der Grafschaft Glatz*“ veröffentlicht. Köglers Studien wurden Ende des 19. Jahrhunderts von namhaften deutschen Lokalhistorikern genutzt, darunter F. Volkmer, M. Nobel, M. Tschtschke, J. Fogger, aber auch von Breslauern wie Prof. Patzak, Prof. Dr. P. Klemenz und U. Linke.

An seinem Todestag am 27. Mai 2001 wurde in Lewin eine Gedenktafel zu seinen Ehren feierlich enthüllt. An der Veranstaltung nahmen die damaligen Bürgermeister der Gemeinde teil, angeführt von Bürgermeister B. Kędzierewicz. Die Gemeinde war durch Pfarrer T. Drozd vertreten, der die Gedenktafel weihte. Die ehemaligen deutschen Einwohner des Dorfes wurden von ihrer Sprecherin Barbara Bittner vertreten. In ihrer Rede wies sie auf das Liwener Viadukt hin und verwies in

schönen Worten auf dessen Symbolik als Brücke, welche die deutsche und polnische Kultur verbindet. Anlässlich des 100. Jahrestages des Viadukts, der am 9. Juli 2005 gefeiert wurde, wiederholte sie ihre Aussage.

WILHELM MADER, geboren in Duszniki am 11. Februar 1828, gestorben in Lewin am 3. Mai 1914. Aufgewachsen in der Familie des Schuhmachers Josef Mader (Mutter - Fredericka, geb. Hoffmann), begann er seine Lebenskarriere im Alter von 19 Jahren als Erzieher (Adjutant in der Oberklasse) an der Volksschule in Lewin. Er widmete in dieser Stadt 52 Jahre seines Lebens dieser Arbeit. Er war auch im Kłodzkoer Gebirgsverein aktiv, und warb bei jungen Menschen aus den Gemeinden Lewin und Kłodzko für diesen Verein. Im Jahr 1894 wurde er zum Schulleiter befördert, während er gleichzeitig als Organist an der örtlichen Pfarrkirche tätig war. Fünf Jahre später ging er als angesehener Pädagoge aus Lewin und Autor der umfassenden „*Chronik der Stadt Levin*“ in den Ruhestand, die die Jahre vom frühen Mittelalter bis zum Ende des 19. Jahrhunderts behandelt. Sie wurde zweimal veröffentlicht. Die erste Fassung erschien 1868, herausgegeben von P.A. Parsch aus Bystrzyca Kłodzka. Eine zweite, vervollständigte Auflage erschien 1903 im Verlag Georg Goebel in Lewin. Zu dieser Zeit begann auch W. Mader seine Arbeit als Mitglied des Leviner Magistrats auf und gab sein Wissen und seine Erfahrung bis zu seinem Tod im Jahr 1914 weiter. Für seine Verdienste um das Bildungswesen wurde er mit dem Orden des Roten Adlers vierter Klasse ausgezeichnet²⁶⁷. Mit dieser kurzen Vorstellung der Person muss hervorgehoben werden, dass es ohne seine Chronik nicht möglich gewesen wäre, die vorliegende Abhandlung in so umfassender Weise zu präsentieren.

GEORG HARTMANN, geb. am 6. Mai 1887 in Lewin, gestorben am 30. Juni 1954 in Bielefeld. Er begann seine Lehrtätigkeit in Rauske (Kreis Strzelin) und setzte sie später in Karlów fort. Ab 1911 war er als Lehrer an der Volksschule in Łądek-Zdrój tätig, 1922 wurde er zum Schulleiter befördert und war gleichzeitig Kirchenorganist in der örtlichen Pfarrkirche. Er wurde als Dichter und Komponist zahlreicher religiöser Lieder bekannt. Er hat Musik für die Filme „Graanzbook“ von Robert Kargers und „Ei der Sommerfrische“ von Bruno Neugebauers geschrieben²⁶⁸.

PAUL REINHARDT BLAU, geboren am 15. Oktober 1863 in Lubawka, gestorben am 2. Oktober 1939 in Lewin. Aufgewachsen in einer Böttcherfamilie (Edmund Blau und Joseph (geb. Springer)), erhielt er eine Ausbildung im Baugewerbe und in der Holzbearbeitung, die er mit Kenntnissen in der Gestaltung von architektonischen Gebäuden bereicherte. Aus seiner Beziehung mit Clara Tischler hatte er sechs Kinder. 1892 zog er nach Lewin, wo er ein Grundstück erwarb und ein Haus in der Prager Straße 78/79 (heute Obrońców Warszawy Straße 25) baute. Als Maurer- und Zimmermannsmeister entwarf er neben seinem eigenen Haus eine Reihe

267 B. Bittner, Heimatgemeinschaft Lewin, *Lewin in Bild und Wort bis 1945*, Reprint R. Welzla, Stockach, 2018, S. 65-66.

268 Ibidem, S. 67.

von Gebäuden in der Gegend, die wir heute noch bewundern können. Dazu gehören die 1904 erbaute St.-Annen-Kirche in Zieleniec (seine Firma führte die Erd- und Maurerarbeiten aus), ein Gebäude in Lasek Miejski (1905), das heutige Erholungszentrum Maria, die Kapelle der Schwestern der Heiligen Elisabeth in Kudowa, das Postgebäude in Kudowa-Zakrze (1907-1908), die Kirche in Lasówka (1910-1912), die Badeanstalt in Lewin, die am 13. Juli 1930 eröffnet wurde. Zu den nicht mehr existierenden Projekten gehören das Bahnhofsgebäude in Lewin und das Zollhaus in Kocioł (1893).

VIOLETTA VILLAS, tatsächlicher Name Czesława Gospodarek, geb. Cieślak (geboren am 10. Juni 1938 in Heusy (Belgien), gestorben am 5. Dezember 2011 in Lewin Kłodzki) - eine herausragende polnische Sängerin und Bühnenpersönlichkeit, Komponistin und Texterin. In ihrer Karriere trat sie erfolgreich mit Bühnen-, Opern- und Operettenliedern auf. Sie war auch als Film-, Theater- und Revueschauspielerin tätig.

Am 28. Mai 1997 verlieh der Rat der Gemeinde Lewin Kłodzki Violetta Villas für ihren Beitrag zur Entwicklung der polnischen Kultur und dafür, dass sie die Gemeinde im In- und Ausland bekannt gemacht hat den Titel „Ehrenbürgerin der Gemeinde Lewin Kłodzki“.

Am 26. Januar 2011 zeichnete der Minister für Kultur und Nationales Erbe Violetta Villas mit der Medaille „Verdienste um die Kultur - Gloria Artis“ aus.

PRIESTER TADEUSZ DROZD, geboren am 6. August 1930 in Ejciuny, das zur Gemeinde in Mejszagole bei Wilna gehört, gestorben am 12. März 2017 in Aleksandrów Kujawski. Pfarrer der Gemeinde in Lewin von 1973 bis 2002, der sich selbst als Sohn der Stadt Vilnius bezeichnete, aber dennoch große Verdienste um das Land Lewin hatte. Dank seiner Eltern, Vater Ksawery, einem ehemaligen Soldaten der Heimatarmee, und Mutter Hortensja, geborene Symonowicz, erhielt er eine gründliche Ausbildung, die am 15. Juni 1958 in der Kathedrale von Wrocław mit der Priesterweihe ihren Höhepunkt fand. Er begann seine seelsorgerische Arbeit in einer Gemeinde in Wałbrzych und setzte sie später in anderen Gemeinden in Schlesien fort, bevor er sich 1972 in Lewin niederließ. Er war von Anfang an ein Unterstützer der Bewegung Solidarność. Nach der Verhängung des Kriegsrechts gründete er das Komitee zur Unterstützung der Internierten und Häftlinge in der Gemeinde.

1989 gründete er in Lewin den Kreis des Sibirier-Verbands, einen der ersten in Schlesien. Auf seine Initiative hin wurde auf dem Sibirier Platz im Dorf ein Denkmal für die Sibirier errichtet, das folgende Inschrift trägt: „*Zum Gedenken an alle Polen, die durch den Willen des grausamen Besetzers zwei Jahrhunderte lang in die grenzenlose Taiga Sibiriens geschickt wurden*“.

Pater Drozd warb auch für eine Reihe von sozialen Initiativen, unter anderem regte den Bau eines Gemeinschaftsgebäudes für Feuerwehrleute an. Er war der erste, der zu diesem Zweck eine Spendenaktion in der Kirche organisierte. Das Gebäude beherbergt heute nicht nur den Sitz der Freiwilligen Feuerwehr, sondern auch das Gemeindeamt.

Für sein soziales und pädagogisches Engagement wurde er bereits als Kanoniker mit dem Goldenen Verdienstkreuz der Republik Polen, dem Ehrenabzeichen eines Sibiriers, dem SEMPER FIDELIS-Kreuz und der Silbermedaille „Hüter der Stätten des Nationalen Gedenkens“ ausgezeichnet²⁶⁹.

25. KARTE DER KULTURELLEN UND TOURISTISCHEN SEHENSWÜRDIGKEITEN IN DER GEMEINDE LEWIN KŁODZKI

Auf dem Gebiet der Gemeinde Lewin Kłodzki, das sich über 5214 ha erstreckt, existieren derzeit 17 Ortschaften: Dańczów, Darnków, Gołaczów, Jarków, Jawornica, Jeleniów, Jerzykowice Małe, Jerzykowice Wielkie, Kocioł, Krzyżanów, Kulin Kłodzki, Leśna, Lewin Kłodzki, Taszów, Witów, Zielone Ludowe, Zimne Wody.

Es muss hervorgehoben werden, dass ein großer Teil des Gebiets der Gemeinde (ca. 605,5 ha) aus Gebieten des gesetzlich geschützten Nationalparks Heuscheuergebirge (heute, Park Narodowy Gór Stołowych) besteht. Das Randgebiet Parks umfasst eine Fläche von 2107,5 ha. Darüber hinaus erstrecken sich in der Gemeinde Gebiete des europäischen Netzes Natur 2000, darunter das Vogelschutzgebiet Grodczyn und Homole PLH020039) mit einer Fläche von 161,5 ha und das Gebiet Orlickie-Gebirge (PLH020060) mit einer Fläche von 1100,6 ha²⁷⁰.

Die oben dargestellte Karte zeigt eine Reihe von Wanderwegen, die durch die Gemeinde Lewin Kłodzki führen. Dazu gehören:

- (Sudetenroute), die von Kudowa-Zdrój über Jerzykowice Wielkie - Dańczów - Lewińska-Pass - Grodzdziec-Pass - Bukowy Stawek - Zielone Ludowe - Duszniki-Zdrój - Kozia Hala - Podgórze PL/CZ - Zieleniec verläuft;
- Lewińska Przełęcz - Lewin Kłodzki - Przełęcz Polskie Wrota - Zamek Homole - Bukowy Stawek;
- Kulin Kłodzki - Gołaczów - Cisowa - Darnków - Krucza Kopa - Dańczów;
- Fort „Karol“ - Lisia Przełęcz - Kulin Kłodzki - Przełęcz w Grodźcu - Lewin Kłodzki - Taszów - Kocioł - Miejski Lasek - Jawornica - Kozia Hala - Orlica - Zieleniec;
- Kudowa-Zdrój - Krucza Kopa - Darnków - Droga Stu Zakrętów;
- Zielone Ludowe - Przełęcz Polskie Wrota - Jawornica - Jerzykowice Małe - Kocioł - Kocioł PL/CZ (Staatsgrenze) - Olešnice v Orlických horách - Čihalka - Podgórze PL/CZ (Staatsgrenze - GSS);
- Jerzykowice Małe - Lasek Miejski - Lewin Kłodzki - Jarków.

Zu den wichtigsten kulturellen und touristischen Attraktionen gehören:

- Eisenbahnviadukt;
- Marktplatz; Tadeusz Kościuszko Platz;
- Barocke Pfarrkirche St. Michael der Erzengel;

²⁶⁹ Helena Ostrowska, KS. Tadeusz Drozd, 50 lat kapłaństwa, www.magwil.lt/archiwum/2008/mm11/list-18.htm.
²⁷⁰ Datenbank der Regionaldirektion für Umweltschutz in Wrocław.

- Heilige Dreifaltigkeitskirche in Jeleniów;
- Kapelle des Heiligen Johannes von Nepomuk;
- Der Kalvarienberg in Lasek Miejski;
- Statue des Heiligen Johannes von Nepomuk;
- Kapelle in Jerzykowice Małe;
- Japanischer Garten in Jarków;
- Engelmuseum mit einer Sammlung von mehr als 1.000 Ausstellungsstücken aus Holz, Metall, Bernstein und Stein;
- Ruinen der Burg Homole (Überreste eines Turms) vom Ende des 13. Jahrhunderts, mit einem Naturlehrpfad;
- Buddhistisches Zentrum Drophan Ling - in Darnkow.
- Das Violetta Villas Museum ist im neu eröffneten Kulturzentrum untergebracht.

26. PARTNERSTÄDTE VON LEWIN KŁODZKO

Im Rahmen des Projekts „Integration mit der kleinen und großen Heimat und Europa“ verfolgt die Gemeindeverwaltung ab Juli 2003 eine aktive Politik zur Unterstützung der Zusammenarbeit mit Gemeinden aus Deutschland, der Tschechischen Republik und auch der Slowakei. Die wichtigsten Bereiche der Zusammenarbeit waren und sind der Umweltschutz, der kulturelle Austausch, einschließlich des Schutzes von Kulturgütern, und die Arbeit mit Kindern und Jugendlichen²⁷¹.

Die Partner der Gemeinde Lewin Kłodzki sind die Gemeinden:

- Grossbeeren aus Deutschland
- Bystré im Adlergebirge (Orlické hory)
- Olešnice im Adlergebirge (Orlické hory)
- Im Juni 2009 schloss sich die Gemeinde Val in der Tschechischen Republik dieser Gruppe an.

Auf der Website dieser Gemeinde findet sich ein sehr interessanter historischer Bericht, der von einer gewissen Verbindung zur Handelsstraße nach Lewin und weiter nach Kłodzko spricht: (...) *Taková cesta či stezka z Králové Hradce odbočovala přes Dobrušku, valským údolím přes Ohnišov k Bystrému, Olešnici a pokračovala k Levínu. Podél stezky na vyvýšených místech bývaly strážnice se stálou ozbrojenou stráží, pověřenou úkolem, aby stezku opravovala po vodních přívalech, kupcům byla ochranou a v čas vojny bojovala proti nepříteli a jemu vpád do země zbraňovala. Taková strážnice nalézala se na kopci mezi Valem a Ohnišovem zv. „Strážnice“ s rozhledem daleko do kraje až k Hradci a na opačnou stranu k horám Orlickým – hranicím. Tato strážnice dobře mohla se dorozumívati v noci zapálenou hranicí se strážnicí „Borovskou“, která ovládala hlavně Kladsko.*

Napsal Josef Hejcman, bývalý správce obecní školy ve Valu, „Kronika naší vesnice“, vydaná v Praze r. 1935²⁷²

²⁷¹ Informationen sind bei der Gemeindeverwaltung Lewin Kłodzki erhältlich.
²⁷² www.val.cz, Einsicht 10 September 2022

Die Partnerschaftsabkommen sehen den bilateralen Austausch von Delegationen, Verbänden und Organisationen, die Zusammenarbeit von Schulen einschließlich der Kontakte zwischen jungen Menschen, gemeinsame Praktika sowie touristische und heimatkundliche Aktivitäten vor. Dazu gehören der kulturelle Austausch (Ausstellungen, Theateraufführungen, Konzerte) und die Organisation von Sportwettkämpfen.

27. ZUSAMMENFASSUNG

Die Formulierung bestimmter Beobachtungen und eine objektive Herangehensweise an das Thema, um einen Überblick über die Geschichte von Lewin und seiner Umgebung zu geben, wird durch die aktuelle geopolitische Lage in hohem Maße erleichtert. Die Tschechische Republik, Deutschland und Polen, Länder, deren Vertreter die Identität der Region mitgestaltet haben bzw. mitgestalten, agieren heute innerhalb desselben Systems der europäischen demokratischen Gemeinschaft, sodass es ohne weiteres möglich ist, die historischen Fakten so darzustellen, wie sie sind.

Nach Meinung von F. Ludwig war die Geschichte Lewins äußerst arm an herausragenden Ereignissen²⁷³, die in der allgemeinen Geschichtsliteratur Erwähnung finden könnten. Daher war dieser Ort in dieser Hinsicht nicht „attraktiv“ und wurde in den Beschreibungen oft vernachlässigt.

Aufgrund der verfügbaren Quellen und Studien kann man davon ausgehen, dass die böhmische Kultur das Gebiet praktisch bis zur zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts dominiert hat. Die deutsche Geschichtsschreibung geht von dem genauen Jahr 1580 aus, als die deutschsprachigen Einträge im Lewiner Stadtbuch die tschechischen zu überwiegen begannen. Auch der deutsche Bürgermeister Georg Stanke wird ab diesem Jahr erwähnt. In den umfangreicheren historischen Aufzeichnungen über die Geschichte der Pfarrei ist auch praktisch ab der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts zu lesen, dass die für die Pfarrei zuständigen Geistlichen, und zwar Martin Moller und sein Nachfolger Wolfgang Ebener, Vertreter der deutschsprachigen Nationalität waren. Dennoch gab es unter den früheren Pfarrern der Gemeinde Lewin, wie die spärlichen Quellenaufzeichnungen aus dem 14. und 15. Jahrhundert belegen, auch Vertreter tschechischer Nationalität.

Die deutsche Kultur, die seit dem 16. Jahrhundert in dem Gebiet präsent ist, förderte die sozioökonomische Entwicklung und den Aufbau einer neuen Identität im Geiste der Achtung der Rechte der lokalen Gemeinschaft. Die Herrscher der Stadt setzten sich nach Kräften ungeachtet der Naturkatastrophen, die das Gebiet heimsuchten, der Epidemien oder der Truppenaufmärsche während der dauernden bewaffneten Konflikte dafür ein.

Die Veränderungen Anfang der 30er Jahre des 20. Jahrhunderts, nach Hitlers Machtübernahme, waren spürbar. Baron Gerhard Mutius, Besitzer von der

²⁷³ F. Ludwig, *Die Grafschaft Glatz in Wort und Bild*, Glatz 1896/1897. S. 174.

Herrschaft Gellenau, schrieb in den 20er Jahren des 20. Jahrhunderts über das Städtchen: (...) „das kleine Lewin, vielleicht das liebste“, „ein altes Städtchen, mit einem Marktplatz, über dem die Zwiebelkuppel der Kirche thront und die zauberhaften Fenster der Bürgerhäuser“ (...) ²⁷⁴. In dieser Zeit wurden von heute auf morgen die kulturellen Veranstaltungen, einschließlich der Theatertreffen der katholischen Vereine in den örtlichen Gasthöfen und Hotelsälen, durch Agitationsveranstaltungen von Mitgliedern der nationalsozialistischen Bewegungen verdrängt. Der Charakter der Stadt veränderte sich, die lokale Presse hörte auf zu funktionieren. Der Druck der Aktivisten der NSDAP auf die Eltern führte dazu, dass die Jugendlichen zur Teilnahme an Aufmärschen, Zapfenstreichen usw. gezwungen wurden.

Paradoxerweise kehrten die Urheber der Idee der Umbenennung der Stadt in Hummelstadt zu den Anfängen der Zivilisation zurück, die im 13. und 14. Jahrhundert in diesem Gebiet von den böhmischen Slawen geschaffen wurde. Es ist unbestreitbar, dass der Name des Hügels, auf dem die Festung errichtet wurde, wie deutsche Sprachwissenschaftler und Historiker festgestellt haben, aus dem Tschechischen stammt und „Homole“ lautet.

Die Einführung der polnischen Kultur in das Gebiet ist unbestreitbar mit dem Ende des Zweiten Weltkriegs verbunden. Lewin hatte damals aufgrund seiner Lage keine großen Chancen für eine dynamische Entwicklung. Es wurde von dem Glanz der sich dynamisch entwickelnden Kurorte Polanica, Duszniki und Kudowa „überstrahlt“. Damit verlor die Stadt leider das Privileg des Stadtstatus, die ab 1685 sogar den Status einer Königsstadt hatte.

Die Chance, ihre verlorene Stellung wiederzuerlangen, zumindest als symbolische „Stadt“, besteht nun dank der weit verbreiteten Entwicklung des Tourismus und der Tendenz der polnischen Bürger, sich in malerischen Regionen unseres Landes niederzulassen, zu denen diese Gegend zweifellos gehört. Diese Voraussetzungen sollten effektiv genutzt werden. Wir sollten auf die Aussage von F. Ludwigs aus der Einleitung zurückkommen und den Besuch von Touristen, die Erholung in Kombination mit aktivem Winter- und Sommersport suchen, eifrig fördern. Solche Vorschläge wurden von den ersten polnischen Regierungen der Stadt nach dem Ende des Zweiten Weltkriegs in ihren Berichten gemacht. Heute sehen wir, dass sie ihr Ziel nicht erreicht haben. Vielleicht liegt dies im Bereich des Möglichen der heutigen Gemeindeverwaltung.

Diejenigen, die in dem Ort leben, erkennen „von Zeit zu Zeit“ positive Entwicklungen in dieser Hinsicht. Am 21. August 2021 feierte die Gemeinde Lewin Kłodzki den 30. Jahrestag des Eintritts in eine neue Ära der Selbstverwaltung. Alle vorgenannten abgeschlossenen Projekte stellen eine wertvolle Errungenschaft für die Einwohner und die lokalen Regierungsvertreter dar.

Ich hoffe, dass diese Abhandlung den potentiellen Leser dazu ermutigt, den malerischen Ort zu besuchen und in den umliegenden Hügeln und Tälern zu wandern.

²⁷⁴ B. Bittner, Heimatgemeinschaft Lewin, *Lewin in Bild und Wort bis 1945...*, S. 50.

Quellen und Nachschlagewerke:

- *Akten der Stadt Lewin*, Staatsarchiv in Wrocław, Zweigstelle in Kamieniec Ząbkowicki. Sign. 84/491/0
- *Akten der Gemeinde Lewin Kłodzki*, Staatsarchiv in Wrocław, Zweigstelle in Kamieniec Ząbkowicki.
- *Archivum Coronae Regni Bohemiae V*, Praha 2007. www.monasterium.net, Einsicht 4. August 2022.
- *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*, Narodni archiv český, Benediktini - klaster - Břevnov, www.monasterium.net, Einsicht 3. August 2022
- *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz*, Band 1, F. Volkmer, W. Hohaus, Habelschwerdt 1883.
- *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz*, Band 2, F. Volkmer, W. Hohaus, Habelschwerdt 1888.
- *Regesta diplomatikae nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, Prag 1855.
- *Summa Gerhardi*. Ein Formelbuch aus der Königs Johann von Böhmen (c. 1336-1345), Hrsg. F. Tadra, Wien 1882.
- <http://www.regesta-imperii.de/epublikationen.html>. Abt. VIII: Karl IV.

Abhandlungen:

- *Abhandlungen der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften*. t. 4, Hrsg. Gottlieb Hasse, Prag 1814.
- Aelurius Georgius, *Glaciographia, oder Glätzische Chronica*, Leipzig, Druck: G. Ritzsch, 1625.
- Albert Franz, *Die Geschichte der Herrschaft Hummel und ihrer Nachbargebiete. Die Herrschaft Hummel bis zum Jahre 1477*, Münster 1932.
- Bittner Barbara, *Heimatgemeinschaft Lewin, Lewin in Bild und Wort bis 1945*, Reprint R. Welzla, Stockach, 2018.
- Cetwiński Marek, *Ziemia kłodzka w państwie czeskim Przemyslidów (koniec XI w. – 1310 r.)*, [in:] *550 let Hrabství Kladského 1459–2009*. Trutnov 2009.
- Felcman Ondřej, Gładkiewicz Ryszard, *Kladsko, Dějiny regionu*, Hradec Králové, Wrocław,, Prag, Kłodzko 2012.
- Herzig Arno, Ruchniewicz Małgorzata, *W kraju Pana Boga*, Kłodzkie Towarzystwo Oświatowe 2010.
- Hladký Ladislav, *Poděbradská větev Pánů z Kunštatu a východní Čechy*. In: *550 let Hrabství Kladského 1459–2009*. Trutnov 2009.
- Hladký Ladislav, *Dějiny Malé Čermné – Obce na Česko-Kladských hranicích – do roku 1850*. Hronov 2010.
- Hladký Ladislav, *Svědectví zhostných listů a dalších archiválií o změnách v právním postavení panství Homole v Kladském hrabství před Bílou horou*. [in:] *Sborník prací východočeských archivů*. Band 10, 2005.

- Hraše Jan Karel, *Dějiny Nachoda od nejstejších dob až do bitvy na Bílé Hoře*, Nové Město nad Metují 1895.
- Jedlicki M. Z., *Kronika Thietmara*, Universitas, Kraków 2012, auf Grundlage der Veröffentlichung aus dem Jahr 1953, Instytut Zachodni Poznań.
- Kammermayer Hans, *Herzog von Bayern, konfirmierter Erzbischof von Salzburg, als Pfand – und Landesherr der Grafschaft Glatz (1549-1560)*, www.zobodat.at/pdf/MGSL_151_0161-0205.pdf
- Klemenz Paul, *Einzelschriften zur schlesischen Geschichte herausgegeben von der historischen Kommission für Schlesien*, Bd. 10, Ostdeutsche Verlagsanstalt Breslau, 1932.
- Klemenz Paul, *Die Ortschaften der Grafschaft Glatz* [in:] *Vierteljahrschrift für Geschichte und Heimatskunde der Grafschaft Glatz*, VI (1886/1887).
- Kowalewski Krzysztof, *Powstanie systemów lennych na ziemiach czeskich w średniowieczu. Feudalizm w Europie średniowiecznej i nowożytnej* [in:] *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych* 58, 1998.
- Kowalewski Krzysztof, *Rycerze, włodycy, panosze*, wyd. Neriton, Instytut Historii PAN, Warschau 2009.
- Kögler Joseph, *Historische Beschreibung der Königlichen Stadt Lewin*. [in:] *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*, Heft 1, Hrsg. F. A. Pompejus, Glatz, 1836.
- Kögler Joseph, *Die Chroniken der Grafschaft Glatz*. Bd. 2: *Die Stadt – und Pfarrechroniken von Glatz – Habelschwerdt – Reinetz mit den zugehörigen Doerfern*, Hrsg. Dieter Pohl, 1993.
- Ludwig Franz, *Die Grafschaft Glatz in Wort und Bild*, Glatz 1896/1897. www.sbc.org.pl/dlibra/publication/224761/edition/212436
- Mader Wilhelm, *Chronik der Stadt Lewin*, hrsg. von G. Göbel, Lewin 1903.
- Mader Wilhelm, *Nachrichten über die alten Privilegien der Stadt Lewin* [in:] *Vierteljahrschrift für Geschichte und Heimatskunde der Grafschaft Glatz* I.
- Mader Wilhelm, *Geschichte, Nachrichten über die ehemaligen Kämmererdörfer der Stadt Lewin* [in:] *Vierteljahrschrift für Geschichte und Heimatskunde der Grafschaft Glatz* V,
- Maetschke Ernst, *Geschichte des Glatzer Landes vom Beginne der deutschen Besiedlung bis zu den Hussitenkriegen* [in:] *Vierteljahrschrift für Geschichte und Heimatskunde der Grafschaft Glatz* VIII, 1888/1889.
- Meissner Horst-Alfons, *Die wirtschaftliche Situation in der Grafschaft Glatz um 1933*, in der Publikation *Grafschaft Glatz zwischen 1918 und 1946*. Hrsg. Aschendorff, 2011, S. 95.
- Musil František, *Wznik Manského systému v Kladsku a jeho vývoj do doby husické*. Kladský sborník 3, Trutnov 1999.
- Musil František, *Východní Čechy v raném a vrcholném středověku. Území východních Čech od středověku po raný novověk*. Hradec Králové 2011.
- Musil František, *Kladsko v Době vlády Lucemburků. 550 let Hrabství Kladského*. Kladský sborník, supplementum 6, Trutnov 2009.

- Osoba Petr, Chromý Pavel, Kučera Zdeněk, *Tozsamosć ziemi kłodzkiej w perspektywie historyczno-geograficznej* [in:] *Słownik nazw miejscowości ziemi kłodzkiej*, Wrocław—Kłodzko-Prag 2015.
- Ostrowska Helena, *KS. Tadeusz Drozd, 50 lat kapłaństwa*, www.magwil.lt/archiwum/2008/mm11/list-18.htm.
- Pałys Piotr, *Czechosłowackie rozszczenia graniczne wobec Polski 1945-1947*, Racibórz-Głóbczyce-Kłodzko, Opole 2007.
- Przepierski Michał, *Nieznośny ciężar braterstwa*, Wydawnictwo Literackie, Krakau 2016.
- Pelzel František, Martin, *Lebensgeschichte des Römischen und Böhmischen Königs Wenceslaus, cz. 1 (1361 – 1395)*, Prag 1788.
- Perlbach R., *Die Herren von Kauffung auf dem Hummelschlosse* [in:] *Geschichte und Alterthum Schlesiens*, Zeitschrift des Vereins, Wrocław 1870.
- Perthes Justus, *Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Adeligen Häuser Deutscher Uradel*, Gotha 1922.
- Pöschel Alfred, *Unser Heimatstädtchen Lewin, Eine Erinnerungsaufzeichnung 1989/1990*, Hrsg. Reiner Welzel 2017, Stockach, www.historic-lewin.eu, Einsicht 26. September 2022
- Rotterová Bohuslava, *Revize feudálního majetku v Čechách v polovině 15. Století* [in:] *Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu*, „Acta Universitas Carolinae – Philosophica et historica” 1, 1976.
- Šandera Martin, *Dějiny Kladska od zástavy Janu II opavsko-ratibořskému po vznik hrabství, 550 let Hrabství Kladského 1459–2009*. Trutnov 2009.
- Sobczyński Andrzej, *Zarys dziejów dóbr homolskich. Miasto Duszniki (Reinerz) od powstania do uzyskania statusu miasta królewskiego* [in:] *Roczniku Muzeum Papiernictwa nr 14, Duszniki-Zdrój 2020*, S. 77-137.
- Šůla Jaroslav, *Pohyb Česko – kladské hranice v období feudalismu 1996*.
- Šůla Jaroslav, *Jména obyvatel homolského panství v XVI. a XVII. století jako doklad etnicity obyvatel regionu* [in:] *Český koutek v Kladsku*. Kladský sborník, supplementum 5, Hradec Králové 2008.
- Tautz Rochus, *Erinnerungen an Levin*, Hrsg. Reiner Welzel, 2018, www.historic-lewin.eu, Zugriff am 26. September 2022.
- Tomek Vladivoy. V., *Jan Žižka*, Prag 1993.
- Tomek Vladivoy. V., *Dějepis mesta Prahy*, t. 2-6, Prag 1892-1912.
- Urban Jan, *Lichtenburkové, vzestupy a pády jednoho rodu*. Prag, 2003.
- Wolf Vladimír, *Český Koutek v Kladsku; Ideový a metodologický odkaz J. Š. Kubína v bádání o tzv. Českém Koutku v Kladsku*, Kladský sborník, supplementum 5, Hradec Králové 2008.
- Wolf Vladimír, *Jan Kolda ze Žampachu; Život táborského hejtmana, loupeživeho rytíře, kondotiera a psance*. Hradec Králové-Trutnov, 2002.
- Veit Hans, *Slavischen Brüder streiten um das Glatzer Land*, in der Publikation Graftschaft Glatz zwischen 1918 und 1946. Hrsg. Aschendorff, 2011.
- Volkmer Franz, *Georg von Podiebrad und die Ereignisse seiner Zeit* [in:] *Vierteljahrschrift für Geschichte und Heimatskunde der Graftschaft Glatz VI*, 1886/1887.
- Volkmer Franz, *Die Privilegien des Adels und der königlichen Städte der Graftschaft Glatz vom 15. Januar 1629* [in:] *Vierteljahrschrift für Geschichte und Heimatskunde der Graftschaft Glatz VI*, 1886/1887.
- Vollmer Franz, *Die preußische Volksschulpolitik unter Friedrich dem Großen*, Berlin 1918, S. 205-206.
- https://de.wikipedia.org/wiki/Violetta_Villas, Einsicht 3. Juni 2022,
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Violetta_Villas, Einsicht 6. Juni 2022

ANDRZEJ SOBCZYŃSKI wurde 1959 geboren und absolvierte u.a. ein Studium an der Technischen Militärakademie (1983), ein Aufbaustudium an der Nationalen Verteidigungsakademie (1991) und ein sechsmonatiges Seminar an der Bundesakademie für Sicherheitspolitik (BAKS) in Berlin für leitende Mitarbeiter von Bundesministerien, mit Vertretern aus den USA, Frankreich, Polen, der Tschechischen Republik und Ungarn (2005). Er diente mehr als 30 Jahre lang im Militär und hatte Positionen in den Strukturen der Luftwaffe und später in zentralen Einrichtungen des Verteidigungsministeriums inne. Von 2000 bis 2003 war er Verteidigungs-, Militär-, Marine- und Luftwaffenattaché an der polnischen Botschaft in Damaskus, mit Akkreditierung in Jordanien und Libanon. Von 2006 bis 2009 war er Leiter des Verteidigungsattachés an der polnischen Botschaft in Berlin.

Derzeit ist er als Oberst im Ruhestand in den regionalen Strukturen der Polnischen Gesellschaft für Tourismus und Fremdenverkehr (PTTK) aktiv. Er ist lizenziertes Bergführer für das Sudetenland. Mit großem Engagement geht er seiner Leidenschaft nach, sein historisches Wissen über die Geschichte der Region zu vertiefen. Diese Abhandlung spiegelt sein Bestreben als Amateurhistoriker wider, eine genaue Darstellung vergangener Ereignisse zu liefern.

Einführung	155
1. Lewin Klodzki im Spiegel der Geschichte dreier Kulturen	156
2. Die Geopolitischen Bedingungen der Besiedlung des Gebiets	156
3. Dittrich von Janovic, Herr von Lewin zwischen 1390 und 1412	161
4. Lewin in der Zeit der Hussitenkriege	163
5. Erneute Herrschaft der Familie Poděbrady über Lewin (1456-1477)	166
6. Lewin in der Grafschaft Glatz (17. September 1477)	167
7. Lewin in einem neuen geopolitischen Umfeld	168
8. Der politische Wandel der Stadt und der Aufbau einer neuen Identität	170
9. Die Ereignisse des Dreißigjährigen Krieges und deren Folgen	171
10. Wirtschaftliches und geistiges Leben in der Königsstadt	174
11. Lewin im preußischen Staat	176
12. Das Schicksal der Einwohner von Lewin im 19. Jahrhundert	179
13. Änderungen in der Verwaltungsstruktur	180
14. Judikative	182
15. Eine neue Wirtschaftsordnung	183
16. Römisch-katholische Pfarrei St. Michael und religiöse Belange	185
17. Bildungswesen	186
18. Lewin unter den neuen geopolitischen Bedingungen des 20. Jahrhunderts	188
19. Die Zwischenkriegszeit	189
20. Lewin unter dem Einfluss der polnischen Kultur	195
21. Die ländliche Gemeinde Lewin	199
22. Lewin Klodzki in der neuen Verwaltungsstruktur der Volksrepublik Polen	201
23. Lewin nach den gesellschaftspolitischen Veränderungen von 1989	203
24. Mit der Stadt und Gemeinde Lewin Klodzko verbundene Persönlichkeiten	205
25. Karte der kulturellen und touristischen Sehenswürdigkeiten in der Gemeinde Lewin Klodzki	208
26. Partnerstädte von Lewin Klodzko	209
27. Zusammenfassung	210
Quellen und Nachschlagewerke	212
Abhandlungen	212
Über den Autor	216

ul. Nad Potokiem 4, 57-343 Lewin Kłodzki
tel. (74) 869 84 28, 869 84 29
fax. (74) 869 82 73
e-mail: urzad@lewin-klodzki.pl
www.lewin-klodzki.pl

ISBN: 978-83-65670-36-6